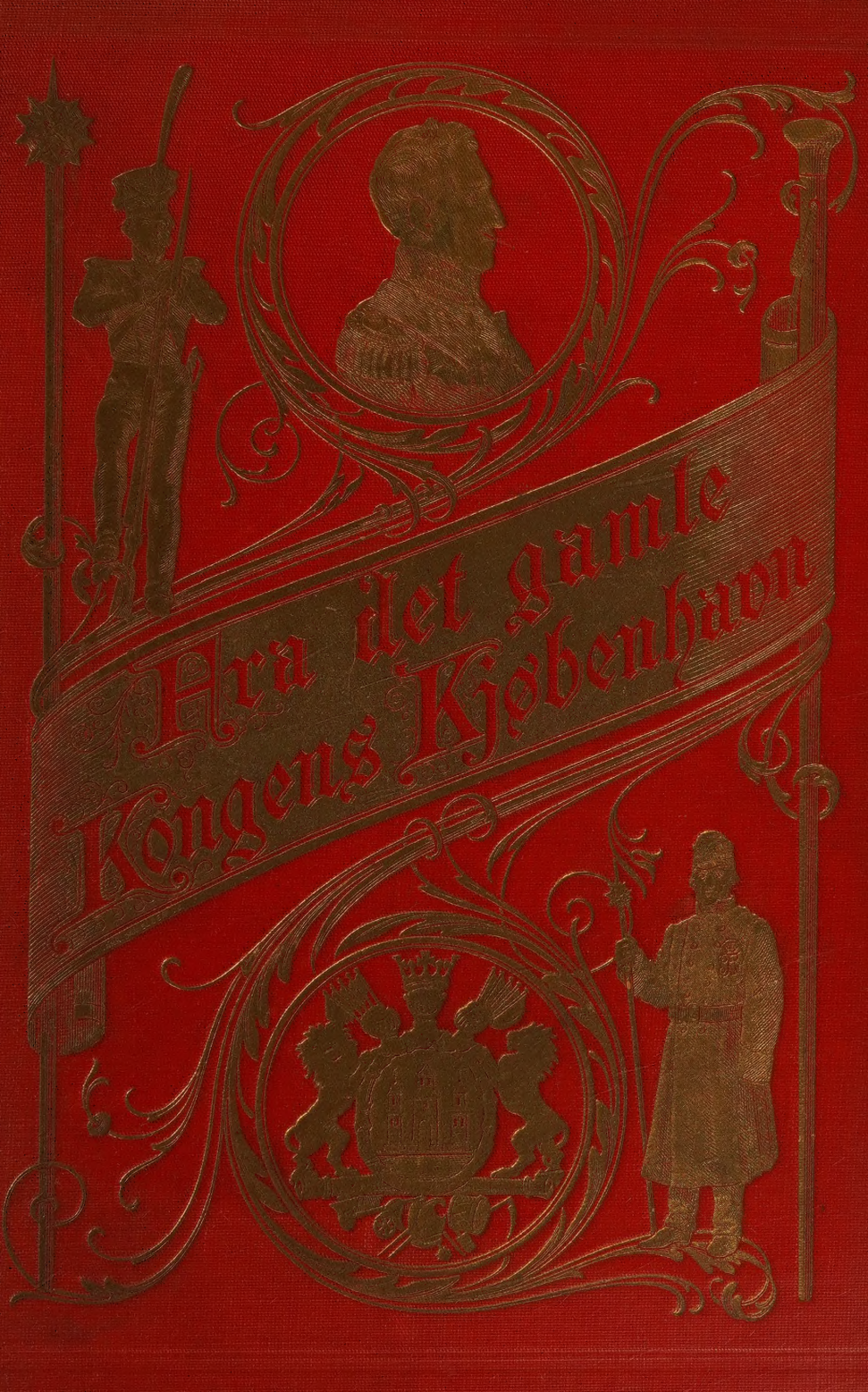
Fra det gamle
Kongens København

Rung.

FRA DET GAMLE KONGENS KJØBENHAVN

Efter Forlagets Anmodning har jeg gennemset J. Davidsens »*Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn*« (ny folkelig og forøget Udgave 1883). I Retskrivningen er foretaget endel Ændringer, uden at der dog er borttaget noget af den ældre Sprogtone, som er ejendommelig for Bogen og dens Forfatter. Af det sidste Afsnit: »Kjøbenhavnske Originaler« er udeladt enkelte Stykker, medens Indholdet iøvrigt er uforandret.

Vilhelm Østergaard.

FRA DET GAMLE KONGENS KJØBENHAVN

AF

J. DAVIDSEN

MED ILLUSTRATIONER AF KNUD GAMBORG

NY GENNEMSET UDGAVE

KØBENHAVN OG KRISTIANIA
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

MDCCCCX

KØBENHAVN — FORLAGSTRYKKERIET

INDHOLD

	Side
Frederik den sjette, af H. P. Holst	8
Kjøbenhavneri for 50 til 60 Aar siden	9
En Tur til Skoven i gamle Dage	105
En gammel Herres Erindringer	122
Kjøbenhavnske Klubber og selskabelige Foreninger i ældre Tid	130
Over Kulisserne, bag Kulisserne og foran Kulisserne	152
En dramatisk Privatforestilling i Frederik VI's Tid	198
Det forsvundne Kjøbenhavns Borgervæbning	212
Nyboder og den faste Stok	227
Kjøbenhavns Vægterkorps og Vægterversene	240
Fra den gamle Hovedvagt	252
Gjældsfængslet, ogsaa kaldet Slutteriet	261
Skandalepressen i Kjøbenhavn i ældre Tid	272
Det første danske Dampskib	295
Optøjerne i Kjøbenhavn 1819—20	301
Kjøbenhavnske Originaler	314

Frederik den Sjette.

Den 3dje December 1880.

Dengang hans milde Øjne lukked
I Døden sig,
Og hele Folket græd for ham og sukked
Som før engang ved Baldurs Lig, —
Da kom den nye Tid,
Og, skjøndt endnu et Barn i Svøbet,
Saa kæmpestærk og rustet ud til Strid
Rev Alt den med i Sejersløbet.

Dog medens trindtom nu af Alle hyldes
Den Tid, der kom,
Kan stundom end de gamle Øjne fyldes
Af Graad ved Tanken om
Hin underligt-naive Tid,
Hint sjette Fred'riks Regimente,
Hin Drot, saa barsk og dog saa blid,
Han, „som alene vidste", hvad os tjente.

Da lyder atter Mejselklangen
Til os i Nord
Fra Tibrens Bredder; tusindstemmigt Sangen
Den svarer med sit Nattergalekor;
Og henrykt Øjet ser igjen
Det Firmament af lyse Stjerner,
De Store, vi har elsket, men
Fra hvem den nyhedslystne Hob sig fjerner.

Dog det er Drømme! — Arbejdsklokken ringer
Og vækker os paany;
Den nye Tid sin friske Luftning bringer,
Det gjærer i det unge Morgengry,
Og hvorhen Øjet ser,
Sig Kræfter trindtom røre,
Bestandig ny', bestandig fler og fler —
Gid til Velsignelse det føre!

H. P. HOLST.

Den Grønbechske Gaard i Borgergade.

Kjøbenhavneri for 50 til 60 Aar siden.

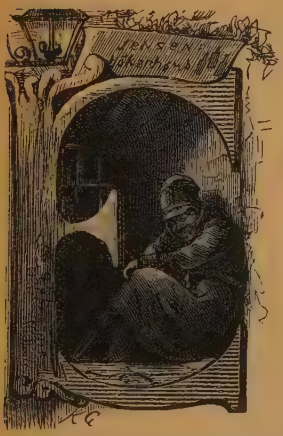

Et gammelt Ordsprog siger: „Hukommelsen er som Fiskergarnet, noget beholdes, andet gaar igjennem". Det er saa sin egen Sag med denne Evne. Erindringerne fra Barndoms- og Ungdomsaarene holde sig mest levende; det er næsten, som om de blive mere kraftige, jo nærmere man kommer til det Maal, der er Menneskets endelige; derimod er Hukommelsen i Reglen ikke nær saa stærk med Hensyn til det oplevede, der ligger langt nærmere i Tiden. Blive enkelte Nervepunkter i vor Hjerne stærkere berørte end andre, og have disse Punkter, som Sædet for Hukommelsesevnen, kun Styrke gjennem en vis Række Aar? Det er et Spørgsmaal, som Psykologerne maa afgjøre. Men en Forklaring kan vel ogsaa søges deri, at Modtageligheden for Indtryk er langt kraftigere i de unge Dage og derfor desto varigere. Det er dog næppe den eneste Grund. Den nuværende Epoke har frembudt en saa overvældende Masse af store Begivenheder, saa mangfoldige gjennemgribende Forandringer i de forskjelligste

Retninger, at det næsten er umuligt i Hukommelsen at følge dem. Farende forbi som de enkelte Punkter paa en Jernbaneturs Panorama, ere de hurtigt forsvundne fra Synskredsen og have udenfor deres taagede Omrids sjældent efterladt noget blivende Indtryk hos Tilskueren undtagen i de Tilfælde, hvor han personlig berørtes af dem.

Dette gjælder de store Begivenheder, de, der ere indtegnede i Historiens Aarbøger, men det gjælder ogsaa de mindre, der, fremkaldte af det offenlige Livs Udvikling, af de Krav, som Tidens Fremskridt stiller, foregaa i vore nærmeste Omgivelser. Og jo videre det Omfang er, i hvilket disse Krav ere blevne fyldestgjorte, desto vanskeligere er det for Hukommelsen at opfatte og følge med. Samfundslivet omdannes, Lokaliteter forsvinde og give Plads for nye, og Alt foregaar som ved et Trylleri. Selv for de yngre er det vanskeligt at følge med ved denne hurtige Udvikling; det er næsten som en Rus, hvori det forbigangne glemmes. Hos de ældre vækkes derimod gamle Minder til en Sammenligning mellem Før og Nu, og ved Modsætningen fremstaa de desto friskere. Det er saadanne Minder, jeg her vil tegne i forskjellige fordringsløse Billeder fra det forsvundne Kjøbenhavn. Naar Etnografen med Glæde griber en eller anden Gjenstand af det Muld, hvori den i Aartusinder har været begravet, for deraf at kunne udfinde et Bidrag til Vurdering af Fortidens Kulturtrin, maa ogsaa ethvert Bidrag, der belyser en forsvunden Tid, selv om den ligger temmelig nær, være velkomment for Betragteren af Livsfænomenerne, for Kulturhistorikeren, ikke at tale om den almindelige Interesse, der knytter sig til Erfaringen om, hvorledes den Slægt, den nuværende Generation skylder sit Ophav, færdedes i det daglige Liv, i sine offentlige, sine selskabelige og huslige Vaner. Heraf vil det vise sig, hvor højst forskjelligt det daværende Kjøbenhavn og Fædrenes Liv var mod det nuværende, og at de Omskiftelser, som Tidens rullende Hjul have frembragt Led for Led i Løbet af et halvt Aarhundrede, have været mere indgribende og nivellerende, end de fleste have Anelse om. Jeg optegner kun, hvad jeg selv har set og kjendt, og det er en Selvfølge, at man ikke her vil støde paa noget, der ser ud som Statistik, Topografi eller deslige. Hvori Forandringerne bestaa, vil ikke blive omtalt, enhver vil kunne sige sig det selv ved at betragte Omgivelserne samt ved at anstille en Sammenligning mellem disse og det, jeg nu skal omtale dels i en mere sammentrængt Fremstilling, dels i mere udførlige Skildringer af Samfundslivet i ældre Tid.

For et halvt Hundrede Aar siden eller lidt længere tilbage var Kjøbenhavn egenlig kun til indenfor sine Volde og Grave. Den havde nok Forstæder, „Broerne", men disse vare kun lidet bebyggede. Der laa hele Strækninger, hvor der ikke var et eneste Hus; selv tæt ved Portene var der Marker, hvor Køer og Faar græssede. Adgangen til Staden var gjennem de fire Porte, af hvilke de tre vare lukkede efter Midnat, og hvortil Nøglerne bragtes til Kongen paa Amalienborg. Kun Nørreport stod aaben, og gjennem den kunde man slippe efter Kl. 12 mod en Kjendelse af 2 Skilling ved Bommen. Passagen gjennem Ravelinen var saa smal som en Gyde, hvor to Vogne neppe kunde kjøre forbi hinanden, og hvor de fodvandrende vare udsatte for at faa Liv og Lemmer spolerede eller for at trykkes sammen, især en Søndag i Sommertiden. Værst var det dog i Portene: der var neppe Plads til et bredt Hølæs; kun Nørreport var lidt bredere og højere, og det var ogsaa igjennem den, at den kongelige Ligvogn maatte drage, naar en fyrstelig Person skulde bisættes i Roskilde Domkirke, thi formedelst sin Højde kunde Vognen ikke komme igjennem Vesterport. Ved Christian den Syvendes Bisættelse blev, som det fortælles, Jorden i denne Port opgravet, for at Vognen kunde slippe igjennem.

Nørreport.

Vesterport.

Men Adgangen til Staden havde ogsaa andre Forhindringer. I Nærheden af Porten, ved „Ravelinen", laa der et Toldhus, hvorfra embedsivrige Toldbetjente kom farende over til den smukke Tjenestepige med Torvekurven for pligtmæssig at undersøge, om Staten ikke blev narret ved Kurvens Indhold af konsumtionspligtige Gjenstande, og hvor der holdt lange Rækker af Fragtvogne, som samme Toldbetjente gjennemarbejdede med lange Søgere; ikke sjældent toges de dog ved

Næsen af den fiffige Bonde. Desuden var der et Bomhus, hvor Bøndervogne hver Dag, men andre Vogne paa Søn- og Helligdage maatte betale Bompenge for at komme ind i Staden.

Paa Broerne var der, som sagt, kun faa Bygninger, de allerfleste en eller to Etager høje, omtrent af samme Udseende som de enkelte, der endnu ere tilbage fra den Tid. En Bygning som Skydebanen paa Vesterbro tog sig ud som en Kæmpe blandt disse Dværge. Men Folk vare ogsaa her kun lidet Herrer over deres Ejendomme. Før Demarkationslinien blev ophævet, maatte ingen Bygning være opført solidere, end at den kunde skydes i Brand, naar der kunde ventes fjendtligt Angreb fra Landsiden, for at Fjenden ikke her skulde kunne finde Dækning. Nørrebro var som Forstad stærkest bebygget, men dog i Forhold til, hvad den Kant af Staden nu er, aldeles forsvindende. Bebyggelsen begyndte egenlig først paa den nordlige Side af Søerne, indenfor disse var der nogle Tømmerpladse og op til Volden og Stadsgraven store Marker med græssende Kvæg. Et større Byggeforetagende havde allerede dengang fundet Sted paa Nørrebro, nemlig Omdannelsen til Boliger, nærmest bestemte for Arbejdsklassen, af den saakaldte Blaagaard, der i sin Tid havde været en adelig Herregaard med Haver, Fiskedamme, Statuer og andre Herligheder. Det var paa dette Sted, at der i 1828 blev opført det Theater, som senere nedbrændte. En Del af Blaagaards Jorder afgav Terrænet for Heegaards Jernstøberi.

Østerport.

Amagerport.

Paa Nørrebro var der forskjellige bekjendte Beværtningssteder, saasom „Grams Have“ og „Billigheden“, som især besøgtes af jævne Borgere. „Det bestandig borgerlige Selskab“ havde sin Sommerresidens paa „Store Ravnsborg“, hvortil der

hørte et meget betydeligt Areal Have og Marker, som siden meget fordelagtigt afhændedes til Byggegrunde. En særegen trist Karakter havde Nørrebro ved de Ligtog, der jævnlig gik til Assistens Kirkegaard. Denne var neppe halv saa stor som den er nu, men den var forøvrigt smukt udstyret med Monumenter. Blandt disse mindes jeg saaledes en Obelisk, hvorpaa der i

Toldeftersynet i Ravelinen.

Hautrelief var anbragt en stor Del Duer som Symbol for de Børn, der her vare begravede, og som Familien havde mistet i en ung Alder. Kirkegaarden var meget besøgt og blev næsten betragtet som yndet Valfartssted og Promenade. Efterladt Madpapir paa Ligstenene viste, at de ikke sjældent benyttedes til Taffel for de besøgende. En Sidevej paa Nørrebro førte ligesom nu til Jødernes Kirkegaard, og ved Siden af denne laa et lille lavt Beværtningssted, der kaldtes „det nye Testamente". Den mod Øst førende Farimagsvej havde sin Specialitet i de saakaldte amerikanske Møller med brede Sejl, hvis Oprindelse føres tilbage til Christian den Fjerde, men som nu næsten ere

forsvundne. Farimagsvejen var iøvrigt ilde berygtet som et Tilholdssted for Vagabonder. Der forekom ikke saa sjældent Overfald, og det betragtedes næsten som livsfarligt at gaa der sent om Aftenen eller om Natten.

Den mindst bebyggede af Forstæderne var Østerbro, ligesom det endnu er Tilfældet. Her laa kun meget enkelte lave Huse, men en sand Prydelse var det den Tuteinske Familie tilhørende „Rosendal" med en prægtig Have; i Nærheden deraf laa en bred Bygning temmelig dybt under Vejbanen, og ved Siden deraf et Par smukke Lyststeder. Her i Nærheden laa en næsten faldefærdig Stubmølle, „Solen" kaldet, omgivet af et gammelt Stakit, der ragede ud midt paa Kjørevejen, over hvilken der var bygget en rødmalet Barrikade, der skulde holde Kvæget borte fra Fæstningsværkerne. Nærmest ved disse laa Søetatens, Landmilitæretatens og Almindelig Hospitals Kirkegaarde. Paa Hjørnet af Kalkbrænderivejen var der et Beværtningssted, kaldet „St. Petersborg". Det fortælles, at Navnet hidrørte fra de russiske Officerer, der søgte her, medens de russiske Tropper under Czar Peter den Store i 1716 laa i Lejr paa Østerfælled. En Sidevej mod Øst førte til Classens Have, af hvilken en betydelig Del senere afgav Arealet til Rosenvænget og de der opførte smukke Villaer. I Classens Have laa nogle enkelte Bygninger, som i sin Tid havde hørt til det kgl. Fiskerhus, et i Frederik den Fjerdes og Christian den Sjettes Dage meget yndet Beværtningssted. „De Fattiges Dyrehave", et kjært Sted for Holmens faste Stok og bekjendt fra Henrik Hertzs Vaudeville, laa i Nærheden af Classens Have.

Fra Blegdammen lød i min Ungdom om Natten en stærk Tuden i Horn. Det var Vægterne, der underrettede Folk om, at de passede paa det Tøj, der her var udlagt paa Bleg. Disse Vægtere havde et eget Kostume, en hvid Vadmels Kappe med en Lygte i Bæltet. Der var 22 Blegdamme. Ved Trianglen op til Østerallee laa et Salpeterværk, men i selve Alleen var der ikke en eneste Bygning.

Den livligste af Kjøbenhavns Forstæder var Vesterbro; især om Søndagen var der her et broget Folkeliv. Der var Karusseller; der var ambulante Sangere og Musikanter under aaben Himmel, og her opslog Kunstnerne fra Dyrehavsbakken, naar dennes Herligheder vare ophørte, deres Pauluner. Her var ogsaa Morskabstheatret, „Prices Komedie", med den uforlignelige Pjerrot, og i Nærheden af Ravelinen det af Filippo Petoletti opførte Theater og Cirkus, som blev nedrevet for et Par

Aar siden. Et paa venstre Side beliggende Beværtningssted, „Ægypten" kaldet, var meget populært. Her var Karusseller, Keglebane, Fortunaspil; det blev besøgt af jævne Borgerfamilier, men ogsaa af Bønderkarle og Bønderpiger, de første med store Sølvknapper i Trøjen og Piben i Munden, de sidste med sølv- og guldbroderede Hüer og flagrende Baand, der undertiden repræsenterede flere Maaneders Løn. Her var ogsaa et Slags Marked; der kjøbsloges og tuskedes, og det kan anses for temmelig afgjort, at de talrige Marskandisere i Kjøbenhavn væsentlig bleve rekrutterede herfra.

Men Vesterbro havde sine store Ulemper, næsten Farer. Der var først en Brolægning, hvis spidse Sten og Fordybninger vare en Martyrdom for Fodgængere; Atmosfæren var svanger af Duften fra Rosenaaen og fra de fra de talrige Slagterier i Rendestenene udstrømmende Uhumskheder, og der var endelig Slagterne, et vildt, stridbart Folkefærd, helt forskjellige i deres Sæder fra andre skikkelige Folk. Kampbegjærlige og stolende paa deres herkuliske Kræfter, yppede de gjerne Klammeri baade indbyrdes og med andre Folk, som kom dem i Vejen, og der gik næppe nogen Dag, uden at der hørtes om Slagsmaal, foregaaede „ude paa Trommesalen", deres særlige Arena. Slagterne førte næsten et Enevoldsherredømme paa Vesterbro, og det kunde af denne Grund være livsfarligt at

passere den, naar de vare „slupne løs", som det hed. Et Blik kunde bringe dem i Harnisk, og en mere stadselig klædt Herre kunde let tildrage sig Haan og Spot og mere vidtgaaende Ubehageligheder, naar det faldt d'Hrr. Slagtersvende eller Slagterdrenge ind at finde hans Optræden for fordringsfuld.

Især om Søndagen om Sommeren gik her Folkestrømningen til Frederiksberg gjennem Alleen, altid med Apostlenes

„Ægypten" paa Vesterbro.

Befordring, thi man kjendte endnu intet til Drosker, Omnibusser eller Sporvogne. Alleen hørte til Slottet og var ved begge Endepunkter afspærret med Gitterporte, som af dertil ansatte Schweitzere, der havde Post i Portnerhuse, bleve oplukkede for Herskabsvogne — thi kun disse maatte passere den, — men desuagtet var den kun daarlig vedligeholdt. Der var et Uføre af Dynd eller Støv, og fra Grøfterne opsteg en mindre behagelig Duft. Og om Aftenen i Efteraarstiden eller om Vinteren herskede der her et sandt ægyptisk Mørke. Ikke en eneste Lygte var der paa den hele Vej, man maatte lede

sig frem langs Træerne, raabe hinanden an for at undgaa Sammenstød, og man stod Fare for at havne i Grøfterne, hvor man nok kom til at hvile blødt, men ikke sødt. De vandrende vare her som oftest forsynede med Haandlygter, som da ogsaa vare et uundværligt Husgeraad for de indfødte i Alleen og i Frederiksberg By. Villaerne vare faa i Tallet, men der var flere Beværtningssteder. De to andre Veje, der førte til Haven, den støvede gamle Kongevej og den Del af Broen, der førte forbi Slottet til Roskilde Landevej, vare endnu mindre bebyggede end Alleen, og af det nuværende Villakvarter var der ikke Spor. Paa Vejen til Slotskroen var der Mark ved Mark, afbrudte ved et Par enkelte Bygninger. Paa venstre Side laa fra gammel Tid den saakaldte Galgebakke, hvor endnu for omtrent 100 Aar siden Galgen stod, og i Nærheden deraf var det saakaldte Pesthus. Nu stod der en Mølle, kaldet Galgemøllen, efter hvilken ogsaa Møller en benævnedes. Her var det ikke videre hyggeligt; kun faa gik Vejen, thi der gik Rygter om Overfald og Rov; alligevel var der en Mand, som Dag og Aften i hvilketsomhelst Vejr vandrede ad den flere Gange. Det var gamle Rahbek, som indhyllet i sin Kavaj traskede frem og tilbage mellem Staden og det kjære Bakkehus. — Hvad jeg ellers har at fortælle om Vesterbro og Frederiksberg vil blive forbeholdt et eget Afsnit.

Og hvorledes var saa Stadens ydre Fysiognomi indenfor Voldene? Skjønt der var hengaaet en Snes Aar efter Bombardementet, viste der sig endnu mange Spor af Ødelæggelsen. Især var det Tilfældet med Nørregade og de tilstødende Gader. Her laa store ubebyggede Tomter med Rester af Ruiner til Tumleplads for den glade Ungdom. Frue Kirkes Gjenopførelse efter Statsbygmester Hansens uheldige Plan var endnu ikke fuldført, Resterne af Studiegaarden benyttedes til Universitet, og det havde lange Udsigter med en ny Universitetsbygning. Gammelholm var for en stor Del ubenyttet paa den hele Strækning; der laa kun Marinens Ministerialbygning, og der var frodige Græsgange for Ekvipagemesterens Køer, hvis Mælk forskaffede ham en ret anseelig Indtægt. Der var nok en Del Pragtbygninger i Stadens nordøstlige Del, men for saa vidt som de tilhørte adelige Familier, vare de sjældent beboede af Ejerne. De øvrige Huse vare gjennemgaaende ligesaa ensformige og simple i deres Ydre, i Formen lignende Chiffonierer, som man endnu ser dem i den ældre Del af Staden. En stor Del af dem hidrørte fra Tiden efter den store Ildebrand i 1728 og havde derfor et for den Tid

mere moderne Ydre, men blandt dem, som denne Ildsvaade og Bombardementet havde skaanet, var der især i Smaagaderne gammeldags Smaahuse med Svalegang, eller Rønner omtrent af lignende Art og Højde som dem, der til Exempel endnu findes i Holmensgade mod lille Kongensgade. Af egen-

Ulfeldts Plads.

lige Hoteller til Modtagelse for Rejsende var der kun tre i Tallet: Hotel d'Angleterre paa Kongens Nytorv (Knirsch), Hotel Royal (Löbel) ved Stranden og Hotel du Nord paa Kongens Nytorv, som ofte skiftede Ejer. Derimod var der paa Vestergade, Nørregade, ved Nyhavn og flere Steder en stor Del Gjæstgiversteder, hvis Indretning i Reglen var yderst simpel. En af de anseeligste var Knapstedsgaard paa Halmtorvet.

Et Stykke Middelalder frembød Ulfeldts Plads, senere kal-

det Graabrødretorv efter det Kloster, som før Reformationen havde havt sine udstrakte Bygninger med Tilbehør paa dette Sted. Her var Skamstøtten for Ulfeldt, en opad tilspidset Granitsten med Indskriften „Til ævig Skam og Skændsel". Og rundt om var der smaa Boder med Borde ved som paa et Marked til Udsalgssteder for brugte Klæder, gamle Bøger og allehaande Skrammel i rigt Udvalg. Til Specialiteterne ved denne Plads hørte ogsaa tre forskjellige Sæbekjældere, der konkurrerede med hinanden ved Skilte: „Den gamle Sæbekjælder", „Den rigtige gamle Sæbekjælder", og „Her er den rigtige gamle Sæbekjælder, hvor de gamle Sæbekjælderfolk bo". Et Sidestykke til Ulfeldtsplads var Pladsen ved Nikolaitaarn. Her havde Slagterne, som det endnu tildels er Tilfældet, deres Udsalgssteder, men disse vare kun yderst primitive Træskure paa Blokhjul med et udstaaende Skraatag eller Bislag, der tillige tjente til Lukke ved at slaaes ned, og hverken i den indre Indretning eller i de udstillede Varers Udseende og Behandling var der Spor af den Renlighed og Komfort, som nu i Reglen udmærker Kjødudsalgene. Fiskertorvet var paa det Sted, hvor det endnu er, og det kan siges, at det næsten er det eneste, hvormed der i Henseende til de falbydende og Varernes Behandling og Udstilling ikke er foregaaet nogen synderlig Forandring. Dog, i én Henseende har Civilisationen og Tidsaanden gjort sin Ret gjældende. De gammelstrandske Fiskermatroner ere vel endnu ikke synderlig slebne i deres Konversation og i deres Optræden overfor Kunderne, men det er dog som Dag mod Nat i Sammenligning med deres Forgængerinders bistre, hvasse Tone og ejendommelige Veltalenhed, krydret med et Udvalg af Skjældsord, der vidnede om en sjælden Opfindsomhed, og som betegnedes i Ordsproget „Mund som en Fiskerkjærling". Det var ogsaa til Ære for dem, at der i Nærheden var anbragt en Gabestok, en Pæl med et Halsjern, hvori de, naar de bleve altfor balstyrige, bleve indsatte til uudtømmelig Morskab for Gadeungdommen. Denne Straf var dog afskaffet paa den Tid, jeg nærmest har for Øje.

Var Adgangen til Hovedstaden fra Landsiden ikke videre tiltalende og hensigtsmæssig, saa var det næsten endnu mindre Tilfældet fra Søsiden, især fra den daværende Toldbod. Her manglede fuldstændig en passende Landgangsbro; Toldtilsynet og Vagten vare anbragte i baraklignende Bygninger, og ved Indgangen fra Toldbodvejen var der en Række næsten faldefærdige Træskure eller Smaahuse med Udsalg af saa-

danne Varer, som Søfolkene havde Brug for. En Specialitet var her den saakaldte „Brokkensbod", et lille uanseeligt, brøstfældigt Værtshus med en Indgang saa lav, at man for at komme ind i Helligdommen maatte bukke sig. Her søgte Matroser og Holmens Folk, og her vankede foruden andre Delikatesser Snapse saa store, som man ingen Steder fik dem undtagen maaske i „Paradiset", et nærliggende Brændevinsudsalg. Og naar saa en eller anden efter Nydelsen af diverse

Brokkensbod.

af disse Snapse havde naaet en vis Saligheds-Tilstand, saa havde han „taget Højden af Brokkensbod", et i sin Tid meget almindeligt Mundheld om en forsvarlig Rus. Lige overfor paa den anden Side af Gaden var i en lav Bygning det saakaldte Toldbod-Vinhus, der havde Navn af en billig og god Restauration og Logishus, som især søgtes af Skippere og Styrmænd*).

*) Paa Væggen i Toldbod-Vinhus' store Stue fandtes følgende Indskrift:

»Naar Lykken venlig til dig ser
Og smiler ved din Side,
Da faaer Du Venner fler og fler,
Som vil Dig gjerne lide.
Men naar din Velstand bli'er for kort,
Du har ej mer at skatte,
Da løber dine Venner bort
Som sande Mortens Katte.«

Paa Toldboden sporedes der kun ringe Travlhed, thi Handel og Skibsfart led endnu haardt af Krigens Følger, af Statsbankerotten og overhoved af de slette Tider, der gjorde sig gjældende næsten overalt, og de store Pakhuse, som i tidligere Tid havde været fuldproppede med Varer, stode for det meste tomme. Toldbodbommen var lukket, og ved den ringe Færdsel af Fartøjer var dens Aabning heller ikke af nogen større Nødvendighed. Kommunikationen med Vennerne hinsides Sundet blev besørget af det priviligerede Færge-

laugs aabne Baade. Det var en stor Begivenhed, naar der ankom eller afgik et enkelt Dampskib. Grønningen var ligesom nu en yndet Promenade, men den var et Vildnis, hvis Træer betog Udsigten til alle Sider. Langelinie var exklusiv; vilde man nyde den smukke Udsigt til Rheden derfra, maatte man løse Tegn.

Stadens Brolægning lod meget tilbage at ønske, især i Smaagaderne; selv Kongens Nytorv laa en lang Tid i et stort Uføre, fordi Magistraten efter at den gamle Brolægning var opbrudt, ikke kunde blive enig om, hvorledes den nye skulde være. Der var saaledes ved „Hesten" en Art Bakke, der efter den første Borgermester kaldtes „Schæffers Høj". Paa ikke faa Gadehjørner var der anbragt Afvisere for Vognkjørsel. Rende-

stenene vare dybe, og da der ikke var underjordiske Kloaker til Afløb, var der ikke sjældent i stærkt Regnvejr Oversvømmelser til Skræk og Jammer for Kjælderbeboerne. I nogle af Smaagaderne, som f. Ex. i Kristenbernikovstræde, Pedermadsensgang o. fl. laa Rendestenen midt i Gaden. Vandforsyningen skete gjennem Trærender fra Søerne. Filtrerapparaterne lode meget tilbage at ønske, Vandet var ikke sjældent

plumret og fyldt med organiske Bestanddele. Hist og her i Gaderne var der Vandposter, hvorfra Husene forsynedes, naar Værterne ikke vilde sætte sig i den Bekostning at lade indrette en Opstander i Gaarden. I et Aag om Skulderen blev Vandet i to Spande slæbt undertiden tre og fire Etager op i Husene af de arme Tjenestepiger, og kun i de velhavende Huse var der Karle til dette møjsommelige Arbejde. Gadebelysningen bestod af Tranlamper, der bleve passede af Gadevægtere, hvis Øgenavn „Trantyve" ikke tydede paa den reelleste Omgang med det betroede Kvantum Tran. Naar det ifølge Almanakken var Fuldmaane, bleve Lygterne ikke tændte.

Da det nu ikke sjælden hændte, at Maanen ved den Tid glimrede ved sin Fraværelse, var Staden indhyllet i dybt Mørke. Det var „Magistratsmaaneskin", og man maatte betjene sig af Haandlygter for at lede sig frem. Saavidt jeg husker, var det gamle Nathanson i „Berlingske Tidende", der ved energiske Forestillinger bragte Magistratsmaaneskinnet til at forsvinde.

Vægterinstitutionen kommer jeg senere til at omtale. Til denne og til en Skare Politibetjente i røde Uniformskjoler med grønne Kraver var Beboernes Sikkerhed og Velfærd betroet. I alvorlige Tilfælde kunde der ogsaa kræves Assistance fra Hovedvagten, men for at opnaa en saadan maatte Vedkommende indfinde sig med sit Borgerbrev. Til Politiets Foresatte hørte Vægter-Leutenanten Boelmann og Overbetjenten „den tykke Lassen", der havde forstaaet at sætte sig i stor Respekt, og som ogsaa ere blevne besungne i flere populære Viser. Retssikkerheden i Staden var i det Hele ret god, naar undtages at Kommersbrødre fik mere Lov til at gjøre Spilopper, end det var foreneligt med god Orden. Ved større Opløb sad Politibetjentenes Stokke meget løse i Haanden, og det var Argumenter, for hvilke Folk havde stor Respekt. For Tyverier og andre grovere Forbrydelser vare Straffene i Overensstemmelse med Tidsaanden langt haardere end nu, og det gjorde utvivlsomt sit til at fremme Retssikkerheden.

Der var vel gjort adskilligt til Fordel for Postgangen og Personbefordringen, men endnu var Institutionen næsten i sin Barndom. Kun 2 Gange om Ugen, Tirsdag og Lørdag, afgik Brevposten til Hamborg, medtagende Breve til de Byer i Sjælland, som den berørte paa Ruten; til Fyen, Jylland og Hertugdømmerne, og den førtes i en lille gulmalet Kuglevogn til Roskilde, hvorfra den befordredes videre. Der var en lol-

land-falstersk Post, som kun gik en Gang om Ugen, en helsingørsk Post daglig og en svensk og norsk Post to Gange ugenlig. Pakke- og Pengeposten afgik kun om Lørdagen. En Personpost over Kolding til Hamborg afgik ligeledes om Lørdagen, naar der indtegnede sig mindst to Rejsende. Post- og Personbefordringen over Bælterne skete ved Jagter, de saakaldte Smakker, der manglede enhver Bekvemmelighed og i slet Vejr vare et lidet lysteligt Opholdssted for Passagererne. Den saakaldte Fodpost til Befordring af Breve i Kjøbenhavn var en privat Entreprise i en Enkes, Madam Dues Besiddelse, der havde sit Kontor i Klareboderne. Brevene ombragtes af et Par Bude, der tilkjendegav deres Nærværelse ved at ringe med en stor Klokke.

Til Befordring til Byerne i Kjøbenhavns Omegn var der indrettet saakaldte Dagvogne, i Reglen tre- eller firsædige Holstenskvogne, som visse Vognmænd vare privilegerede til at holde. De havde en bestemt Afgangstid, men der hengik ikke saa sjældent et Par Timer, før de kom afsted, fordi Vognmændene ønskede at faa dem fyldte. Denne Upaalidelighed bevirkede, at Postvæsenet selv overtog Befordringen, og efterhaanden blev der anskaffet Deligencer. Ogsaa de saakaldte Fragtmænd, især de, der kjørte mellem Kjøbenhavn og Byerne nordpaa, medtog Passagerer mod en billig Godtgjørelse. Men en Snegl kunde godt have holdt Væddeløb med den Art Befordring. Jeg mindes, at paa en saadan Tur til Frederiksborg tilbragte jeg Tiden fra Kl. 5 om Eftermiddagen til Kl. 6 den næste Morgen. Tingen var nemlig den, at Hestene for den svært belæssede Vogn gik Fod for Fod, samt at Fragtmanden bedede ved hver Kro paa Vejen og fik sig et Slag Kort med de Bekjendte, som han traf der. Befordringsmidlerne vare overhoved temmelig primitive: plumptbyggede Kareter og Wienervogne, hvoraf de ældste i Stedet for Fjedre hang i Læderremme, firestolede Holstenskvogne af Kurvefletning med Fadingen næsten umiddelbart hvilende paa Hjulene. Karakteristiske vare Bøndernes Pindevogne, der bragte Tørv eller Levnetsmidler til Staden. De usle Krikker, hvormed de vare forspændte, og det makulerede, undertiden af Tougværk bestaaende Seletøj viste, hvor ilde det stod til med Bøndernes Kaar. Saakaldte Gumpekærrer, et ganske lille, med en Hest forspændt tohjulet Kjøretøj, bragte Mælk og Fløde til Staden.

Udsalgssteder og Butiker vare gjennemgaaende yderst tarveligt indrettede, selv i de mindre Kjøbstæder findes der nu

mere anseelige og komfortable. En simpel Disk og Reoler af Fyrretræ, en eller, naar det kom højt, to smaa Olielamper var tilstrækkelig for en Manufaktur- eller Isenkrambutik; hos Manufakturhandlerne bestod Skiltene i Reglen af Ruller, ved Siden af Butiksdøren, over hvilke forskjellige Tøjer vare udhængte, og i de uanseelige Vinduer var der intet, der lignede Nutidens Udstillinger for at lokke Kunder. Var der nogen, som gjorde Forsøg paa at indføre en større Luxus ved Butiksindretning og Inventarium og en ydre Forskjønnelse, saa var Spot og Haan, der vel ogsaa dækkede den lønlige Misundelse, Lønnen. Et bekjendt, meget anseet Manufakturfima, Brødrene Raphael, havde saaledes ladet sin Butik i en høj Stue paa Østergade omdanne med en vis Elegance og paa de efter Datidens Maalestok store Spejlglasruder anbringe Firmaets Navn i Guldbogstaver. Det antages almindeligt, at dette var Aarsagen til, at Ruderne bleve slaaede ind under Jødefejden i 1819. I adskillige af disse uanseelige Butiker erhvervedes der dog store Formuer af Folk, som vare komne hertil navnlig fra Jylland i Vadmelskofte og paa Træsko. I Urteboderne, der ikke havde den mere prætentiøse Titel Kolonialhandel, og hos Høkerne, der ikke arrogerede Navnet Viktualiehandlere, vare Butiksindretningerne endnu simplere. Hos de sidstnævnte udgjorde i Reglen et Spædelys fæstet til en blankpoleret Messingskaal Belysningen. Forøvrigt var Butikernes Antal i Sammenligning med Nutidens forsvindende. Kun paa Østergade vare de talrige, dog langtfra saa talrige som nu, hvor der er mange Huse med Butiksindretninger fra øverste Etage til Kjælder. Haandværkernes Skilte antydede Bedriften. Skrædderne havde en aaben Sax, Smeddene en Nøgle eller en Hestesko, Skomagerne en Støvle, Farverne et nedhængende Stykke Tøj fra en Stang, Snedkerne en Høvl, Barbererne et, to eller tre Bækkener, sidstnævnte de, der som Amtsbarberer havde underkastet sig kirurgisk Examen. Til de særegne Lokaliteter hørte den Del af Børsen, hvor der nu er forskjellige Kontorer. Her var i ældre Tid en Del Udsalgssteder med Legetøj og Sadelmagerarbejde, og her var Schubothes og Steens Boghandel i mange Aar. De i den sidstnævnte udstillede Billeder samlede altid en stor Kreds af yngre Beskuere, efter at disse havde moret sig med at lege Tagfat gjennem Svingdørene til den store Børssal.

Naar man vil skildre det forsvundne Kjøbenhavn, maa ikke forskjellige Specialiteter forbigaas, der høre med til Datidens Kulturhistorie. — Jeg har allerede omtalt, at de kri-

minelle Straffe vare langt haardere, end de nu ere. Saaledes var den saakaldte Stokhusret, hvorved man ved Svøbeslag søgte at bringe formodede Forbrydere til at bekjende, en Art Tortur. Men en lignende Straf, Kagstrygning, blev ogsaa ikjendt grove overbeviste Forbrydere, og den blev da exekveret offenlig paa Halmtorvet lige for Lavendelstræde, hvor de bandtes til en Pæl. De fleste af Tugthusfangerne, Slaverne, som man saa ofte saa i deres halvbrune og halvgraa Dragt med Bøjler om Foden drage gjennem Gaderne til forskjelligt Arbejde paa Fæstningen under Anførsel af en Slavesergent, havde udstaaet denne Straf, og adskillige af dem vare brændemærkede. At der ved Exekutioner paa Halmtorvet altid indfandt sig en stor Menneskemasse, ikke mindst Fruentimmer, kan man tænke sig. Skuet af Forbryderen, der krummede sig under de voldsomme Slag af Risbundtet, som bragte Blodet til at sprudle frem paa den nøgne Overkrop, bidrog ikke til at forbedre Sæderne. — En ikke mindre talrig Menneskemasse stimlede sammen ved Tallotteriets Trækning, der fandt Sted hver tredie Uge. I min Tid skete det først fra en foran Charlottenborg oprejst Tribune, hvor Lykkehjulet var anbragt, siden foran Gjæthuset paa Kongens Nytorv og senest fra en Bygning i Raadhusstræde midt for Vandkunsten. De udtrukne Numre bleve i Paphylstre udkastede

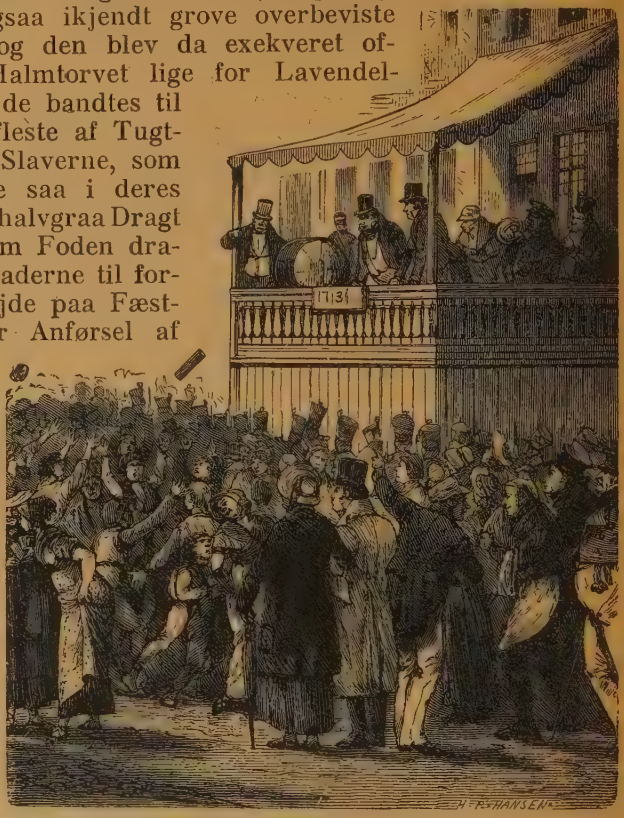

blandt Mængden, og for at fange dem opstod der ikke sjældent blodige Slagsmaal, thi den lykkelige, der kunde sætte sig i Besiddelse af et af disse Hylstre med Numret i, fik for dets Aflevering paa Lotterihovedkontoret 24 Skilling (en Rigsort). — Den første Torsdag i Marts fandt Højesterets højtidelige Aabning Sted. Dette blev Søndagen forinden af Herolder til Hest i malerisk middelalderlig Kostume med en Eskorte

af Hestgardister forkyndt paa Stadens Torve og udenfor højtstaaende Embedsmænds Boliger. Dette kaldtes at „ride Herredag ind". Kongens Kjørsel til Højesteret foregik med stor Pomp. Dertil benyttedes den med sex hvide Heste forspændte Guldkaret med Spejlglasruder, der saas paa den kunstindustrielle Udstilling i 1879, og med Løbere, hvis Hovedbedækning lignede en Blomsterkurv.

Til Folkeforlystelserne, som jeg senere nærmere skal omtale, hørte den, paa Fastelavnsmandag at slaa Katten af Tønden. Det skete især paa Amager og i Valby. I min Barndom blev en levende Kat spærret inde i Tønden; denne ophængtes mellem to Træer, og der blev slaaet til den med Knipler af

ridende, pyntede Bønderkarle. Naar Tønden gik i Stykker, kunde det hænde, at det arme pinte Dyr foer ud og fløj i Ansigtet paa en af Rytterne. Denne grusomme Skik blev dog forbudt af Politiet, og Katten afløstes af en udstoppet Figur. Til Fastelavnsmandagsløjer hørte ogsaa den, at Drenge samledes nedenfor Børsrampen og sloges om de Skillinger, som man kastede i Grams oppe fra Børsopgangen. Denne Skik ophørte for en halv Snes Aar siden. Paa det kgl. Theater blev der om Aftenen givet et lystigt Stykke, i Reglen „Jeppe paa Bjerget", og de Familier, der havde abonneret, lod næsten altid deres Tjenestefolk gaa paa Pladserne.

Forskjellige Typer fra det daværende Folkeliv ere nu ganske forsvundne. Dertil høre Natmandens Folk, de saakaldte Hunderakkere, der i Hundedagene drog om i Gaderne, efterfulgte af en lyseblaa malet Vogn med Presenning over, hvor

„Hunderakkeren".

de løsgaaende Hunde bleve indsatte, som de fangede ved Hjælp af et Net paa en Stang. Naturligvis ledsagedes dette Tog af en Skare hujende Gadedrenge, der udbrød i haanende Glædesraab, hver Gang det lykkedes en Hund at undslippe. Endvidere

de saakaldte Flæskedragere, firskaarne Karle med en saakaldet Sydvest paa Hovedet, hvis over Ryggen nedgaaende Læderbagstykke skinnede af Fedt fra de Flæskesider og andre Viktualier, som de for Kjøberne bar hjem fra Torvene. Som Dragere benyttedes ogsaa de saakaldte Sjovere, som med deres Bærebør, og ikke sjælden i en „salig" Tilstand, havde deres Stade paa Hjørnerne. Visekjærlingerne, der med hæs Stemme forkyndte en ny Vise om et græsseligt Mord eller om Roats Fald og sang Melodien til, vare ligeledes et ikke lidet fremtrædende Element i Gadelivet. Skomagerdrenge med Skjødskind og Trætøfler og meget mangelfulde Unævnelige udmærkede sig ved en utæmmelig Lyst til at gjøre Optøjer, og mellem dem og den øvrige Gadeungdom kom det ofte til Brydekampe. Lirekassespillet var en fri Næringsvej, og det havde derfor meget talrige Dyrkere. Karakteristiske vare Jøderne paa Hjørnet af Amagertorv og Læderstræde. Da Parykker med Pisk i Nakken vare i Brug, kaldtes de efter deres Handel Piskebaandsjøder. En af disse var Faderen til Stifteren af et af de største Bankierhuse her og senere i London, hvis nuværende Indehaver Kjøbenhavn skylder meget. I min Ungdom handlede de her nærmest med gamle Klæder, som de bar over Armen.

Vor Borgervæbning strejfede i Henseende til Uniformering og Holdning lidt ind paa Karrikaturens Omraade. Især var dette Tilfældet med Artilleristerne. En rød Uniformskjole med gult Underfoer og blaa Rabatter, hvis Skjøder stod som en Svalehale, en Chakot med Ponpon, hvis rundbøjede Pul var godt skikket til at samle Regnvand, et Par hvide Benklæder, der i Reglen spillede i det gule, samt en gammel Sabel i et sort Gehæng var Beklædning og Udrustning. Det nærmere om Borgervæbningen er forbeholdt et eget Afsnit. Klædeligst var Livjægernes Dragt med de grønne Trøjer med Fløjls Rabatter, Chakot med sexkantet Pul og Fangsnore og de graa eller hvide Benklæder. Studenterkorpset eller, som det hed, Kongens Livkorps, var iført en sort Uniformskjole med røde Rabatter og Opslag. Til denne benyttedes ikke sjældent en aflagt sort Kjole. Forøvrigt havde Byen i Egenskab af saakaldet Fæstning et meget militært Fysiognomi. Garnisonen var anselig. Soldater og Officerer — de sidstnævnte skulde altid bære Uniform — mødte man ved hvert Skridt. Naar de hjempermitterede Værnepligtige, der udelukkende vare Bønderkarle, indkom til Exercits og Garnisonstjeneste en Maaned om Sommeren, saa man dem i store Skarer, for det meste med Tver-

sækken over Skulderen, drage om i Gaderne, ledsagede af Rodemesteren og en Underofficer, der havde at anvise dem Kvarter hos Husværterne. Denne Indkvartering var en ikke ringe Byrde. Selv de mindste Huse maatte skaffe Kvarter til en Mand, og de større Ejendomme til fra tre til sex. Flere Dage om Ugen havde Landsoldaterne, som de kaldtes, Tilladelse til at tage „Sjou", og man saa dem til dette Formaal i Klynger paa Gadehjørnerne i den mere besøgte Del af Staden, omtrent som Bybudene nu.

Brandsprøjternes Prøvelse, der foretoges et Par Gange om Aaret paa Kongens Nytorv, samlede altid en stor Mængde Mennesker som Tilskuere. Da ikke faa af de Huse, der vare skaanede fra den store Ildebrand og fra Bombardementet, vare af Bindingsværk, hørte Ildsvaader ikke til Sjældenhederne. De forkyndtes om Dagen ved Kirkeklokkernes Klemten, og man kunde efter Slagenes Antal erfare, i hvilket Kvarter af Byen Il-

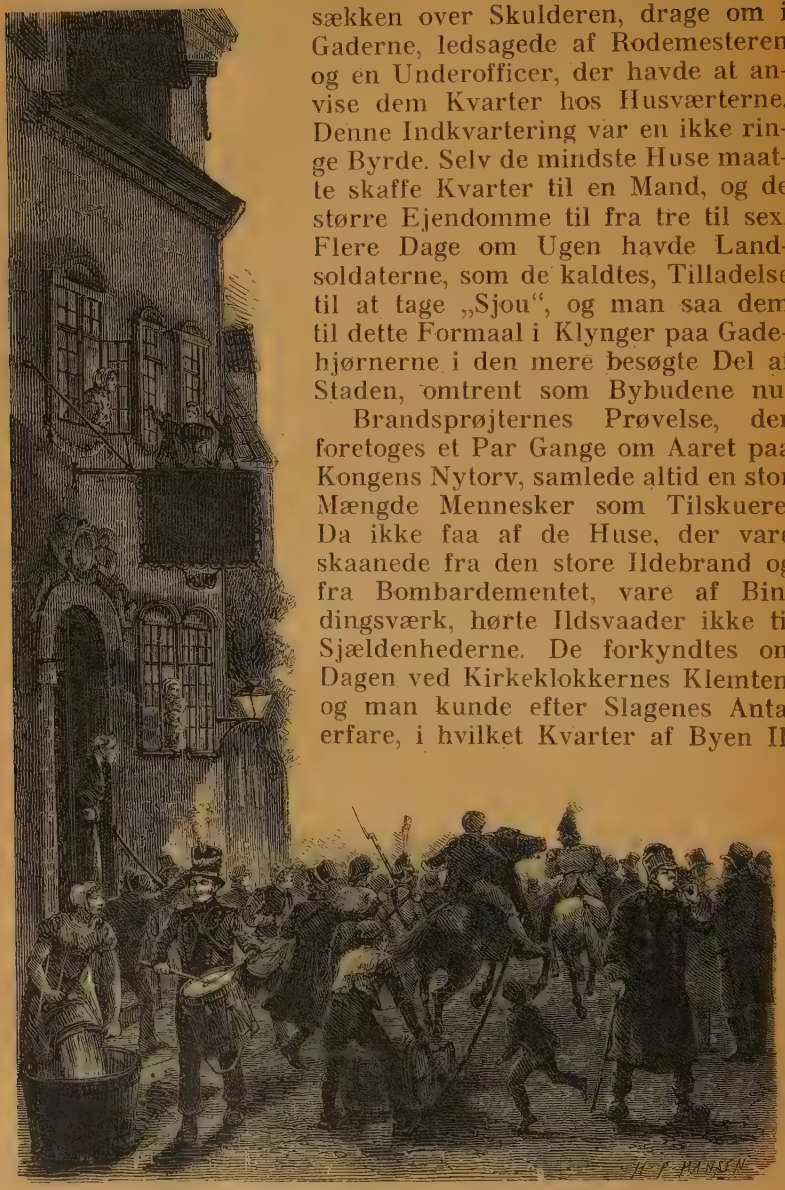

En Sprøjteprøve.

den var udbrudt. Om Natten gjorde Vægterne Allarm med Piber og Brandraab. Tog Ilden betydeligt Omfang, gik Allarmtrommen, og i saa Tilfælde skulde en Afdeling af Borgervæbningen møde for at holde Orden paa Brandstedet. Ved større Ildebrande mødte Frederik den Sjette næsten altid. Til Slukningen var der et eget Brandkorps, dels bestaaende af Murer-, Tømrer- og Smedesvende, dels af lønnede Folk, de saakaldte sorte Brandsvende, opkaldte saaledes efter deres sorte Kitler. Dets Officerer, for det meste Laugsmestere af de nævnte Professioner, bare graa Uniformer med sort Besætning og en gul Fjeder i den sorte trekantede Hat. Bryggere, Bagere og andre Handlende, der holdt Heste, maatte sende forspændte Sluffer med Vandtønder, og Husejerne i Nærheden af Brandstedet vare pligtige til at sætte store Kar med Vand ud paa Gaden. Det var ikke sjældent, at en eller anden af de nysgjærrige Tilskuere, der ved slig Lejlighed indfandt sig i Mængde, blev af Politiet presset til at pumpe Vand af Gadeposten. Derved opnaaedes i alt Fald, at de fleste holdt sig i ærbødig Afstand fra Brandstedet og ikke ved at trænge paa vare til Hinder for Slukningen. —

Dette er i korte Træk det mest fremtrædende af Kjøbenhavns ydre Fysiognomi. I det følgende ville forskjellige Enkeltheder af Samfundslivet blive omtalt i en fyldigere Fremstilling.

I det Tidsrum, jeg her nærmest har for Øje, søgte ikke faa af Kjøbenhavns gode gamle Skatteborgere en i Hummergade beliggende Vinstue, der holdtes af en Madam Augsburg og var opkaldt efter hende. Naar her nævnes Vinstuer, skal det bemærkes, at de offenlige Beværtningssteder i Kjøbenhavn den Gang væsenlig indskrænkede sig til Vinhuse og Kaffehuse. Til Konditorier kjendte man kun lidet; der var kun et Par enkelte, som modtog siddende Gjæster, ellers havde de Navn af Kukkenbagerier. Nej, man søgte paa Vinkjælder og Vinstue; her var det, at det kjøbenhavnske offenlige Liv udenfor Hjemmet egentlig koncentrerede sig. Alt i Holbergs Tid var det almindeligt at samles paa en Vinkjælder og derfra at gaa beskænket hjem om Aftenen. Hos Plum i Højbrostræde var der en saadan Kjælder, og her var det ikke saa sjældent, at en omhyggelig Husmoder indfandt sig om Aftenen med sin Lygte for at følge sin Mand hjem, kjærlig tagende ham under Armen

for at stotte hans vaklende Gang. En anden bekjendt Vinkjælder var forhenværende Skuespiller Pilloys under Komediehuset. Her var det, at især Skuespillerne og deres gode Venner søgte. Der fortælles, at da Frederik den Femtes Gemalinde, Dronning Louise, var frugtsommelig, og hendes Nedkomst daglig ventedes, tog Pilloy det Løfte af Skuespiller Rose, at han, hvis det blev en Prinds, skulde indfinde sig i Kjælderen og drikke alle kommende til paa Kronprindsens Velgaaende. En Aften, da Rose allerbedst sad ved et Slag Kort i Sorte Christians Krog (ved Rosenborg Have), hvor han og flere gode Venner søgte, begyndte Kanonerne at tordne fra Voldene, og da nu den anden Omgang af Skuddene lod sig høre, og det saaledes viste sig, at der var født en Prinds, kastede Rose Kortene og ilede med bevingede Fjed til Pilloys Kjælder, hvor den gamle Vært ventede ham med en Halvpots-Pokal god gammel Rhinskvin i Haanden. Rose maatte nu den Nat tømme Pokalen syv og tyve Gange paa den nyfødte Prindses, paa hans ejegode Faders og tilbedte Moders Velgaaende, formodentlig, som Rahbek siger, trøstende sig ved denne noget hvasse Tjeneste med, hvad man i senere Dage sang:

„Og hvo som falder af denne Rus,
Han falder for Kongen og hans Hus".

Men vi vende tilbage til Mad. Augsburgs Vinstue i Hummergade. Det er Vinteraften. Sneen fyger udenfor, og i den store Kakkelovn med Tromle, som bærer Aarstallet 1788, flammer Ilden lystig. Den rummelige, men temmelig lave Stue er fuld af Gjæster, for Størstedelen hørende til Borgerklasserne, Kjøbmænd, Haandværkere og et Par enkelte Embedsmænd i Kancelliet. De fleste have et Præg af Adstadighed og ere enten gifte Folk eller Pebersvende. Der ses kun faa unge Mennesker; disse søgte helst paa Billardstuerne, naar de engang imellem kunde faa Lejlighed eller Lov til at slippe bort fra det strenge Familieliv, der ikke vilde vide af denne Renden paa Værtshuse, hvoraf da ogsaa Følgen var, at den unge Verden var desto mere grisk paa den forbudne Frugt og søgte denne paa mindre hyggelige Steder, som f. Ex. i den bekjendte Dandsebod „Kjæden" i Dronningens Tværgade, hvor selv Sønner af bedre Familier, Studenter, Kontorister hørte til det meget brogede Selskab, og hvis Moralitet her ikke saa sjældent led et Skibbrud, der ikke forvandtes hele Livet igjennem. Med Sædeligheden var det overhoved dengang ikke synderlig bedre

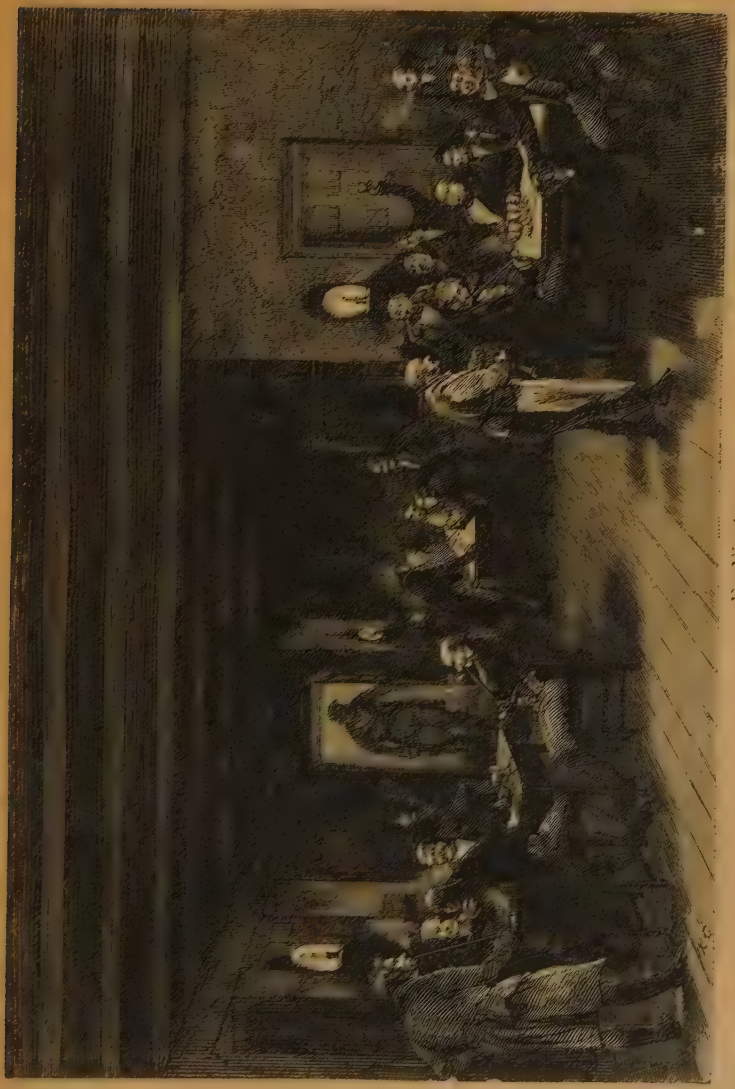

En Vinstue.

bevendt end nu, og Udskejelserne fattedes i ethvert Tilfælde Nutidens mere forfinede Præg.

Gjæsterne hos Mad. Augsburg viste i deres Klædedragt Overgangen mellem Fortiden og den nyere Tid. Det var ældre

Folk, som endnu bar bredskjødede Kjoler af brunt eller chokoladefarvet Klæde med store Klapper paa Siderne og blaalige Staalknapper, Fløjls eller Skægges Knæbenklæder, stribede Bomuldsstrømper, store Sko med Sølv- eller Staalspænder, en broderet Halsklud, en Paryk med Bukler paa Hovedet og Pisk i Nakken. Andre vare iførte en mere moderne Dragt, bestaaende af en Kjole, som nærmede sig den nuværende, med høj Krave op i Nakken og kort Liv, stramme Benklæder af gult eller graat Korduroy, hvis nederste Del skjultes af blanke Wellingtoner Støvler med Kvaster eller ogsaa gulkravede Støvler lig dem, Lakajerne nu bære. Denne Klædning tog sig ret pyntelig ud. Der var ogsaa enkelte unge Mennesker, som viste sig i lange, tiloven meget vide Benklæder, kortlivede, i Brystet stærkt vatterede Kjoler og iøvrigt i deres hele Paaklædning nærmende sig Nutiden. Alle havde de Uhrkjæder med en Masse Berlokker og Signeter, ægte eller uægte, og nogle blandt de ældre havde endog to saadanne Kjæder paa hver Side hængende fra Uhrlommerne udover Benklæderne.

Iøvrigt var det temmelig vanskeligt at skælne de tilstedeværendes Klædedragt, dens Form, Snit og Farve, thi Belysningen i Stuen var overordentlig tarvelig, og i vor Gas- og Petroleumsperiode er det næsten umuligt at begribe, hvorledes man dengang, som det hos tarvelige Familier i Reglen var Tilfældet, kunde hjælpe sig med et eller, naar det kom højt, og det endda kun ved festlige Lejligheder, to Spæde- eller Formelys af Tælle, om hvilke hele Familien samledes, hver udførende sin Beskæftigelse, Kvinderne stundom sysselsatte med fin Syning, med Broderi o. desl., der nu i Reglen udkræver en Petroleumslampes eller et Gasblus' fulde Styrke for at kunne udføres. Overhoved er der al Grund til at antage, at den Lysstyrke, som nu anvendes overalt i Værelser, Udsalgssteder, Theatre osv., har ikke lidet svækket Synet, og man ser jo ogsaa nu selv yngre Damer hyppig benytte Briller, noget, der næsten var ukjendt i den Tid, jeg sigter til.

Hos Mad. Augsburg bestod Belysningen af to til tre Spædelys i Bliklysestager med de uundværlige Lysesaxe, hensatte paa grøntmalede Fyrreborde, medens to Lys af samme Sort vare anbragte i Piber foran blanktpolerede, til Muren fastgjorte Messingskaaler, der lignede vore nuværende Spyttebakker, og som reflekterede Skinnet. Denne Belysning kunde efter de daværende Forhold kaldes meget anstændig, men den lod dog Gjæsterne forblive i et vist mystisk Halvmørke, som

forøgedes endnu mere ved de store Damphvirvler, der opsteg fra Gjæsternes Kridtpiber og samlede sig til en tæt Taage.

Dengang kjendte man kun lidet eller intet til Cigarer; Kjøbenhavn, hvor der nu næppe er nogen Gade eller Stræde, der ikke har et eller flere Cigarudsalg at opvise, havde dengang kun et Par enkelte Udsalgssteder for denne Vare, nemlig paa Vestergade og i Antoniestræde (den saameget omtalte Radekop). Tobakken blev røget *in natura*, eller den blev nydt i Form af Skraa eller Snus, og en Tobaksdaase hørte som et uundværligt Stykke med til en ældre Mands Ekvipering. Tobakken blev næsten altid røget af Kridtpiber eller af de mere formuende af Merskumshoveder, en meget almindelig Luxusgjenstand, hvorpaa der stundom anvendtes betydelige Summer. Hos Mad. Augsburg saas næsten alle Gjæster med Kridtpiber; enhver Stamgjæst havde sin egen, men de naaede sjældent til at blive rigtigt tilrøgede; det var skrøbelige Varer, og der hengik ikke nogen Aften, uden at flere bleve slaaede i Stykker, men de vare let erstattelige, thi Prisen paa et helt Dusin oversteg ikke en Marks Penge. Tobakken var i Reglen af hollandsk Oprindelse, og Fjerdingposerne havde til Paaskrift: „*De beste Tabac under de Sonne*" med tilsvarende Vignet.

Gjæsterne forsamlede sig i Grupper om Bordene, hver med sit Glas Rødvin eller Portvin ved Siden, eftersom man kun kjendte lidet til den Blanding, som nu gaar under Navn af Toddy. Naar man ret vilde traktere sig, lod man Vinen varme og blande med Sukker og Krydderneliker. Men at blande den med Vand ansaas for en Vanhelligelse, og desuden antoges det, at denne kemiske Proces i Forvejen alt var mere end ønskeligt foretagen af Vinhandleren. Nogle af Gjæsterne spillede Kort, Polskpas eller, naar det kom højt, en L'Hombre. Whist kjendte man ikke dengang synderligt til, og desuden hadede man dette Spil af Patriotisme, thi det tilhørte jo en Nation, som paa en skændig Maade havde overfaldet os, afbrændt Byen og stjaalet Flaaden. I Reglen blev der spillet om Drikkevarer, hvoraf der blev konsumeret en betydelig Mængde, og altsom det rykkede henad Natten, antog Kinderne en kobberrødlig Farve, Øjnene bleve stirrende, Talen og Udraabene mere støjende, og ikke altid kunde Tungen magte at svare til Tankens Intentioner. Andre talte indbyrdes om Dagens Nyheder, om det sidste Bal ved Hoffet, om Byskandaler, om det nyeste Theaterstykke. Der afgjordes tillige Forretninger; der modtoges Bestillinger, og der indlededes Forbindelser. Bladlæsningen, der nu næsten er Hovedsagen paa vore

offenlige Steder, var det her aldeles underordnede, og det skal ogsaa erkjendes, at Bladene, foruden at de vare meget smaa og meget faa i Tallet, kun frembød ringe Interesse.

I Fredsperioden, som fulgte efter Kongressen i Wien, vare de udenlandske Efterretninger af særdeles ringe Betydning. Dengang forstod man langtfra som nu at udbytte det indenlandske Stof, som Dagsbegivenhederne frembyde, og disse vare derfor i Reglen, for saa vidt de kom frem for Offenligheden i „Statstidenden" eller i „Dagen", meget ufuldstændige eller meget tarvelige. Der gjorde sig hos alle Autoriteter et Hemmelighedssystem gjældende, hvoraf fulgte, at saa godt som intet af deres Virksomhed kom frem for Offentligheden, og det skal ogsaa siges, at Folk heller ikke bekymrede sig stort derom. Selv Politi og Domstole, der nu afgive et meget væsenligt Stof for Bladene, lod kun som en Undtagelse en eller anden *cauce célèbre* komme frem for Dagens Lys, og da gav denne ogsaa i mange Tider Stof til Omtale. Det var hin politiske Umodenheds- eller maaske Umyndighedstid, den sentimental-idylliske Tid, da man glad og fornøjet tog i Skoven, glædede sig over enhver Kjærminde, man fandt i „Dannevang", og for Resten lod Fem være lige. Derfor omhandlede Bladene kun meget lidet de offenlige Anliggender, og var der noget, saa var det i Reglen af aldeles speciel eller lokal Natur, men forøvrigt drejede Diskussionen sig mest om Theater, Æsthetik og Kunst, og kom Gemytterne i Bevægelse, skete det saa godt som udelukkende paa Basis af literære eller æsthetiske Meningsforskjelligheder, som f. Ex. under den Baggesenske Fejde eller ved Kontroversen mellem Heiberg og Oehlenschläger.

Et stort Røre i Gemytterne vakte den græske Frihedskrig i Aarene 20. Cheferne for Bevægelsen, Fyrst Ypsilanti, Markos Bozzaris, Miaulis, Kariaskes, Kolokotronis, Heltinderne Bobelina og Modena Mourogenia vare i alles Mund og tilbades som Afguder. Missolunghis Belejring og Myrderierne ved Indtagelsen satte Digternes Penne i Bevægelse, overalt hos Boghandlerne og paa Børsen saas Billeder, forestillende de vigtigste Episoder af denne Kamp, og Ali Pascha af Janinas Grusomheder og senere Fald vare fremstillede paa en meget anskuelig Maade. Vi havde ogsaa vore Philhellenere, Folk, hvis Begejstring for Grækernes Sag førte dem til at deltage i Krigen, og blandt disse kan nævnes Professor i Naturhistorien, afdøde Henr. Nic. Krøyer, samt en Adjunkt Plum, der indbød Medborgere til at deltage i Kampen. Der skete ogsaa her i

Landet Indsamlinger, og til dette Formaals Fremme udgaves et eget Blad „Grækervennen", redigeret af Kapt. Fr. W. Stockfleth. Kort sagt, der var en fuldstændig Grækermani her i Kjøbenhavn. Med hvilken Spænding man her fulgte Begivenhederne i det fjerne Østen, fremgaar noksom af det anførte, og ingensinde bleve Bladene saa meget læste som den Gang. I Mad. Augsburgs Vinstue var der en bestaltet Oplæser, en yngre Mand, der besad historisk og geografisk Kundskab nok til at forklare Begivenhederne, og saa snart „Statstidenden" eller „Dagen" kom, forlod de spillende deres Kort, Konversationen ophørte, og alle flokkede sig sammen for at høre, hvad Posten havde bragt. Det var omtrent noget lignende som det, der foregik paa offenlige Steder i Kjøbenhavn under de slesvigske Krige. Ogsaa „Politivennen", der betragtedes som en Slags literær Gabestok, blev flittig læst og kommenteret.

Endnu skulle vi som et meget vigtigt Element i den Augsburgske Vinstues Karakteristik ikke glemme den gamle Opvarter, der lød Navnet Peter, et almindeligt Navn for Datidens tjenende Aander. Han var paa Stuen et ligesaa gammelt Inventarium som Stole og Borde, og ligesom disse havde han lidt betydeligt af Tidens Tand. Ansigtet var ligesaa rynket som et forgjemt Løgæble, det sparsomme Haar spillede i det graa, og hans Kostume, bestaaende af en luvslidt blaa Trøje, dito meget korte Benklæder og grønt Bays Forklæde, harmonerede godt til hele hans Personlighed. Paa hans spidse Næse viste sig Spor af Bacchi Gavers Nydelse, og den Omstændighed, at han ikke saa sjældent blev trakteret med en halv Pægl Vin, forklarede noksom den stærke Rødme, der henad Aften viste sig paa hans Kinder. Heraf kan ogsaa sluttes til et meget fortroligt Forhold mellem ham og Stamgjæsterne; man fandt det aldeles ikke forunderligt eller næsvist, at han gav sit Besyv med i Samtalen, og naar Gemytligheden tilsidst kulminerede om en Bolle Punsch med tilhørende Sang, sekunderede han med sin hæse Bas, skænkende i Glassene og ikke forglemmende at sørge for sit eget. Mad. Augsburg selv, en gammel Kone med pibet Kappe, Tour, Hvergarnskjole og et meget renligt hvidt Forklæde, lod sig kun sjældent se. Hun færdedes i sine egne Gemakker paa første Sal, stolende paa, at Peter paa en værdig Maade repræsenterede hende, og naar hun viste sig blandt Gjæsterne, blev hun af alle hilset med Høflighed, af enkelte med en sky Ærbødighed, for saa vidt de havde Bevidstheden af, at de stode til Bogs hos Madamen

for adskillige Flasker, og frygtede for at blive krævede, hvad der ogsaa undertiden skete.

At holde Vinstue og sælge Vin var dengang en meget indbringende Forretning, og flere Mænd erhvervede sig derved en Formue, der for de Tider vel kan betragtes som enorm. Til disse hørte Vinhandler Haagen Hagen i Gothersgade, der ved sin Død i 1821 efterlod sig en Million Rdlr. Men hans Formand sammesteds, Bolten, efter hvem Hagens Gaard var opkaldt, havde gjort en endnu mere glimrende Karriere. Bolten var gift med en Datter af den bekjendte Værtshusholder Peer Larsen, hvor Holberg plejede at søge. Ved sin Handel med Vin under den amerikanske Krig, især paa Ost- og Vestindien, havde han fra simpel Vintappersvend bragt det saa vidt, at han i sin Tid ansaas for en af de rigeste Privatmænd i Kjøbenhavn. Han levede paa en meget stor Fod, ejede Sorgenfri Slot ved Lyngby, der siden kjøbtes af Arveprinds Frederik, og lod sig baronisere. Han indlod sig imidlertid paa temmelig farlige Spekulationer, og tilsidst tvang Tidsomstændighederne ham til at opgive sit Bo med en Gjæld af 15 Millioner. Ikke desto mindre svang han sig igjen op, og da han døde, efterlod han sine to Børn, en Søn og en Datter, hver en Tønde Guld. Datteren blev gift med daværende Kammerjunker, senere Geheimekonferensraad Bülow. Blandt Boltens Efterladenskaber var der en saa stor Mængde Sølvtøj som efter en Fyrste.

Ovenstaaende sandfærdige Beskrivelse af en Vinstue i de Dage passer paa næsten alle daværende kjøbenhavnske Beværtningssteder. Om nogen luxuriøs Udstyrelse var der aldrig Tale, men i Reglen var selve Beværtningen, hvad man kan kalde god og solid, og Priserne billige. Denne Mangel paa Komfort viste sig endog i de saakaldte Schweizer-Kafeer: Jacob Mini, Hjørnet af lille Kongensgade og Kongens Nytorv, Pleisch, Amagertorv, og Pedrin, Gammeltorv, som besøgtes af den saakaldte fine Portion. Selve Lokalerne vare kun lidet hyggelige, skumle og tilrøgede. Møblementet bestod af en simpel Disk, af Smaaborde af malet Fyrrefræ, hvorpaa der stod et Tællelys med tilhørende Lysesax, hvilket tændtes, naar der indfandt sig en Gjæst, og slukkedes, naar han gik. Langt bedre udstyret var Knirschs Kafé i Hotel d'Angleterre med tilhørende Billarder, som vare stærkt besøgte. I Haven ved Hotellet var der en Keglebane, som blev ikke lidet berygtet ved det Parèspil, som her dreves, og hvorved unge Mennesker af god Familie ikke sjældent bleve trukne skammeligt op. Et Selvmord, begaaet af et ungt Menneske, der paa denne

Keglebane havde tabt sin uformuende Moders Pension, som han havde hævet for hende, vakte en pinlig Opsigt og bidrog i Forening med flere skandaløse Begivenheder omsider til, at Politiet fandt sig foranlediget til at standse dette Uvæsen.

Ligesaa tarveligt udstyrede som Kafeerne vare Restaurationerne eller Spisekvartererne, som de dengang almindelig kaldtes. Til Dækketøj kjendte man ikke, man spiste i Reglen ved smaa Borde, bedækkede med Voxdug, og kun i de allerbedste Spisekvarterer fik man en Serviet. Servicet var saa tarveligt som mulig, Knive og Gafler i en maadelig Tilstand, og en Platdemenage hørte til de store Sjældenheder. Der var hensat et Saltkar, en Peberbøsse og en Sennepskande paa hvert Bord. En Særegenhed ved disse Restaurationer var, at Maden serveredes i hele eller halve Portioner, men sjælden valgtes de første. „En halv Oxe", „en halv Kalv", „et halvt Svin" lød Parolen fra Gjæsten til Opvarteren, og fra denne atter til en lille Disk, der var anbragt i Døren til Kjøkkenet. Yngre Folk og Pebersvende vare her Gjæsterne, kun sjældent var der en Familiefader, thi det ansaas næsten som en Skam for denne at søge en Spisevært, og Damer saas der aldrig.

En af de mærkeligste Gjæster paa disse Restaurationer var dengang en Mand, som gik under Navnet Æde-K—. Han havde i Ordets egenlige Forstand gjort Bugen til sin Afgud, og hans betydelige Formue satte ham i Stand til at tilfredsstille sin Tilbøjelighed. Han tilbragte sin Tid med, stønnende og stakaandet, thi hans Korpus var uhyre, at vandre fra den ene Restauration til den anden, og det var undertiden, at han fortærede hele Spisesedlen fra først til sidst, det vil da sige Retterne paa samme, der jo rigtignok heller ikke vare saa mange i Antal som i Nutidens Restaurationer. Der var noget saa væmmeligt ved denne Persons Graadighed, at paa et meget besøgt Spisekvarter paa Store Kjøbmagergade rottede Gjæsterne sig sammen og opsagde Værten Huldskab og Troskab, saafremt han ikke for Fremtiden fik ham paa Døren. Han var imidlertid en altfor god Kunde til, at Værten vilde skille sig ved ham, og han traf den Middelvej, at der blev indrettet et eget Værelse til ham, hvor han uden at genere de andre Gjæster kunde tilfredsstille sin Maves storartede Fordringer. Saa vidt jeg erindrer, blev han en Dag ramt af et Slagtilfælde, ligesom han skulde sætte sig til Bordet, og han døde saaledes paa den Valplads, hvor han havde anrettet saamegen Ødelæggelse.

Den primitive Tilstand, hvori de offenlige Beværtningssteder i Kjøbenhavn befandt sig en lang Række Aar, undergik en pludselig Forandring ved den Energi, hvormed en Mand pludselig optraadte som Reformator i denne Retning. Denne Mand var R. T. Kehlet. Som alt anført, existerede der i Kjøbenhavn kun nogle meget faa Konditorier, Etablerede af Schweizere. De besøgtes kun af den noble Verden, og Priserne vare efter de daværende Forhold temmelig høje. For de egenlige saakaldte Borgerklasser i den Forstand, hvori denne Betegnelse

„Rosenlund".

dengang anvendtes, var der ingen Konditorier — eller Kaféer — som de nu findes. R. T. Kehlet indsaa Manglen og besluttede at bøde derpaa. Paa Hjørnet af Gothersgade og store Grønnegade oprettede han et Konditori og Kafé, der var udstyret med en vis Luxus, forsynet med en stor Del Lekture, inden- og udenlandske Blade og Tidsskrifter, og med

Varer til særdeles billige Priser. Noget hidtil uhørt var det f. Ex., at man her kunde drikke en Kop god Chokolade for 6 à 8 Skilling; i Schweizerkonditorierne havde denne yndede Drik altid kostet 16 à 20 Skilling. Det gjorde formelig Epoke, og Søgningen var saa stor, at Lokalet næsten ikke kunde rumme de mange Gjæster. Senere flyttede R. T. Kehlet til et større Lokale paa et andet Sted i Gothersgade, og endelig etablerede han den i sin Tid saa bekjendte Beværtning „Rosenlund" paa Værnedamsvejen, med dens Luftballoner, Fyrværkerier, Koncerter osv., foreviget i Overskous „Capriciosa". R. T. Kehlet var, som han selv kaldte sig i sine Avertissementer i Adresseavisen og i sin Polemik med Modstanderne, hvilke han, som alle Reformatorer, havde i et ikke ringe Antal, et gammelt spekulativt Hoved, der kjendte sin Tid og dens Fordringer, og man kan vel betegne ham som Carstensens Forgænger. Hans Exempel var ikke blot smittende, men tillige tvingende; de andre Beværtningssteder maatte gaa med i Konkurrencen, naar de ikke vilde knuses af den, og saaledes indtraadte der en fuldstændig Omvæltning. Indretningen blev mere komfortabel og luxuriøs, og der oprettedes endog egne Dame-Kaféer. En Broder til R. T. Kehlet, Christian ved Navn, fulgte efter og overtrumfede endog denne. I Erichsens Palais paa Kongens Nytorv havde han en storartet Kafé med Koncerter af et stort Orkester fire Aftener om Ugen. Saa etablerede han „Alleenberg" i Frederiksberg Allee i den Ejendom, han kjøbte af en bekjendt Restauratrice, Mad. Lynge, og det varede ikke længe, førend dette saa meget yndede og saa stærkt besøgte Beværtningssted fandt en farlig Konkurrent i „Sommerlyst", der af Thorup indrettedes i det gamle „Ratzeborg", hvilket af Almuen, som meget besøgte dette Sted, kaldtes „Blokskibet" paa Grund af de i Plankeværket anbragte Luger.

Udviklingen af denne Reform tilhører en nyere Tid, og vi skulle derfor ikke videre følge den. Forinden den ret var kommen i Gang, var det, at det kjøbenhavnske Klubliv egenlig florerede. Dette skal jeg senere komme tilbage til. Den egenlige Selskabelighed koncentrerede sig dog dengang, langt mere end det nu er Tilfældet, i Familielivet. Der var en Tid, da det næsten ansaas for en Skam at søge offenlige Steder, de ældre fandt det uforeneligt med deres Alder og Værdighed, og de yngre, for saa vidt de befandt sig i en tjenende Stilling, maatte enten afholde sig derfra eller lægge Dølgsmaal derpaa, fordi de ved at besøge Billarder og Værtshuse let ifølge Datidens Anskuelser kunde paadrage sig Skinnet af at være for-

faldne Personer. I Familier af Borgerklasserne, og navnlig i saadanne, hvor den gamle Jævnhed endnu var tilstede, og hvor man ikke higede efter falsk Glimmer, kom Slægtninge, Venner og Bekjendte jævnlig sammen; man saa ofte til hinanden, som det hed i daglig Tale, og mindre eller større Selskaber hørte til Livets Fornødenheder. Men disse selskabelige Sammenkomster vare i Reglen af en noget anden og i ethvert Tilfælde gjennemgaaende af en langt mindre luxuriøs Natur end de nuværende Selskaber.

At gjøre en Middag, som det nu er Moden selv i de almindelige Borgerklasser, hørte til de største Sjældenheder og fandt kun Sted ved en enkelt Familiefest. Dette laa vel for en Del i den Omstændighed, at man spiste langt tidligere til Middag, nemlig Kl. 12 eller 1, og til Aften senest Kl. 7. Forskjellen mellem nu og da ligger paa en vis Maade dog kun i Benævnelsen, thi nu er Frokosttiden henlagt til den forrige Middagstid, og Middagstiden til Eftermiddags- eller Aftenstid, skjønt jo rigtignok ogsaa Maaltiderne ere blevne af en forskjellig Natur, da der paa den Tid, paa hvilken man forhen indtog varm Middagsmad, nu spises kold Frokost. Men at holde en solen Middag Kl. 12—1 fandtes saameget mindre rigtigt, som det jo vilde gjøre et betydeligt Skaar i Dagens Forretninger. Derfor bleve Traktementerne, som de kaldtes, henlagte til om Aftenen paa den Tid, hvor man ellers nød Dagens sidste Maaltid, og hvad man dengang kaldte Aftenselskaber, traf omtrent i Henseende til Tiden sammen med Nutidens Middagsselskaber.

Den egenlige Forskjel bestod i Arrangementet og i Selskabelighedens Natur. Retterne vare faa, men de sædvanlige kraftige: Gaase-, Oxe- eller Svinesteg med Gemyse til og en Kage, Kogekunsten var endnu i sin Barndom, Smagen langtfra saa kræsen eller maaske ikke saa lutret som nu, og de krydrede Retter, alle de forskjellige Geléer og Kompositioner, der ligesaa meget tiltale Øjet som Ganen, saas da kun som en fuldstændig Undtagelse paa de fornemmes eller meget riges Bord. Opdækning og Service vare ogsaa tarvelige, det var kun ved meget højtidelige Lejligheder i borgerlige Huse, at det gamle, fra Fædrene arvede Sølvtøj kom frem, og om Belysningen gjælder, hvad der tidligere er anført med Hensyn til Beværtningsstederne. Men alt dette gjorde paa ingen Maade Skaar i Lystigheden. Denne var fri og ubunden, da man kun lidet kjendte til Konveniensens trykkende Baand. Man passiarede højrøstet, man lo, saa det skingrede, over et eller

andet godt Indfald eller morsom Anekdote og — man holdt ingen Taler. Der blev vel ogsaa udbragt Skaaler, men disse indlededes ikke paa hin pompøse, stundom for adskillige Talere ikke lidet halsbrækkende Maade, men de lød saaledes: „Nu vil jeg udbringe en Skaal for Hr. Grosserer Hans Jensen og hans Madame .... Nu maa vi drikke paa de unge Forlovede, Jfr. Petersens og Hr. Christensens Velgaaende, det gaa dem vel!" Saa besvaredes det med: „Og dette skal være Jfr. Petersens og Hr. Christensens Skaal; og Skam for den, som ikke, osv.", og saa udbrød man i skingrende Hurraraab, der lød langt ud i Gaden.

Men talte man kun lidet, det vil sige ved Skaalerne, — thi iøvrigt var Munden godt paa Gang —, saa sang man desto mere. I ethvert velindrettet Hus var der Sangbøger, og hvor der ingen var, bleve de lejede til Festligheden. Der blev sunget patriotiske Sange, som skildrede Danmarks Herlighed, saaledes som „Dannevang ved grønne Bred", „Danmark, Danmark, hellige Lyd, himmelske Fryd", o. fl., men især var det Rahbeks, Zedlitz's, Abrahamsons, Oehlenschlägers og mange andres Drikkeviser, der bleve sungne, og hvis Melodier vare almindelig bekjendte. Det var Drikkevisernes Tid; der var en lystig Sorgløshed i disse Sange; der var maaske ogsaa en vis kynisk Livsanskuelse deri, men det Humor, hvormed Digteren blæste ad alle Livets Trængsler, havde noget velgjørende og forfriskende. Alle sang de Vinens Pris og lovpriste dens Virkninger paa Gemyttet, og man skulde fristes til at tro, at denne Drikkevisernes Tid ogsaa paa en vis Maade var Drikkelagenes, hvor man endte under Bordet. Dette var dog ingenlunde Tilfældet, i det mindste ikke i de selskabelige Sammenkomster, jeg her nærmest har for Øje. Vinen blev nok meget besungen, men den blev kun lidet drukket ved slige Selskaber, og overhoved var man aldeles ikke umaadeholden indenfor Familielivet. Den væsenligste Drik ved et Aftentraktement var Punsch, tillavet efter Schillers Recept i hans Vise „Vier Elemente, innig gesellt": Rom, kogt Vand, Citron og Sukker og, naar det kom højt, lidt Krydernelliker. Den blev tillavet i en mægtig Bolle, i Reglen af kinesisk Porcelæn, og saa kunde enhver øse saa meget, han vilde, og saa ofte, han vilde, i sit Glas. Drikken, i større Kvantiteter, var jo nok berusende, men da man saa temmelig var vant til den, gjorde den ikke nogen betydelig Virkning. Denne viste sig i Reglen kun i mere højrøstet Tale og Latter, i mere skingrende Sang og i et mere støjende Væsen. Ogsaa Damerne fik deres til-

børlige Part af Varerne, og Øjnene tindrede, og Kinderne blussede. Blev der saa foreslaaet en Panteleg, gik man gjerne ind derpaa i Haab om, at sympathetiske Sjæle skulde møde hinanden. Man „faldt i Brønden", „gik polsk Tiggergang", „skriftede" med den største Fornøjelse af Verden, og det kunde ogsaa nok træffe sig, at Scenerne fra Holbergs „Julestue" gjentog sig. Dog trak disse Traktementer sjældent langt ud paa Natten. I Reglen skiltes man ved Midnat, og med tungt Hoved, men med let Sind vandrede man hjemad, i den Overbevisning at have moret sig ganske fortræffelig.

Til Vinterfornøjelserne hørte især Maskeraderne, en Forlystelse, som mange Aar forinden var meget i Brug her i Kjøbenhavn, men i Begyndelsen blot ved Hoffet og i de fornemmes Huse, og da kaldtes den „Wirthschaften". Det var en Art Karnevalslystighed, og den fandt nærmest Sted ved Fastelavn. De offenlige Maskerader i Kjøbenhavn bleve nok egenlig indførte af Franskmanden Etienne Capion, som byggede Theatret i lille Grønnegade, og som for at oprejse sine forfaldne Finanser og bøde paa det Tab, han led ved en farlig Konkurrence med fremmede Gjøglere, navnlig med den bekjendte stærke Mand J. E. v. Eckenberg, fik Tilladelse til at give Assembleer og Maskerader, der kostede 24 Sk. *pro persona*, hvorfor der tillige opvartedes med The, Kaffe, Chokolade og Basetspil. Som det lader til, bragte disse Maskerader dog ikke det forventede Udbytte, thi Capion maatte kort efter absentere sig for Gjæld. Flere af Skuespillerne, deriblandt Ulsøe, benyttede imidlertid efter hans Bortgang Privilegiet, og man har endnu en Bekjendtgjørelse om en „smuk og honnet Assemblee", som den 5te April 1723 Kl. 5 Eftermiddag skulde gives paa Komediehuset i lille Grønnegade, undertegnet af nævnte Ulsøe. Disse offenlige Maskerader bleve imidlertid næste Aar forbudte ved en kongelig Befaling. Aarsagen hertil var fornemlig det dermed forbundne Hasardspil, hvorvel dog nok Hensynet til det Tab, som de forskjellige bestaaende Lotterier led derved, mere kom i Betragtning end den Fordærvelse, som dette Spil kunde afstedkomme i Samfundslivet.

Men for Theatret og for Skuespillerne, som ved Forbudet mod offenlige Maskerader gik Glip af en god Indtægt, var det højst uvelkomment, og da Holberg i sit ypperlige Lystspil „Maskeraden", der opførtes kort Tid, efter at den kgl. Resolution var udkommen, lader Henrik føre et meget veltalende Forsvar for denne Forlystelse, kan det vel antages, at han, hvem Theatrets Vel laa meget paa Hjerte, paa denne Maade

søgte at faa Forbudet taget tilbage. Dette lykkedes imidlertid ikke, thi selv i Privilegiet for Komediehuset af 11te September 1750 forbødes det udtrykkelig at give offenlige Maskerader. Først i 1767 skænkedes der en fransk Theaterdirektrice, Mad. Martin, der med sit Selskab gav Forestillinger paa det nylig opførte Hoftheater, Tilladelse til at give offenlige „Redouter eller Masquerader", og for at den danske Skueplads ikke skulde lide noget Skaar i sine Privilegier og miste noget af sine Indtægter ved den Mad. Martin forundte Bevilling, fik den ogsaa Tilladelse til at give lignende Forlystelser, hvorved der endog turde holdes Bank. Heraf benyttede Theatret sig dog kun nogle faa Gange, da disse Maskerader bragte Forstyrrelse i Forestillingerne, og de desuden kun lidet svarede Regning. Paa Hoftheatret blev der derimod i et Par Aar givet Maskerader, som, da de frekventeredes af Hoffet, bleve godt besøgte. De ophørte med Mad. Martins Bortrejse, indtil der i Aaret 1803 gaves Sekretær Bjørn, daværende Fuldmægtig ved Hofstuen og Rolleskriver ved Theatret, Tilladelse til paa Hoftheatret at give Maskerader for egen Regning, der bleve saa talrig besøgte, at det ogsaa bevilgedes Traktørerne Rau & Schmetzer at holde lignende Forlystelser i deres Gaard paa Kongens Nytorv, Hotel d'Angleterre.

Disse Maskerader holdt sig en lang Række af Aar og besøgtes meget af den noble Verden. De adskilte sig iøvrigt i ingen Henseende synderlig fra Nutidens. Hos os i Norden har man aldrig ret kjendt eller forstaaet at gaa ind paa den Karnevalslystighed, som i Syden knytter sig til slige Forlystelser. Ligesom nu var Dandsen og smaa Amouretter Hovedsagen, men der var dog lidt mere Liv og Lystighed end nu, fordi Karaktermaskerne altid vare de overvejende, og Øjet ikke i den Grad trættedes af de kjedelige Dominoer og Spidsmunke. Ogsaa Klubberne havde et Par Gange om Vinteren deres Maskerader, og især hørte „Harmoniens" til de mest elegante. Meget besøgte vare de Maskerader, som Knirsch i 1835 begyndte at give i Hotel d'Angleterre. Ved en af disse var der en Maske, som gik omkring og spurgte de unge Damer, om de var konfirmerede, og hvis de ikke var det, maatte de gaa deres Vej. Sagen var nemlig den, at en jydsk Præst havde bortvist en Konfirmandinde fra Konfirmationen, fordi hun havde deltaget i et Maskebal.

Kjøbenhavnerne havde dog en ejendommelig Karnevalslystighed, der næppe i lignende Art har fundet Sted i Udlandet. Det var de Maskerader, som Jøderne gav paa deres

Purimsfest, der omtrent falder sammen med de Christnes Fastelavn. Purimsfesten er en Glædesdag for Jøderne, og den fejredes af de strengttroende ikke blot med Gilder ligesom nu, men ogsaa dengang ved at modtage Maskerede, som, for saa vidt Lokalet tillod det, kunde faa sig en lystig Dands og tillige bleve beværtede med Forfriskninger. Det var især bemidlede Folk, som paa den nævnte Maade aabnede deres Huse for lysthavende, og disse Maskerader bleve her i Begyndelsen stærkt frekventerede af unge Mennesker af de saakaldte bedre Klasser. Man kunde da se lange Rækker af Vogne holde udenfor en eller anden velstaaende Mosaits Bolig, hvis stærkt oplyste Vinduer og Dandsemusik af et Par Violiner og en Basfiol vidnede om, at der var Maskerade. Tillige saas lange Rækker af Maskerede til Fods bevæge sig gjennem Gaderne og standse udenfor et saadant Hus, og man var da undertiden Vidne til en ret kuriøs Manøvre. For nemlig at garantere sig et nogenlunde sømmeligt Besøg var det af vedkommende Familie vedtaget, kun at modtage Gjæster, der kom i Karet, men da det nu ikke var alle unge Menneskers Vilkaar at leje sig en saadan, hittede de Maskerede paa at aabne de tomme Kareters Dør paa den ene Side og at passere ud ad den anden for saaledes at vise, at de ogsaa vare komne kjørende, og derved skaffe sig Adgang. Naturligvis morede det Kudskene at hjælpe til ved denne Mystifikation. I de første Aaringer gik

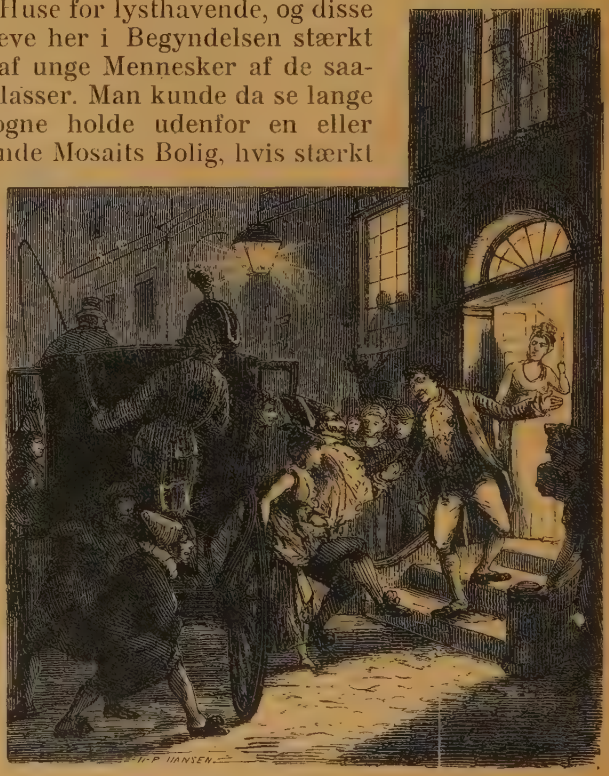

det ret anstændigt til ved disse Jødemaskerader, som de almindelig benævnedes; de vare fornøjelige for Værter som for Gjæster, men tilsidst udartede de, Læredrenge, Matroser og mistænkelige Personer bleve den overvejende Del af Gjæsterne: der vistes en raa Opførsel selv mod tilstedeværende Damer, og det traf sig ikke sjældent, at naar Lystigheden var forbi henimod Morgenstunden, savnede Husmødrene en eller anden værdifuld Gjenstand af Bordservicet. Raaheden gik undertiden meget vidt; som et Exempel herpaa kan anføres, at i et Hus paa Store Kjøbmagergade blev Familiefaderen, der frabad sig yderligere Besøg, fordi Lokalet alt var overfyldt, udenfor sin Dør overfalden med Hug og Slag, saa at han i flere Uger maatte holde Sengen. Slige Prøver paa kjøbenhavnsk Gemytlighed maatte endelig gjøre de Vedkommende kjede af at aabne deres Huse for denne Lystighed; Jødemaskeraderne bleve færre og færre, og i de sidste tredive Aar ere de aldeles ophørte. Erindringen derom lever endnu i Fabers bekjendte Farce „Stegekjælderen".

En lignende Art Gemytlighed raadede paa de ikke faa Dandseboder, som Kjøbenhavn var belemret med, og hvor der ikke sjældent opstod blodige Slagsmaal, uden at Politiet fandt sig foranlediget til at blande sig deri. Af disse Dandseboder var Christmas' i Dronningens Tvergade, ogsaa kaldet „Kjæden", den mest bekjendte. Der var en stor Sal med et Galleri, hvilende paa Piller, som ikke sjældent stod Fare for at omstyrtes, naar der var Slagsmaal, og de kæmpende trængtes hen imod dem. Slagsmaalene havde undertiden et Ridderspils Natur, idet der var Udfordringer mellem bekendte Kamphaner, hvis Navne dengang vare i Folkemunde, og da kunde man overvære Dyster, hvorved et knækket Ribben eller Tabet af et Øje ikke hørte til Sjældenhederne. Det øvrige Publikum omgav de kæmpende, givende sit Bifald eller Mishag tilkjende ved Tilraab, Haandklap og Piben; Værten, en lille Mand med en vældig rød Næse og iført en blaa Bomuldstrøje, saa rolig til, medens han af og til tog en Pris af en Tobaksdaase, sigende: „Lad dem bare more sig." Der var nok et Par Politibetjente tilstede, men heller ikke disse fandt sig opfordrede til at afbryde Morskaben, naar den ikke blev altfor blodig, eller naar ikke andre blandede sig i Tvekampen.

Hvad der i det foregaaende er skildret, har nærmest Hensyn til det kjøbenhavnske Vinterliv, men naar jeg ikke endnu har dvælet ved et meget vigtigt Element, der fandt sit Udtryk og sin Virksomhed i de saakaldte dramatiske Selskaber, hvoraf der dengang fandtes ikke saa faa i Hovedstaden, saa er det sket, fordi jeg noget udførligere ønsker at omtale disse og derfor vil gjemme dem til et eget Afsnit om kjøbenhavnske Klubber og selskabelige Foreninger i ældre Tid. Jeg skal derfor her nu kortelig omtale det kjøbenhavnske Sommerliv og de Adspredelser, som dengang knyttede sig til samme. Her møder os en endnu mere stærkt fremtrædende Forskjel mellem Fortiden og Nutiden. Medens det nemlig er afgjort, at Vinteren hos os for Tiden langfra frembyder saa mange Adspredelser som Sommeren med dens Tivoli, dens Udflugter til Frederiksberg, Dyrehaven, Klampenborg, dens Ture nord- og vestpaa ad Jernbanen og dens Landliv, var den almindelige Befolkning derimod om Sommeren i fordums Tid kun henvist til faa og tarvelige Adspredelser, som man dog nød med den største Tilfredshed, fordi de lange, i Reglen dengang temmelig barske Vintre gjorde Solskin, mild Luft, Skov og Dal desto mere velkomne, og fordi man overhoved var langt mere nøjsom i sin Attraa efter Fornøjelser, ikke var synderlig kritisk i deres Vurdering og tillige ikke endnu havde plukket af det Kundskabens Træ, som Nutidens Opsving i Retning af Afvexling og Underholdning har plantet i vor Midte, og hvis Blade og Frugter har været en Gift for vor Umiddelbarhed. At ligge paa Landet om Sommeren faldt kun i Aristokratiets og de rigere Kjøbmandsfamiliers Lod, de besad egne Lysteder, og det hørte dengang til Sjældenhederne, at saadanne bleve udlejede til Familier. Disse Lysteder i Kjøbenhavns Omegn vare ogsaa forholdsvis faa i Tallet, og medens der nu f. Ex. paa Strandvejen er Villa ved Villa, var der for halvtredsindstyve Aar siden hele Strækninger her, hvor der ikke saas en eneste Bygning.

Det principale var dengang en Tur ud i Skoven, til Charlottenlund og Dyrehaven, det var i Grunden den eneste reelle Forlystelse, man higede efter. Hver borgerlig Familie maatte i det mindste en Gang om Sommeren foretage „en rigtig Skovtur"; man talte derom mange Dage i Forvejen, og man levede i Erindringen om dens Nydelser mange Dage derefter. Men hvorledes bleve disse Skovture foretagne? Enten, hvis man havde Raad dertil, lejede man en stor aaben Holstenskvogn — Wienervogn, Landauer o. desl. kjendte man lidet til, og

de benyttedes egenlig kun af Adels- eller Pengearistokratiet —, paa en saadan Holstenskvogn var undertiden en Snes Mennesker sammenpakkede, store og smaa, thi alle maatte med. Eller man gik ud af Porten og satte sig paa en af de bekjendte, af Bønder udlejede Kaffemøller, med Brædder i Stedet for Agestole, og som af de udmagrede Heste møjsommelige bleve trukne hen ad den støvede Landevej*). Men Turen foretoges ogsaa, og man kan sige for det meste, til Fods. Da saa man en stor Familie, i hvis Midte befandt sig en Barnevogn med en eller to af de yngste Poder, og hvis yngre Medlemmer bar en stor Kurv med Varerne, bevæge sig lystigt og vel til Mode, leende og passiarende, hen ad Stien langs Strandvejen, ikke ændsende Støv eller Hede, men kun tragtende efter at komme ud til „Bakkens" Eldorado for at høre Tamburmajoren, Frederiksstensfæstningsmanden, beskue den uforlignelige Mester Jakel og faa sig en Tur i Kastegyngerne eller i Ballonerne og paa Hestene for derfra at stikke efter Ringen. Og saa Besøget ved Kilden, hvor Fatter altid skulde have sig en aparte Kognak, og saa Maaltidet i Mad. Pætges's Telt, og dernæst Vandringen gjennem Ordrups Krat til Charlottenlund, hvor man hos Grøndals nød sin Aftensmad, og hvor de unge Mennesker til Slutningen fik sig en lystig Svingom, hvis man ikke foretrak at høre paa Hornmusiken ved Teltene nær Indkjørselen ved Strandvejen. Alt dette ydede en prægtig, en uforlignelig Fornøjelse. Mødig og træt søgte man nu at komme til at age hjem paa en Kaffemølle, hvis Prisen ikke var for dyr, og hvis Fatters Pung tillod det. I modsat Tilfælde begav man sig, trods alle Dagens Anstrængelser, med den største Frejdighed paa Hjemvejen, stundom hvilende sig lidt paa Grøftekanterne, og i Slukefter fik man sig det reglementerede Krus Gammeltøl med en Pind i. Hvor lang end Vejen var, vandt man omsider hjem, og den næste Dag fortaltes det Venner og Naboer, hvor prægtig Turen havde været, og hvor meget man længtes efter at gjentage den. Men det skete dog næppe saa snart, tilføjede man sukkende, thi Tiderne var ikke til at give saa mange Penge ud mer end en Gang om Sommeren.

Eller man vandrede en Søndag ud til Frederiksberg. Dengang kjendte man hverken Drosker, Omnibusser eller Spor-

*) Ved disse Skovture undgik man i Reglen Strandvejen mellem Charlottenlund og Emilie Kilde, fordi denne Del var altfor stenet og sandet. Man kjørte derfor ud gjennem Charlottenlund og ad Christiansholmsvejen, hvorfra man ved Emilie Kilde atter kom ud paa Strandvejen.

vogne, og man kunde end ikke med en Hyrevogn komme igjennem Frederiksberg Allee, thi der maatte kun Herskabsvogne kjøre. Saa stod man paa Terrassen eller paa Trappen op til Slottet og lyttede andægtig til den dejlige Taffelmusik, der udførtes af Kongens Regiment eller af Livgardens Hoboister, medens Officererne med deres Bjørneskindshuer gik omkring for at tage de folkelige Skjønne naadigst i Øjesyn. Senere flokkede man sig ved Kanalerne for at se Frederik den Sjette og hans Døtre samt hele Hofpersonalet sejle. Saa lejrede Mængden sig i det grønne, ikke paa Plænerne, thi det var strengt forbudt, men paa Grønningen nedenfor Smallebakken ved Stalden. Her var der Gruppe ved Gruppe, som nød de medbragte Madvarer og lod „Lærken" synge. Eller man begav sig til Ratzeborg for at faa sig en Pot Kegler, medens andre søgte hen til Lars Mathiesen i Alleegaden for at prøve hans Boeuf og hans Punsch og more sig over hans Vittigheder, der just ikke altid vare af den udsøgteste Sort. Den finere Portion søgte til Mad. Lynge, som havde en velrenommeret Restauration paa det Sted, hvor Alleenberg nu er, og tilsidst havnede ikke saa faa hos Monigatti i Runddelen, der altid havde et udvalgt Selskab af fremmede Sangere og Sangerinder, Tyrolere, Franskmænd eller Italienere. Det var det eneste Sted, hvor i de Dage den ambulante Sangerkunst blev dyrket, for hvilken der nu findes et anseeligt Antal mer eller mindre velrenommerede Templer i og udenfor Hovedstaden. Om Onsdagen var der ogsaa Taffelmusik paa Frederiksberg Slot; da var det nærmest den mere elegante Verden, der søgte derud, og da var der en rig Udstilling af smukke Dametoiletter. Ogsaa disse vidnede om Overgangen mellem det gamle og det nye, om det ustadige i Modens Omskiftninger. Nogle af Damerne viste sig i kortlivede snævre Kjoler, med et Kniplingsskjørt forneden og en Hat, der højnede sig opad i flere Stilladser, forsynet med en stor Fjer og bedækkende Hovedet som Kikajon Jonas' Isse*). Andre havde derimod Kjoler med lange tætsiddende Liv, hvis Nederdel var forsynet med et stort Antal Garneringer, og hvis Ærmer stod som Balloner og til dette Formaal vare forede med Pap, medens Hovedbedækningen i Reglen bestod af en stor italiensk Hat, som enten gik op i Højden og sluttede tæt til Øret med vældige Klapper, eller ogsaa havde en flad Form med en til alle Sider sig bredende Skygge, der bøjede sig for Vinden: den saakaldte Schæferindehat. Man saa ogsaa Damer i tætsluttende Sommerpeltse, der vare ret klædelige; de al-

*) Kikajon er det hebraiske Navn paa et Træ, under hvilket Profeten Jonas fandt vederkvægende Skygge. *Udg. Anm.*

mindeligste vare dog de Modedragter, som Frederik den Sjettes Døtre ere iførte paa nærværende Bogs Titelbillede, der viser denne Konge paa en Spadseretur med sin Gemalinde og sine to Døtre Caroline og Vilhelmine.

Ved at omtale Moderne og deres Kapricer kommer jeg til at tænke paa den Forandring, der som oftest uden nogen som helst gyldig Aarsag foregaar med en Bys Promenader, og som vel ogsaa kan tilskrives Modesmagens Luner. Dette gjælder hos os navnlig Rosenborg Have. Hvad den nu er for det kjøbenhavnske Liv, og hvad den fortjente at være ved sin friske Luft, ved sine svale Alleer, sine smukke Blomsterpartier, men navnlig ved sin Beliggenhed i Kjøbenhavns Centrum, behøver jeg ikke videre at dvæle ved. Enhver ved, at den nu i almindelig Tale betegnes som en Ammestue, at Hovedstokken af dens Besøgere er Tjenestepiger med de Børn, der ere betroede til deres Varetægt, men som ikke saa sjældent kommer til at skjøtte sig selv, fordi deres Vogtersker have altfor meget at passiare med deres gode Venner af Militæretaterne, og at det iøvrigt næsten kun er gamle og svagelige Folk, der tye til Havens kølige Skygger, fordi de her ere mere i Ro eller ikke kunne vinde ud udenfor Byen. Moden synes at have sat Haven i Ban, og der gives sikkert mangfoldige af den mere elegante Verden, som aldrig have sat deres Fod i Rosenborg Have uden ved de festlige Arrangements i et eller andet Formaals Tjeneste, hvortil den for nogle Aar siden jævnlig blev benyttet.

Ganske anderledes var det i en længere tilbageliggende Tid. Struensees korte Periode var dens egentlige Blomstringstid. Dengang var Haven langt større i Udstrækning, den var sirligere, skjønt rigtignok mere stiv i hele sit Udseende. Den strakte sig i hele Længden fra Kronprindsessegade til Østervold; der var hverken det nuværende Exercerhus eller den tilhørende Plads, og der, hvor Garderkasernen nu er, var der et storartet Drivhus og Orangeri. Haven var anlagt i den franske Smag med snorlige Alleer, hvis Linde- og Kastanietræer vare udklippede i fantastiske Former; der var Hækker af Buxbom, Lysthuse, Pavilloner, Fontæner og en stor Mængde Statuer. Der opførtes Musik om Aftenen, Alleerne vare belyste med kulørte Lamper, i en Pavillon var der en Faraobank, som holdtes af den bekjendte Gabel, under hvem det hele Arrangement stod, og der var overhoved sørget for de forskjelligste Adspredelser. Som en Følge heraf blev Haven en overordentlig

Rosenborg Have.

yndet Promenade, og i dens Gange samlede sig et meget elegant Publikum. Især var Kavallergangen et yndet Rendezvous for den fine Verden, og vilde man se Hoffets Kavallerer og Damer, kunde man træffe dem her, de førstnævnte i gallonerede og broderede Dragter med trekantet Hat og Kaarde ved Siden, de sidste i Fiskebensskjørter og med pudrede, kunstigt opsatte Haarprydelser eller med et saakaldet Sæt. Dette varede indtil 1787, da ikke blot en Del af Haven toges til de nævnte militære Formaal, men der ogsaa indtraadte en saa grundig Forstyrrelse i dens Anlæg, ledsaget af strenge Indskrænkninger i Havens Afbenyttelse som Promenade, at de besøgendes store Trup joges paa Flugten. Senere vendte de rigtignok tilbage, men dog aldrig i det Omfang og under de Vilkaar som i hin Periode.

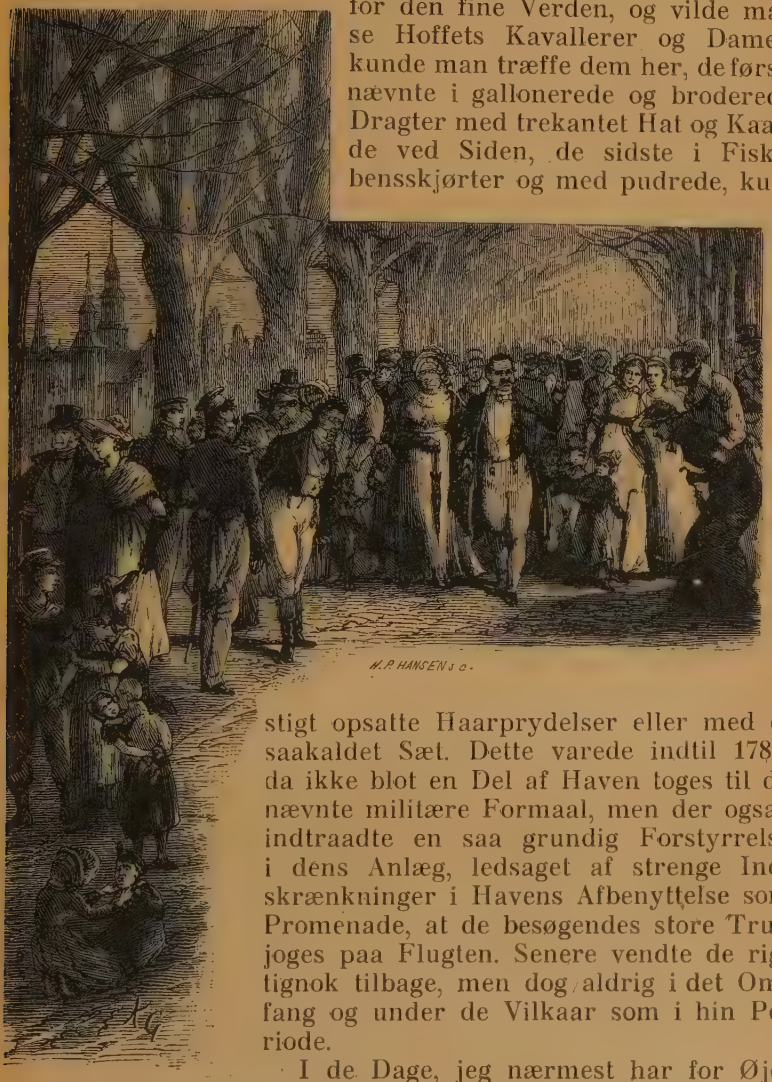

I de Dage, jeg nærmest har for Øje, musiceredes der om Søndagen; da var Haven altid fuld af Spadseregængere. Og et Par Aftener om Ugen, Onsdag og Fredag, var det ligeledes Tilfældet. Konditor Firmenich, som

havde lejet den saakaldte Herkulespavillon ved Enden af Kavallergangen, lod her opføre Musik, og da samledes der altid en stor Mængde Mennesker. Med disse Koncerters Ophør trak Folk sig tilbage fra Haven, og i en senere Tid var det kun Carstensens berømte Festinos og Lumbyes Koncerter omkring Springvandet, der fremkaldte Reminiscenser af det Folkeliv, som Haven engang havde været Skuepladsen for.

For en Fuldstændigheds Skyld nævner jeg endnu Filosofgangen og Voldene som i sin Tid yndede Promenader, der dog vilde have været endnu stærkere besøgte, hvis der ikke, navnlig for Voldenes Vedkommende, havde været adskillige Inkonvenienser derved. Det er vistnok endnu i frisk Minde, hvorledes det var forbudt at betræde Bastionerne, og hvorledes der tillige var anbragt en stor Del Skildvagter, som skulde forhindre enhver forordningsstridig Overtrædelse, navnlig i Retning af Cigarrygning, Forsyndelser, der kunde medføre et mindre behageligt Ophold i Vagten og en streng Irettesættelse af Kommandanten, om ikke noget værre. Der var endog en Tid, da det var forment Matroserne og deres Familier at sætte deres Fod paa Voldene, men dette Forbud bortfaldt dog efter nogle Aars Forløb som altfor latterligt. At man ikke saa sjældent kunde være Vidne til Hundemord, begaaede af Voldskytten, med Risiko for selv at faa et farligt Skud i Livet, bidrog heller ikke til at gjøre Promenaden videre tiltrækkende. Alligevel er der behagelige Minder, der knytte sig til Voldene, og der er sikkert mange, som med en Følelse af Sorg og Savn have set dem forsvinde for at give Plads for de brede Boulevarder og de pragtfulde Anlæg. I sin Aprilvise synger Poul Martin Møller:

„Grøn er Vaarens Hæk,
Kaaben kastes væk,
Jomfruer sig alt paa Volden sole;
Luften er saa smuk,
Deres Længselssuk
Kjendes let paa deres Silkekjole".

Digteren hentyder til Voldens Betydning i erotisk Henseende. Amor hvæssede her sine Pile, og mangen kjæk Ungersvend og mangen fager Mø med og uden Silkekjole mødtes paa Voldpromenaden for første Gang og udvexlede de Blikke, som tændte Hjerterne i Brand. Afset derfra vare Voldene, saa langt man kan huske tilbage, Kjøbenhavnernes Yndlingspromenade. Vilde man ud for at lufte sig, da hed det altid: „Jeg

gaar mig en Tur paa Volden". Der var Kølighed og Skygge, naar Solen brændte hedest, og der havde man Udsigt over Søerne og til Broerne, hvor Synskredsen ikke afspærredes af den Mængde Bygninger, der nu i en kort Aarrække ere skudte op som Paddehatte. Paa Store Bededags Aften stimlede man sammen paa Volden for at høre Klokkerne ringe*). Den var en Art Longchamps for Kjøbenhavnerinderne, som her havde Lejlighed til at vise sig i deres nye Foraars- eller Sommertoiletter.

I Filosofgangen blev der en Tidlang et Par Gange om Ugen udført Militærmusik, og den var en yndet Samlingsplads, indtil et Slagsmaal i 1784 imellem Studenter og Militære samt andre Optøjer fordrev de spadserende herfra, og fra den Tid blev Filosofgangen nærmest Opholdsstedet for Lemmerne fra det nærliggende Vartou. Endelig skal jeg, før jeg forlader dette Thema, endnu nævne de langs Søerne anlagte Promenader: Kjærligheds-, Ægteskabs- og Separationsstierne, Esplanaden, Langelinie, Kirsebærgangen og Søndermarken. De tre sidstnævnte vare dog fuldstændig exklusive. Til at promenere paa Langelinie og i Kirsebærgangen, der havde en vis Tiltrækning paa den Tid, Kirsebærtræerne blomstrede, samt

*) I den første Udgave af denne Bog meddelte jeg, hvad jeg havde hørt, at denne Skik skrev sig fra den Tid, da det gamle Fruetaarn havde sit Sangværk, som lød ved højtidelige Lejligheder. Dette er dog ifølge Meddelelse fra en af Bogens Læsere urigtigt. Han tilskrev mig derom følgende: „Sangværket lød ingenlunde sjældent, da det mod Betaling blev spillet 1 à 2 Timer ved Ligbegængelser, og man har Vidnesbyrd om, at Samtiden ikke skjønnede synderlig paa denne langtrukne Musik. Men ialtfald lød den ikke Store Bededags Aften, da der efter gammel kgl. Anordning skulde ringes fra Kl. 6 til 7 med hver Kirkes største Klokke. Og efter alle de Ældres Vidnesbyrd (deriblandt min afdøde Moders, der boede i Professorgaarden i Studiestræde, nu polyteknisk Anstalt) var den store Højtidsklokke i det gamle Fruetaarn nok værd at høre paa de faa Gange, den lød, nemlig første Dag af de 3 store Højtider samt til Universitetsfesten i Anledning af Kongens Fødselsdag, hvilken Fest indringedes ved en Times Kimen (Kl. 9—10, senere 10—11) samt Aftenen før Store Bededag. Denne Klokke vejede 120 Centner og var sikkert den største i de tre nordiske Riger; dens Lyd var højst imponerende og stærk, saa at gamle Werlauff i sine Erindringer (i Hist. Tidssk.) ytrer, at naar man gik forbi Kirken, naar der ringedes med denne Klokke, var det, som om Gaden rystede. For at høre en saadan Klokke, kunde man gaa en Tur paa Volden; men dertil kom, at ogsaa Petri Taarn har iblandt andre Klokker en meget anseelig Højtidsklokke, som jeg selv har hørt i mine Drengeaar og første Ungdomsaar, og som sidste Gang ringede Store Bededagsaften 1846. Siden den Tid lader man Klokken hænge stille og fører kun Knebelen frem og tilbage, hvorved den kun giver en svag Lyd fra sig. Dette er sket efter en Arkitekts Anordning, der fandt, at Taarn og Spir kunde tage Skade ved Ringningen. Det fortjener ogsaa at bemærkes, at før 1807 vare Husene langs Volden meget lavere end nu, tildels helt uanseelige, saa Klokkernes Lyd lettere bares til Volden."

paa Kastelsvolden hørte der Tegn, og kun faa udvalgte, der ved Godhed fra Hoffets Side vare i Besiddelse af Nøglen til Laagen til Søndermarken, havde Lov til at betræde denne skjønne Lystpark.

Naar man gjennemgaar de kjøbenhavnske Adspredelser i ældre Tid, burde man ogsaa, strengt taget, hvor stor en Modsigelse der end ligger deri, medtage de daværende Begravelser. Saa meget er i ethvert Tilfælde afgjort, at Ligbegængelser i visse Samfundsklasser i Karakteren nærmede sig til, hvad de

Paa Langelinie.

endnu ere mange Steder paa Landet. I Reglen holdtes der vel ikke Gilder, men Sørgefølget beværtedes dog med Vin og Kage i større eller mindre Overflod, og man kunde ved saadanne Lejligheder høre en og anden, med et Glas Vin i den ene Haand, et Stykke Kage i den anden, samt iført den uundværlige Sørgekappe, udtale sig højrøstet om den afdødes Fortjenester og skildre det Savn, han havde efterladt i hans Vennebryst. Kudskene og Tjenerne nedenfor paa Gaden bleve heller ikke forglemte; de opvartedes regelmæssig med Snapse og Kommenskringler. Som en Følge af den Skik at beværte ved Begravelser var der Folk, som altid indfandt sig ved Ligbegængelser, enten de kjendte eller ikke kjendte den afdøde, og de havde da til dette Øjemed anskaffet sig en egen Sørgekappe. Men der var ogsaa Folk, — deriblandt en fra Bogauktionerne meget bekjendt Personlighed — som af religiøs Trang ikke forsømte nogen Ligbegængelse af Hensyn til den

Opbyggelse, de kunde øse af den præstelige Veltalenhed. Iøvrigt blev der, selv af de mere ubemidlede Klasser, anvendt en langt større Ødselhed paa Begravelser end nu; at „komme ordenlig i Jorden" var manges stadige Tanke, og Omkostningerne derved løb stundom op til, hvad en Familie kunde leve af i et helt Aar. Det kunde ogsaa hænde, at Fædrenes Skik „at drikke Gravøl" fandt Efterligning i et Punschegilde om Aftenen, naar en kjær Slægtning var baaren til Jorden, især naar samme kjære Slægtning havde efterladt nogle Skillinger, som de dybtsørgende Ar-

vinger hastede med at sætte overstyr. Denne Maade at fejre de bortgangnes Eftermæle og overhoved Ødselheden derved var ikke sjælden Gjenstand for skarp Dadel i Datidens Blade, navnlig i Soldins „Allernyeste Skilderi af Kjøbenhavn" og i „Politivennen". Dette førte vel nok til, at Uskikken formindskedes, men den hævedes først fuldstændig i en senere Tid, da der fra Autoriteternes Side indførtes en passende Omordning af Begravelsesvæsenet for Kjøbenhavn.

Husets Indretning hos en borgerlig Familie i mere eller mindre tarvelige Kaar frembød adskillige karakteristiske Træk i Henseende til Udstyrelse og Møblement, hvorved den ikke saa lidt adskiller sig fra Nutidens Boliger. Herved kommer naturligvis Industriens Udvikling og Opsving i de forskjelligste Retninger, saavel som de Krav, Nutiden stiller til Komfort og Hygge, væsenlig i Betragtning. Værelsernes Antal rettede sig selvfølgelig for en Del efter Familiens Størrelse og Vilkaar, dog var det meget sjældent, at en af faa Personer bestaaende borgerlig Familie, selv om den var velhavende, havde flere Værelser, end den til daglig Brug benyttede. Herfra gjorde dog „Salen" (ogsaa kaldet Stadsstuen) en Undtagelse, det i Reglen bedste og smukkest udstyrede Værelse, som altid holdtes propert og pænt, men ikke blev benyttet undtagen ved højtidelige Lejligheder, eller naar der var et større Selskab, hvilket hørte til Sjældenhederne. Denne Skik, at holde det bedste Værelse som Sal og ikke at benytte det til daglig Brug, blev ogsaa dadlet af J. L. Heiberg i en Afhandling om vore offenlige Forlystelser i hans „Flyvende Post".

De andre Værelser bestod i Hovedsagen af en Dagligstue, der i Reglen ogsaa blev benyttet til Spisestue, et lille Kontor eller Arbejdsværelse for Manden, et Par Sovekamre, undertiden ogsaa et lille Gjæsteværelse og et Pulterkammer eller et Skabkammer. Man kjendte kun lidt til Gulvtæpper; var der et saadant, saa var det et saakaldet Listetæppe, sammensat af Klædeslister; som oftest var Gulvet bestrøet med Sand, og i større Huse vare Gulvene bonede. Hovedmøblet bestod i et blankpoleret kolossalt Chatol af Mahogni eller Egetræ med Klap- og mange Rum indvendig samt Skuffer nedenfor, tillige undertiden ovenfor forsynet med et Dobbeltskab med Døre af Spejlglas, indenfor hvilke Sølvskeerne hang i Rækker paa

udskaarne Hylder. Endvidere var der et Hjørneskab enten af Fyr, Eg eller Mahogni, hvori Thetøj o. desl. var anbragt samt Linned og Dækketøj, der holdtes friskt og velluglende ved Lavendel- og Rosenblade. En Ottoman, Divan eller Sofa, undertiden med Skabe til begge Sider, og foran den et Divanbord af Mahogni med indlagte Forsiringer, fandtes overalt i de bedre Huse. Ikke faa Steder saas ogsaa store Dragkister, undertiden prydede med smukke Messingbeslag og holdt blanke ved at poleres med Linolie. Ovenpaa var der en Mængde Nipssager, Hyrder og Hyrdinder af Porcellæn, kinesiske Pagoder, en Spilledaase, en Harmonika eller deslige, og i Skufferne vare Gangklæder og Dækketøj. Taffeluhre hørte til de store Sjældenheder, derimod et bornholmsk Slaguhr i Futeral af Mahogni eller Egetræ. I Vinduesfordybningerne var der næsten altid Forhøjninger for Husmoderen og for de voxne Pigebørn. Paa Vinduesgardiner var der sjælden anvendt større Luxus, de vare enten af Sirts eller Uld om Vinteren, Linon om Sommeren og uden videre Udstaffering. Var Lejligheden lav, anvendtes Kappegardiner. Stole- og Sofabetræk i Salen vare undertiden smukt broderet, Frugter af Husmoderens og Døtrenes Flid, men kom sjældent til Syne, da det for at skaanes var forsynet med et Overtræk af Bomuldstøj, som kun blev aftaget ved festlige Lejligheder. En ikke ualmindelig Prydelse i Salen var en stor Lysekrone af Prismer, undertiden af Messing med store udstaaende Arme. Paa Væggene over Sofaen hang i Almindelighed malede Portrætter af Herren og Madammen i Huset, og under dem Silhuetter i sort af Slægtninge og Venner. Der var ogsaa Skilderier, for det meste kolorerede Kobberstik og Lithografier: Ludvig den Sextendes Henrettelse, en Scene af Kjøbenhavns Bombardement, Slaget ved Sehested; ogsaa Billeder fra den græske Frihedskrig hørte til de almindeligste. En Navneklud i Ramme, som Madammen havde udført i sin Skoletid, hørte ogsaa til Væggens Prydelser.

Sengestederne vare firstolpede med Omhæng eller saakaldte Tronsenge med fryndsede Gardiner til begge Sider. Herpaa var der undertiden i Henseende til Stoffet anvendt en ikke ringe Luxus. I adskillige gamle Huse var der endnu en vældig Bilæggerovn, hvis Munding befandtes i Køkkenets Skorsten, hvor der lagdes i, men med ringe Fordel, idet det meste af Varmen gik bort gjennem Skorstenen. Et bibelsk Billede udgjorde Prydelsen. Almindeligst vare Vindovne med Tromle, saaledes som de findes endnu i gamle Huse med mindre Lejligheder, og hos Fattigfolk Grydekakkelovne. Der fyredes med

Brænde og Tørv; Stenkul som Varmemiddel benyttedes ikke, Ovnene vare ikke indrettede dertil.

Køkkenets Indretning var ligeledes i flere Henseender forskjellig fra den nuværende. Ildstedet var opmuret, man kjendte ikke til de nuværende Komfurer, men der var Komfurgryder, Pander, Jydepotter o. desl. som Koge- og Stegeapparater. En Mængde Kobber- og Messingtøj af den forskjelligste Art var opsat paa Hylder eller hang over Skorstenen, og det var Madmoderens og Tjenestepigens Stolthed at holde det straalende blankt. I Huse, hvor man holdt paa det gamle, var Køkkenrækkerne besatte med blanke Tintallerkener, der benyttedes til daglig Brug og jo ogsaa vare mere solide end Porcellæn og Fajance. Hvor dette havde fortrængt Tinnet, kaldtes dog Rækkerne i Køkkenet endnu bestandig Tinrækker. En ejendommelig Indretning var den i Køkkenbordet anbragte Slagbænk, der kunde trækkes ud og tjente til Natteleje for Tyender. Slagbænken blev ogsaa i uformuende Folks Lejligheder benyttet til Sovested for Børn. For at der ikke skulde komme for megen Træk fra Skorstenen, var denne forsynet med Døre, som bleve lukkede om Aftenen. Endnu skal nævnes som et Apparat, der blev benyttet i mange Huse, Dejgtruget, idet man foretrak at ælte Dejgen til Rugbrødet hjemme og lade det bage hos Bageren, fremfor at købe det. Man vidste, at dette Brød var uforfalsket, og der sattes ogsaa stor Pris paa dette „Husbagerbrød". Et uundværligt Apparat i Køkkenet var Fyrtøjet med Tønder, bestaaende af brændte Klude, Fyrsten, Staal og Svovlstikker. Vor Tid med sine Tændstikker har ikke nogen Forestilling om den Møjsommelighed, der undertiden var forbunden med at skaffe Ild med det nævnte Apparat. En udbredt Handel med Svovlstikker ved Dørene dreves af fattige Folks Børn. „Svovlstikketøse" var et bekjendt Skjældsord.

Til Slutning skal jeg endnu nævne Rok, Garnvinde og Karter som temmelig almindelige i mange Huse. Endnu havde Industri og Fabrikvæsen ikke fortrængt den Husflid, der gik ud paa at forsyne Huset med Linned, Drejl og Damask, og som var en ret behagelig Underholdning i de lange Vinteraftener. Der blev sunget til den snurrende Rok, og der var egne Spindeviser. En Brodereramme hørte ogsaa med til Nødvendigheds-Gjenstandene. Kun i fornemme og meget velhavende Familier fandtes et taffelformigt Klaver eller Flygel (opretstaaende kjendte man ikke til den Gang), derimod var en Guitar meget almindelig og tjente til at akkompagnere Sange. Naar

der nu tilsidst anføres, at et Exemplar af den nu næsten uddøde Mopperace, en Kanariefugl, en Papegøje ofte udgjorde en Bestanddel af Husstanden i Familien, saa tror jeg dermed at have fuldendt det temmelig korrekte Billede af de borgerlige Huse i Kjøbenhavn for 50 til 60 Aar siden.

I den Tid, jeg har for Øje, var Vesterbro trods den ringe og tarvelige Bebyggelse, den mest befærdede af Kjøbenhavns Forstæder. Dette forklares ikke saa meget ved dens Beliggenhed som derved, at den, som tidligere omtalt, efterhaanden saa at sige var bleven Centralpunktet for det glade Kjøbenhavn navnlig derved, at det var Samlingsstedet for allehaande Udøvere af de frie Kunster. Især naar Dyrehavstiden var forbi, tog en stor Del af de sig der producerende Kunstnere af større eller ringere Anseelse Stade paa Vesterbro. Saa saa' man Bod ved Bod. Der var Verdenstheatre, Lykkestjerner, Taskenspillere, den stærke Kvinde, som bar adskillige Mandfolk i sit Haar og gjorde de mest utrolige Kraftkunster. Man saa her billedlige Fremstillinger af Mord- und Todgeschichter, der indenfor i Boden vare præsenterede paa den naturligste og mest afskrækkende Maade. Her opslog „Frederiksstensfestungsmanden" sit Paulun, naar hans Forretninger paa Fiskertorvet ikke forbød ham at forevise sine Underværker, og især saas de mærkeligste Panoramaer, der ikke havde noget tilsvarende, hverken paa Jorden eller udenfor samme, for den billige Entré af 4 Skilling, medens Honoratiores betalte efter Behag. Paa det Sted, hvor nu Torvet er, var opslaaet en Cirkus, hvor det Bachske Beriderselskab viste sig. Der var endvidere Menagerier, men ikke med glubende Dyr, thi da en Løve i Frederiksberg Haves Menageri i Begyndelsen af indeværende Aarhundrede var sprungen ud af sit Bur efter at have sønderrevet sin Vogter, blev det forbudt at forevise deslige store Rovdyr, indtil denne Bestemmelse for fyrretyve Aar siden atter blev hævet.

Her foreviste ogsaa Dennebecq et Marionettheater, der gik op i Luer. Denne Mand var en lang Tid Gjenstand for almindelig Omtale paa Grund af en Retssag, han havde anlagt mod Brødrene Lehmann og deres Moder, og som varede ikke mindre end halvtredie Aar. Prokurator F. M. Lange, der førte Sagen for Dennebecq, har aftrykt de hertil hørende Akt-

stykker i det af ham udgivne Udvalg af danske og udenlandske Kriminalsager, hvor de omfatte to temmelig tykke Bind. Brødrene Lehmann vare Ekvilibrister og Beridere, tillige dygtige Malere og ansatte ved det Kuhn-Priceske Selskab paa Vesterbroes Theater, med hvis Direktør de vare beslægtede. Dette Selskab foretog i 1823 en Rejse til Rusland, og i Moskau blev Andreas Lehmann bekjendt med ovennævnte Dennebecqs Hustru Kathrine, der foreviste et meget betydeligt Menageri, og derved skal have tjent mange Penge. De rejste sammen, og paa mange Steder gik Kathrine Dennebecq, der efter Sigende havde erfaret sin Mands Død, som A. Lehmanns Kone, indtil hun ved et Brev fra Dennebecq fik Oplysning om, at Efterretningen var falsk. I Januar 1832 døde Kathrine Dennebecq i St. Petersborg, og da dette Dødsfald indtraf noget pludseligt eller i alt Fald efter et Par Dages Sygeleje, knyttede sig hertil Rygter om, at hun var taget af Dage ved Gift. Nogen Tid efter vendte Brødrene Lehmann som velhavende Folk tilbage til Kjøbenhavn. Især gjorde Andreas Lehmann sig bemærket som Rigmand; han besad et stort Menageri, som blev forevist paa Vesterbro, og han kjøbte kort efter sin Ankomst Gaarden Nr. 6 paa Kongens Nytorv for 80,000 Rd., hvorpaa han udbetalte 12,000 Rd. kontant foruden 2000 Rd. i Omkostninger. Meningen var almindelig den, at han havde tilegnet sig Kathrine Dennebecqs Formue og det hende tilhørende Menageri, og det var ogsaa derpaa, at den Retssag gik ud, som Julien Dennebecq anlagde mod ham. Sagen førtes, som sagt, i lang Tid, og skjønt der rigtignok, saa vidt man kan dømme efter de trykte Retsakter, fremkom adskilligt, der synes at vidne mod Andreas Lehmann, blev han dog frifunden baade ved Gjæsteretten og ved Højesteret. Dennebecq blev herover fortvivlet, og i sin forbitrede Stemning undsagde han Lehmann, hvilket atter førte til en Retssag, under hvilken dog Dennebecq blev frifunden. Om hans videre Fata veed jeg intet at fortælle.

Til de mest besøgte Steder paa Vesterbro hørte til for ikke mange Aar siden Dandseboden „Peters Haab", en lav Bygning, der stødte umiddelbart op til Forlystelsesstedet „Ægypten". Søndag og Mandag Aften var den propfuld af besøgende, som her fik sig en lystig Dands. Pluraliteten af Damerne hørte i Reglen til Amagerslægten, og selv fra den fjerneste Del af Kjøbenhavns Kjøkkenhave trodsede de unge Piger Vind og Vejr og den lange Vej for at kunne træde en Dands i „Peters Haab". Men det hændte ikke sjældent, at det her kom til Klammeri og Slagsmaal, naar Skinsyge kom med i Spillet, eller naar de spirituøse Varer af en temmelig tvivlsom Beskaffenhed gjorde deres Ret gjældende. Der udfægtedes saaledes temmelig haarde og stundom blodige Kampe mellem Sø- og Landeværnets Repræsentanter, og Slagterne gjorde ogsaa deres Herredømme gjældende, undertiden paa en temmelig ublid Maade. En Scene af denne Natur foregik her med en Franskmand ved Navn Paran, som i de første Aar, Casorti havde Vesterbros Morskabstheater, gav Forestillinger paa dette som Herkules. En Aften sad han i den til „Peters Haab" hørende Beværtning og drak sig et Glas Punsch. Da skilte sig en høj, svær Slagtersvend fra de dandsendes Klynge, gik hen til ham, satte sig overskrævs paa en Stol med Ryggen foran, gloede den lille firskaarne Franskmand i Ansigtet og spurgte, om han var den Mand, der var saa stærk, at han kunde

binde an med flere paa én Gang; han saa dog ikke ud dertil. Paran bad ham i gebrokkent Dansk om at lade ham i Fred og at skjøtte sig selv. Dette forstod Slagteren som Forknythed, han blev derfor desto modigere og opforte nu en lignende Scene som den i „Kean" ved at snappe Glasset fra Paran og tomme det lige for hans Næse. Da rejste denne, der ellers var det godmodigste Menneske af Verden, sig op, gik hen og aabnede Vinduet ganske roligt, og i et Nu laa Slagteren udenfor paa Gaden. Et Par af hans Kammerater stormede nu los paa Paran, men inden de saa sig for, kom de til at spadsere den samme Vej som den forste. Glæden herover var almindelig, thi Angriberne vare bekjendte Slagsbrodre, og fra den Tid var der ingen, der vovede at binde an med Paran, hvis Renommé vandt betydelig ved dette Eventyr.

Ikke langt fra denne Dandsebod, omtrent hvor nu Viktoriagaden er, var der et ejendommeligt Forlystelsessted. Der var en aaben Plads, som om Hverdagen afgav Plads for Lam og Faar og stundom ogsaa for Hornkvæg. Men Sondag Eftermiddag sad her en gammel Kone med et Bord foran sig, paa hvilket laa en saakaldet Humle, et Strengeinstrument, som man nu sjældent ser noget til. Dette trakterede hun med betydelig Virtuositet, og altid sang hun en Sang, hvori Ynglingen advaredes mod at indtræde i den hellige Ægtestand. Et Par Vers af denne Sang, som hun, saa vidt jeg erindrer, aldrig skiftede med nogen anden, lod omtrent saaledes:

„Og ta'er Du Dig en Ung, en Ung,
Saa vil hun have Stads og Fjas,
O vogt Dig, o vogt Dig vel for det, min Ven!

Og ta'er Du Dig en Gammel, en Gammel,
En runken, slunken Pulverhex,
O vogt Dig, o vogt Dig vel for det, min Ven!"

Og altid var hun omgiven af en stor Skare Soldater, Bonderkarle og dito Piger, som med den storste Andægtighed horte paa hendes Sang. Om de imidlertid drog sig den Lærdom til Nytte, som den gamle Kone, der aldeles intet havde tilfælles med Kirsten Giftekniv, idelig og evindelig gjentog, er det vanskeligt at sige.

Men Hovedtiltrækningen var dog Prices Morskabstheater og Vesterbroes nye Theater. Det forstnævnte var

uden Sammenligning det ældste og i sin Tid ogsaa det mest yndede. Jeg skal derfor dvæle lidt udførligere derved.

I Slutningen af forrige Aarhundrede ankom hertil J. Price,

medførende et Menageri, der blev stærkt besøgt. Han syntes godt om Opholdet her, samlede et Linedandser- og Pantomimeselskab, der optraadte i Dyrehaven om Sommeren og om Vinteren i en egen dertil indrettet Fjælebod og fik et saa godt Navn paa sig, at det fik Tilladelse til at give Forestillinger paa Hoftheatret. Disse begyndte den 25de April 1801.

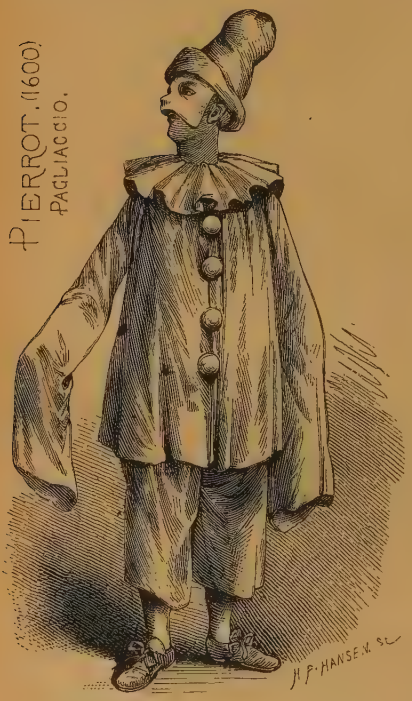

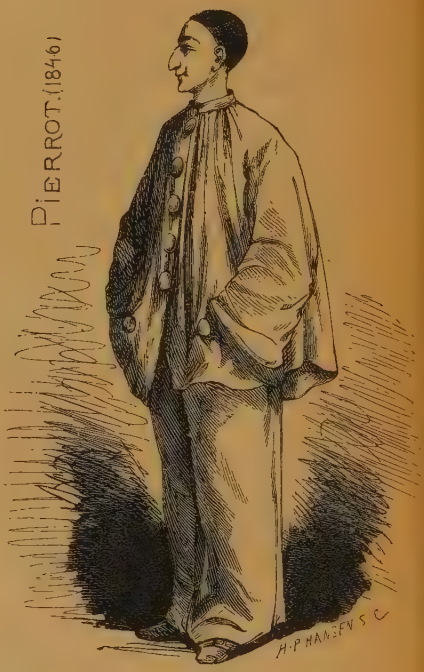

I Avertissementet derom hedder det blandt andet, at der foruden en stor Del gymnastiske Øvelser opføres „en meget smuk, komisk Pantomime, kaldet „Harlekin Skelet eller Benrad". Karaktererne i samme bestaar af 1) Pantalon, en gammel rig og gjærrig Mand; 2) Columbine, hans Datter; 3) en Troldmand med hans Troldkunster; 4) Harlekin, en Aventurier og Troldmandens Tjener; 5) Pjerrot, Pantalons Tjener; 6) en Barber og en Frisør; 7) en Doktor eller Kirurg, som gjør Harlekin til Benrad, og 8) to Djævle." Disse Forestillinger fortsattes især om Søndagene og vare godt besøgte.

Derefter gav Selskabet atter i Sommertiden Forestillinger paa Dyrehavsbakken. Men det fik en slem Konkurrent i et imidlertid hertil ankommet saakaldet stort italiensk Selskab, der bestyredes af Cetti*) og Casorti, hvilken sidste udførte Pjerrots Rolle i de af Selskabet givne Pantomimer. De tog begge strax kjøbenhavnsk Borgerskab og fik Tilladelse til at give Forestillinger paa Hoftheatret i August og September Maaned 1801. I. Price maatte nu lade sig nøje med at give Forestillinger i Fjæleboden i daværende Nr. 23 paa Vesterbro, og i Avertissementerne om disse Forestillinger, hvori han kaldte sig „priviligeret Kunstberider og Mester i andre Legemsøvelser samt bosat Borger her i Byen", gav han sine Følelser Luft over denne Tilsidesættelse, da hans Selskab dog havde forstaaet at vinde Publikums store Bifald. Imidlertid varede Konkurrencen ikke længe. Efterat Casorti i 1802 havde givet Forestillinger paa Hoftheatret indtil den 5te April, bleve hans og Prices Selskaber ved en Overenskomst sammensmeltede, og Kjøbenhavn fik nu sit staaende Pantomime-Theater.

De af Price og Casorti opførte Pantomimer vare de ægte italienske, saaledes som de ere affødte af den italienske Maskekomedie, og for en stor Del de samme, som nu opføres paa Theatret i Tivoli. „Harlekin mekanisk Statue", „Harlekin Skelet eller Pjerrots Forskrækkelser", „De tre fejge Elskere ved det natlige Stævnemøde", „Harlekin Kok" o. fl. hørte til det staaende Repertoire. De kaldtes rigtignok Casortis Pantomimer, men han arrangerede dem kun, komponerede enkelte nye og forøgede de gamle med nye morsomme Scener. Det var ogsaa ham, der paa en uforlignelig Maade udførte Pjerrots Rolle. Han udmærkede sig ved hint groteske Humor, hin Tørhed, hin Blanding af Poliskhed og Dumhed, hin kejtede Raskhed, hvormed Pjerrot bliver til en grundkomisk Person, og det var da ogsaa efter ham, at Winther og senere Adolf Price dannede deres Pjerrot, der ikke stod stort tilbage for Casortis. Casorti blev ogsaa snart Kjøbenhavnernes Yndling, og det store Tilløb, som Selskabets Forestillinger nød, skyldtes væsenlig ham. Men denne Casorti, der med et uudtømmeligt Lune vidste at fængsle Publikum, var selv en Mand, der i det daglige Liv var stille, ordknap og indesluttet, ja endog til sine Tider plaget af en dyb Melankoli. Man fortæller, at han engang, da denne Humørsygdom blev ham utaalelig, henvendte sig til en herværende anset Læge for at

*) Fader til den senere saa bekjendte Sanger og Skuespiller Cetti ved det kgl. Theater og Bedstefader til Skuespiller F. A. Cetti.

søge Raad. Efter at have adspurgt Casorti om forskjellige Ting, erklærede Lægen, at han kun vidste ét Raad, det nemlig, at Patienten skulde søge Adspredelser, og at han saaledes en Gang imellem skulde besøge Casortis Theater for at more sig over Pjerrots grundkomiske Narrestreger. „Ak, ja," svarede Casorti, „dette Raad vilde jeg gjerne følge, naar jeg blot var i Stand dertil." — „Hvorfor ikke?" spurgte Lægen, „De har jo vel nok Raad til en Gang imellem at spendere en tre Marks Penge." — „Det er ikke Aarsagen," var Svaret, „men der er en anden slem Hindring; jeg skal sige Dem, at jeg hændelsesvis selv er Casorti."

Forestillingerne bestod foruden Pantomimer af Linedands og ekvilibristiske Kunster. Som Linedandserinde udmærkede sig især Mad. Price, Moder til Adolf og afdøde James Price, en meget smuk ung Dame af en imposant Figur og med dejligt sort Haar, som i lange naturlige Lokker bølgede ned ad hendes Skuldre. Denne hendes Færdighed gik i Arv til hendes Søn, Carl Price, der udmærkede sig som Bajazzo og Ekvilibrist, men døde i en ung Alder. De fleste af Pricerne medvirkede ogsaa i Pantomimerne i Forening med andre Medlemmer af Selskabet, saasom Jfr. Casorti, senere gift med Violinspilleren Joakim Petoletti og Moder til Jfr. Petoletti, som har medvirket ved det Volkersenske Pantomimeselskab paa Tivoli, Mad. Frichon, Ledet, den forhen omtalte Paran, og Winther, gift med en Datter af den ældre Price.

Efter at Selskabet havde spillet paa Hoftheatret i Aarene 1801 og 1802, gav det om Sommeren Forestillinger i Dyrehaven og om Vinteren i et Lokale paa Vesterbro i en derværende Ejendom (nuværende Nr. 70, Slagtermester Ebstrups Sted), indtil det opnaaede at bygge sig et eget Theater paa en Plads lige overfor Skydebanen. Ældre Folk ville endnu mindes den graamalede Bygning, der laa indenfor et Gitterværk, og hvorpaa der med hvide Bogstaver, omgivet af Kunstens Attributer, et Minervahoved, en Maske osv., var malet „Morskabstheater". Saavidt vides, var det i 1818, at dette Theater toges i Brug. Der blev i Reglen spillet om Sommeren og Efteraaret, og disse Forestillinger vare næsten altid godt besøgte af alle Samfundets Klasser, naturligvis mest af Børn, skjønt Voxne ogsaa gjerne drog derud for at gotte sig over Pjerrots Løjer. Af og til foretog Selskabet om Vinteren en Kunstrejse i Udlandet.

Efter den ældre Prices og Casortis Død i Tyverne under-

gik Selskabet i sin Organisation forskjellige Forandringer. Kuhn, der havde ægtet Prices Enke, indtraadte i Bestyrelsen, og Selskabet førte nu Firmaet: Price, Kuhn & Komp. Pjerrots Rolle overtoges efter Casorti af Winther, der ikke stod meget tilbage for sin Forgænger, Columbine udførtes af Mad. Petoletti, Harlekin af Mad. Winther, født Price, eller

ogsaa af James Price, og Kassander udførtes af et Medlem, som egenlig hed „Stolemager Petersen", men havde Mesorski som Kunstnernavn; senere udførte han Troldmandens værdige Rolle. I Winthers Børn, Karl og Josefine, havde Selskabet to fortrinlige Linedandsere, og Bajazzos Rolle udførtes af Filip Petoletti.

I 1828 truedes Selskabet af en temmelig farlig Konkurrence. Den nævnte F. Petoletti havde faaet Privilegium til at opføre Forestillinger af Linedands og Pantomime i en af Hovedstadens Forstæder. Hertil valgtes Nørrebro, og en Bager Scheer anvendte 40 til 50,000 Rd. paa Opførelsen af et meget

anseligt og smukt Theater paa en af Blaagaards Parceller. Til Pantomimen var engageret den Levin'ske Familie, bestaaende af Faderen og hans tre Døtre, Rosa, Flora og Elisa. Levin, en født Englænder, havde et meget anset Navn som Mimiker, som Pantomime-Komponist og som Ekvilibrist samt som Harlekin i Pantomimen, og hans tre unge, meget smukke Døtre havde allerede paa udenlandske Theatre erhvervet sig stor Anseelse ved deres gratiøse Dands og ved deres Optræden i Pantomimen, hvor Rosa spillede Columbines Rolle. Af andre Medlemmer kan nævnes Linedandser- og Akrobatfamilien Longuemare. Efter daværende Blades Anmeldelser, hvorved de støttede sig paa udenlandske Blades Vidnesbyrd, lovede disse Forestillinger en ualmindelig Interesse og en stor Tiltrækning; men disse Forventninger bleve ikke saa lidet skuffede. Tingen var nemlig den, at Levin som den, der forestod Pantomimens Arrangement, bragte sine egne Kompositioner til Opførelse, der efter engelsk Tilsnit vare meget forskjellige fra de Casorti'ske. Det var saakaldte Forvandlingspantomimer, beregnede paa et engelsk Publikum, og hvis fremtrædende Egenskaber bestod i en Række frappante Forvandlinger, i en bestandig Afvexling af Dekorationer, af Spring og Kunststykker, men uden den sammenhængende komiske Handling, som findes i de ældre italienske Pantomimer. Den langsomme italienske Pjerrot, der med sine ejendommelige Bevægelser afgiver en saa karakteristisk Modsætning til den altid i livlig Bevægelse spillende Harlekin, maatte her vige Pladsen for den nationale engelske Clown, som vel er kejtet og uophørlig gjør dumme Streger, men ingenlunde skal være langsom i Færd og Væsen. Dette faldt slet ikke i Publikums Smag, og det kunde aldeles ikke forsone sig med Savnet af den „hvide Mand". Dertil kom, at Levins Harlekin mere var Springeren og Ekvilibristen, end den oprindelige italienske Maske, og Longuemares Pantelon var ogsaa en hel anden end Kassander i Pantomimen, saaledes som Figuren var kjendt fra Vesterbros Morskabstheater. Kun Rosa Levins Columbine og hendes Søstres Dands syntes man rigtig om, men det var ikke nok til at fængsle Publikum. Det er ikke Hensigten her at skrive Nørrebros Theaters Historie; det er nok at anføre, at efter en Existens af et Par Aar, under hvilken Bestyrelsen paa forskjellig Maade søgte at bringe de forfaldne Affærer paa Fode, var det en Fallit nær, som kun forebyggedes derved, at Theatret en skjøn Dag gik op i Flammer.

Saaledes var det forbi med Konkurrencen for det Kuhn-

Price'ske Selskab, og dette, der imidlertid havde været paa en Udflugt til Rusland, gjenoptog sine Forestillinger paa Vesterbros Theater. Til dette Selskab sluttede sig nu Levin og hans Døtre. Han bragte her paa Scenen flere af sine Pantomimer, saasom „Guldnøglen eller Trylleriets Magt", „Jocko eller den brasilianske Abe", „Tryllepilen" osv., men alle i en Form, der harmonerede med den italienske Pantomime, og hvori naturligvis Pjerrot havde en Hovedrolle. Den heldigste Forøgelse havde dog Selskabet faaet i de tre Søstre Levin, af hvilke Elisa snart forlod Kjøbenhavn, ledsagende Faderen, der imidlertid havde været indespærret i det herværende Gjældsfængsel, til London. Morskabstheatret hævdede nu atter sin Plads i Kjøbenhavnernes Gunst; det var i Reglen overfyldt med besøgende, og den gamle, nu temmelig brøstfældige Bygning var nærved at segne under det vældige Bifald, som de yndige Søstre høstede. Hvad der ogsaa gav de unge Piger et forøget Trylleri var den Sædernes Renhed, som de altid vidste at bevare, og som i det mindste dengang var temmelig sjælden hos de Damer, der gik den samme Vej som hine Søstre. Af de Dandse, som de udførte, kan nævnes Spejldandsen som højst tiltrækkende og yndefuld, noget lignende som den, der udføres i Bournonvilles *La Ventana*, og som i sin Tid blev dandset af Flora Prices Døtre, Juliette og Sofie.

Efter Winthers Død overtoges Selskabets Bestyrelse af James og Adolf Price i Forening med Kuhn. De to Brødre bleve paa en og samme Dag viede til Jomfruerne Levin. Sagnet gaar, at det skete i al Hemmelighed, thi Levin, der vanskelig kunde undvære sine Døtre paa sine Kunstrejser, var imod Forbindelsen. Hos Braun, den bekjendte Vært ved Siden af Morskabstheatret, stod om Aftenen, efter at en Pantomime var spillet, Bryllupet, og de to unge Par fæstede Bo i en meget lav Bygning ud til Gl. Kongevej, som gjorde sig bemærket derved, at Vinduerne næsten gik lige ned til Jorden. Selskabet vedblev at bevare sin Yndest usvækket. I Pantomimerne udførte Flora Price Harlekin, Rosa Price Columbine, James Price spillede Kassander og Adolf Price Pjerrot. I hans Pjerrot var ligesom i Casortis den tørre, burleske Komik Hovedtrækket, og skjønt rig paa Lune havde Adolf Price dog Smag nok til ikke at gaa over Stregen. Men han var tillige i Besiddelse af andre Talenter, som kom meget til Nytte ved Forestillingerne paa Vesterbro. Han var en god Jonglør, en god Pantomimekompositør og tillige en duelig Maler. Dette viste han f. Ex. ved Pantomimen „Rejsen til Ægypten", som han

ikke alene komponerede, men hvortil han tillige malede et Rundmaleri, forestillende Rejsen paa Nilen. Ved Engagement af forskjellige udenlandske Artister blev der sørget for Afvexling, men en betydelig Vinding fandt Selskabet i den opvoxende Price'ske Slægt, der optraadte i nydelige Børnebalietter og tillige præsenterede sig fra den mindste til den største i en morsom til dette Øjemed komponeret Pantomime, „Pjerrot og hans Familie". Kjøbenhavnerne fattede overhoved en stor Forkjærlighed for den Price'ske Familie, og den fandt ved sin vakre Opførsel og sit sædelige Liv en Omgang, som kun sjældent bliver Kunstnere af den Art til Del.

Ikke desto mindre begyndte Interessen for Selskabets Forestillinger i Aarene 40 at tabe sig, hvortil forskjellige Omstændigheder bidrog. Dels havde Morskabstheatret faaet en farlig Konkurrent i det af F. Petoletti foran paa Vesterbro opførte Theater, dels bemægtigede Tivoli sig senere Publikum i den Grad, at alt maatte blegne og stilles i Skygge overfor dets mangfoldige og billige Forlystelser. Familien Price saa sig derfor nødsaget til at forlade Kjøbenhavn og give Forestillinger i Norge og Sverige. I 1846 vendte Selskabet tilbage og begyndte at give Forestillinger paa Kasino, som imidlertid var blevet bygget. Senere forenede det sig med det Lange'ske Selskab, idet dramatiske Forestillinger afvexlede med Pantomimer paa Kasinos Theater. Men det varede kun et Par Aar, og det Price'ske Selskab existerede ikke mere. En og anden Gang gav det dog et Livstegn ved at opføre de gamle kjære Pantomimer paa Hoftheatret, der altid samlede en stor

Mængde Tilskuere, især af den yngre Verden, men med Prices Komedie var det forbi. Af den ældre Price'ske Slægt lever endnu kun Adolf Price, som trods sin høje Alder glæder sig ved et godt Helbred, samt Rosa Price*). Den yngre Slægt, Juliette, Sofie, Carl og Valdemar Price kjende jo alle godt, navnlig fra det kgl. Theaters Ballet.

Til Historierne fra Vesterbro hører ogsaa den om Taskenspilleren „Professor" Linsky, der ligeledes gav Forestillinger paa Morskabstheatret. Det var en smuk Mand med et elegant, vindende Udvortes. Han gjorde megen Lykke hos det smukke Kjøn og særligt hos en paa Vesterbro boende ung og smuk Pige af god Familie. Hendes Forældre modsatte sig paa det bestemteste Forbindelsen og modstod hendes Bønner og Taarer. Men en skjøn Dag slap hun ud gjennem Vinduet i sit Værelse, Linsky havde skaffet Kongebrev, og Dagen efter bleve de elskende viede af Præsten paa Frederiksberg. Sorgen herover var stor i Familien, men derved var jo intet at gjøre, og kort efter forlod Linsky Kjøbenhavn med sin unge Kone. Et Par Aar efter tildrog sig en sørgelig Begivenhed. Linsky gav Forestillinger i Wien, og hans Kone hjalp ham dermed. Blandt hans Kunster var ogsaa en, hvorved den unge Kone skulde lade skyde paa sig af en Række Soldater. En af disse havde af en sørgelig Fejltagelse taget et skarpt ladt Gevær, og da Salven gik af, laa Linskys Hustru livløs henstrakt i sit Blod. Linsky, der oprigtig havde elsket hende, tog sig hendes Død saa nær, at han ikke længe overlevede hende.

Morskabstheatret fik, som omtalt, en temmelig farlig Konkurrent i Vesterbros nye Theater, opført i 1834 af Filippo Petoletti, der som Linedandser og Ekvilibrist havde været knyttet til det Price'ske Selskab og var beslægtet med denne Familie. Henlagt i Byens umiddelbare Nærhed paa en Grund ved det nuværende Tivoli, indtog det en betydelig Plads i Kjøbenhavnernes Forlystelsesliv. Oprindelig var det bestemt for Pantomimer og ekvilibristiske Forestillinger, men af dets paafølgende Ejer, Arkitekt Petersen, blev det indrettet saaledes, at det afvexlende kunde benyttes som Cirkus og som Theater. Til dette Theater knytter der sig mange og forskjellige Minder. Her var det, at Fouraux, Tourniaires, Gautiers, Guerras, Ducrows og Hinnés Beriderselskaber optraadte, og man glemmer

*) Adolf Price døde 1890; Rosa Price ligeledes forlængst død. Udg. Anm.

ikke saa let Navne som Mad. Fouraux, Jfr. Tourniaire, men fremfor alt Damerne Lezinski, Kremzow og Mad. Tourniaire, om hvem det med Rette kunde hedde, at de havde udsmuglet af Kjøbenhavns Fæstning saa mangt et Hjerte og saa mangen en Bankoseddel. Især var Lezinski og Kremzow Dagens Løvinder. Naar de optraadte, var Cirkus propfuldt og Bifaldet stormende.

Vesterbro-Theater blev ogsaa flittigt benyttet af rejsende dramatiske Selskaber af næsten alle Nationaliteter, der fandt deres Fordel ved at hidflytte Thespiskarren hertil. Jeg minder om Bornholdts og Schlemüllers Selskab, der her gav Operaer i det tydske Sprog. Dette Selskab talte flere respektable Kræfter, saasom Demoiselle Fischer, Mad. Christiany, Bassisten Fackler, Ægteparret Urspruch, Sangerinden Mad. Ubrich. Der opførtes flere gode Operaer, saasom „Jægerbruden", „Wilhelm Tell", „Lestocq", „Bortførelsen fra Seraillet", „Maskeballet" og Boyeldieus „Johan af Paris". I sidstnævnte Opera gjorde Tenoristen Seest saa megen Lykke, at det kgl. Theaters Chef, Holstein, blev formaaet til, skjønt efter megen Modstræben, at engagere ham. Seest var født i Byen Slesvig, han talte kun meget daarligt Dansk, og det viste sig ogsaa ved hans forskjellige Debuter, blandt andre som Robert af Normandiet, at hans Engagement var langtfra det heldigste. Man fandt, at „slesvigsk Smør" var ligesaa uheldigt som dansk hos en Tenorist, og det varede ikke længe, før han blev henvist til en Korsangers beskedne Stilling.

Megen Lykke gjorde et andet tydsk Selskab, saa vidt erindres under en Hr. Muncks Direktion, der opførte tydske Farcer og Folkekomedier. Blandt Personalet befandt sig de dygtige Kunstnere Wilcke og Zimmermann, som i Nestroys „Lumpacivagabundus", Raymunds „Der Verschwender" og Angelys „Fest der Handwerker" gjorde formelig Furore. Ved dette Selskab befandt sig den danskfødte Skuespiller Pallesen, som efter at have gjort megen Lykke i „Den rejsende Student" ligeledes blev engageret ved det kgl. Theater, hvor han dog trods sit betydelige Talent kun blev en kort Tid, da han paa Grund af sit stridbare Gemyt og sin Lyst til det omflakkende Liv ikke kunde finde sig til Rette derved. Senere afvexlede ikke faa Theatertruper med Beriderselskaber. Der var flere franske Selskaber, saasom Armands særdeles gode; der var spanske Dandsere, blandt hvilke især den smukke Dolores Serral gjorde Opsigt, og selv „Vennerne hinsidan Sundet" lode sig repræsentere af et Selskab, der imidlertid ikke videre tiltalte. Her var det og-

saa, at det første italienske Operaselskab under Mario vakte Kjøbenhavnernes Enthusiasme, inden det flyttede til Hoftheatret, og for en Snes Aar siden blev der atter her opført Operaer af Robertis tydske Selskab, i hvilke Tenoristen Prehlinger og Sangerinderne Pollack og Babette Müller vakte fortjent Opmærksomhed. Et karakteristisk Selskab var fire Dværge fra Bøhmen, der gav dramatiske Forestillinger. Senere blev det mere nationalt, idet forskjellige danske Provinds-Skuespillerselskaber her nærmest om Sommeren opslog deres Paulun. Her forevistes tillige Panoramaer o. desl. Theatrets Grund hørte til Kjøbenhavns Fæstningsterræn og var paa en vis Maade Lejejord, hvortil den Forpligtelse var knyttet, at Theatrets Ejer skulde lade det nedbryde, naar Nødvendigheden krævede det. Efter at Terrænet var blevet Kommunens Ejendom, skete Nedbrydelsen i 1876; men hvorvidt den var en Nødvendighed, synes dog tvivlsomt, thi Tomten henligger endnu ubebygget*).

Naar man for tredive Aar siden eller endnu længere tilbage traadte ind i Frederiksberg Allee, hørte man strax en stærk Klokkeklang. Den lød fra Møllers Voxkabinet, og traadte man nærmere, saa man under Verandaen to Figurer, hvoraf den ene var en Klokker, den anden en Portner. Klokkeren røgtede sin Forretning med en beundringsværdig Udholdenhed; uden at bekymre sig om Udenverdenen haandterede han sit Instrument, som om det var en Bestanddel af hans eget Jeg, hvad det sagtens ogsaa var. Han ringede for at kalde Folk til Voxkabinettet, og det lykkedes ogsaa, thi der var store Rariteter at se for en billig Penge: Masker af store Afdøde, Frederik den Store og Karl den Tolvte i Legemsfigur, som de gik og stod, Automater, leende og grædende Børn, en Amagerpige, som kunde dandse, naar Spilleværket blev trukket op, og andet lignende. Men ogsaa disse Sjældenheder og Kuriositeter have maattet yde deres Tribut til Forgængeligheden, de ere forsvundne og der, hvor Voxkabinettet var indtil for en Snes Aar siden, er der nu et Vaaningshus.

Til Frederiksberg Allees Specialiteter hørte i den Tid, jeg har for Øje, Monigattis Pavillon, beliggende til højre i den saakaldte Runddel. Dengang var det meget sjældent, at der var Sangere og Sangerinder paa Beværtningsstederne eller

*) Det gamle Vesterbros Theater var beliggende tæt op til Tivoli-Terrænet, omtrent hvor nu Tivoligade er anlagt. Udg. Anm.

anden musikalsk Underholdning. Bierfiedlere og Sangere, der drog om i Gaderne og opvartede med Musik og Sang, skuende længselsfuldt op til Vinduerne, havde vi vel en Del af; i Teltene i Dyrehaven producerede sig vel Harpepiger og Guitarister, thi Harpe og Guitar vare den Gang yndede Instrumenter, men fremmede Dyrkere af den ambulante Polyhymnia, som senere gjæstede os i Hobetal, indtil de for endel afløstes af indfødte „Kunstnere og Kunstnerinder" i Sangerpavillonerne, naaede sjældent saa højt op til Norden, da Rejsen saavel til Lands som til Vands var baade vanskelig og kostbar, og Haabet om Fortjeneste ikke stod i Forhold til Risikoen og Faren. Dette maatte den Feruzziske Familie bekjende. Denne Familie, tydsk af Fødsel, bestod af Fader, Moder og endel voxne Børn, som dels producerede sig paa forskjellige Instrumenter, dels udførte Vokalnumere, da flere af Familiens Medlemmer besad smukke Stemmer. Saavidt erindres var det i 1823, at Familien Feruzzi kom hertil og begyndte at give Koncerter paa Hoftheatret og i Knirschs Sal i Hotel d'Angleterre. Denne Begyndelse var nu ret glimrende, men desto sørgeligere var Slutningen. Formodentlig var den musikalske Sands ikke dengang saa meget udviklet hos det kjøbenhavnske Publikum, at det ret kunde vurdere den Ferruzziske Families Præstationer; Besøget blev ringe, Fortjenesten rettede sig naturligvis derefter, ingen kunstelskende Mæcenas havde Barmhjertighed nok til at tage de arme Feruzzer under sine Vingers Beskyttelse, og tilsidst drog de om fra Værtshus til Værtshus for paa denne kummerlige Maade at friste deres Liv, indtil et barmhjertigt Skib førte dem bort fra det utaknemmelige Kjøbenhavn, der dengang saa ilde vidste at skjønne paa sande Fortjenester. I Heibergs Vaudeville „Den otte og tyvende Januar" mindes denne Familie i følgende Vers af fjerde Borger:

„Musikanter er det, som
Grüne Petersilie
Give vil for Skillingen.
Muligvis er det og den
Ferruzziske Familie.“

Det kan imidlertid næsten antages, at den nævnte Families Spil og Sang paa offenlige Steder har givet Kjøbenhavnerne Smag for denne Art Forlystelse; i det mindste er det afgjort, at siden den Tid fulgte en Del Beværtningssteder, især udenfor Kjøbenhavn, i Erkjendelse af deres rette Tarv, det givne Exempel og forsynede sig med slige Kunstnere for at lokke Gjæster til sig. Blandt de allerførste var det Monigattis Pavillon. Denne var formedelst Varernes større Dyrhed for Størstedelen besøgt af det gentile Publikum, og for at bevare dette blev der taget Entrée, da der her tillige opvartedes med Sang og Spil, hvilket imidlertid aldeles ikke udelukkede, at Tallerkenen ogsaa gik omkring.

De første Dyrkere af den tallerkenomsendende Polyhymnia, som udkaarede Monigattis Pavillon til deres Paulun, vare Tyrolere, der ved deres nationale

Sange og Jodlen gjorde megen Lykke. Pavillonen blev da talrig besøgt, og selv det smukke Kjøn af Kjøbenhavns Elite begyndte at indfinde sig; men dette blev i en endnu højere Grad Tilfældet, da Italienerne Perricini og Annato med sidstnævntes Hustru bleve engagerede af Monigatti for at give Aftenunderholdninger. Ligesom de fleste Italienere kunde hverken Perricini eller Annato rose sig af at være kunstnerisk uddannede Sangere, men deres Stemmer vare smukke, deres Sange ligeledes, og de gjorde stormende Lykke, hvoraf naturligt fulgte, at Fortjenesten stod i Forhold dertil. Annatos Kone spillede Violin, men sang ikke; de to andre akkompagnerede sig selv med stor Virtuositet paa Guitar og Mandolin, og de lod det ikke blive ved paa en ligefrem Maade at foredrage deres Sange, men de sang navnlig Buffoduetter i Karakteren og gav dem en dramatisk Udførelse, som havde noget uvant og højst tiltrækkende for Publikum. Derhos udøvede det fremmede, smukke Tungemaal, hvori de foredrog deres Sange, et mægtigt Trylleri, og det kan muligvis antages, at det er disse Sangere, Perricini og Annato, der allerførst have vakt Smagen for italiensk Sang og Musik hos os Kjøbenhavnere. Om Ægteparret Annato fortælles der, at det rejste til St. Petersborg, hvorfra Annato paa Grund af saavel mundtlige som skriftlige uforsigtige Yttringer blev transporteret til Siberien; Perricini derimod giftede sig med en Kjøbenhavnerinde og fæstede Bo her for bestandig.

Den Furore, som de nævnte italienske Sangere gjorde, overstraaledes om muligt endnu af Kjøbenhavnernes Begejstring for et Par franske Sangerinder, der nogle Aar efter en Sommer spillede og sang i Monigattis Pavillon. Vore unge Løvers Hjerter vare dengang ligesaa let fængelige, som de ere det nu, naar et Par smukke Øjne udskyde Brandpile. Sangerinderne vare franske, og de vare smukke, og de brugte deres Øjne med en ualmindelig Færdighed — og hvo kan saa undres over, at der skete et græsseligt Nederlag. Hertil kom, at disse Sangerinder ankom hertil i den Periode, da, som det hed, Folkebevidstheden var vækket af sin Dvale, da Frihed, Lighed og Broderskab vare Ord, som især den unge Verden førte i Munden. Hvilken Lyst var det da ikke, naar disse Sangerinder, ganske friske hidkomne fra Revolutionens Arnested, istemte Marseillaisen og Parisiennen; hvilken Gammen at støde med Stokken mod Gulvet som Akkompagnement, og naar de saa istemte Omkvædet: „Aux armes, citoyens! Formez vos bataillons!“ troede de i Begejstringens Hede, at de af Gud-

dommen vare udkaarne til at udfri Fædrelandet af Absolutismens haarde Aag og bringe det den ene saliggjørende Frihed. Men for at forene det nyttige med det behagelige, gik jævnsides med Frihedssværmeriet ogsaa Courmageriet sin Gang, og det hed, at de franske Damer her stiftede adskillige ømme Liaisons.

Monigatti sørgede ikke alene paa denne Maade i det Indre af sin Pavillon for sine Gjæsters Underholdning, — ogsaa udenfor samme beredte han Publikum en Adspredelse, som man dengang satte langt større Pris paa end nu, nemlig ved i Runddelen at lade afbrænde smaa Fyrværkerier, ved at lade Balloner gaa op osv. Derfor hørte Monigatti for nogle og tredive Aar siden til Kjøbenhavnernes *maîtres des plaisirs*, og hans Popularitet endte først med hans Død. Nogle Aar efter var ogsaa Tilladelsen til at have Pavillonen henstaaende i Runddelen udløben, og de nærboende Grundejere, for hvis Ejendomme den betog en Del af Udsigten, androg paa, at den skulde nedlægges. Men andre fandt, at det var Synd og Skam for et Sted, hvor man havde moret sig saa godt, og de henvendte sig med et Andragende til Domænebestyrelsen om, at den maatte blive staaende. En af dem, som havde underskrevet dette Andragende, fremkom tillige med en ejendommelig Grund. Han mente nemlig, at man burde bevare Pavillonen med dens skinnende Lamper som et frelsende Fyrtaarn for den vejfarende, som uden en Lygte i Haanden vovede sig ind i Alleens Bælgmørke og ved hvert Trin stod Fare for at løbe mod et Træ, eller, hvad der var langt værre, at styrte ned i en Grøft og begraves i Mudderet. Men det hjalp ikke; en skjøn Dag var der et tomt Rum der, hvor Monigattis Pavillon havde staaet.

En af de skjønneste Ejendomme, som laa paa højre Side i Alleen nærmest Monigattis Pavillon, var Mægler Gersons Lyststed. Selve denne firkantede, hvidmalede Bygning var vel ikke videre anseelig, men det skjønneste var Haven, hvorpaa Ejeren, som i sin Tid hørte til den kjøbenhavnske Handelsstands rigeste Matadorer, havde anvendt meget betydelige Summer. Den havde en meget stor Udstrækning og var egenlig mere en Park end en Have. Der var her udmærket smukke Blomsterpartier, Græsplæner, Drivhuse, hvori der fandtes exotiske Vexter og de sjældneste Trær, som man

næsten aldrig træffer i private Haver. De, som jævnlig havde besøgt denne Have og glædet sig ved det rige Flor af sjældne Planter, saa ogsaa med tunge Sind alle disse Herligheder forsvinde, da Ejendommen, efter at være gaaet over i andre Hænder, blev forvandlet til det store Forlystelsesetablissement Alhambra, hvilket Georg Carstensen [illegible] det af ham anlagte Tivoli, efter at det var ham [illegible] at blive dets Bestyrer. Alhambras [illegible] førte Tabet af store Summer, [illegible] de [illegible] en i frisk Minde [illegible] blev [illegible] og paa [illegible] Tværveje [illegible] Gl. Kongevej [illegible] menter —

Ældre Folk kunne maaske huske en Vise, som blev sunget i deres Ungdom til en Melodi af „Alhambra", og hvis første Vers var saalydende:

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Naar et Navn er knyttet til en Vise, der er i alle Folks Mund — og det var tilfældet [illegible] Vise — kan man [illegible] Og det var i høj Grad Tilfældet med den nævnte Mad. Lynge, som omtales i Visen. Denne Mad. Lynge havde en Restauration og Beværtning i [illegible] til det nærværende „Alhambra" [illegible] Mad. Lynge [illegible] Kjøbenhavns [illegible]

hvad det engang havde været. Dog er det endnu godt besøgt, især er Vrimlen stor om Søndagen, og Karusselbanen afgiver et yndet Samlingssted for Kjøbenhavns Garnison med dens respektive Kjærester. For Konfirmanderne af Almueklassen er det næsten en Forpligtelse at tage sig en Tur paa Karussellen, naar de have hentet „Seddelen" hos Præsten. Det er en Forberedelse til Overgangen til Livets store Karussel.

Paa vor Vandring til Opfriskning af de gamle Minder fra vor Ungdom ere vi nu komne til Runddelen ved Frederiksberg. Vi behøve ikke, som i en langt tilbageliggende Tid, at vente paa, at Schweizeren eller Portnerkonen skal lukke os ind gjennem Jernporten, dersom vi ere til Vogns, eller, hvis vi er til Fods, at bane os en Vej gjennem Bommene ved Enden af Alleens Gangstier. Baade Jernport og Bomme ere borte, og intet standser vor Gang, undtagen det skulde være den store Masse af Sporvogne og Drosker, som her have deres Stader. Og heri viser sig den mest paafaldende Modsætning mellem før og nu. Runddelen var dengang ryddelig, og man saa kun en enkelt Herskabsvogn holde udenfor Jernporten til Haven, eller man saa af og til en Arbejds- eller Bondevogn passere tværs igjennem fra Pilealléen til Frederiksberg By eller omvendt. Ellers var her stille og roligt, især om Hverdagen, kun Fastelavns Mandag var Runddelen Skuepladsen for en ejendommelig national Forlystelse, og da gjenlød den af Støj og Latter, og

Pladsen var fyldt af en næsten uoverskuelig Menneskemasse. Thi paa denne Dag blev Katten her slaaet af Tønden. Midt paa Pladsen var anbragt to Stænger, og mellem disse hang den sirligt udsmykkede Tønde. Der var en Tid, da Beboeren var en virkelig levende Kat, der saaledes var Gjenstand for de grusomste Pinsler, og undertiden, naar Tønden var slaaet i Stykker, foer rasende ud paa den nærmeste af sine Tyranner og bed sig fast i ham. Men det varede ikke længe, for denne Grusomhed blev forbudt, man tog nu en udstoppet Kat, og senere var det kun en udpyntet Dukke. Om disse Stænger red nu Bønderkarle fra Sognet, med hvide Buxer, solvknappede Trøjer og flagrende røde Baand om Hattene, i flyvende Fart paa skindmagre Heste og slog med drabelige Knipler løs paa Tønden, indtil Baandene løsnedes og Dukken fløj ud — og hvem var det, der altid var i Spidsen for denne Skare? Det var ingen ringere end Matadoren for alle Værtshusholdere og Restauratorer — Lars Mathiesen i egen høje og tykke Person. Og naar saa Tønden havde faaet sit Banesaar, og den, som havde udført denne Heltegjerning, under Støj, høje Raab og Latter var udnævnt til Kattekonge, saa drog den lystige Skare, atter med Lars Mathiesen i Spidsen, til dennes hyggelige Beværtning foran til venstre i Frederiksberg Byes Alleegade, og Dagen endte med et Skrald, som kun Lars Mathiesen var i Stand til at levere. Det nærmere om denne gemytlige Vært vil senere blive omtalt.

En anden Folkefest, hvortil der altid indfandt sig en stor Del Kjøbenhavnere som Tilskuere, var at „ride Sommer i By", der fandt Sted paa Valborgs Dag (den 1ste Maj), og hvori Sognets Bønder, gamle og unge, med Iver deltog.

Det er Sommer, og Kongen bor paa Slottet. Det viser sig deri, at en rød- og gulklædt Portner, med den store Stok med Sølvknappen, sidder paa sin Plads paa en Bænk ved Indgangen til den lille Forhave. Men før vi trænge ind i Havens Indre, ville vi fortælle lidt om den og Slottet fra den ældste Tid og fra Frederik den Sjettes Dage.

Frederiksberg Slot er bygget mod Slutningen af det syttende Aarhundrede af Frederik den Fjerde paa en temmelig høj Bakke, der i ældre Tid skal have baaret Navn af Thuleshøj. Som det lader til, havde Frederik den Fjerde altid havt en stor Forkjærlighed for dette Sted og denne Egn, thi i sin første Ungdom lod han paa det Sted, hvor Indgangen til Haven nu er, bygge et Lyststed, der efter ham kaldtes Prindsens Gaard og nok er den samme, som nu tjener Slotsgartneren til Bopæl. Paa sin Udenlandsrejse og navnlig under sit Ophold i Italien fik han Smag for en simplere og ædlere Arkitektur end den, man hidtil kjendte i Danmark, og dette viste han, da han endnu som Kronprinds lod paabegynde Opførelsen af Frederiksberg Slot. I Begyndelsen var dette indskrænket til Hovedbygningen, men senere, efter at han havde tiltraadt Regeringen, lod han opføre de to Sidefløje, medens de øvrige mod Syd beliggende Bygninger bleve tilføjede af hans Søn og Efterfølger, Christian den Sjette. Langs de sidstnævnte Bygninger, der bøje sig i en Runddel, gaar der en Arkade. Det hele er opført i en simpel og ædel Stil; det har ingen Taarne, ingen Kuppel og er kun sparsomt prydet med Billedhuggerarbejder; men intet heraf savnes. I al sin Fordringsløshed har Slottet noget ædelt og ophøjet, og i ethvert Tilfælde bøder den hensigtsmæssige indre Indretning, men især den fortryllende Udsigt paa Manglen af ydre Pomp. Fra øverste Etage og fra Altanen svæver Blikket ud over de

mest tiltrækkende Punkter. Mod Syd ser man Søen mellem Sjælland og Amager, og saa over denne frugtbare Ø atter Havet, en Del af Egnen om Kjøge Bugt og Stevns Kridtbjerge; i Forgrunden ligger Valby med sine hvide Huse og kornrige Agre. Mod Vest øjner man Roskildes Taarne. Mod Nord viser sig Slotshaven med Havet til Baggrund og mod Øst det herlige Panorama af Kjøbenhavn, der ogsaa kan ses fra den saakaldte Smallebakke i Haven, og herfra kan Blikket strejfe over til den skaanske Kyst. I Slottets nederste Etage halvt under Jorden var der et smukt Kapel, hvor der, medens den kongelige Familie havde Sommerophold paa Slottet, holdtes Gudstjeneste, og tillige førte en underjordisk Gang i en lang Strækning til Køkkenet, til Staldene, Vognremiserne og Ridehuset. I Slotsgaarden var der i ældre Tid et Springvand, hvorom det i et Digt af Bendix Didrichsen, der udkom 1705 og indeholdt en ligesaa udførlig som begejstret Skildring af Frederiksberg Slots og Haves Herligheder, hedder:

„Saasnart man Foden da faaer inden denne Laage,
Saa seer man strax, hvor høit Fontainen op kan kaage,
I Favnemaal udaf sin bøssepibet Hals
Sit færske Vand, at det for hver Mand er tilfals.
(Tænk dog! Hvad Møie man har havt saa høit at lede
Fra Peblingsøen ud, at Biærget saa kan svede
Det isekolde Vand op af sin indre Part
Og lønlig Blærestreng med slig en Force og Fart!)."

I samme Digt gives en Skildring af Slottets Indre, der indledes paa følgende Maade:

„Kom nu kun indenfor med mig en Haandevende,
Og let Dit Øie op, saa skal Du selv bekiende,
At al den store Pragt, Du saae foruden til,
Slet intet andet er, end lutter Børnespil
Imod det Værk, som her indvendig for dit Øie
Fremstilles og kan saa Beskueren fornøie,
At hvem, som skiønne kan paa nogen Kongepragt,
Han tage nu sig selv og sin Fornuft iagt.
Dog holdt: og studs Dig her midt paa den Marmortrappe,
Og gak ei ind, før Du den Overdeel og Kappe
Beseer, som klæder saa den Indgangs-prægtig Dør,
Og giør Dit Knæfald først for den, som det Dig bør.
Du strax da mærker af de tvende Gibseløver,
Som bær det store Navn i deres Kløer og Kløver (?)
Og overskygget med Guldkronens takket Sol,
At indenfor der vist staaer en Monarche-Stol.
Gaa saa kun dristigt ind, og bed at man oplukker
Dig hvert Gemak, som Du i Knæ Dig for nedbukker

Og bliv ei sandseløs og ikke sinde-lam,
Nu Du faaer Øie paa den Demant-Perle-Kram.
Ønsk nu Du var saa fuld besat med Øine-Luer,
Som for Prophetens Hiul, at Du de Kongestuer
Kund' gjennemgabe nok med Næse, Mund og Hals,
Ønsk, at der Øine var paa Børsen nu tilfals.
Men brug de to, Du har, Du faaer ei fleer at kiøbe,
Og lad dem nøisom i Gemakkerne omløbe."

Derefter gaar Forfatteren over til poetisk at beskrive de forskjellige Gemakker: Tronsalen, Kongens Paradegemak, hvorved han ikke undlader at strø Virak for denne „Nordens Salomon", Dronningens Gemak, „straallindrende af lutter Sølv og Guld", Kongesengen med

„de sødeste Gardiner,
Omvirkede med Guld i Kiærlighedens Miner
(Gud lad den blomstre skiøn og evig frugtbar staae,
At Norden udaf den maae evig Scepter faae!)."

Endvidere skildrer han Tapeterne med de indvirkede Billeder, Loftmalerierne, Portræterne, kort sagt løst og fast, med en Begejstring og Fylde af Ord og Udtryk, som Nutidens Poeter maatte misunde ham. En anden Digter har i en langt senere Tid skildret Slottet, men paa en hel anden Maade. Hvo mindes ikke Adam Oehlenschlægers „Frederiksberg", hvori han med glødende Farver har nedlagt de skjønne Indtryk fra sin Barndom og sin første Ungdom. Her om Vinteren, naar Slottet stod ensomt og forladt, vankede han alene om i de høje Sale. Her rørte sig i hans Bryst den guddommelige Gnist, her vaktes hans Sands for Kunsten. Her var det, at han, naar han kom hjem fra Degneskolen i Frederiksberg By, der „saa ud som en Svinesti", og hvor han sad paa Bænk sammen med en Hob lasede Drenge, fandt en velgjørende Adspredelse ved at betragte Malerierne og bygge Luftkasteller:

„Her nar ieg vanket i tidlige Morgen,
Herlige Timer tilbragte jeg her.
Følte ved Sneens oplivende Skjær
Kunsten, hvis Genius byggede Borgen.
Huldt Malerier
Barnet indvier
I den fortryllende brogede Kunst.
Lidet jeg mærkte til Taagernes Dunst,
Yndige Landskaber, deilige Kvinder,
Hjertets fortryllende første Veninder."

Ingen anede dengang, at den lille smukke rødmussede Dreng med de klare, venlige Øjne, iført et højst ejendommeligt Ko-

stume, bestaaende af en højrød Kjole, der havde tilhørt Kronprinds Frederik, og et Par æblegrønne Benklæder, der vare syede af et gammelt Billardklæde, engang skulde blive sit Fædrelands Stolthed og Hæder.

Efter at have dvælet ved Slottet, skal jeg nu omtale Haven, dets skjønneste Prydelse. Oprindelig var den anlagt i den stive franske Stil; dengang ansaas Symmetri for ligesaa nødvendig ved en Have som ved en Bygning. En Have maatte bestaa af snorlige Alleer og klippede Hækker, der snart forestillede Mure, Taarne og Fæstningsværker, snart Kupler og Pyramider, ja endog Mennesker og Dyr. Træerne maatte være beklippede i bestemte Former, Blomsterpartierne vare anlagte som mathematiske Figurer, og overalt anbragtes Statuer i en bestemt Orden. Næsten i denne Smag var Frederiksberg Have anlagt, og noget lignende kan endnu findes i Frederiksborg Slotshave. Et Prospekt af Frederiksberg Slot og Have fra 1764, set fra Midten af Haven, giver en Idé om dens daværende Udseende. Op til Slottet, hvor Terrasserne nu ere, gik en Bakke, som paa begge Sider var beplantet med regelmæssigt klippede, i en bestemt Orden staaende Træer, der vare garnerede med Buxbomshækker. Slotstrappen strakte sig næsten ned til Bakken, og nedenfor denne befandt sig et højt Springvand. Endvidere var der hist og her store Grønninger, hvor der var hensat Laurbærtræer i store Ballier; der var tillige fire runde Damme, og i en af disse befandt sig en lille Ø med det kinesiske Tempel, som endnu existerer. Fasaneriet befandt sig der, hvor Fasangaarden nu er, og strax ved Indgangen til Haven — der, hvor der er Blomsterpartier paa begge Sider — var der et anseligt Menageri, indtil nogle Aar før Frederik den Sjettes Tronbestigelse, da en sørgelig Ulykke bevirkede, at det blev nedlagt, og at det forbødes for Fremtiden her at huse eller fremvise fremmede glubende Dyr. Begivenheden blev i min Barndom fortalt saaledes: I et Bur befandt sig en stor og prægtig Løve. En Dag havde Vogteren været til Alters, og da han lige fra Kirken i sine sorte Klæder traadte ind til Løven, slog denne, som ikke gjenkjendte ham i denne Dragt, sine mægtige Klør i ham, og efter at have tilredt ham forfærdeligt, flygtede den ud af den aabentstaaende Gitterdør og tog Vejen gjennem Haven, udbredende Skræk til alle Sider. Der blev gjort Jagt paa den, og omsider blev den

skudt ved et Træ, som endnu staar ved Sidevejen til Josty's Pavillon. Vogteren døde et Par Dage efter som en Følge af de Lemlæstelser, Løven havde tilføjet ham.

Det var først i Slutningen af det forrige Aarhundrede, at man begyndte paa at omdanne Frederiksberg Have til, hvad den nu er. Impulsen hertil kan med Føje siges at være udgaaet fra den berømte Landskabsgartner Hirschfeldt, som i sin „Theorie der Gartenkunst" i høj Grad dadlede den stive og kunstlede Stil, hvori Haven var anlagt, og tillige gav Anvisning paa Anlæget af en Park paa Slottets søndre Side mod Valby. Dette blev ogsaa fulgt, idet man i 1784, da Frederiksberg i Stedet for Fredensborg udkaaredes til Kongens Opholdssted om Sommeren, begyndte at anlægge den nuværende Søndermark. Dette Anlæg var alt i 1787 i den Grad fremmet, at Prof. O. Wulff i „Morgenposten" nævnte Aar kunde sige: „Kjærkomment maa det være os, naar vi blive vaer, at der opstaaer en Landstrimmel, ikke fjern fra vore Volde, hvor Smag og Skjønhed, understøttet af den veldædige Kongehaand, fremlokker Naturens Yndigheder, hvor vi stundom, omringede af de stille landlige Glæder, kunne forgjætte Byens kjedsommelige Tummel. Søndermarken er denne Uskyldighedens Fristed. Her har Kunsten og Naturen rakt hinanden Haanden og fremledet Skjønheder, hvorover Øiet smilende studser. Søndermarken er ved sin rummelige Udstrækning, sine Skovbuske, sine nydelige Smaahøie, ligesom dannet til at vise yndige Afvexlinger. Den Kant af Haven, som bøier ud til Valby, var særdeles skikket til at modtage nogle ukunstlede Prydelser. Her kneise de toppede Høie, herfra skuer Synet ud over frugtbare Sletter og Landsbyernes stille Vaaninger. Paa Høiens skjønne Sider skjærper Bonden sin Lee, Græsset svinder for hans Hug, og de vellugtende Høbunker fremstaa for vort Øie", osv.

Det synes at fremgaa af denne Beskrivelse, at Søndermarken i sin Nyhed var tilgængelig for Publikum. Men var det dengang Tilfældet, saa varede det kun kort; Søndermarken blev lukket, og foruden den kgl. Familie havde kun nogle faa privilegerede Adgang dertil. Men hvorom al Ting er, saa lader det til, at den rene Smag, som paa en smuk og tiltalende Maade havde gjort sig gjældende ved Søndermarkens Anlæg, derfra ogsaa snart begyndte at udstrække sig til Frederiksberg Have; der er Grund til at antage, at det først blev overdraget til den kgl. Slotsgartner ved Frederiksborg, J. L. Mansa, at forandre Haven saaledes, at den engelske Smag gjorde sig

gjældende ved Siden af den franske, og siden blev Omdannelsen fortsat under Overhofmarskal Hauchs kyndige Tilsyn. De stive, klippede Hækker forsvandt, Træerne fik Lov til at udbrede deres Bladehang, Græsplænerne udvidede sig; der anlagdes Terrasser, og de fire Damme bleve forvandlede til Kanaler med Broer, som paakryds og paatværs gjennemskar Haven. Som den nu er, hører den ved sit Omfang, sine skjønne Udsigter, sin Afvexling af Bakker og Dale, sine Kanaler, sine skyggefulde Alleer, sin Rigdom af høje Løvtræer til de skjønneste Lysthaver i hele Europa.

Men Kjøbenhavnerne vide ogsaa og have altid vidst at sætte Pris paa Haven og dens Skjønheder, paa dens friske Luft og dens svalende Skygger. Hvilket livligt Billede frembyder den ikke en Søndag. Gangene ere som besaaede med pyntede Folk, Bænkene ere tæt besatte, hos Josty ere Pladserne optagne, og i Græsset lejrer man sig om Madkurven, af hvis Indhold ogsaa Svanerne faa deres Part. Saaledes nu og saaledes i Fortiden om Sommeren, naar den kongelige Familie boede paa Slottet. Digteren synger:

„Hist seer jeg Søndagsfloden,
Som grønne Træer indfatte,
Som bølger frem i lange, tætte Gange.
De Skjønne klædt paa Moden,
Med Shavler og med Hatte,
At gjøre Byens Sønners Hjerter trange;
Jeg seer Soldater lange,
Matroser korte, Borgere med Stokke,
Tyklivede Madamer
Og børnbehængte Ammer,
De muntre Drenge-, søde Pige-Flokke,
Hist selv en Fader trækker
Sin Glut i Vogn til dine Blomsterhækker".

Men der gaves ogsaa mørke Punkter i denne Livlighed. Den saakaldte „De Elskendes Høj", der ligger i Nærheden af Kilden, hvor Vejen drejer om til det paa en Bakke beliggende Schweizerhus, minder om et saadant. Dette Navn hidrører fra et ungt Par, som aflivede sig her, fordi Pigens Familie modsatte sig Forbindelsen. Og ikke faa lignende Begivenheder har den smukke Have været Vidne til i dens ensomme Partier, men herved skulle vi nok vogte os for at dvæle.

Frederiksberg Slot tjente, som tidligere anført, til Sommeropholdssted for de fleste danske Konger fra Frederik den Fjerde indtil Christian den Ottende. Hoflivet gav derfor Stedet og Omgivelserne et særegent, man kan maaske kalde det højtideligt Præg, især naar der gaves storartede Banketter i Anledning af fremmede fyrstelige Besøg, eller ved andre højtidelige Lejligheder. Hoffolkene, det store Tjenerskab, Officererne, Pagerne udgjorde en broget Koloni, undertiden af en temmelig tvivlsom Natur. Der spandtes Intriger, politiske og upolitiske, og de til sin Tid temmelig løse Sæder gav Anledning til megen Omtale. For Elskovseventyr og Stævnemøder frembød de mørke Buegange og de afsides liggende Gjemmesteder en gunstig Lejlighed, og Pagernes Spilopper, som undertiden gik betydeligt over Grændsen for det sømmelige, gav Stof til rig Underholdning. Disse Pager, hvoraf der var et betydeligt Antal, og som hørte til Landets første Familier, vare iførte en prægtig Uniform, bestaaende af en højrød Kjole med gule Underklæder, hvide Silkestrømper og Guldgaloner. De havde en egen Skole paa Slottet og en egen Hovmester, som, skjønt han ofte nok anvendte sin Myndighed paa en streng Maade, dog ikke kunde tæmme de unge Menneskers Kaadhed. Især under Christian den Syvende, som, medens han var sindssvag, opholdt sig her langt ud paa Efteraaret, slog Pagerne ret Gjækken løs og begik mangfoldige Udskejelser. Det hørte saaledes ikke til Sjældenhederne, at de gjorde Exkursioner til Frederiksberg By, trængte ind til Familierne, gjorde sig til Herrer over Fadebur og Kjælder, og vare en Skræk for de unge Piger. Der førtes Klager derover, men det nyttede kun lidet. Tilsidst blev det for broget, flere af Egnens Beboere rottede sig sammen, og en skjøn Aften fik Pagerne saa anselige Prygl, at de fandt sig foranledigede til at ophøre med deres Excesser, i det mindste paa dette Punkt.

Den 10de September 1858 afsløredes Frederik den Sjettes Statue i Frederiksberg Have ligefor Indgangen. Intetsteds var en mere passende Plads, thi Frederik den Sjette elskede Frederiksberg Slot og Have, her henlevede han en Del af sin Barndom og sin Ungdom, her tyede han ud, naar Sorger trykkede ham, her nød han et rent Familielivs tiltrækkende Glæder, og her befandt den kjærlige Landsfader sig midt iblandt sit Folk, som om Sommeren fyldte Haven. I sin Alderdom kunde han her mindes den Tid, da han ifølge Struensees Befaling, for, som det hed, at gjøre ham haardfør, tyndtklædt, med bart Hoved og undertiden med blottede Ben maatte gaa hele Ti-

mer udenfor Frederiksberg Slot i Regn og Slud uden anden Ledsagelse end sin Barndoms Legekammerat, den lille Tom Jones. Men hvis Hensigten med denne haarde Behandling virkelig var den, at styrke hans svagelige Legeme og at vænne ham til Tarvelighed og Forsagelse, som det jo hed, men af Struensees Fjender udlagdes paa anden Maade, saa opnaaedes den fuldstændigt. Trods sin spinkle Legemsbygning og sit af Naturen svagelige Helbred lykkedes det ham, ved ogsaa i sine Manddomsaar at udsætte sig for ethvert Slags Vejrlig og ved stor Tarvelighed i sin Levemaade, at naa en høj Alder. Denne Tarvelighed viste sig i hans Ydre, som i hans hele Væsen. For det meste var han iført en simpel Militærfrakke, men man saa ham ogsaa i en gammel sort Kjole og med en Voxdugskasket ikke sjældent med hurtige Skridt gjøre sig en Promenade paa Terrassen udenfor Slottet, ledsaget af sine Døtre Caröline og Vilhelmine, som han holdt inderligt af. Offenlig eller ved Audienser viste han sig i Generals- eller Admiralsuniform, hvoraf den første just ikke klædte ham synderlig godt. Han var temmelig uanselig og spinkel, hans Ansigtstræk vare ikke smukke, og de blonde Haar, som i hans Alderdom bleve sølvhvide, gav hans Fysiognomi noget blødagtigt, næsten noget undseeligt. Men hans blaa Øjne lyste af Venlighed og Godhed, og undertiden kunde de ogsaa, naar Bevidstheden af hans Værdighed vaagnede hos ham i al sin Styrke — og det skete ikke saa sjældent — lyne med Kongens Majestæt. I sin daglige Omgang var han jævn, ligefrem, og skjønt han just ikke havde Ordet i sin Magt, og i Reglen var kort og but i sin Tale, idet han stødte Ordene frem, saa vidste han dog altid at vække Tillid, hvortil især bidrog, at han, naar det blot var ham muligt, søgte at imødekomme alle billige Ønsker og sjældent lod nogen gaa utrøstet fra sig. Derfor kaldtes han ogsaa Frederik den Ejegode. Det var ingen Overdrivelse, men det var et virkeligt Udtryk af den Følelse, som Folket nærede for ham.

Det hører ikke herhen at give et Billede af Frederik den Sjettes Liv og Karakter. Hvad jeg her vil meddele, hører med til de Minder, der knytte sig til hans Ophold paa Frederiksberg og til Datidens Folkeliv, som ved Kongens Nærhed og Deltagelse i samme fik et ejendommeligt Trylleskær. De Træk, som jeg skal anføre dels efter min Hukommelse, dels efter andres Beretninger, ville maaske ogsaa bedre end en udførlig Karakteristik egne sig til at gjenoplive Billedet af en

Konge, hvis Minde i Folkebevidstheden endnu omfattes med Kjærlighed og Pietet.

Et Par Aar efter Frederik den Sjettes Tronbestigelse, og kort efter at han havde taget Sommerophold paa Slottet, meldte den tjenstgjørende Kammerherre ham, at der var en simpelklædt Bondekone i Forgemakket, som forlangte at tale med Kongen og ikke vilde lade sig afvise. Frederik den Sjette, der ikke gjerne modtog nogen paa Frederiksberg Slot, svarede Kammerherren, at han burde have henvist Konen til den næste Audiensdag paa Amalienborg; men Kammerherren undskyldte sig med, at Konen havde sagt, at hun var kommen langvejsfra; at det var Liv og Død om at gjøre, og at hun maatte tale med Kongen. „Lad hende saa komme," svarede denne, og Konen blev indført. Som Kongen ikke sjælden plejede, foer han hende i Møde, busende ud: „Hvad vil Hun? Kan jeg ikke have Fred her? Det er vel noget Tosseri?" — Men Konen lod sig ikke forknytte, og med Sorg i Ansigtet og en af Hulken kvalt Stemme, sagde hun: „Nej, det er ikke noget Tosseri. Det gjælder min Søns Liv, og jeg kommer for at bede om Naade for ham." — „Er det saadan fat?" sagde Kongen, „saa lad mig høre, hvad det er — men fat sig. Hun maa fortælle det kort og roligt." — Saaledes opmuntret fortalte nu Bondekonen, at hendes Søn var anklaget for at have skudt paa en kgl. Skovfoged; at han var bleven arresteret, og at hun nu troede, han vilde komme til at bøde med Livet. Men hun vidste, at Anklagen var falsk, hun kjendte sin Søn, han var et godt og fredeligt Menneske, og det hele var en anlagt Plan, fordi Skovfogden syntes godt om hans Kjæreste og var skinsyg paa ham. Med nogen Mistillid hørte Kongen i Begyndelsen paa Fortællingen, men Konens trohjertede og aabne Væsen lod ham snart ane, at der mulig laa Sandhed til Grund for hendes Forsikring om Sønnens Uskyldighed. Efter at have udspurgt hende yderligere, lod han hende gaa med den Fortrøstning, at Sagen skulde blive undersøgt, og ikke saa snart havde hun fjernet sig, førend Kongen ufortøvet gjorde Skridt til at faa Sagen opklaret. Der begyndte nu en Række Forhør, som omsider godtgjorde, at det unge Menneske virkelig var uskyldig, samt at han havde været Gjenstand for en djævelsk Plan. Skovfogden blev afskediget, og da Kongen mente, at den uskyldigt mistænkte burde have en Oprejsning, blev han ansat som kgl. Staldbetjent og senere som Rideknægt.

Frederik den Sjette var ligesaa god mod Dyr som imod Mennesker, og han kunde ikke lide, at man gjorde nogen

levende Skabning Fortræd uden Aarsag. En Sommeraften var Kongen i sit daglige Kabinet paa Frederiksberg Slot. Klokken var henved 11. Vejret var smukt, og i det tilstødende Værelse — Kongens Sovegemak — stod et Vindue aabent. Da Kongen tilligemed sin Kammertjener Westergaard vilde gaa derind, fløj en lille Svale, der havde forvildet sig gjennem det aabne Vindue, dem i Møde, og blændet af Lyset, som Kammertjeneren bar, flagrede den ængstelig fra det ene Hjørne af Værelset til det andet, ikke i Stand til at finde nogen Udvej. Ved at se den arme lille Fugl flagre forvildet omkring, befalede han Kammertjeneren strax at gaa tilbage med Lyset; selv aabnede han flere Vinduer og ventede taalmodigt for at se, om Fuglen ikke atter skulde kunne finde Vej til det fri. Men det forskrækkede Dyr blev siddende i en Krog af Loftet og vovede sig ikke ud af sit Skjulested. Efter nogen Tids Forløb kaldte Kongen paa Westergaard, og idet han pegede paa sin lille Feltseng, lod han Kammertjeneren tage ved den ene Ende af samme, selv tog han fat i den anden Ende, og begge bar nu Sengen ind i det andet Værelse. Derpaa gik Kongen atter tilbage til Sovegemakket, lukkede alle Vinduer op, og sagde med sin haarde, men dog saa godmodige Stemme: „Vi maa nok ikke forstyrre den stakkels lille Svale . . . Tror du ikke nok, Westergaard, at den nu vil slippe ud?"

Den nævnte Kammertjener Westergaard holdt Kongen meget af, han satte stor Pris paa ham, og naar han var i godt Humør, spøgede han gjerne med ham. Westergaard havde tidligere været Tjener hos Overkammerjunker Grev Yoldi. Da han havde tiltraadt sin Tjeneste hos Frederik den Sjette og skulde barbere ham, var han meget ængstelig derved. Pludselig greb Kongen ham ved Haanden, raabende: „Stille, stille et Øjeblik!" Westergaard, som formodede, at Kongen troede, han havde skaaret ham, standsede forskrækket og ventede skarp Tiltale, men Frederik den Sjette udbrød: „Hør, da Han var hos sin forrige Herre, tænkte han nok ikke paa, at Han skulde komme til at tage Kongen ved Næsen? Haa, haa, haa! Nu kan Han begynde igjen!" — Der hengik sjælden nogen Aften, uden at han, naar han var kommen i sin simple Seng, og Westergaard havde stoppet Tæppet ned om ham, sagde til ham, som vel at mærke ikke hed Ole, men Jens: „God Nat, Ole! sluk Lyset! Pengene ligger i Vinduet! Haa, haa, haa! Naa, i Guds Navn!"

En af Kongens Yndlinge var den bekjendte Kammerherre Schrødersee, der var et godt Hoved og udmærkede sig ved

en ualmindelig Vittighed og Satire, hvorved han var en Frygt for Hoffets Omgivelser. Han skaanede ikke engang Kongen, som nok kunde blive vred et Øjeblik, men dog altid bevarede sin Godhed for ham og gav ham talrige Beviser derpaa i den Haandsrækning, som Schrødersee, der næsten altid befandt sig i Pengeforlegenhed, ofte modtog. I 1814 var der anordnet en stor Takkefest i Anledning af Krigens Tilendebringelse. Schrødersee udeblev som sædvanligt fra Kirkeparaden, men mødte ved Taffelet. „Hvorfor var De ikke med i Kirken i Dag, Schrødersee?" raabte Kongen, da han saa ham. — „Jeg var der, Deres Majestæt." — „Hvor var De da, jeg saa Dem ikke." — „Jo, Deres Majestæt, jeg opholdt mig bagved Altret." — „Hvad vilde De der?" — „Jeg vilde høre, hvad Vorherre sagde, fordi Deres Majestæt takkede ham." — „Nu, hvad sagde han?" — „Han sagde: Ingen Aarsag!"

Af nogle af Schrødersees Fjender, hvoraf han havde et stort Antal ved Hoffet, var det forebragt Frederik den Sjette, at han havde misbrugt sit sjældne Talent, til paa det mest skuffende at efterligne enhver i Tale og Gebærder, til ogsaa at efterligne Kongen. Kongen blev opbragt over denne Krænkelse af den skyldige Ærbødighed, og han fandt snart Lejlighed til i en Hofcirkel paa Frederiksberg Slot at henvende sig til Schrødersee med de Ord: „Jeg har ladet mig sige, at De saa fortræffeligt kan kopiere mig. Skaf mig nu ogsaa den Fornøjelse at se det; fremstil mig i det latterlige Lys, som De saa godt forstaar at give til Bedste." Forgæves undskyldte Schrødersee sig med sin fuldkomne Udygtighed til at kunne fremstille Hs. Majestæts Person; men Kongen trængte endnu mere ind paa ham. „Hvorledes kan De føle Dem genert ved i saa godt Selskab at give os nogle Prøver paa Deres Talent," udbrød den fornærmede Konge, „da De jo ikke har forsmaaet at producere det paa offenlige Steder?" — „Deres Majestæt, — —" stammede Schrødersee i pinlig Forlegenhed. „Ingen Indvendinger!" vedblev Kongen, „tal mig nu til i min Maneer. Bild Dem nu ind, at jeg er Kammerherre Schrødersee og De Kongen." — Lad det bære eller briste, tænkte Schrødersee; han traadte hen til Kongen og med hans Stemme og Manerer tiltalte han denne paa følgende Maade: „Jeg hører, min Herre, at De understaar Dem, undertiden at kopiere Deres Monark. Sker dette blandt Deres fortrolige Venner, saa vil Vi, skjønt det i ethvert Tilfælde ikke er passende, dog lade denne Spøg gaa upaatalt hen; men tillader De Dem en saadan Dristighed paa offenlige Steder, saa strider det

imod den Respekt, De som Undersaat er Deres Monark skyldig, selv om denne Monark ikke var Deres Velynder og Velgjører. Kun i Betragtning af Deres godmodige, harmløse Karakter, og fordi jeg ved, at De af ganske Sjæl er mig hengiven, vil jeg tilgive Dem Deres Ubetænksomhed og ikke for Fremtiden tænke mere derpaa. Men intet Tilbagefald under Straf af min højeste Unaade! Forstaar De, min Herre!" Med disse Ord gik Kammerherren med en skjødesløs nedladende Bøjning ind i Sideværelset. — Kongen havde i Begyndelsen staaet noget forlegen, uvilkaarligt selv kopierende den forbløffede Kammerherre, saaledes som denne havde vist sig et Par Minutter i Forvejen. Men tilsidst sejrede hans godmodige Natur, han udbrød i en stormende Latter, og Schrødersee var tilgivet. —

Frederik den Sjette kunde godt lide at gaa civilklædt omkring i Frederiksberg Have og se Folk more sig der eller holde deres Maaltider i det grønne. Dog holdt han sig i Afstand, maaske for ikke at genere. Han tog saaledes, som Overskou fortæller blandt sine Smaatræk til denne Konges Karakteristik, især gjerne Vejen hen til en Allee i Nærheden af Fasangaarden, fordi der stod Borde og Bænke, hvorved Familier sad og spiste. Hørte han nu en ret munter, højrøstet Passiaren, da stillede han sig ubemærket noget borte, med Hænderne paa Ryggen baglænds mod et Træ paa den Side, som vendte fra Selskabet, og saa op i Luften, som om han stod i sine egne Betragtninger, men gottede sig saa hjerteligt over at høre deres Spøg, Latter og Sang, at han ved Afklædningen i rigtigt godt Lune og meget snaksom fortalte Kammertjeneren alt det morsomme, han saaledes havde hørt, „uden at et eneste Menneske lagde Mærke til ham". En Aften blev han imidlertid røbet. Et lille Barn, der løb og legede, var, uden at han bemærkede det, kommet hen til ham og stirrede saa troskyldigt paa ham, at han syntes ikke at kunne andet end kjærtegne det, hvorved Faderen blev opmærksom, gik hen efter Barnet og forbavset gjenkjendte Kongen. „Naa, saa skal jeg love for, at Deres Majestæt blev overrasket," sagde Westergaard, da han leende fortalte ham det. „Ja vist gjorde jeg," sagde Kongen, „for det var jo underligt, at jeg stod der; men jeg fattede mig strax og sagde til Manden: „Det er rigtigt et kjønt lille Barn, De der har;" og saa gik jeg, som om der ingen Ting var, hen forbi Bordet, saa paa Selskabet, tog min Kasket af og sagde: „God Aften, Godtfolk! Lad Dem ikke forstyrre! Det er et dejligt Vejr; god Fornøjelse!" — „De blev da

meget forlegne?“ sagde Westergaard. — „Åa det kan jeg dog ikke sige!“ svarede Frederik den Sjette, „det forstaar sig, de sprang strax op fra Bordet allesammen og nejede og bukkede, og saa sagde et højt ungt Menneske meget kjønt: „Det ønsker

vi ogsaa af Hjertet Deres Majestæt! Kongen leve!“ og saa raabte de, baade store og smaa, men da jeg hørte det, sagde jeg bare: „Tak, Børn! Tak!“ og skyndte mig at komme bort, for det kunde jo gjøre Opsigt. Det var rigtig meget pæne Folk allesammen, og glade var de tilgavns.“ Westergaard var

just ikke noget Følelsesmenneske, men forsikrede, at Taarerne kom ham i Øjnene ved den Simpelhed og Hjertelighed, hvormed den gode Konge fortalte det.

At Frederik den Sjette havde sine Døtre meget kjær, er alt berørt. Kun sammen med dem følte han sig lykkelig, og de vare ogsaa tilstede ved alle Lejligheder, hvor det kun var muligt. De vare hans Ledsagerinder, naar han foretog sine jævnlige Promenader, og da han i Reglen gik meget stærkt, som han overhoved var rask i alle sine Bevægelser, kunde de undertiden vanskeligt holde Skridt med ham. Det var derfor ikke sjældent, at man kunde se Kongen med begge Prindsesserne enten ved Haanden eller, da de vare blevne voxne, under Armen et lille Skridt foran dem og Prindsesserne bag efter paa begge Sider.

Om Søndagen og Onsdagen var der Taffelmusik paa Frederiksberg Slot, og om Søndagen blev der tillige af Regimentsmusiken spillet udenfor paa Terrassen. Dette var en stor Underholdning for Publikum, hvis musikalske Nydelse i Reglen var indskrænket til Vagtparaden, til Musiken om Søndagene i Rosenborg Have, eller naar det kom højt, til et eller andet Syngespil paa det Kgl. Theater. Man lyttede med Andægtighed til Musiken og til de skjønne Melodier af Aubers Syngespil, som for en fyrretyve til halvtredsindstyve Aar siden begyndte at komme i Vælten, og som smukt udførtes enten af Gardens eller Kongens Regiments Musikkorpser. Publikum delte sig efter Dagene i bestemte Klasser. Om Søndagen var det Almuen, Tjenestefolk og den jævne Middelstand, som indfandt sig til denne Gratis-Øresmaus; om Onsdagen var det de dengang saakaldte bedre Klasser, ja det hørte endog til den gode Tone at spadsere ud til Frederiksberg for at høre Taffelmusiken. Saa stod Vinduerne aabne, man saa de rødklædte Lakaier og de sirlige Pager bevæge sig inde i Spisesalen, og naar Taffelet var hævet, viste sig Hoffets Herrer og Damer ved Vinduerne og nød den Fornøjelse at beundres og maaske misundes af de nedenforstaaende, som dengang med en Del større Veneration end nu saa op til hine Lykkens udkaarne, der havde deltaget i det kgl. Taffel. Henad Kl. 6 om Søndag Eftermiddag ilede alle i store Masser ned til Kanalen paa det Sted, hvor de kgl. Baade laa med de hvidklædte Sluproere med røde Skjærf. Og saa varede det ikke længe, før Frederik den Sjette med Prindsesserne og hele Hofpersonalet kom ned fra Slottet, for at foretage Lystsejladsen i Kanalerne. Alle blottede deres Hoveder med den største Ærefrygt

for det kgl. Tog, hvor det kom forbi, og Kongen kastede venlige Blikke til alle Sider. Man steg nu i Baaden. I den kgl. Chaluppe, hvor Prindsesserne og Hoffets Damer befandt sig (Dronningen var sjælden med) stod Kongen selv til Rors, og Hofpersonalet fulgte efter stundom i tre til fire Baade. Oehlenschlæger skildrer Sejladsen paa følgende Maade i sit Digt „Frederiksberg“:

„Den store Sværm jeg følger;
I Haven den sig spreder
Imellem Blomsterløvene som Bækké.
Nu paa Kanalens Bølger
Et Tog sig tilbereder:
Gondolen flyder hvid fra dunkle Hække.
Nu Aarerne sig strække;
Roerkarle dem i broget Dragt bevæge.
Først Baaden frem sig lister
Med røde Hoboister,
Som høit paa blanke Instrumenter lege;
Saa kommer Herreskaren
Og kjække Damer, som ei frygte Faren.

Nu Sværmen sig paa Stranden
Med Heftighed fremskyder;
Forgjæves hisset Bajonetter blinker
Een trykker paa den Anden,
Man gjennem Busken bryder.
Paa Græsset gaaes, at ei man sig forsinker.
Thi Dannebroge vinker,
Dets røde Flige sig i Bølgen væde.
Fredrik og Caroline,
Maria, Vilhelmine,
Kostbare Fragt! I alle Danskes Glæde!
Stort svulmer Purpurfloret
Med hviden Kors; thi Kongen staaer ved Roret“.

Og Mængden fulgte med; overalt trængte og skubbede man sig frem for at se et Blink af Toget og af den kjære Landsfader, og for at høre Musiken. Naar Sejladsen nu havde varet omtrent en Time, tog de Kongelige over til det kinesiske Lysthus for at drikke The, og naar dette var sket, vendte de Kongelige og Følget paa lignende Maade gjennem Kanalen tilbage til Slottet.

Paa et Par af disse Farter paa Kanalerne i Frederiksberg Have var jeg med, og dermed forholdt det sig paa følgende Maade: I samme Hus, hvor mine Forældre boede, logerede en Hoboist ved Kongens Regiment. Jeg var sex til syv Aar gammel, Hoboisten syntes godt om mig, og jeg fulgte af og til

ud med ham, naar han skulde gjøre Musik, og saaledes skete det ogsaa, at han tog mig med ud paa Frederiksberg nogle Gange om Søndagen. Jeg fik Plads i den Baad, hvor Hoboisterne vare, og saaledes deltog jeg i de kongelige Farter paa Kanalerne. Man kan tænke sig, hvor stolt og hvor glad jeg var. Jeg var da ogsaa med paa den lille Ø med det kinesiske Lysthus, hvor der musiceredes, medens de Kongelige drak The. Frederik den Sjette kunde godt lide en Gang imellem at passiare med Hoboisterne, som han kjendte allesammen. En Søndag, da jeg, som sagt, var med paa Øen, kom han hen til min Ledsager, og ved at se mig trykke mig undseelig op til denne, spurgte han: „Har du faaet dig en lille Søn? Jeg vidste ikke, at du var gift." Min Ledsager forklarede ham nu Forholdet. „Ja, ja, det er det samme. En kjøn lille Dreng!" (Det var Kongens Ord, jeg fortæller sanddru). „Giv mig din Haand. Du skal ikke være bange for Kongen! Han gjør ikke Børn noget ondt!" Og saa bøjede han sig ned over mig og kyssede mig paa Munden. Jeg var stolt og glad og var nærved at græde. Ved min Hjemkomst fortalte jeg Begivenheden til mine Forældre, der naturligvis vare overordenlig glade derover. Jeg husker det endnu, som var det i Dag, og man vil maaske le, naar jeg udtaler den Formodning, at det Indtryk, som det har efterladt paa mig, har vakt og befæstet den Hengivenhed og Loyalitet, som jeg altid har næret for de Konger, som i mit korte Spand af Liv har siddet paa den danske Trone.

Den 3die December 1839 Kl. 8 om Morgenen udaandede Frederik den Sjette sit sidste Suk, og dermed var ogsaa Frederiksberg Slots Skæbne som kgl. Sommer-Residens afgjort. Ingen af de paafølgende Konger har boet her; Christian den Ottende havde sit Sorgenfri, Frederik den Syvende sit Skodsborg og sit Jægerspris, Christian den Niende sit Bernstorff, medens tillige Frederiksborg Slot forinden dets Brand saavelsom Fredensborg Slot tjente til kongelige Opholdssteder. Den Nimbus, der hidtil havde omgivet Frederiksberg ved Kongefamiliens Ophold derude, var forsvunden. En Del af Slottet blev under de tvende Krige benyttet til Lazareth, medens den øvrige Del blev beboet af private Familier, paa en enkelt Del nær, som i sin Tid var indrømmet Frimurerordenens Kapitel. Nu er det indrettet til Officers- og Elevskole, men

selve Haven har bevaret sin gamle Tiltrækning som en yndet Promenade i Sommertiden.

Men Glorien var dog under Christian den Ottende og under Frederik den Syvendes første Dage ikke ganske forsvunden fra Slottet og fra dets nærmeste Omgivelser. Thi den danske Digterkonge Oehlenschlæger fik her et Hjem. I Sommeren 1842 gav Christian den Ottende Digteren Tilladelse til at bo i Slotsforvaltergaarden, indtil Fasangaarden ved Konferensraadinde Jessens Død var bleven ledig. Fasangaardens Bestemmelse fremgaar af dens Navn. Da Haven blev forandret, blev Fasaneriet ophævet, og Overhofmarskal Hauch ønskede den gamle Bygning nedreven for at udvide Haven. Dette stred imidlertid imod Frederik den Sjettes højtbetroede og dygtige Kabinetssekretær Jessens Ønske, der havde udset den til sin Bolig. Af stille og indesluttet Karakter holdt han meget af Ensomhed, og da Frederik den Sjette helst vilde have ham i sin Nærhed ogsaa om Sommeren, gik han gjerne ind paa hans Forlangende om at bo paa Fasangaarden. Den blev derfor ombygget og indrettet til ham, saaledes som den nu er. Hauch maatte give efter, men for at Bygningen, der ikke er nogen egenlig Prydelse for Haven og ikke passer til dens Plan, ikke skulde komme for meget til Syne, blev den skjult af høje Trær og Buskvæxter og er temmelig vanskelig at finde. Senere beboedes den af Jessens Enke og ved hendes Død i 1843 overdroges Fasangaarden til Oehlenschlæger som livsvarig Bopæl. Den var hyggelig og godt indrettet; der hørte en smuk lille Have dertil, og her tilbragte han sine sidste smukke Alderdomsaar, omgivet af sin Barndoms og sin første Ungdoms skjønneste Minder. Det var ogsaa her, at han udarbejdede sine Erindringer, og desuden digtede sin „Amleth", sin „Kiartan og Gudrun" og „Landet fundet og forsvundet". Efter hans Død, der fandt Sted den 20de Januar 1850 i hans Bopæl i Amaliegade, kun et Par Maaneder efter, at han havde overværet den smukke Fest paa Skydebanen, hvormed en talrig Kreds af ansete Mænd fejrede hans halvfjersindstyveaarige Fødselsdag, fik Hans Christian Ørsted, der allerede døde den 9de Marts 1851, Fasangaarden til Fribolig.

De foregaaende Skildringer af Kjøbenhavneriet for en Menneskealder siden havde jeg ønsket at slutte med nogle Betragtninger i Almindelighed af de daværende Samfundsforhold,

nærmest for saa vidt de vedrøre det borgerlige Liv i Hovedstaden; men medens der allerede heraf er meddelt forskjellige Træk til dets Illustration, vilde slige Betragtninger, hvis de skulle være nogenlunde udtømmende, blive for udførlige for nærværende Skildringers Formaal. Jeg skal derfor kun anføre, at ved det forfærdelige Stød, Nationalvelstanden havde lidt ved Krigen i Aarhundredets Begyndelse og dens Følger, ved Statsbankerotten, der styrtede Tusinder af Familier fra stor Velstand i den dybeste Armod, ved den fuldstændige Standsning af Handel og Vandel osv., var der indtraadt en stor Svingning i Samfundslivet. Derved, at næsten alle Rigdommens Kilder havde aabnet sig for Danmark i det forrige Aarhundredes Slutning paa Grund af den heldige Stilling, det dengang indtog under de europæiske Forviklinger, var Livet præget af en vis Sorgløshed, ja endog af et vist Overmod, der end ikke formindskedes under Krigen, fordi Kapervæsenet berigede mangfoldige, som dog ligesaa hurtig satte det let erhvervede overstyr. Først efter at den omtalte ulykkelige Krisis var indtraadt, vaagnede man, dog kun efterhaanden, til Bevidsthed om Livets haardeste Tryk og Vilkaar. En samtidig Forfatter sammenligner Landets Tilstand ved Fredens Tilbagevendelse med en Kjøbmands, der i adskillige Aar har havt en Butik lukket, hvis Kunder have adspredt sig efterhaanden og nu søge de Varer, de ville kjøbe, ad andre Veje. Handelen i dens forskjellige Forgreninger var næsten forsvunden, selv den ostindiske Handel, der havde været Kilden til saa stor Velstand, betalte sig ikke mere, og ved Norges Adskillelse vare betydelige Forbindelser afbrudte. Korn og Kvæg vare sunkne overordentlig i Pris, og Landmanden fik næsten intet for sine Produkter. Fattigdommen tiltog, dermed ogsaa Forbrydelser; og Falliter, Opbud og tvungne Salg af Kjøbstad- og Landejendomme hørte til Dagens Orden.

Kjøbenhavns Fysiognomi afgav i den Tid, jeg sigter til, et tro Billede af Landets Tilstand. Endnu i Aarene Tyve laa, som tidligere omtalt, hele Gader stadig i Ruiner fra Bombardementet i 1807. Midlerne til at bebygge Tomterne manglede, og de andre Ejendomme vare sunkne overordentlig i Pris, Lejen var falden, og dog kunde Lejerne vanskelig udrede den. Som en Følge deraf led Ejerne meget, og mangfoldige Ejendomme kom under Auktionshammeren paa Grund af resterende Renter og Skatter. Som et ret mærkeligt Exempel paa, hvor ringe Værdi Ejendommene vare i, kan det anføres, at det store Hus paa Hjørnet af Store Kjøbmager-

gade og Kronprindsensgade Nr. 34, der da tilhørte Major, Silke- og Klædekræmmer Heinrich Kall, blev efter hans Død ved Auktion solgt den 11te Oktober 1821 til Justitsraad Hollbøl for 18,000 Rdl. Sølv. Denne Bygning var dengang en af de anseeligste i Kjøbenhavn, fem Etager høj foruden Kvisten, som den endnu er, indbefattende 8 Fag til Kronprindsensgade og 6 til Kjøbmagergade. Nu har den mindst en Værdi af 250,000 Kr. Af det anførte kan man slutte, at andre, mindre heldig beliggende Ejendomme bleve solgte for Spotpris, og Folk, som endnu havde nogen Formue, kunde saaledes med Lethed komme i Besiddelse af Bygninger, der senere, da Velstanden atter kom i Stigen, gjorde dem til meget rige Folk.

Det ligger i Sagens Natur, at trods al den Nød, der saaledes udbredte sig til alle Klasser, var der dog en stor Del Folk, der, vante til Overflod og Luxus, ikke forstod eller kunde overvinde sig til at leve sig ind i de nye Forhold; de vedbleve som hidtil at leve „rask", satte, hvad der endnu var tilbage af deres Formue, overstyr, og Resultatet var Nød og Elendighed. Det ydre Skin maatte bevares, og blandt borgerlige Familier manglede det ikke paa Don Ranudo de Colibrados'er. Men ogsaa mange blandt de adelige Godsejere var det ved Tidernes Tryk gaaet stærkt til Agters med; de holdt sig stille paa deres Godser, og ikke faa af de Palæer, som de ejede i Hovedstaden, stod ubeboede.

Hermed slutter jeg denne flygtige Skildring af Enkelthederne af Livet i Kjøbenhavn i min Ungdom. Hvad der her er forbigaaet eller meget let berørt, vil blive nærmere omtalt i de efterfølgende Skitser.

En Tur til Skoven i gamle Dage.

Forunderligt! Om vi nok saa ofte have oplevet Foraarets Komme, om vort Haar er blevet graat, og vore Følelser i Aarenes Løb under Livets Trængsler have mistet deres Friskhed og Varme, gjennemstrømmes vort Hjerte dog altid af noget forhaabningsfuldt, naar Løvspringet glæder vort Øje, og naar Blomsten dufter os i Møde. Denne Følelse fortæller os om de oplevede Foraar, den vækker smukke Minder i vort Bryst og bringer det til at svulme af Haabet om en Gjenfødelse i uskyldig Nydelse.

Se, Skoven vinker med sit friske Løvtag, med sin Sommerlyst, med sine skiftende Naturscener. Ud derfor i det fri! Lad enhver, som hænger ved de gamle Minder — en Tilbøjelighed, der er uskyldig og naturlig, fordi Vane og Erindringer virke mægtig paa Gemyttet — søge de Steder, der gjemme saadanne, søge dem der, hvor Bøgen breder sine Kroner, hvor Hjort og Hind græsse, ud i Skoven, ud til Dyrehaven; lad os gjæste Kirsten Pil.

Kirsten Pil — Dyrehaven — Skov! hvilken Forfriskning er der ikke i det blotte Navn? Det er som et svalende Pust

fra Løvhanget i Sommervarmen, en kvægende Skygge, en Skiften af Solskin og mystisk Dæmring. Fuglen synger oppe i Træet, jeg forstaar saa godt dens Kvidren, den spørger mig, om jeg kan huske, da jeg var her — for mange, mange Aar siden, i min Barndom. Om jeg kan huske det!

Den store, firstolede Holstenskvogn holdt for Døren. Vi skulde alle ud i Skoven, Fader, Moder, Bedstemoder og vi Børn. Der var endnu nogle Pladser, og saa havde Moder ment, at vor skikkelige Værtinde, Mad. Petersens nette Datter Lise og hendes Forlovede, Studenten, skulde være med, og det vilde de selvfølgelig gjerne.

Hvo kan beskrive den Glæde, vi Børn følte, da endelig den lykkelige Morgen oprandt, som vi havde talt om fire Uger i Forvejen, og som vi havde frydet os til saa inderlig. Det var den eneste Skovtur i Sommerens Løb, Fader havde Raad til, og man kan tænke sig vore Forventninger. Jeg var tre Gange oppe om Natten for at kige ud ad Vinduet. Vejret var prægtigt, mildt og klart, ikke en Sky paa Himlen. Vi skulde afsted Kl. 9, men vi Børn vare alt paa Benene Kl. 6, og Kl. 7 vare vi i vor fulde Pynt, jeg i gule Nankins Buxer og den grønne Kasket med Kvasten i Toppen. Jeg skulde sidde ved Siden af Fader mellem ham og Kusken — hvor mageløst! Jeg fik maaske Lov til at kjøre Hestene. Med et skarpt Blik anstillede jeg en fysiognomisk Undersøgelse af den i en tyk blaa Vadmels Chenille med 12 Slag indhyllede Kusks vejrslagne Ansigt, og hans godlidende Mine varslede godt for min Forhaabning om at maatte agere Hestebetvinger.

Paa et Bord i Dagligstuen er der opstablet alle de gode Sager, vi skulle have med. Den mægtige Skinke, Lammestegen, Stikkelsbærgrøden (oh!), Søsterkagen (oh!), Lax, Rom, Citron og Sukker, Dækketøj, Knive og Gafler, Tallerkener, Kaffekanden, ja selv en Kaffepose, thi, som Bedstemoder meget rigtig bemærkede: Man kan ikke stole paa dissehersens Kaffeposer ude i Skoven, man ved ikke, hvad de ere af, eller hvorledes det egenlig har sig med dem — og saa fortalte hun en lang Historie om, hvorledes Kaffen ved en Skovtur for ti Aar siden havde havt den underligste Smag af Verden, saa at hele Fornøjelsen var bleven forspildt. „For," sagde hun, „at faa sig en rigtig god Kop Kaffe efter Middagsmaden, det er dog det fornøjeligste ved en Skovtur." Nu bærer vor gamle Dorthea Sagerne ned i Vognen, og med den største Omhyggelighed pakker Kusken dem i Magasinet. Han korser sig over al den Velstand, og da Raden kommer til

den store Dunk, som indeholder Rommen, siger han: „En kjøn Mosiø den! Tørste komme vi ikke til, kan jeg nok mærke. Den maa vi rigtig tage vare paa" — og saa putter han den ind i Halmen under sin egen Agestol. Jeg har allerede spurgt, hvad Kusken hedder. „Hans Christensen," siger han, „man kalder mig ogsaa Hans Polisk."

Nu sidde vi paa Vognen, tre paa hvert Sæde, to Voxne og et Barn; det er noget knebent, thi de brede Vogne, som man nu har, kjendte man ikke den Gang. Men hvor der er Hjerterum, er der ogsaa Husrum. Og hvad bryde vi os om at blive trykkede lidt. Studenten siger, idet han betragter sin Forlovede, at det netop er meget morsomt. Men vi slippe ikke med at blive trykkede. Den tunge Kasse hviler næsten lige paa Hjulene; der er ingen Fjedre, end sige Patentfjedre. Heller ikke er Brolægningen gjennem Gaderne den bedste. Vi skumples lystig, og Bedstemoder siger, at det farer hende gjennem Marv og Ben, hver Gang Vognen giver et Hop. Men hvad gjør det os andre? Vi ere altfor glade og fornøjede, til at vi skulde bryde os om saa lidt. Hans Polisk trøster os tillige med, at naar vi komme ud paa Jordvejen, saa vil det gaa bedre. Jeg finder, at det gaar ganske dejlig, som det nu gaar.

Vi skulle først til Søllerød. Hver Gang i de 16 Aar, mine Forældre have gjort en Skovtur, har Søllerød været det første Bestemmelsessted. Det var der i Kroen, at de holdt deres Bryllupsgilde, efter at Vielsen havde staaet i Søllerød Kirke. Derfor ingen Skovtur uden Søllerød, „for," siger Fader, tagende sin Mutter, som han kalder hende, om Livet, „det kan dog vist fornøje dig at se det Sted igjen, hvor jeg begik den Dumhed at tage dig. Jo vist var det en Dumhed. Men Herregud, man begaar saa mange af den Sort i sit Liv, og jeg skal ærlig tilstaa, det er dog maaske den mindste, jeg har begaaet." Turen gaar nu ad den støvede Landevej til Lyngby. Man snakker og passiarer paa Vognen. Moder taler med Bedstemoder om Husholdningssager, Fader, der iøvrigt tager sig meget stadselig ud i sin blaa Kjole med blanke Knapper, hvid Vest, graa Korduroys Benklæder og blanke stive Støvler med Kvaster, ryger paa sin store Merskummer, en Arv fra Bedstefader, og underholder sig med Kusken om, hvorledes Sæden staar og tegner for i Sommer. Og jeg faar Lov til at kjøre; jeg faar endogsaa Lov til at give Hestene en Gang imellem et lille Smæk med Pisken. Af Naturen ere vi alle smaa Tyranner, selv i Barnealderen.

Vi nærme os Lyngby. Der kommer nogle kongelige Vogne, den ene med fire Heste for og en Forrider. I den aabne Kaleche sidde en Herre og en Dame, og vore Hatte flyve af. Det er Prinds Christian og hans Gemalinde, et dejligt Par at se til. De gjøre en Morgenudflugt fra deres skjønne Sorgenfri. Vi ere ganske stolte af at have mødt dem, det er en lille Episode i vor Tur, og vi fortælle siden til alle, hvor artig de hilste os, som om vi vare gode gamle bekjendte.

Nu videre ad Landevejen mellem smilende Marker, bugnende af en frodig Sæd med dens forskjellige Skatteringer. Vi nærme os Skovpartierne, og nu ere vi ved vort første Bestemmelsessted. En høj, stejl Bakke fører derop. Hans Polisk tager Tømmen fra mig og lader Øjet betænkelig flyve over den stærkt belæssede Vogn. Fader mener, at det er bedst at stige af og gaa Turen. Hans tror nok, at Øgene kunne trække, men det var dog ikke af Vejen, at Vognen blev noget lettet. Vi efterkomme Vinket, og i en Fart ere vi nede af Vognen. Kun Bedstemoder bliver siddende, hun har saa ondt ved at komme ned, det gamle Skind, og der er da ogsaa et godt Stykke Vej til Søllerød Kro.

Her ere vi da. Vi ile ud i Haven. Hvor der er smukt! Et sandt Schweitzerlandskab, bemærker Studenten. Overalt møder Øjet de skjønneste Udsigter. Man ser ud over den skovkransede Sø med Kirken og Præstegaarden til venstre Side, en Mængde af Skovgrupper og Bugter langs Søbredden og den lille Landsby Øverød til højre med dens brune Tage og enkelte teglhængte Bygninger. I Øverød, siger Studenten, ligger Suhms Gaard, nu forfalden, men engang et Sæde for Kunst og Videnskab.

Dog, den lange Tur i den friske Luft har skærpet vor Appetit, som iøvrigt under almindelige Omstændigheder intet lader tilbage at ønske. Moder og Bedstemoder og Jane (saadan hedder min ældste Søster, det er egenlig en Skam, at jeg har glemt at præsentere hende for Læseren, hun er nok værd at se paa) og Jfr. Petersen — som, skjønt hun er Gjæst, dog mener at burde gjøre Gavn — ere i Færd med at dække Bordene i den store Stue. Nu lyder Signalet, og vi tage Plads ved Bordet. Hvilken Overflod af dejlige Ting! Bare jeg kan faa Appetit til det altsammen, i det mindste maa jeg have lidt af hvert. Vi tage for os af Retterne saaledes, at vi kunne sige Sparto til de homeriske Helte. Der er et Par Flasker Vin med, men de ere kun til de voxne. Fader skænker i Glassene, og saa siger han, efter at have nikket til os alle-

sammen: „Det er en privat Skaal, jeg vil drikke med Mutter, men enhver har Lov til at være med. Her paa dette Sted for sexten Aar siden sad vi ved vort Bryllupsgilde. Den Gang talte hun og jeg om, at vi nok skulde komme ud af det sammen. Og naar jeg skal være ærlig, saa ere vi komne godt ud af det sammen. Tak, Mutter, du er dog en god lille Kjærling. Mutter skal leve, Hurra!“ Og vi stemme alle i, saa Huset ryster i Bjælkelaget, og Moder takker, medens en Taare perler i Øjelaaget.

Vi ere mætte, saa mætte; en Motion ovenpaa kan gjøre godt, indtil Kaffen er parat. Vi gaa da ned ad Kirkestien langs Søens Bredder; vi kaste os i Græsset, vi løbe omkap, vi plukke Blomster — o, hvor det er herligt! Men nu er Kaffen bestemt færdig, og Søsterkagen, den dejlige Søsterkage, venter ogsaa paa os. Man maa forene det nyttige med det fornøjelige, derfor tilbage til Kroen.

Tiden er gaaet, og Kl. er henved 3. Vi sidde atter paa Vognen — tænk, nu skulle vi til Dyrehaven, til Kirsten Pils Kilde. Fader har paalagt Kusken at kjøre en rigtig kjøn Vej. Det gjør han da ogsaa. Vi kjøre forbi Vesselsminde igjennem

Fileværket, forbi Eremitagen, gjennem Ulvedalene; men alle de Naturskjønheder, der her aabenbare sig, have vi kun lidet Øje for. Vi ere altfor spændte. Selv Dyrene, der græsse hist og her under de høje Bøge, ere kun forbigaaende i Stand til at fængsle vor Opmærksomhed. Vi have andet at tænke paa, vi skulle jo i Dyrehaven — det vil sige paa Bakken og ned ved Kilden. Nu se vi Røgen opstige bag den grønne Hang, nu høre vi Trommens hule Bom! Bom! nu høre vi den skingrende Klarinet ved Rundgyngerne, nu se vi Teltene. Vognen holder, og i et Nu ere vi nede. O underfulde Verden! „Her Bakken er, som vi vil gjæste."

„Se Dands og Gynger,
Voxkabinet,
Se Slanger og Kamæleoner,
Hør Bonden synger
Ved Hakkebrædt
Om Elskov og Napoleoner,
Men det er lutter Jux og udenlandsk;
Se her den store Stud, thi den er dansk.
Hæv Dig, min Barm!
Sangen saa varm,
Saa national for Danmark toner.

Se Panoramer
Og hvide Mus
Og i et Kar en Søbataille;
Se Jakels Dramer,
Se Mangens Rus,
Se Modens Baand, *couleur de paille,*
Beridere med hvide Fjer paa Hat,
Og skjønne Ting af vor Kunstkammer-Skat
Se, hvilket Læs,
Dyrehavsgæs,
Honnette dels, og dels Kanaille."

Men vi ville ikke følge Digteren videre; han slaar for meget i Hartkorn. Nydelserne ere rige, og for ikke at overvældes maa man tage dem efterhaanden, lidt ad Gangen, systematisk. Vi gaa op ad Bakken, ah, der er den gamle Jøde under Træet med sin Kompagnon. Han har siddet her i henved 40 Aar og er lige rask og vever, skjønt onde Tunger paastaa, at han holder meget af Flasken. Han maa have en lille Skilling, siger Fader, men saa have vi ogsaa Ret til at høre paa ham. Han sætter sin Paryk paa, drejer den om, saa at Ansigtet faar et bistert-komisk Udtryk, og idet han akkompagnerer sig selv paa Guitar, medens hans Følgesvend,

der er ligesaa gammel som han, over de Halvfjerds, stryger Violinen, synger han:

„Jetzt ist der Doctor da!
Mit Pulver und mit Pillen,
Vertreibt dem Mensch' die Grillen!
Juchhei, aha!
Jetzt ist der Doctor da!"

Han er i rigtig godt Humør, thi igaar var Kongen, gamle Frederik den Sjette, paa Bakken, som han aldrig forsømte noget Aar, og heller ikke forsømte han at se til den gamle Fyr under Træet, at høre paa hans Sange og at stikke en Femdalerseddel til ham.

Det var det sidste Aar, den gamle Mand sad under Træet, og ved hans Hedenfart kvad dets Dryade:

Hen over Løvet gik en Vind
Alt i de grønne Kroner, —
Den suste med vemodigt Sind:
„Jeg klappede saa tit hans Kind,
Og legte med hans Toner."

Og Fuglen sang i Løvets Bur
Sin Sorg foruden Noder:
„Ak! bygger han bag Gravens Mur?!
Han sang saa smukt i Guds Natur —
Han var min egen Broder!" —

Og Mennesket ved Bøgens Fod
Udbrød med dæmpet Stemme:
„Ak! Øxen laa ved Træets Rod —
Han sang til Hjertet Trøst og Mod:
Det skal vi aldrig glemme!"

Ham Alle mindes — glad og fri
Han kvad i Aftenrøden.
Jeg staaer forladt ved Skovens Sti:
De Andre gaa mig koldt forbi —
Han blev mig tro til Døden.

Han sang saa lysteligt engang;
Hid Ung og Gammel ilte
I Skyggen af mit Bladehang
Og lytted' til den muntre Sang,
Mens hvert et Øie smilte.

Jeg stolt min Hovedkrone bar,
Og bredte den til Skygge:
Mit Træ jo Skovens første var, —
Her kom de alle, Par ved Par, —
Her maatte Glæden bygge.

O, skjønne Dage! lyse, fri,
Med Glands og Sol foroven,
Med Sang ved Roden — Melodi, —
Og tusind Sjæles Harmoni
I Jubel gjennem Skoven —

Farvel, farvel, Du gamle Svend,
Dit Øie maatte briste.
Jeg kan ei følge Dig didhen;
Dog gjerne skjænkte jeg min Ven
Af Træet her en Kiste.

Men lad kun Støvet gaa til Ro!
Her bag de friske Blade,
Her skal din Aand i Stammen bo,
Hvor Marv og Ved tilsammengro,
Hos mig, hos din Dryade.

Her sidder Du bag grønne Blad,
Naar Dagen er paa Himmel, —
Og hører Sværmen hist saa glad,
Som da Du selv derude sad
I Menneskenes Vrimmel.

Herfra Du vandre skal i Kvæld,
Naar Liv og Larm forsvinde,
Hen til Fru Kirstens klare Væld:
En venlig Alf til Skovens Held —
Du vandre skal med hende.

Her skal Du høre mangen Gang,
Naar Stjernehæren pranger,
Den Nattergal i stille Vang,
Som fløiter rørt en Mindesang
For Skovens ældste Sanger! —

Men vi maa videre, vi lade os ikke opholde af de ambulante Kunstnere med og uden Ben, seende og blinde, der spille paa Fløjte og Violin; vi lade os heller ikke lokke af Fortunaspillet eller af Dandseboden; der er ganske andre Ting, som vi maa se. Aha, der er Perspektivkassen anbragt paa en Kurvevogn og forsynet med ti Glas. Det koster 2 Skilling at se alle Herlighederne, og Fader har intet imod at udrede denne Udgift. Ejerens Ægtemage, en korpulent Dame med gloende røde Baand paa Kappen, troner paa Vognen og opregner med en Stemme, der vidunderlig varierer mellem den fineste Fistel og den dybeste Bas, alle de Herligheder, som her ere at se. „Her ser De Slaget ved Austerlitz; ham den lille med den trekantede Hat og den graa Frakke —

det er Kejser Napolibum. Her ser De ogsaa Kejser Napolibum, men nu er han paa St. Helena, hvor han er nær ved at dø — den Vej skal vi jo alle — og saa er han omgiven af alle sine Generaler — ham der er General Betrand, han synger nu den dejlige Afskedssang, som De nok kjender — den der er Røverhøvidsmanden Cartouske med Dolken og Pistolen, han har ondt i Sinde. Her ser De den franske Konge Ludvig paa Skamfuttet." Og medens hun opregner alt dette, drejer hun paa Positivet, som spiller Melodien „Fryd dig ved Livet" i en temmelig ukjendelig Udgave.

Men hvad er det der henne, hvor alle de mange Mennesker flokkes? Ah, det er Mester Jakel — den uforlignelige Mester Jakel. Hør, hvor Potterne slaas i Stykker. Kunne vi bare komme til at se og til at høre. Jo, vi faa en lille Plads indenfor Snoren. Nu se vi, hvorledes Frieren indfinder sig hos den kjønne Værtshusmadamme; hun er en lille Kokette, samme Madame, hun ved, hvorledes hun skal trække Næring til Huset. Hun opvarter Gjæsterne med søde Ord og med Krukærter med Lavendelsauce! De Fruentimmer, de Fruentimmer! Og saa at lade Frieren banke hendes Ægteherre. Det er næsten umoralsk.

Frederiksstens-Fæstningsmanden — hvor er han? Aa, der hører jeg hans udmærkede Basstemme: „Værsgo! mine Herrer og Damer! Træd nærmere!" Vi følge Opfordringen, og med sin Stok i Haanden, der har det dobbelte Formaal: at udpege de mærkelige Gjenstande og at bortgjenne med et dygtigt Rap et eller andet nyfigent, men ubetalende Individ, der forgæves er advaret med et truende: „Hvad glor du paa, Dreng?" — med denne Stok paaviser han de store Mærkværdigheder, samme Fæstning frembyder. Hvorlunde Fanden tog Skansegraveren til Straf for hans Ugudelighed. Hvorlunde Fæstningens Besætning kom op at klamres og myrede hinanden græsseligt, „en med Bangenet, en uden en" — og med Omkvædet: „Der drikker de, der stikker de, og der ligger de. Og alle drage de hjem, glade og fornøjede over at have forvundet deres Sejer." Manden er fortræffelig, og han er desuden overordentlig billig; han lader sig nøje med, hvad de høje Herskaber behage at betale — og undertiden behage de høje Herskaber at liste sig bort uden at betale det mindste.

Men nu skingre Trompeter — og se: Udenfor en anseelig Bygning, den anseeligste paa hele Bakken, viser sig en prægtig Kavalkade: to Herrer og to Damer til Hest. Hvor pragtfuldt pyntede! Damerne i korte, hvide Kjoler med rosa eller

blaa Besætning, med spanske Baretter paa de tykke Flætninger, med det rødeste Karmin paa Kinderne; Herrerne i spanske Ridderdragter og med drabelige Sværd ved Siden. Det er Foureaux's Beriderselskab, Personalets ypperste, der vise sig, medens Bajazzoen oppe paa Træbalkonen støder i Trompeten, slaar Kulbøtter og alt imellem brøler: „Spatzieren Sie herein, meine Herren und Damen — Entrez s'il vous plaît!" Ak, hvem der turde! men det overskrider Faders Budget, og vi maa lade os nøje med her at beundre, hvad der kan lade sig beundre gratis.

Maaske Voxkabinettet, hvad mener Du, Fader; det maa være herligt at se! Frederik den Store! Schinderhannes og Sand, der myrdede Kotzebue, Ali Pascha fra Janina og mange andre berømte og berygtede Personer. Fader mener, at det er morsommere at betragte de malede Billeder udenfor end Voxfigurerne indenfor. Han har ogsaa en svag Mistanke om en mærkelig Matamorfose med disse Billeder. Han tror, at de forvandles og omklædes efter Tidens Tarv, og at de, som ifjor var Pichegru og William Pitt, iaar ere Schinderhannes og Sultanen af Marokko. Studenten mener, at der maaske ligger en dyb Ironi deri.

Ah, der have vi et Menageri! Sikke Kæmpeslanger, sikke Løver — og saa Tigeren der, som gjør sig tilgode med en kulsort Neger — alt med de brillanteste Farver og i de kolossaleste Former fremstillede paa Lærredet. Atter gjøre vi Fader et Spørgsmaalstegn, idet vi lægge Hovedet paa Siden og se bedende op til ham. Men han er fast i sin Beslutning, og han støtter den ogsaa paa gyldige Grunde, sigende: „Børn! I det Menageri er der ikke en eneste af de Ting, I se der paa Billedet. Det er Øjenforblændelse det hele."

Lidt forknytte gaa vi videre, indtil vi atter muntres af Manden, der æder Blaar og deraf producerer Ild og Røg og en Masse røde og hvide Baand. Det er et fast Inventarium paa Bakken, denne Blaaræder, der senere har faaet Tilnavnet Rundebrødsmanden efter sine mægtige Pjerrotknapper. Han er iøvrigt Direktør for et Kunstnersamfund, der trods sin temmelig pjaltede Kostumering præsterer ypperlige Prøver paa Lemmeforvridning. Men hvad er alt dette mod den stærke Jomfru, der vises frem i Nærheden? Hun, der bærer to stærke Mænd i sit Haar og lader sig træde paa Maven af fire dito. Det sidste skal for hende være en meget sund Fordøjelsesproces.

Men der er jo de hollandske, de ægte hollandske Vaffel-

bagere. Hvor Damerne tage sig sirlige ud med deres blomstrede Sirtses Kjoler med Livbaand og store Spænder, med deres hvide, tilbagebøjede Lin om Hovedet, deres store Guldarmringe og Guldkjæder, og alt er saa propert. Studenten indbyder os til en Vaffelsmaus; han er det sagkyndige Medlem, og det er hans uforgribelige Mening, at af alt, hvad Bakken har at byde, ere Vaflerne det eneste, der er værd at nyde. Skjønt jeg i det væsenlige er af en anden Mening, beholder jeg den dog for mig selv. Den gode Appetit, hvormed jeg fortærer de velsmagende Vafler, slaar min Logik af Marken.

Nu er Trængslen bleven stor paa Bakken; man kan næppe komme forbi hverandre, man mødes, og man skilles. Damerne faa deres Garneringer nedtraadte eller deres store Pufærmer trykkede. Men denne Trængsel har ogsaa sin gode Side, som det unge Menneske i „St. Hans-Aften Spil" bemærker:

„Jeg har altid Længsel
Efter saadan en Trængsel,
Saa kommer man de kjære Piger nær,
De Smukke især!
Rører ved deres Hænder,
Skuer i deres Øine, som tænder,
Indsuger med sit Blik
Elskovsdrik.
Søde Gudinde!
Du kommer for at svinde.
Hvilket Øie! Hvilken Arm!
Hvilken Vext! Hvilken Barm!
Jeg har altid Længsel
Efter saadan en Trængsel."

Og Trængslen bliver endnu stærkere paa enkelte Steder ved den Slingring, en eller anden af Skovgjæsterne, der sejler med fuld Ballast af finkeljokumsk Gemytlighed, gjør i den tætte Mængde for at bane sig Vej. Især er det Tilfældet med en borgerlig Artillerist. Han er i fuld Uniform, med hvide Buxer, rød Kjole med Svalehale og en af de bekjendte Chakots, der ere vel skikkede til Opsamling af Regnvand. Det sorte Flor om Armen viser, at han har fulgt en god Ven til Jorden, og det er aabenbart, at han har søgt at dæmpe sin Kummer med flydende Varer af forskjellig Art. Han er temmelig nærgaaende i Ordets egenlige Forstand, og Fader, Moder og Bedstemoder mene derfor ogsaa, at det er paa Tiden at komme bort fra Bakken. Studenten finder imidlertid, at vi først bør have en Gyngetur. O ja! det er dejligt, raabe vi, og vips ere vi i Kastegyngen.

„Op og ned!
Ned og op!
Ved Blomsterbed
Over Egens Top,
Under Spil og Klang
Vore Stole gaa,
Med Tonernes Gang
Hinanden hagefter
Af alle Kræfter
Uden at naa."

Nu afsted! Men først hen til Kilden, hen til Kirsten Piil nær havde vi glemt det. At komme i Dyrehaven uden at gjæste Kilden, Kirsten Piils Kilde, er omtrent det samme som at være i Rom uden at se Paven. Vi kunne ogsaa trænge til lidt Forfriskning efter den Hede og Støv, vi havde døjet paa Bakken. Men først maa en af os hen til Vognen for at hente en bevidst Flaske med lidt Styrkende i, thi sikkert er det noget fortræffeligt Vand fra denne Kirsten Piils Kilde, men dets lægende Kraft er forsvunden i Aarenes Løb, og derfor er det, som Fader mener, fornødent at bøde derpaa ved en Tilsætning af nogle kraftige Draaber, der tillige kunne belage Vandet lidt af dets flove Smag. Studenten rækker Lise Petersen et Glas, og medens han tager hende om Livet synger han med Kaiser:

„Gid hun leve, den Nymfe, til Elskendes Held,
Hun som Hjerter forener ved sprudlende Væld!
Kirsten Piil
O dit Smil
det klare Krystal
Min Lykke behude mig skal!"

Vi begive os hen til Vognen. „Men Død og Plage!" siger Fader. „Madam Pætges Telt der er det jo det var en Skam, om jeg ikke hilste paa min gamle Veninde. Der staar hun jo i Indgangen til Teltet. Det kan gjøres i en Fart." Der er nu en Gjenkjendelse og en Omfavnelse. Vi se med en vis Ærefrygt og Beundring op til den høje Kone med de karakteristiske, skarpe Ansigtstræk og de spillende Øjne. Thi foruden sit eget velfortjente Renommé som en af Byens og Dyrehavens Notabiliteter i Beværtningsfaget har hun ogsaa sin Datters Navn at prange med, der allerede er i alle Folks Munde.

Nu kjøre vi igjen. Aftenen nærmer sig. Rask igjennem Skoven ad Klampenborg til. Fader mener, at hvis det ikke var

saa sent, skulde vi have kiget lidt ind der. Der er saa hyggeligt paa gamle Klampenborg, og Petersen, Værten, er en god Bekjendt. Men man kan jo ikke tage alt med. Gjennem den røde Port gaar det nu forbi Bellevue langs Strandvejen. En frisk, kraftig Søluft strømmer os i Møde fra Sundet, der som

et blankt Spejl breder sig for vore Øjne. Halvt indhyllet i et gjennemsigtigt Slør ligger det fjerne Hveen, og den opgaaende Maane kaster en bred Lysstribe over Vandet. Hvad er det for en Røgsøjle, der hæver sig mod den klare Himmel? Ah — et Dampskib! Det er „Caledonia"! Hvor — hvor? Der! — Ah, jeg har aldrig set et Dampskib. Der er slet ingen Sejl, hvad? Ikke et eneste? Og det gaar saadan alene med Damp? Hvad man dog alt kan finde paa i vore Tider! Men se en Gang disse dejlige Lyststeder, Gud, hvem der ejede saadan et, og hvad mener Du, Jane, saadan at sidde der i Havestuen ud til Vejen, nydelig pyntet med italiensk Straahat, og saa at se — og lade sig se. Jo det kunde Du nok lide, din lille Strik. Og hvad mener Du om saadan en Ekvipage, som kommer der med de to dejlige sorte for med Topper paa. Gud hvor de Mennesker maa være lykkelige!

Saa igjennem Skovshoved med de mange Fiskergarn, hvidhaarede Drenge og Svin. Fader giver nu en Historie til bedste

om en italiensk Syngemester, der paa en Tur gjennem Skovshoved nær var bleven rendt omkuld af „en lille Flæsk". Vi skimte nu de hvide Telte mellem de grønne Træer i Charlottenlund, vi høre Kastelsjægernes Hornmusik under det store Egetræ; vi svinge nu ind ad Indkjørselen, og i en Fart ere vi ved Grøndals, hvor vi skulle spise til Aften.

Her paa Højen er et prægtigt Bord ledigt. Det var kjønt af de Folk, at de rejste sig ved vor Ankomst. Nu op med Varerne, Mutter! Vi ile til Vognen for at hente al Ting, vi ase og slæbe, og vi gjøre det gjerne, thi Lønnen er vis. Vi ere allesammen sultne, Maden skal smage! Saa skulle vi i Skovløberhuset have kogt Vand til Punschen. Medens de dække Bordet, følge vi med Studenten hen til Gyngen, for at vi ogsaa kunne faa en Tur. Hvor den flyver højt op over Musiken fra Dandsepladsen. Gyngefolkene spørge, om vi kunne se „Kjøge Høns". Men nu tilbage til Højen. Hvor Bordet er sirlig dækket — der er kun Levninger, men hvilke Levninger! Nu er Punschen tillavet, og der er skjænket i Glassene. Saa en Sang, Hr. Student, De maa synge for, og vi andre sekundere. Lad os faa: „Duftende Enge og kornrige Vange", den kan vi alle. — Og vi synge allesammen, og vore Stemmer tage sig smukt ud i den rolige Aftenstund, og nedenfor Højen standser man for at lytte.

Men nu lyder Dandsemusiken saa fristende. Studenten tager sin Kjæreste, jeg tager Jane, og vi faa os en lystig Svingom, ikke paa Dandsepladsen, for det er ikke rigtig pænt, men i Haven mellem Bænkene. Ogsaa Fader og Moder smittes af Dandselystigheden, de forsøge at komme i Trit, og det gaar nok saa godt. — Hvem skulde tro, at Fader kan dandse saa flinkt endnu, om Moder havde vi vidst det længe. Bedstemoder sidder og ser til. Hun tænker maaske paa sin Ungdom, da hun ogsaa dandsede her ved Gyldenlund, for det hed ikke Charlottenlund dengang. Det var under Struensee, fra hvilken Tid hun ved at fortælle saa mange Historier.

Men Klokken er henved elleve — Gud! hvor dog Dagen er gaaet hurtig, altfor hurtig, tænke vi Børn! Nu maa vi hjem. Hans Polisk skal spænde for. „Men først et Glas paa Faldrebet," siger Fader. „Ikke sandt, Børn, det var en rigtig rar Dag. Lad os haabe til Gud, at vi til næste Aar ligesaa raske og ligesaa vel til Mode maa komme i Skoven igjen." Derpaa klinkes der — og vi istemme et skingrende Hurra.

Hans Polisk har nogen Vanskelighed ved at lægge Tøjet paa Hestene. Dette i Forbindelse med lidt lallende i hans

Svada tyder paa, at den Omhu, han har vist Romdunken ved at gjemme den under Kuskesædet, har smagt noget af Egennytte. Fader er betænkelig med Hensyn til Kjørselens Sikkerhed paa Strandvejen mellem de mange Kaffemøller, som krydse hverandre, og han beder Hans at kjøre forsigtig. „Gode Herre," svarer Hans, „De kan være ligesaa sikker paa min Vogn, som om De laa i Deres Bedstemoders Dragkisteskuffe. Øgene, de ved Besked." — „Det er meget heldigt," mener Fader, henvendende sig til os, „for det lader til, at Hans for Øjeblikket selv ikke ved synderlig Besked. Men jeg skal nok passe paa, at der ikke sker noget galt."

Nu ere vi alle paa Vognen, og under et skingrende Hurra som Farvel til Skoven for dennesinde svinge vi ud paa Vejen. Svingningen tyder paa en vis Usikkerhed, men vi sande Hans Polisks Ord, at Øgene vide Besked. De have Følelsen af, at de skulle hjem efter en møjsommelig Dag, og de løbe rask af Sted, krydsende mellem de mødende Vogne. Det er en dejlig Nat. Maanen er oppe, Havet glimrer i Sølvglands, og Træerne staa i en magisk Belysning. Men jeg er ikke ganske modtagelig for de skjønne Naturscener, jeg er lidt træt og en Del søvnig, og mine Øjne lukke sig.

Pludselig vækkes jeg, idet Vognen holder. Vi ere ved „Slukefter". Her holder en lang Række Vogne. Et Krus gammelt Øl med en Pind i er det almindelige Reglement, og det bør vi heller ikke tilsidesætte. Efter længere Tids Forløb rækkes det os, men vi finde ikke synderlig Behag deri, og nu af Sted igjen. Mine Øjne finge atter Dvale — men bums! det er en Vogn, der er kjørt paa os, eller vi ere kjørte paa den — der opstaar om dette Spørgsmaal en ivrig Strid mellem vor Kusk og Kaffemøllens. Striden truer endog med at gaa over til Haandgribeligheder, thi de ere begge sprungne af Vognene for at faa fat i hinanden. Men Fader lægger sig derimellem, og de skilles ad, efter at have vexlet venlige Høfligheder, som „Bondekanin", „Torskepande" og desl. Da Eventyret er gaaet for sig uden videre farlige Følger, morer det os kun og har gjort mig aarvaagen.

Klokken er over 12. Østerport er lukket, og vi maa derfor kjøre ad Farigmagsvejen til Nørreport. Ved Ravelinen gjør Konsumtionsbetjenten det almindelige Spørgsmaal: „Har De noget?" Fader svarer, at vi komme fra Skoven, og med et „Værsgo' — kjør!" slippe vi Konsumtionsbetjentens generende Søger.

Nu gaar det rumlende gjennem Gaderne, og vi holde ved

vort Hjem. Vore Gjæster tage Afsked med Tak og Omfavnelse. Det var en rigtig fornøjelig Tur, sige vi alle. Og vi Børn ere hurtig i Sengen. De sidste Ord ere: „Tak, Fader og Moder, Tak for den Fornøjelse, I have skjænket os.“

Endnu i Drømme hører jeg Trommen og Klarinetten fra Gyngen, og jeg ser mig selv til Hest som en af Beriderne hos Foureaux, ved Siden af de pyntede Damer med Karminkinderne. Det er drøjt den næste Morgen at staa tidlig op for at gaa i Skole; men saa har man den Morskab at kunne fortælle Kammeraterne om Gaarsdagens Nydelser og Herligheder, og den Morskab er ikke det mindst fornøjelige ved Skovturen.

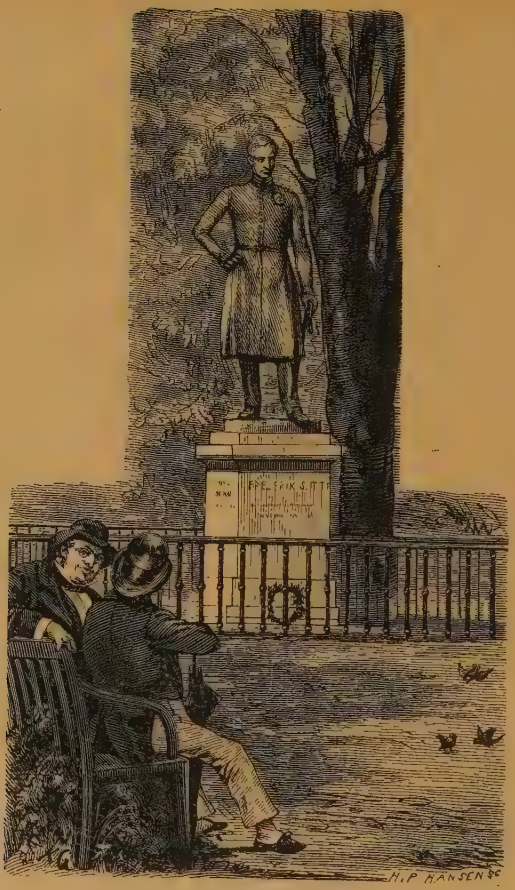

En gammel Herres Erindringer.

Jeg er, hvad man i daglig Tale kalder, en Morgenmand. Sommer og Vinter staar jeg selv nu i en stærkt fremrykket Alder tidlig op og gaar mig en Tur. Jeg befinder mig vel derved, og hvis jeg ikke af Erfaring vidste, at det ikke falder i de gode Kjøbenhavneres Smag at gaa Morgenture, eftersom en tidlig Opstaaen ikke godt forenes med at gaa sent til Sengs, vilde jeg raade dem til at følge mit Exempel. Mine Ture gaa i

forskjellige Retninger: Rosenborg Have, Langelinie, de nye Øster- og Nørreanlæg, men helst vandrer jeg, naar min Tid tillader det, ud til Frederiksberg Have. Den har jeg fra min Ungdom en stor Forkjærlighed for, og hvor smuk den er som Promenade især i den tidlige Morgenstund, naar alt er friskt og behageligt, behøver jeg vel ikke at fortælle. Paa et af disse Morgenbesøg stiftede jeg et Bekjendtskab, som, skjønt meget flygtigt, forskaffede mig en behagelig Nydelse. Jeg vil lade Læserne dømme derom.

Det var en smuk Morgen først i Juni, at jeg, efter at have gjort en Rundaf i Haven og drukket lidt Vand ved Kilden, til hvilket Øjemed jeg altid er forsynet med et Læderbæger, temmelig træt tog Plads paa en af de lange Bænke ved Runddelen. Vejret var meget smukt, Solen skinnede varmt, Løvet var saa friskt og saftigt. Det var en rigtig skjøn Morgenstund, jeg aandede saa frit og behageligt, og den store Ensomhed tillod mig en uforstyrret Nydelse. Fra den nærliggende Blomsterhave svangredes Luften af en balsamisk Duft, og Lærken svang sig syngende mod Himlen. Jeg fæstede Blikket paa Statuen af den gamle Konge, som saa simpel i sin jævne Dragt stod der indenfor Gitteret med det venlige Ansigt. Det var, som om et Smil trak sig over hans Ansigtstræk, og uvilkaarlig kom jeg til at sige ganske højt: „Gamle Frederik, Du glæder Dig vist endnu over din Have. Du holdt jo saa meget af den i levende Live, det var et Asyl, hvor Du søgte at glemme dine Sorger og Ængstelser."

„De udtaler ganske det samme, som jeg netop tænkte i dette Øjeblik," lød der en Stemme ved Siden af mig.

Fordybet som jeg var i Betragtningen af Omgivelserne, havde jeg ikke lagt Mærke til, at jeg ikke mere var ene. Ved Siden af mig sad der en gammel, hvidhaaret Mand med skarpe, kloge Træk og livlige Øjne. Han var iført en brun Kjole af et gammeldags, men klædeligt Snit, omtrent af den Façon, som gamle Englændere endnu ses iførte, lyse Pantalons, blanke Sko og hvide Strømper. Under den snehvide Pikets Vest viste der sig et sirligt Kalvekryds, og Hovedet var bedækket med en bredskygget, skinnende Hat. Der var noget meget sirligt i hans Ydre, uden at der var noget søgt. Da jeg ved hans Bemærkning som Svar paa mit Udraab saa til Siden, mødtes vore Øjne, og han hilste ved at tage til Hatten.

„Undskyld, min Herre," sagde den fremmede, „min Bemærkning var ligesaa uvilkaarlig som den, De selv gjorde, og jeg haaber, at De ikke tager mig min Frihed ilde op."

„Paa ingen Maade," svarede jeg; „som det lader til, nærer De ligesaa stor Sympathi som jeg for den gamle Konge, som staar der, og vel ogsaa for den prægtige Have."

„Det har De fuldkommen Ret i, og maaske mere end de allerfleste. Men det har sin Historie. Jeg maa sige Dem ganske oprigtigt, at denne Sympathi for gamle Frederik, hvor stor den end altid har været hos mig, og det af gyldige Grunde, er tiltaget, netop fordi det jo hører med til Tiden at nedsætte ham og hans Gjerninger. Jeg er en Mand af den gamle Skole, og hvorvel jeg paa ingen Maade undervurderer de Fremskridt, som Tidens Krav have medført, saa finder jeg dog, at der ved denne hastige og næsten hæsblæsende Udvikling er ved Siden af mange Goder kommet meget frem, som næsten lader mig ønske den Tid tilbage, man nu er saa villig til at rynke Næsen ad. Dog, jeg er kommen ind paa et Kapitel, der er min svage Side, og som jeg derfor heller ikke vil dvæle videre ved. Med Hensyn til det andet Punkt, Haven, skal jeg kun sige, at det er mit Yndlingsopholdsted. Jeg bor ogsaa i Nærheden og forsømmer næsten aldrig nogen Morgenstund at gjøre en Rundaf her. Jeg har altid holdt af at færdes ude i det fri, i Foraaret ligesom at holde Øje med, hvordan alt udfolder sig, Trær og Blomster, om Sommeren, hvordan alt trives, og om Efteraaret, hvordan alt efterhaanden, men dog paa en yndig og tiltalende Maade, gaar den almindelige Opløsning i Møde. Men jeg trætter Dem vistnok med min Snak . . ."

„Paa ingen Maade, det interesserer mig særdeles. Jeg vil bede Dem at fortsætte. De talte om, at Deres Hengivenhed for den gamle Konge har sin egen Historie. Hvis —"

„Aa, jeg forstaar, den vil De gjerne høre. De skal faa den. Jeg ved ikke, hvori det ligger, men jeg tror, at naar man bliver gammel, saa bliver man ogsaa lidt snakkesalig. I det mindste er det saaledes med mig, jeg har aldrig før holdt af at passiare, som jeg nu gjør — og det nu med en vildfremmed. Men Deres Udbrud før gjorde mig saa godt, at jeg næsten betragter Dem som en gammel Bekjendt. Nuvel, men før jeg kommer til Sagen, endnu et Par Ord som Indledning. Min Lyst til at færdes i det fri skriver sig fra min tidligste Barndom. Mine Forældre vare ubemidlede, ja egenlig fattige Folk. Vi boede i en af de trange, stærkt befolkede Gader i Byens østlige Del, Huset havde smaa Ruder, og sjælden saa jeg et Glimt af Solen trænge ind i den lille Stue, der sammen med et knapt Sovekammer udgjorde hele vort Husrum. Bedre var det ikke i den Pogeskole, hvor jeg gik; der var lummert og tryk-

kende om Sommeren, koldt og fugtigt om Vinteren. Det var, som om Aandedrættet blev tilsnøret. De kan derfor tænke Dem, at jeg var rigtig glad, naar jeg kunde slippe ud i det fri, naar Fader og Moder tog mig og mine Søskende med ud i Kongens Have eller om Søndagen ud paa Frederiksberg. Som voxen Mand har jeg færdedes meget ude, gjort Rejser tildels for min Fornøjelse — thi jeg har havt Raad dertil — i Frankrig, Italien, Schweiz, Tydskland, men aldrig har jeg følt en saadan Glæde som paa disse Ture i min Barndom. Det var ogsaa en af disse Ture, der skabte mit Livs Lykke og gjorde mig til den Mand, jeg er. Tror De paa Tilfældet?"

„Hvorledes mener De?"

„Jeg mener, om De tror, at Tilfældet egenlig er det, som bestemmer vor Livsskæbne? Det er min faste Tro, at ingen Fugl falder til Jorden uden Guds Villie — men det staar heller ikke i nogen Modsigelse til Troen paa Tilfældet, gjennem det kan Guds Finger vise sig, og hans Veje ere usporlige. Og naar De selv husker Dem om, vil De dog vistnok erkjende, at Tilfældet ogsaa har spillet en fremragende Rolle i Deres eget Liv. I alle Forhold gjør det sin Virkning gjældende. De fleste af vore Planer og Hensigter bestemmes deraf. Ganske vist ere vi medvirkende; paa vort eget Arbejde, paa vor egen Virksomhed, paa vor egen Villie beror for en Del vor Skæbne, men hvor ofte kan ikke selv det ubetydeligste Tilfælde tilvejebringe en aldeles uventet, en aldeles uberegnet Vending i vor Livsførelse, og mit Liv er et talende Bevis derpaa.

Ser De, kjære Herre, havde min Fader ikke en Søndag for mange Aar siden — jeg var dengang ni Aar gammel, og nu er jeg over de halvfjerds — havde han ikke tilfældig faaet den Idé, at vi skulde gaa en lille Tur ud til Frederiksberg, da det tilfældig var saa smukt Vejr den Dag, saa er jeg sikker paa, at mit Liv havde faaet en ganske anden Retning, og at jeg ikke var bleven den Mand, jeg er nu. Nu vel, vi skulde en Tur til Frederiksberg. Da vi havde spist til Middag, begav vi os paa Vejen, Fader og Moder og vi Børn, jeg skydende paa en lille, af Fader bygget Barnevogn — han var nemlig Hjul- og Karethmagersvend — hvori det yngste Barn var, en lille Pige, og vor Aftensmad. Jeg vil ikke dvæle ved, hvorledes vi morede os. Det var det yndigste Vejr. Vi lejrede os i Græsset, vi legede Tagfat og Skjul, og saa hørte vi ved Slotstrappen den dejlige Musik af 2. Jydskes Hoboister „Hoppegister' kaldte man dem dengang. Og saa skyndte vi

os ned til Kanalen henad den Tid, vi vidste, at Kongen vilde seile. Det var Klokken 6 Eftermiddag. Vi tog Plads paa det Sted, hvor de kongelige Baade laa med de hvidklædte Sluproere med røde Skærf. Det varede ikke længe, før Frederik den Sjette med Prindsesserne og hele Hofpersonalet kom ned fra Slottet og nærmede sig Stedet. Alle blottede deres Hoveder med den største Ærefrygt for det kgl. Tog, hvor det kom forbi, og den gamle Konge kastede venlige Blikke til alle Sider. De gik nu ned i Baadene, og Lystsejladsen begyndte. I den kgl. Chaluppe, hvor Prindsesserne og Hoffets Damer befandt sig, stod Kongen selv til Rors. Man ler maaske nu ved at høre fortælle om denne Sejlads, men jeg kan forsikre Dem, at dengang lo man ikke; for jævne Folk, for os og vore lige, ja, jeg kan næsten sige for alle var der noget meget smukt og højtideligt i dette Optog, noget, som tiltalte Hjertet og Følelsen. Oehlenschläger har ogsaa saa vakkert besunget det i sit Digt „Frederiksberg". Naturligvis stimlede Folk til paa de Steder, hvor man kunde se Baadene og de Kongelige, og der var en stor Trængsel. Nu hændte det sig — atter et Tilfælde — at en lille velklædt Pige, næppe sex Aar gammel, som stod tæt ved Bredden af Kanalen, fik, idet Folk trængte paa, et saadant Stød, at hun faldt og i det samme styrtede ud i Kanalen. Der lød et højt Skrig fra de omstaaende. Jeg stod tæt ved, og jeg ved ikke, hvorledes det gik til: uden at betænke mig et Øjeblik kastede jeg Kasket og Trøje og styrtede ud efter hende. Jeg havde lært at svømme, var desuden af min Alder ret stor og kraftig, og saaledes lykkedes det mig at faa fat i den stakkels Pige, der allerede var bevidstløs, og at holde hende op i mine Arme. I det samme var Baaden med de Kongelige ganske nær ved Stedet. Den var nærmere ved mig og min Byrde end Bredden, og uden at jeg egenlig vidste, hvad jeg gjorde, tog jeg fat i Rælingen, og i et Nu vare vi paa et Vink af Kongen af Sluproerne trukne op i Baaden. Rigtignok gjorde Damerne ikke de bedste Miner til de af Vandet dryppende Gjæster, som Baaden saa uventet havde faaet, men Deltagelsen var dog almindelig. Den lille Pige laa uden Bevægelse, kun det sagte Aandedræt viste, at der var Liv. Kongen gav Befaling til hurtigt at lande paa den lille Ø med det kinesiske Lysthus, der var i Nærheden, og der blev Barnet baaret op, medens Kongen med et Vink bød mig følge efter. „Det er altsaa Dig, der har frelst Barnet," sagde Kongen, idet han tog mig under Hagen, „det var flinkt, det var smukt gjort. Hvad hedder Du; hvem ere dine For-

ældre, ere de her?" Jeg var saa forvirret, at jeg næppe kunde svare. Men dog fattede jeg mig hurtigt og gav Kongen den forlangte Besked. „Det er godt — det er godt," svarede Kongen, „Du er en flink Dreng — Du skal høre fra mig."

Den lille Pige var imidlertid kommen sig ganske, og en Adjudant blev beordret til at føre os i en Baad tilbage til Bredden, hvor mine Forældre og Pigens, som nu vare komne tilstede, med Ængstelighed ventede paa os. Vi bleve modtagne med Jubelraab fra den forsamlede Mængde, og De kan vel tænke Dem, at Fader og Moder med Taarer i Øjnene omfavnede mig, men dog skændende lidt over min Forvovenhed. Inden Adjudanten forlod os, spurgte han om vor Bopæl og om, hvor jeg gik i Skole; det noterede han i en lille Lommebog, og han forlod os, efter at han venlig havde taget Afsked fra mine Forældre og mig.

Jeg maatte fortælle og atter fortælle, hvad der var foregaaet mellem mig og den kjære Konge, og hans Løfte om, at vi skulde høre fra ham, gav naturligvis Anledning til mange Formodninger. Der gik flere Dage, og vi troede næsten, at Begivenheden ikke vilde have nogensomhelst Følge, og at Kongen, som havde saa meget andet og vigtigere at tage Vare paa, havde forglemt os. Men paa en skjøn Dag indfandt der sig hos os en skrammereret Lakaj med Ordre om, at Fader og jeg den næste Dag til en bestemt Tid skulde indfinde os paa Frederiksberg Slot og melde os til den jourhavende Adjudant. De kan tænke Dem, hvor stor og hvor spændt vor Forventning var. Iført vore Kisteklæder begav vi os ud til Slottet. Vi kom først igjennem et Forgemak, hvor der var en Del Pager, hvoraf flere betragtede os paa en næsvis Maade, som om de vilde spørge: „Hvad Fanden vil I her?" Men saa kom en Adjudant ind, spurgte om vore Navne og lukkede Døren op til Audiensgemakket. Da vi kom indenfor, kom Kongen paa sin sædvanlige Maade farende imod os med Haanden paa Kaardefæstet og sagde: „Naa, det er Dem. Ja, De troede vel nok, jeg havde glemt mit Løfte, siden det varede saa længe — haa, haa, nej, jeg glemmer ikke saa let. Jeg vilde nok vide et og andet, og det, jeg har faaet at vide, er ikke andet end godt. Deres Vært og Deres Mester siger, at De er en brav Mand, flink til Deres Arbejde, honnet Familiefader, og Knægten der — han svømmer jo som en Vandrotte — skal jo være flittig i Skolen og en lille opvakt Fyr. Ser De, alt det har jeg faaet at vide, og jeg vil nok gjøre noget for ham. Hvad har han Lyst til? Sig kun frem, min

gode Mand — hvad kan jeg gjøre for ham?" — Opmuntret ved Kongens venlige Tiltale fik min Fader, der var godt skaaret for Tungebaandet, Munden paa Gled. Han vidste, at jeg havde ret gode Evner, men det var i en lille Skole, jeg gik, og han ønskede meget, at jeg maatte komme i et Institut, hvor jeg kunde lære noget ordentligt. „Det er ret, det er fornuftigt," svarede Kongen, „det skal jeg sørge for, jeg skal ogsaa holde Øje med ham, og naar han er konfirmeret, saa skal jeg se, hvad der videre kan gjøres for ham, hvis Vorherre lader mig leve til den Tid. Jeg synes godt om Knægten, det gjør jeg, jeg tror, der er Stof i ham til en Mand — og her," sagde han, idet han gik hen til Bordet, tog en lille Pakke og puttede den i Haanden paa Fader, „her er noget til at klæde ham for og noget til at hjælpe paa Husholdningen med. Haa, haa, — lad det være med Taksigelser — det er mig selv en Fornøjelse. — Adieu, hils Deres Kone fra Kongen — hun er sikkert en brav Husmoder, er hun, farvel, farvel!"

At Taarerne stod os i Øjnene, da vi forlod den gamle Konge, behøver jeg vel ikke at fortælle Dem. Og nu skal jeg fatte mig kort. Kongen holdt ethvert af sine Løfter fuldt ud. Jeg blev sat i et af de bedste Institutter her i Byen paa Kongens Bekostning, jeg gjorde god Fremgang, og nogle Gange maatte jeg med min Karakterbog møde paa Slottet, hvor Kongen altid var rigtig venlig imod mig. Han spurgte mig, om jeg kunde have Lyst til Haandværk, til Handel eller til at studere; jeg skulde ligefrem sige min Mening. Jeg svarede, at jeg helst vilde være paa et Handelskontor. Da jeg var bleven konfirmeret, blev mit Ønske opfyldt. Min Fader underrettedes om, at der var sørget for en Plads til mig i et af de største Handelshuse her i Kjøbenhavn, hvor jeg foreløbig skulde tages paa Prøve. Man fandt mig brugbar, og efter kort Tids Forløb blev jeg Kontorist med en for mine Forhold temmelig anseelig Løn. Jeg erhvervede mig efterhaanden mine foresattes fulde Tillid, avancerede til Prokurist og blev tilsidst i en forholdsvis ung Alder Associé af Huset. De kan tænke Dem, hvilken Glæde det var for mine gamle Forældre. At jeg søgte at berede dem en sorgfri Alderdom, er en Selvfølge. Men forinden jeg var naaet saa vidt, var min kjærlige Beskytter, den gamle Konge, samlet med sine Fædre. Han havde lige til det sidste fulgt mig med Opmærksomhed paa min Livsbane, og jeg bevarer endnu som en Helligdom en Brystnaal, som han sidste Gang, da jeg havde Audiens

hos ham, skænkede mig til Minde om sig. Men et saadant Minde behøvede jeg egenlig ikke. De Velgjerninger, han havde vist mig, vare altfor dybt indgravede i mit Bryst, til at jeg behøvede noget synligt Tegn til at bevare Mindet om dem.

Ser De, kjære Herre, nu vil De forstaa, hvorfor jeg elsker Frederiksberg, hvorfor jeg saa gjerne dvæler her, og hvorfor jeg med Kjærlighed og Hengivenhed skuer op til det alvorlige, men milde Aasyn, som viser sig derhenne, og som næsten, naar jeg ret betragter det, ligesom faar Liv og Bevægelse. Og nu har De vel ogsaa faaet et klart Bevis paa, hvilken indgribende Rolle Tilfældet kan spille i et Menneskes Liv?"

Dermed rejste den gamle Herre sig og tog Afsked med et venligt Haandtryk.

Kjøbenhavnske Klubber og selskabelige Foreninger i ældre Tid.

e Foreninger, som gaa under Navn af Klubber, have deres egenlige Hjemstavn i England. Navnet hidrører fra det engelske Ord *club*, en Hammer, hvoraf Formanden eller Præsidenten betjente sig til at overholde Ordenen o. desl. ved at banke med den paa Bordet. De første Klubber i London datere sig fra Slutningen af det syttende eller Begyndelsen af det attende Aarhundrede. Før den Tid vare Kaffehusene et yndet Samlingssted for forskjellige Klasser af Samfundet, for Aristokrater, Børsfolk, Lærde og Skjønaander. Her drøftedes de offenlige Anliggender, her blev der holdt politiske Taler, literære Frembringelser bleve kritiserede, og Kaffehusene kunde overhoved betragtes som de vigtigste Organer, gjennem hvilke den offenlige Mening i Englands Hovedstad skaffede sig Luft. Men netop derved blev Tilstrømningen af Gjæster bestandig større og større, og der indfandt sig da

mange, som de sædvanlige Stamgjæster ikke skjøttede om at være i Selskab med, ikke at tale om, at deres Nærværelse som oftest lagde et Baand paa Diskussionsfriheden. Saaledes opstod Tanken om at oprette Foreninger af faste Medlemmer med egne Lokaler, hvor de kunde komme sammen uden at være underkastede nogen Tvang, og som de kunde betragte som deres andet Hjem. I en saa stærkt bevæget Periode som den daværende i England spillede naturligvis Politiken en Hovedrolle i disse Klubber, som i den Retning hver for sig i Reglen havde en bestemt Karakter. Der var Tory- og Whigklubber, og da indflydelsesrige Politikere og Parlamentsherrer vare Medlemmer, udøvede disse Foreninger en betydelig Indflydelse paa Landets Anliggender saavel udad som indad. Efterhaanden forandrede Karakteren sig betydelig, eftersom Tiderne bleve roligere og fredeligere. Vel er Politiken, især naar vigtige Spørgsmaal staa paa Dagsordenen, ikke udelukket i de londonske Klubber, men Hovedformaalet er dog selskabelig Adspredelse, og for mange, især løse og ledige Personer, træde de i Stedet for et Hjem, idet de ere udstyrede med stor Komfort og frembyde alle huslige Bekvemmeligheder. I Reglen ere de Samlingssteder for Aristokratiet, for Børsmatadorer o. desl., og selv i de ringere Klubber kan ingen, der ikke kan gjøre Krav paa Navn af Gentleman, blive optaget som Medlem. De ere næsten alle strengt exklusive, og ifølge deres Indretning er det aarlige Kontingent ogsaa meget anseeligt.

Englands Exempel blev snart efterlignet i andre Lande, men i Danmark temmelig sent, thi det er ikke stort mere end hundrede Aar siden, at der i Kjøbenhavn blev oprettet Klubber efter engelsk Mønster. Før den Tid bestod der dog her et Par enkelte Foreninger med faste Medlemmer, men hvis Formaal gik i en anden Retning end Klubbernes almindelige. Dertil hørte det musikalske Societet eller Kollegium, det ældste musikalske Selskab, som oftere omtales af Holberg. Det blev stiftet i 1744 og havde først sit Lokale i Gothard Fursmans Gaard i Aabenraa, senere paa Bryggernes Laugshus paa Nørregade. Koncertmesteren var en dengang meget anset Musikus, Joh. Iversen, og Holbergs Ven og senere Biograf Kapelmester Scheibe var et meget virksomt Medlem. Selskabets Love vare ret ejendommelige. Medlemmerne maatte ikke være under 18 Aars Alderen og være kyndige i Musiken. De inddeltes i tre Klasser. Den første Klasses Medlemmer

kaldtes *Honorarii*, 7 i Tallet; de skulde være „Herrer af *Qualitet*", behøvede ikke at spille noget Instrument, men skulde „have en god *Gout* i *Musiquen*". De skulde varetage Selskabets Tarv i det hele, navnlig skaffe Tilhørerne, som kunde bestride Selskabets Omkostninger, og vaage over, at alle Anordninger paa det nøjeste bleve efterlevede, „at ikke formedelst Mangel af *Accuratesse* en god Indretning skulde ophøre". De valgte af deres egen Midte en Direktør, hvis Forretningstid var et halvt Aar. Den anden Klasse kaldes *Ordinarii*; de vare 21, men 3 til 4 Pladser skulde altid staa ledige for at optage en eller anden „notorisk" Musikus. Den tredie Klasse kaldes *Extraordinarii*. Ønskede nogen at optages, maatte han melde sig hos Sekretæren, som foreslog ham for *Ordinarii*, af hvilke 2 udvalgtes til at undersøge hans Opførsel, „thi ingen liderlig eller for en eller anden grov Forseelse berygtet Mand i *Societetet tolereres*". Derefter blev han prøvet af Koncertmesteren, og *Ordinarii* afgjorde da, til hvilket Parti han kunde hensættes. Det var i Loven bestemt, at der ikke i Selskabet kunde optages nogen, der stod i aabenbart Fjendskab til et eller flere af Medlemmerne, „paa det at ikke saadanne ilde *harmonerende* Gemytter skulle indvikle *Societetet* i *Factioner*, og derved hindre den Fornøyelse det fornemmelig *intenderer*". Videre hedder det: „Enhver skal være forbunden til at være Andre lige saa meget til Fornøyelse som sig selv, og til den Ende maa han indrette sin *Gout* i *Musiquen* efter de Flestes, og *abandonnere* alle Slags ubehagelige Miner og Manerer, saavel i Gebærder som i *Musiquen* selv, saa snart som denne af et eller andet *Membr.* bliver advaret, at sligt er hannem uanstændigt, paa det ikke en Mands Lune skal gjøre hele *Societetet* latterligt". En ejendommelig Bestemmelse var følgende: „Alle *Concerter*, *Sinfonier*, *Trios* og *Solos* blive først musiceret i Prøverne, og da overgives ethvert *Membr.* tvende dertil gjorte Træ-Kugler, en sort og en hvid; haver det *Musicerte* behaget ham, kaster han den Hvide, hvis ikke den Sorte, i en dertil indrettet *Machine*, og da efter Kuglernes Mængde afsiger Koncertmesteren om det *Musicerte* kand opføres i Hoved-*Musiquen* eller ikke."

Holberg, der som bekjendt selv var en stor Musikelsker og spillede Fløjte, Violin og Violoncel, roser i sin 179. Epistel meget dette musikalske Selskab. Han angiver dets Medlemmer til 40, om hvilke han siger, at „de have udi en kort Tid saaledes tiltaget udi Musiken, at mange af dem kan passere for Mestere". Scheibe fortæller, at ved Indstuderingen i

Trinitatis Kirke af Sørgemusiken i Anledning af Kong Christian den Sjettes Død, der skulde opføres den 20. Oktober 1746, kunde Holberg, der var tilstede ved den, ikke beherske sine Følelser, naar en vis gribende Passage foredroges. Koret, bestaaende af mere end 30 Personer, stod opstillet i en Halvmaane i Koret foran Indgangen, Holberg med flere andre Tilhørere stod mellem Koret og Alteret. Naar det rørende Sted forekom, skjulte Holberg sig bag Alteret med Lommetørklædet i Haanden. Scheibe bemærker, at dette Bevis paa Bevægelse vakte saa meget mere Overraskelse, fordi Holberg i hele sit Væsen ikke bar nogen Følsomhed til Skue. — Hvad iøvrigt Selskabets Historie angaar, skal det kun anføres, at det efterhaanden erhvervede sig saa stor Anseelse, at Frederik den Femte indrømmede det Salen paa Charlottenborg til dets Koncerter, hvorfra det dog efter et Aars Forløb fortrængtes, da Salen skulde benyttes til italienske Operaer. Disse Operaer bleve ogsaa en farlig Konkurrent for Selskabet, Tilhørerkredsen indskrænkedes, og tilsidst blev det (i 1748) opløst, væsenlig af Mangel paa fornøden Deltagelse fra Publikums Side.

Langt ældre end dette musikalske Selskab var en anden Forening, kaldet „det pavelige Kollegium", der ogsaa havde Medlemmer udenfor Kjøbenhavn. Den omtales af Holberg i Epistlerne og i „Moralske Tanker", og efter alt at slutte var den stiftet udelukkende til Morskab og lystig Underholdning. I „Moralske Tanker" meddeler han derom følgende: „For nogle Aar siden havde nogle lystige Hoveder stiftet et latterligt *Societet*, som forestillede Paven med hele Cardinalernes *Collegio*. Den, som skulde agere Pavens Person, blev saaledes underretted, at han udi Gebærder og Tale skulde lade se en bestandig Gravitet. Den samme habiliterede sig saaledes udi samme Karakter, at han ved at efterabe en Andens Natur ligesom talede i sin egen. Thi efterat *Societetet* var ophæved, og han havde en Gang en Sag at udføre for en vis Ret heri Staden, talede han med en saadan Gravitet og Myndighed, at Assessoren udi Retten, som ikke kjendte ham, menede, at han var beskjenket. Men, da de finge at høre af Præsidenten, som havde Kundskab om ham, at han nyligen tilforn havde været Pave, blev deres Fortrydelse forvandlet til Latter." E. Pontoppidan omtaler i sine *Collecteana* ligeledes dette Selskab, der efter at have bestaaet i en halv Snes Aar ophørte i 1718. Som det lader til, har det bestaaet af Folk i agtede Stillinger. Der nævnes saaledes Højesteretsadvokat Wesling, der agerede

„Cardinal-Cammerling", Kancelliraad Eisenberg, der førte Titel af Protonotarius, Generalfiskal Smidt, der var *Inqvisitor hæreticæ pravitatis*, Pastor Anchersen ved Runde Kirke, senere Biskop i Ribe, kaldtes Biskop af Ostia, og en Wiborg, hvis Stilling ikke nævnes, var Pave. Det lystige Selskab kom sammen i et eget Lokale i et Vinhus i Fortunstræde. Der holdtes Taler som i et paveligt Konsistorium. „Nogle af dem pokulerede gevaltig, saa man kan tænke, de paa et Vinhus ei holdt tørre Orationer." Prost Reenberg, der antages at have været Medlem af Selskabet, fortæller derom en morsom Historie. Et Par af Medlemmerne havde væddet om en Amme (Ahme) Rhinskvin. Den tabende kjendte en Amme, som drak. Han faar fat i hende, drikker hende fuld i Rhinskvin, lader hende bære til den vindende, som uden strax at se, hvad der er lagt i hans Port eller Forstue, giver Karlen gode Drikkepenge. Men da han derefter vil prøve Vinen, „fandt han en So, som han maatte lade sove Rusen ud". Det lader saaledes til, at den Spøg, der dreves i Selskabet blandt Medlemmerne indbyrdes, ikke altid var videre smagfuld. Paa det store kongelige Bibliothek beror endnu, som Justitsraad Chr. Bruun meddeler i sine interessante Noter til Udgaven af Holbergs Epistler — af hvilke ovenstaaende Oplysninger ere uddragne — en Levning af dette lystige Societets Forhandlinger. Det er en Tale paa 11 tætskrevne Foliosider, underskreven N. W. (Niels Wiborg?), og har som Titel: „Pavelig *Oration* og *Benediction* til en av sine Cardinaler, som tillige var *Notarius publicus* og *Directeur* ved et Postelins-Værk, holden da han indtrædede i sit andet Ægteskab med en smuk ung Jomfru". Der anføres et Fragment af denne Tale, om hvilken Hr. Bruun bemærker, at den langtfra tilfredsstiller Nutidens Fordringer til det ironiske eller humoristiske.

Til de sluttede Selskaber med særegne Formaal, som bestod, forinden Klubberne fandt Indgang i Kjøbenhavn, hørte ogsaa det nuværende kgl. Skydeselskab og danske Broderskab, hvis Stiftelse gaar tilbage til Middelalderen. At omtale dette nærmere er overflødigt, da dets Historie er godt bekjendt. Det skal kun bemærkes, at det i ældre Tid ligesom nu ikke alene bestod af ansete Mænd af Borgerklassen, men at ogsaa de danske Konger og Prindserne af Kongehuset samt Hofpersonalet vare Medlemmer, og at dets aarlige Kongefugleskydning var en stor Fest for Publikum.

De egenlige Klubber i Kjøbenhavn vare, som allerede bemærket, af en langt senere Datum end de nævnte Foreninger.

Dette fremgaar alene deraf, at Holberg ikke paa et eneste Sted omtaler dem i sine Komedier eller i sine andre Skrifter, skjønt der jo ellers ikke er noget Samfundsforhold paa hans Tid, som han ikke paa en eller anden Maade berører og derved afgiver en ypperlig Kilde til Kundskab om disse. Han vilde sikkert ikke have undladt at lade sin Satire spille paa Klubbernes Bekostning, ikke blot med Hensyn til de Adspredelsers undertiden temmelig betænkelige Beskaffenhed, som Medlemmerne her henfaldt til, men navnlig ogsaa i Henseende til det Skaar, som Familielivet led derved. Og dog maatte Oprettelsen af deslige selskabelige Foreninger fra et upartisk Synspunkt være at betragte som en Fremgang til det bedre i Sammenligning med det Liv, der førtes i Holbergs Dage, og hvori især Vinkjælderbesøg, som tidligere omtalt, spillede en Hovedrolle. I „Maskeraden" siger Henrik: „Ungdommen fornøier sig ved Spil og Dands og deslige Lystigheder, gamle Folk her i Landet ved at sidde paa et Vinhus om Aftenen og gjennemhegle Ungdommens Feil, indtil de af fire Vægtere maa lade sig slæbe drukken hjem."

Foruden Vinhuse og Vinkjældere var der andre offenlige Steder, hvor Folk af de saakaldte bedre Klasser kom sammen for at more sig med Kortspil, Konversation og Tobaksrygning, saasom hos Capio i Gaarden paa Hjørnet af Østergade og Kristenbernikovstræde og hos Per Larsen i Pilestræde. Hammers Have i Sorte Kristians Krog og Rabes Have paa Christianshavn vare yndede Beværtningssteder for Almuen, der ogsaa søgte paa de saakaldte Ølstuer eller Ølkjældere, hvor der foruden Øl udskænkedes andre Drikkevarer.

Efterhaanden blev der, især i Christian den Syvendes første Regeringsaar, oprettet Billardstuer, hvor der ogsaa blev spillet Hasard, og Kaffehuse, hvoraf der vel var nogle enkelte allerede i Holbergs Tid, men som egentlig først florerede under Struensee i den saakaldte Skrivefrihedsperiode, under hvilken det offenlige Liv fik et større Opsving. Flere af disse Kaffehuse, navnlig Mad. Neergaards i Badstuestræde og Mad. Juels i Sværtegade, bleve Samlingsstedet for Datidens Skjønaander og literære Personer, der delte sig i Partier. Saaledes var Neergaards Samlingsstedet for det Parti, der satte Ewald højest som Digter og havde sit Navn efter ham, medens hans Modstandere, der især bestod af Normænd, havde deres Sammenkomster i Mad. Juels Kaffehus. Divergensen, som allerede forinden var tilstede, udbrød i en aaben Fejde ved Ewalds Sørgespil „Rolf Krage", som Skjønaanderne i Juels Kaffe-

hus skarpt medtog, og ved Normanden Bredals bekjendte „Tronfølgen i Sidon", hvis Opførelse fremkaldte skandaløse Scener i Skuespilhuset, hvilke det Ewald'ske Parti beskyldtes for at have foranlediget. Denne bekjendte Episode, hvortil knytter sig Ewalds „Brutale Klappere", hører med til Danmarks Literaturhistorie og berøres kun her for at vise, hvorledes der deraf fremstod en Forening, der navnlig ved Wessels og andre bekjendte Mænds Deltagelse er bleven foreviget. I Mad. Juels Kaffehus kom Johan Nordahl Brun, Ove Gjerlew Meyer, Brødrene Wibe, Johan Herman Wessel, Brødrene Frimann, Edvard Colbjørnsen, Søren Monrad, B. Prahl, Fasting, N. Treschow o. fl., for det meste Normænd. Det Ry, at her var Samlingspladsen for gode Hoveder, og at man saaledes kunde faa at høre lystige Indfald og alvorlig Diskussion, drog efterhaanden en stærk Søgning til dette Sted, hvilken just ikke altid var Stamgæsterne behagelig. Wessels Impromptu om Hesteprangeren:

„Den Mand, som sælger Heste,
Han gjorde vel det bedste,
Ifald han gik sin Vei,
Thi man ham lider ei." —

kan saaledes med Bestemthed antages at have været rettet til en af disse besværlige Gjæster, af hvilke der, som der fortælles, var enkelte, som affekterede at tale med norsk Accent for at gaa og gjælde for Normænd og derved komme til at høre til de mere priviligerede. Omtrent det samme Paahæng kom tilstede i Neergaards Kaffehus, og for at blive fri derfor paa begge Sider, fattede ethvert Parti for sig næsten omtrent samtidig den Tanke at faa egne Værelser paa selve Stedet, som ikke maatte betrædes af andre end af den faste Stok. Saaledes var det, at det bekjendte norske Selskab etablerede sig hos Mad. Juel. Det skete omtrent 1773. Efterhaanden antog Sammenkomsterne, der fra først af vare beregnede paa gjensidig Underholdning, en mere positiv Karakter i æsthetisk og poetisk Retning. Selskabet fik en literær Karakter, idet det udsatte Præmier for Væddekampe over poetiske Æmner, og i 1775 anmeldte det sig første Gang offenlig som et literært Samfund ved Udgivelsen af Skrifter, der skyldtes dets mest fremragende Medlemmer. Den Indflydelse, som det norske Selskab udøvede paa Smagen, kan ikke undervurderes.

Om Livet i det norske Selskab udtaler Rahbek, der var

Medlem, sig med stor Forkjærlighed i sine Erindringer. Han sætter deri ogsaa et smukt Mindesmærke for Kaffehusværtinden, Mad. Juel, der blev betragtet som en sand Moder for Medlemmerne og var behagelig og forstandig i Omgang. Hvor afholdt hun var, fremgaar deraf, at hendes Fødselsdag den 9. Februar hvert Aar blev festligholdt ved et Gilde, hvortil der skreves Digte. Ved en af disse Lejligheder skrev Wessel følgende:

„Bliv søde Mad. Juel! mod al Formodning rig,
Og henlev dette Aar og mange lykkelig!
Saa at vi længe maa den sjældne Lykke nyde,
At finde Nordmands Sjæl logeret hos en Jyde."

Denne Afsondring, som saaledes udførtes af Stamgjæsterne i Neergaards og Juels Kaffehuse, kan betragtes som Begyndelsen til Klubberne og Klublivet i Kjøbenhavn. Men til disse Selskabers Oprettelse medvirkede ogsaa andre Omstændigheder. En Forfatter skriver herom følgende: „Jo mere Yppigheden og Forfinelsen tiltog med en fremblomstrende Handel og Søfart, desto mere følte man Trang til at efterligne fremmede Sæder og til, saa at sige, at overflyve sin Stand. De stille huslige Glæder, den inderlige Fortrolighed i Familiens skjønne Kredse tabte sig. Familieselskaberne bleve for simple og spidsborgerlige, Værtshusene og offenlige Steder for gemene. Store Kredse og Klubber maatte der dannes, utilgængelige for enhver Uindviet, skjøndt de i Grunden ikke vare udmærkede fra offenlige Steder ved andet, end at de kun vare tilgængelige for et bestemt Antal Valgte eller Udvalgte, der efter Loven spillede Kort, røg Tobak, sladrede, hørte en Gang imellem en Koncert og tegnede sig visse Gange om Vinteren til et Bal eller en Souper. Hver Familie, hvert enkelt Menneske, der regnede sig til de bedre Stænder, skulde være Lem af et saadant Selskabslegeme." Efterat have fremhævet nogle Fortrin ved dette Klubliv, saasom, at det kunde give Anledning til at stifte nyttige Bekjendtskaber og udvexle Ideer, dvæler Forf. saa ved dets Skyggesider, der efter hans Mening langt overvejede hine. „Husfaderen," siger han, „blev dragen bort fra sin Families Skjød. I Stedet for at tilbringe den lange Vinteraften efter fuldendt Dagarbeide i sin Huskreds, være sin Ægtemages Selskab, sine Børns Veileder; i Stedet for at søge og finde sin Lykke der, hvor saa mange naturlige Baand drog ham hen, flyede han til Klubben, der ved Kortspillets og Konversationens magnetiske Kraft trak ham saa uimodstaaelig til sig. Ogsaa den unge ugifte Mand søgte nu sin Lyksalighed i Klubben,

ked af at besøge de gammeldags, stive Familiekredse. I Klubben behøvede man ikke at være saa tvungen som paa offenlige Steder, hvor man stødte sammen med saa mange Ubekjendte og maatte være forsigtig i sin Tale. Her var man blandt lutter Fortrolige, her kunde man tale, hvad man vilde, gjennemhegle, hvem man vilde, fortælle Byanekdoter og Byrygter, som man vilde. Vistnok var Tonen i alle Klubber ikke lige, men dens Hovedkarakter var dog Aabenmundethed. Fruentimmerne tog vel ikke Del i de daglige Sammenkomster og Konversationen, men de skulde dog til Bal og Koncerter. Ikke at tale om Bekostningen, det medførte for Husfaderen, som skulde føre sin Kone og et Par voxne Døttre til et saadant Bal, saa maatte saadanne Sammenkomster, hvor den Ene saa gjerne vilde overgaa den Anden i Pragt og Stads, tillige aabne en vid Mark for Misundelse og umættelig Glimresyge. Saaledes blev Klubvæsenet Moder til den hos os saa overhaandtagende Overdaad i Klædedragt blandt det andet Kjøn. Ligesom alle Klasser nu skulde og maatte være Klubmedlemmer, saaledes udbredte ogsaa Yppighed sig derved endog til de simpleste Stænder, og det var nu ikke mere paa Klædedragten, men kun i Hof- og Statskalenderen, man kunde kjende den første Rangsperson fra den simplere Borger."

I denne Skildring mærker man den strenge Moralist, der holder paa det gammeldags og vel ogsaa i sin Dom gjør sig skyldig i en ikke ringe Overdrivelse. Men adskilligt sandt var der dog i den, og at Klubberne udøvede en ikke videre heldig Indflydelse paa Familielivet, at det var meget bekosteligt for Familiefædre at være i dem, og at de maaske ogsaa vakte Glimresyge, kan vel ikke nægtes. Der var desuden Klubber, hvor der blev spillet højt, ja endogsaa Hasardspil, naturligvis hemmelig, eller i en saadan Form (Kvinespil), at det ikke godt kunde forbydes, og hvormed Folk ruinerede sig. Ved festlige Sammenkomster gik det undertiden meget flot til, og Skildpaddegilder vare temmelig almindelige. Wiwets den 10. November 1787 opførte Lystspil „Enken og Ligkassen" indeholdt Hentydninger til dette Fraadseri. I en Skrivelse til den kgl. Theaterdirektion fortæller Wiwet, at Signalet til Stykkets Udpibning den første Aften, det blev givet, udgik fra en Markør i den Klub, som holdtes hos Edinger paa Kongens Nytorv, og som af „Ædere", der havde følt sig trufne, var kjøbt dertil.

Hvad der iøvrigt var karakteristisk for flere af disse Klubber, var den exklusive Karakter, som de søgte at hævde i

Overensstemmelse med Tidsaanden, der sondrede stærkt mellem de forskjellige Samfundsklasser. Haandværkere kunde sjældent faa Adgang til dem, og skete det, var det kun en Undtagelse; i saa Fald maatte den paagjældende sidde i en meget stor Bedrift eller mulig ogsaa indtage en Stilling f. Ex. som Officer i Borgervæbningen. I de fleste Klubber vare Jøderne aldeles udelukkede, og der fortælles, at den rige Nathan David, afdøde Konferensraad Davids Fader, erklærede det for et Savn i hans ellers saa lykkelige Liv, at han ikke kunde blive Medlem af „Harmonien". Som en Modvægt til de her fremhævede Skyggesider ved Klublivet fortjener det at anføres, at flere af Klubberne, foruden Selskabelighed, havde et filantropisk Øjemed, saasom at understøtte fattige Familier, at opklæde fattige Børn o. desl. Herom mere i det følgende.

Da Klubberne i den første Tid betydelig forøgedes i Kjøbenhavn, fandt det Guldbergske Ministerium sig foranlediget til at udvirke en kgl. Kabinets-Ordre til Politimester Fædder, dateret den 10. Maj 1780, indeholdende forskjellige Bestemmelser om deres Organisation og Virksomhed. Den indledes paa følgende Maade: „Ligesaalidet som Vi paa den ene Side vil hindre Vore Undersaatters anstændige og uskyldige Fornøielser, saalidet vil Vi paa den anden Side, at der maa blande sig deri Uordener, der allevegne, og især i Hovedstæderne, aldrig mangle at savne, især for Ungdommen, skadelige Følger. De saakaldte Clubs, som ere blevne indførte her i Staden, have i sig selv intet Anstødeligt; men da Ungdommen herved let kunde henfalde til Ledighed, til Forsømmelse af deres høie Pligter og til Ødselhed med deres, endog for Staten, kostbare Tid, ja, da der let i Længden kunde, ved Anledning af slige Sammenkomster, opstaa endnu farligere Udsvævelser, saa give Vi Dig, som Vores Politimester, herved tilkjende o. s. v." Derefter følger forskjellige Bestemmelser, saasom at Politimesteren skal gjøre sig bekjendt med de bestaaende Klubber, deres Bestyrelse, samt hvor de have Lokaler, og kontrollere dem; at Formændene i Klubberne skulle saavidt muligt være Embedsmænd eller i det mindste Mænd af en agtet Alder, et sat Væsen og bekjendt god Opførsel, at disse Formænd skulle være ansvarlige for Ungdommens Opførsel, sørge for, at Forlystelserne ere anstændige, og at der ikke foregaar noget, som strider mod en sømmelig Tone; at Sammenkomsterne sluttes Kl. 11 om Aftenen, at alle Slags Hasardspil forbydes o. s. v. I disse Bestemmelser var der intet indført om nogen Klubskat; saavidt vides, blev denne fastsat først i Ty-

verne af indeværende Aarhundrede. Lovene for de enkelte Klubber vare ogsaa i det væsentlige affattede i Overensstemmelse med de anførte Bestemmelser.

Den ældste Klub i Kjøbenhavn antages at have været den Fabricius'ske, hvis oprindelige Stamme var Medlemmer af det Ewald'ske Parti i Mad. Neergaards Kaffehus i Badstuestræde, blandt hvilke der nævnes Brødrene Rosenstand-Goiske, E. Falsen, E. Horn, I. M. Schønheyder, W. Abrahamson o. fl. Den antages at være stiftet i Aarene 1774—75. Oprindelig blev den kaldet den Neergaardske Klub og havde da sit Lokale i anden Etage over Kaffehuset. Senere fik den Navn efter den Husejer, hos hvem den fik et større Lokale. Omtrent samtidig stiftede det daværende Literaturselskab, hvis Medlemmer ønskede at have et eget Sted, hvor de kunde forhandle om Selskabets Anliggender, den Dreyer'ske Klub. Dette Lokale fandt det hos en Literatus ved Navn J. Dreyer, der var flyttet fra Fyen til Kjøbenhavn og utvivlsomt var en gammel Universitetsven af adskillige blandt Medlemmerne. Selskabet bestod oprindelig kun af 17 Personer, og da de fleste af disse hørte til Literaturselskabet, der ikke havde noget videre anset Navn i den literære Verden og derfor kaldtes Makulaturselskabet, blev denne mindre velvillige Betegnelse ogsaa i Begyndelsen overført paa Dreyers Klub. Den forøgedes efterhaanden og talte et anseligt Antal Deltagere. Som det ifølge en Tale, Dreyer holdt ved Selskabets 50 Aars Jubilæum, lader til, førte den en næsten idyllisk Tilværelse i sine første Barndomsdage. „De faa Brødre kjendte hinanden saa nøie, at intet Ord havde nødig at veies, man legede som Børn, man certerede i rimede og urimede Impromptuer, man gjorde Viser, spillede Komedie — Sparsomhed og Tarvelighed var Dagens Orden — ingen Fest uden Kongens Fødselsdagsfest." Men efterhaanden som Medlemmernes Antal forøgedes, blev Karakteren en anden; der opstod Tvedragt, og Nytaarsaften 1790 blev denne saa stor, at halvhundrede Medlemmer meldte sig ud og stiftede en ny Klub med Kammerherre Suhm til Formand. Men efter tre Aars Forløb samledes begge Klubber igjen under Navn af „det forenede Selskab", og et Aar efter forenedes dette med den nævnte Fabricius' Klub, hvorefter det antog Navn af „Den nye Forening", medens det dog almindelig blev kaldt „Dreyers Klub".

Denne var den mest ansete af alle Klubber, dens Medlemmer bestod af Embedsmænd, Grosserere og næsten alle Datidens literære Notabiliteter; Rahbek, Brødrene Mynster og

Brødrene Ørsted, Abrahamson, Oehlenschläger, Baggesen, Werlauf og mange andre vare Medlemmer. Der blev diskuteret om literære Sager; der blev spillet Billard og Kort, og af og til var der Baller og Koncerter. Undertiden gik det meget lystigt til, især naar den store Bolle fuld af Punsch blev tømt. Denne Bolle af kinesisk Porcellæn var foræret Selskabet af en Skibskapitajn; den henstod i en egen Kasse og maatte, naar den skulde fyldes, sættes tom paa Bordet og der modtage det kogte Vand og de øvrige Ingredienser. Undertiden var det en eller anden Rigmand, der lod den fylde med Punsch paa sin Regning, saaledes den rige Grosserer Mariboe, en af de faa Jøder, som vare Medlemmer af Selskabet. Han havde havt en betydelig Handelsfordel og trakterede derfor med den store Bolle, fyldt med Madeira- og Champagnepunsch. Oehlenschläger, som i sine „Erindringer" oftere omtaler Dreyers Klub, fortæller, at han en Aften, efter at han havde været med at tømme den store Bolle og derved var bleven lystig og snaksom, vilde ved Bortgangen fra Klubben bevise, at han ikke havde den Rus, man beskyldte ham for, og han præsterede da dette Bevis ved at klatre op ad en Lygtepæl lige overfor Klublokalet i Læderstræde og stille sig oprejst paa Lygtepælens lille Kvadrat. Efter dette Experiment holdt han en opbyggelig Tale til de omstaaende, hvori han dog blev forstyrret af Vægteren, som kom til og spurgte ham, hvad han havde der at bestille, hvortil Oehlenschläger svarede: „Jeg studerer Astronomi". Vægteren vilde pibe, men Tilhørerne, blandt hvilke der var flere Officerer, mente, at han ikke burde forstyrre det unge Menneske i sine Studeringer. Vægteren gik nu sin Vej, og Oehlenschläger kom lykkelig ned uden at brække sin Hals.

Det var Drikkevisernes Tid. Der var ingen festlig Sammenkomst, intet lystigt Gilde, uden at der blev sunget, og uden at der til samme var digtet en eller flere Sange, hvis Thema i Reglen var til Pris for Vinguden og Selskabeligheden. De bedste Sange, der ere fremkomne i den Retning, og som have holdt sig til vore Dage, ere skrevne til Gilderne i Dreyers Klub. Saaledes Storms „Arrig slog Stærkodder Rynker paa Næsen", Baggesens „Det gaaer saa herligt overalt" og „For at være som man bør", Rahbeks „*Hocus pocus filias*" og „Min Doktor er en ærlig Mand", Todes „Oldtiden havde en god Skik", Abrahamsons „Min Søn om Du vil i Verden frem", Wessels „Braadne Kar i alle Lande" og mange flere, der findes i en Samling, som udkom i 1825.

Men Dreyers Klub var ikke udelukkende beregnet paa selskabelig Underholdning, den søgte ogsaa at stifte Nytte. Aarlig opklædte den fattige Børn, samt deltog i andre Veldædighedsværker. Fra den udgik navnlig ved Todes og andre Medlemmers Bestræbelser Stiftelsen af Selskabet Efterslægten, der har virket fordelagtig i flere Retninger, og hvis Skole er en af de bedste Frugter af dens Virksomhed. I 1789 kjøbte Klubben Gaarden paa Østergade, hvor Skolen er, og det var ogsaa her, at den i en Række af Aar havde sit Lokale, efter at det hidtilværende i Læderstræde og det senere paa Hjørnet af Silkegade og Kjøbmagergade var blevet for lille. Til Gaarden paa Østergade sigter Snedorffs smukke Sang: „Der stander en Gaard i Axelstad". Sit seneste Lokale havde Dreyers Klub i „Vildmanden", Gaarden paa Hjørnet af Østergade og Kristenbernikovstræde. Her var det, at Dreyers Klub blev forenet med den i 1783 stiftede Fichs Klub, senere kaldet Kongens Klub, hvis Navn den antog. Denne Klub var i 1795 bleven forenet med en anden i 1791 stiftet, som kaldtes „Det forenede Venneselskab", og hvis Lokale var blevet ødelagt i den store Ildebrand i Juni 1795. Kongens Klub bestaar vel endnu, men er for nogle Aar siden af pekuniære Hensyn blevet forenet med „det forenede borgerlige Selskab", stiftet i 1798, og fører nu Navn af „Kjøbenhavns Klub". Denne, hvis Medlemmer bestaa af ansete Borgere og Embedsmænd, har som Arv fra Dreyers Klub den omtalte store Bolle, der benyttes ved større Festligheder.

Af andre Klubber, som bleve stiftede i Slutningen af forrige Aarhundrede og i Begyndelsen af nærværende, kan nævnes Enighedsselskabet, det venskabelige Selskab, Harmonien*), det borgerlige Selskab, Enigheds Borgen, Koalitions-Selskabet, det bestandige borgerlige Selskab. Det sidstnævnte, som blev oprettet 1798, bestaar som bekjendt endnu og er i Besiddelse af en ikke ubetydelig Kapital, der blev erhvervet ved, at det store Areal, som hørte til dets Ejendom „Ravnsborg" paa Nørrebro, i Aarene 60 blev solgt til Byggegrunde. En særegen Klub var den engelske Klub *(Club anglais)*, oprettet i 1792. Den bestod væsentlig af fornemme Udlændinge, især Diplomater, som boede her i Byen. Ifølge dens Love skulde den administrerende Direktør være Diplomat, og af Hensyn til det Selskab,

*) Denne blev stiftet i 1778 under Medvirkning af Rahbek, der forøvrigt var en meget ivrig Klubist. Han fortæller, at „Harmonien" var et af de første Selskaber, hvortil „det huldere Kjøn" fik Adgang.

der kom, maatte der ikke ryges eller beholdes Hatten paa Hovedet, og ikke medtages Hunde. Den havde sit Lokale i en Gaard paa Kongens Nytorv. Hvor længe den har bestaaet, er ikke bekjendt. En anden særegen Klub var den svenske. Uagtet alle Medlemmer vare danske, havde den antaget dette Navn til Ære for Prindsesse Sofie Magdalene, Christian den Syvendes Søster, formælet med Gustav den Tredie af Sverige, der, som det hedder i Klubbens Statuter, „i mange Aar har været Rigets Ven". Denne Klub havde et politisk, literært og velgjørende Øjemed, men om dens Virksomhed er der intet videre bekjendt.

Hvorvel det er ganske naturligt, at Samtalen i disse Klubber i saa mærkelige Perioder som de, der falde sammen med deres Tilværelse, ogsaa drejede sig om Politik, saa vides det dog ikke, at der nogensinde fra dem er udgaaet noget, der kan kaldes en politisk Bevægelse, selv i saadanne Tider, da den under Struensee indførte Skrivefrihed blev indskrænket, eller da Indflydelsen af den franske Revolution gjorde sig gjældende ogsaa her til Lands og fik et Udtryk i Malthe Konrad Bruns og Peter Andreas Heibergs Skrifter og Digte, hvilke havde disse Mænds Forvisning til Følge. Imidlertid synes der dog at have været en enkelt Undtagelse i en senere Tid, nemlig i 1820 under den Bevægelse, som Dr. Dampe fremkaldte ved sine Forsøg paa at fremkalde en fri Forfatning.

Der existerede den Gang et Selskab, kaldet Clio, der vel var beregnet som et Læseselskab, men egentlig var en Klub, beregnet paa selskabelig Underholdning. Her søgte en Læge ved Navn Kildahl-Lund, der var nøje allieret med Dampe, at hverve Medlemmer for et hemmeligt Selskab, kaldet Konstitutionen, der skulde gaa ud paa ved Hjælp af en Revolution at fravriste Frederik den Sjette hans suveræne Magt og tvinge ham til at indføre en fri Forfatning. Det fælles Foreningstegn for Medlemmerne af dette Selskab var en Jernring, som bares paa en af Fingrene. Som det lader til, lykkedes det at faa flere af Medlemmerne i Clio, særlig adskillige Officerer, til at indtræde i det hemmelige Selskab. Men Kjærulff, som dengang var Politidirektør, fik igjennem en Markør, som tidligere havde været i Politiets Sold, Underretning om, hvad der var i Gjære. Dampe og Smeden Jørgensen, der betragtedes som Hovedmændene for Sammensværgelsen, bleve arresterede, og de øvrige Deltagere, af hvilke nogle fik en alvorlig Advarsel, bleve betagne af en saadan Skræk, at de alle som en

opgave deres revolutionære Hensigter. Det varede heller ikke længe, før Selskabet „Clio", hvis Rygte var blevet fordærvet, ophørte.

I 1820 bestod i Kjøbenhavn følgende Klubber og Selskaber: Selskabet Borgersamfundet (47 Medl.), det borgerlige Selskab (186 Medl.), det bestandige borgerlige Selskab (196 Medl.), det borgerlige Enigheds-Selskab (116 Medl.), Selskabet Clio (104 Medl.), Det dramatiske literære Selskab, ogsaa kaldet det Borup'ske Selskab (77 Medl.), det dramatiske Selskab „Constantia" (50 Medl.), det dramatiske Selskab „Thalia" (51 Medl.), det dramatiske Selskab: „Det Skjønnes muntre Dyrkere" (32 Medl.), Enigheds-Selskabet (162 Medl.), „den nye Forening", ogsaa kaldet Dreyers Klub (271 Medl.), Harmonien (270 Medl.), Kongens Klub (172 Medl.), det musikalske Akademi (40 Medl.), det forenede musikalske Selskab (148 Medl.), Venneforeningen (16 Medl.), det venskabelige Selskab (226 Medl.) og Selskabet „de forenede Venner" (65). Det samlede Antal af Medlemmer var saaledes 2229, og det kan i og for sig vel ikke betragtes som meget stort; men naar det betænkes, at Kjøbenhavn dengang havde en Folkemængde af næppe 100,000 Indbyggere, og at de fleste af disse Klubmedlemmer vare Familiefædre, som paa Grund af Klubbernes forhen omtalte mere exklusive Karakter nærmest hørte til Befolkningens højere stillede Klasser, saa vil man heraf kunne skjønne, at Klublivet var meget søgt, og at det hørte til den gode Tone at deltage deri.

I den anførte Fortegnelse er der nævnt ikke mindre end fem dramatiske Selskaber, og disse kunne ogsaa ret vel henregnes til Klubberne, fordi de, hvorvel de havde en særegen Bestemmelse, desuden havde lignende selskabelige Sammenkomster til Formaal som hine. Men Hovedsagen var at give sceniske Forestillinger. Theatret har altid været et Hovedmoment i de kjøbenhavnske Adspredelser, og Lysten til selv at agere, til at prøve det Trylleri, der knytter sig til sceniske Forestillinger, selv om man gaar en anden Livsbane, er ikke sjælden forbunden med den herskende Forkjærlighed for Theatret. Endnu er denne Tilbøjelighed tilstede i en ikke ringe Grad, hvorom vidner ikke blot de enkelte endnu bestaaende dramatiske Selskaber, men ogsaa de offentlige Dilettantforestillinger, der gives i forskjellige, tildels veldædige Øjemed, eller som finde Sted i Familiekredse til gjensidig Underholdning. Man ved jo ogsaa af Erfaring, at private sceniske Forestillinger afgive en Planteskole for dramatiske Talenter, idet der ikke er mange af de Skuespillere eller Skuespillerinder,

som vore Theatre have at opvise, der ikke forinden have prøvet deres Kræfter ved at optræde ved saadanne.

Imidlertid var der en Tid, som ligger temmelig langt tilbage, men hvor denne Lyst til at spille Komedie florerede her i næsten alle Klasser af Samfundet forholdsvis langt mere, end det nu synes at være Tilfældet. Vidnesbyrd derom afgiver ikke alene de dengang bestaaende dramatiske Selskaber, men ogsaa de to bekjendte Lystspil „Hr. Burchhardt og hans Familie" af Henrik Hertz og „Den dramatiske Skrædder" af C. N. Rosenkilde, hvori denne Mani er behandlet paa en karakteristisk og morsom Maade. I det førstnævnte Stykke er det ikke blot en ung Mand af den dannede Klasse, der i den Grad hengiver sig til sin Lidenskab at spille i Privattheatre, at han og hans Hustru, som ved hans Overtalelse deltager deri, ere nærved at blive gjorte arveløse af hans rige Svigerfader, der er en Hader af dette Væsen, men endog Tjenerskabet er Medlemmer af en egen dramatisk Forening, der holder en meget pudsig Prøve paa Tørreloftet og ved denne overraskes af den gamle Burchhardt. Denne udtaler sig paa følgende Maade om Lidenskaben for at spille Komedie: „Denne Daarlighed kjendte man dog ikke i min Ungdom, den blev i rig Maade forbeholdt vore oplyste Tider. Thi er det ikke ligesom en almindelig Fordærvelse, der har udbredt sig ej blot til Hovedstaden, men over hele Landet? Kan De nævne mig en Kjøbstad, saa ussel og ringe, at den jo ikke har sit staaende Theater, hvori Byens Honoratiores ugenlig en Gang præsentere sig? — Og her i Byen, hvor mange Kræmmersvende, Kontorister og Barbersvende kan man opregne, der ikke nu og da stive og stramme figurere paa et af den Mængde Theatre, der som Paddehatte skyde op hver Maanedsdag. Forleden Formiddag venter jeg i tre stive Klokketimer paa min Barber. Han kommer forpustet og aandeløs. „Hvor har Han været, min gode Mand?" spørger jeg. „Ach, verzeihen Sie. Wir hatten eine Extra-Probe." — Extra-Prøve! tænkte jeg — nu, kanske staar han ved Brandkorpset, og saa har det prøvet med Sprøjterne. Men da jeg skulde forhøre mig lidt nærmere, var Mennesket sandt for Herren hverken mere eller mindre end Medlem af et dramatisk Selskab! Men De kan tro, han fik Fødder at gaa paa. Jeg fortryder endnu, at jeg ikke anstillede en tragisk Extra-Prøve paa hans Ryg." — Dog finder ogsaa Lysten til at spille Komedie en kjæk Forsvarer i Tjeneren Daniel, som overfor Burchhardt bemærker: „Naar Herren gunstigst vil undersøge alle Ungdommens Forlystelser, vil De

finde, at Komediespil blandt alle er den uskadeligste. Hvad skal vel unge Mennesker foretage sig i deres Fritid? Skulle de tilbringe den i Ølhuse, Vinkjældere eller Konditorier? Eller skulle de gaa hen i en Klub? Jo, der anvende de nydelig deres Tid, for, naar de ikke ville politisere hen i Vejret om Europas Monarker, Grækenlands Frihed, Sydamerika og de spanske Kortes, saa staar der ikke andet tilbage end at smedde sig fast ved et Spillebord og øde baade Penge og Tid fra den tidlige Aften til langt ud paa Natten". Da Burchhardt hertil indvender: „Ej hvilken Snak! Kan man ikke paa en fornuftig Maade tilbringe sin Tid i en Klub?" svarer Daniel: „Jo, det forstaar sig, man kan snalse og drikke Punsch, det glemte jeg."

I „Den dramatiske Skrædder" er Satiren mod Privattheatrene ligesaa skarp som Holbergs mod den umodne Politiseren i „Den politiske Kandestøber", som Rosenkilde tog til Mønster, og Heiberg har ogsaa paa flere Steder i sine Skrifter udtalt sig skarpt mod Kunstens Vanhelligelse ved Dilettantforestillinger. Saaledes siger han i sit Skrift om Vaudevillen: „Kun i Forbigaaende vil jeg pege paa en vis raadden Gren af denne Dilettantisme, jeg mener de staaende Privattheatre, hvor Personer, som for største Delen have en anden Bestemmelse end Theatret, paa den ynkeligste Maade affektere at være Kunstnere og spilde deres Tid, som de kunde anvende bedre. Som selskabelig Forlystelse staa disse latterlige Parodier af et Theater langt under en ærlig L'Hombre eller Whist, der adspreder Sindet for nogle Timer, uden at efterlade en Rus, som gjør uskikket til alvorligt Arbejde, uden at fylde Hovedet med forfængelige Indbildninger og tomme Drømme, som aldrig kunne blive sande."

Det kan vel anses for temmelig afgjort, at der ikke i Kjøbenhavn existerede noget Privattheater, før det af Schwartz, Rosing og to andre Skuespillere den 3. Maj 1777 stiftede dramatiske Selskab blev oprettet. Dette havde imidlertid ved sit Formaal, at uddanne unge Talenter for Scenen, nærmest Karakteren af en dramatisk Skole, og ved Selskabets Forestillinger optraadte heller ingen andre end saadanne, der enten allerede vare ansatte ved Theatret eller vilde gaa denne Vej. Under Schwartz' Hovedbestyrelse udrettede dette Selskab særdeles meget til Fordel for Kunsten, og det kan med Føje antages, at den dramatiske Kunstretning, som vort Nationaltheater endnu følger, for en Del har sit Udgangspunkt fra denne Skole. Til Selskabets Fortjenester kan henregnes, at

det først bragte Ewalds „Balders Død" paa Scenen, forinden dette Digterværk gik over til det kongelige Theaters Repertoire. Der opstod imidlertid Splid mellem Medlemmerne, navnlig om Ikke-Skuespilleres Optagelse, og Følgen var, at paa Indstilling af Theaterbestyrelsen blev Selskabet ved kongelig Ordre opløst, efter at det havde bestaaet i halvtredie Aar.

Det er ikke usandsynligt, at dette Selskab gav Rahbek og Thomas Thaarup Ideen til Stiftelsen af det dramatisk-literære Selskab, som fandt Sted i 1789. Mest bekjendt er det under Navnet Borups Selskab efter den første Vært, i hvis Hus det spillede. Gjennem en lang Række af Aar hævdede det en stor Anseelse saavel ved sine mønsterværdige Privatforestillinger, hvori enkelte af det kgl. Theaters Personale medvirkede, foruden at flere Kapelmusici medvirkede i Orkestret, som ogsaa derved, at det blandt sine Medlemmer talte mange ansete Mænd af Embedsstanden og Literaturen. Af ældre Skuespillere optraadte Rosing, Knudsen, Rind o. fl., og Nielsen forsøgte sig her, før han gik over til Nationaltheatret. Blandt dem, der, uden at være Skuespillere af Faget, udfoldede et ikke ringe scenisk Talent, nævnes Wiehernes Fader, afdøde Havneskriver Wiehe, Stephen Heger, Etatsraad L. N. Hvidt, Etatsraad Salicath, Etatsraad Dr. Otto. Rahbek selv optraadte oftere, navnlig i holbergske Stykker som Jeronimus, skjønt han aldeles ikke havde Anlæg til at spille Komedie. Man tillod, at han spillede, fordi han ønskede det, og hans Præstationer vakte vel almindelig Munterhed, men han mærkede ikke, at man morede sig paa hans Bekostning. For at give et Begreb om hans Spil i det hele vil det, som afd. Etatsraad Otto fortæller i en Artikel i „For Romantik og Historie", være tilstrækkeligt at anføre, at han i alle sine Roller ufravigelig iagttog sine gamle Vaner. Han holdt saaledes altid helst begge Hænderne bag paa Ryggen, hvor de generede ham mindst, og paa de mest upassende Steder drejede han uafladelig Tommelfingeren paa højre Haand i Fladen paa den venstre o. s. v. Otto fortæller flere karakteristiske Anekdoter om Rahbeks Komediespil. Som oftest lærte han ikke sine Roller ordenlig, og han staar saaledes i Borups Selskabs Protokoller flere Gange mulkteret „paa Grund af Uvidenhed" i dem. En Aften, da han spillede i et Stykke, der hed „Desertøren", tog han hvert Øjeblik den ene Replik efter den anden fra sine Medspillende, og da en af dem gjorde ham Bebrejdelser i den Anledning, svarede han ganske rolig: „Jeg skal sige Dig, min Broder, jeg har selv oversat Stykket og spillet

forskjellige Roller i det; hver Gang Suffløren derfor angav en Replik, troede jeg, det var min." — Engang spillede han Svigerfaderen Jeronimus i „Jean de France". Nu deltog han aldrig i en Forestilling, uden at han maatte laane Klæder udenfor Garderoben, ikke blot Kjole, Buxer osv., men ogsaa Linned. Ved denne Lejlighed havde han af Etatsraad S. faaet en Skjorte til Laans; men da den var for stor og for lang til ham, og de korte Buxer, der hørte til hans Dragt, ikke kunde optage den, lod han den uden videre hænge ud bag til, dækket af Kjolen. I Scenen i 4. Akt, hvor Jean klæder ham paa efter fransk Mode, tager hans Kjole af og lader Bagsiden af den vende for til, glemte han sit Arrangement af Skjorten, som da til umaadelig Latter fra Tilskuernes Side præsenterede sig for Forsamlingen, og dette smukke Syn gjentog sig hver Gang, Jean drejede ham rundt for at faa den lange Halsklud viklet om ham. Hverken Rahbek eller Jean kunde begribe, hvorfor man lo saa hjertelig; Rahbek tilskrev det derfor sit gode Spil, thi han var fuldt og fast overbevist om, at han spillede udmærket. — Da Instruktør Schwartz havde forladt Theatret, og en af de tilstedeværende ytrede sin Beklagelse over dette Tab, sagde Rahbek: „Javist er det beklageligt; der er kun to Mænd i hele Byen, der kunne erstatte Schwartz som „værdig Fader", men uheldigvis forbyder deres Stilling dem begge to at gaa til Theatret." Da man derpaa forundret spurgte ham, hvem disse to Mænd vare, svarede han: „Den ene er Konferensraad Cold." — „Naa, og den anden?" — „Det er mig." — Der er herved at bemærke, at Konferensraad C. var en næsten lige saa slet „værdig Fader" som Rahbek selv, og Anekdoten beviser saaledes, at han ligesaa lidt forstod at dømme andre som sig selv. Otto fortæller ogsaa, at man en Aften havde faaet Thorvaldsen op paa Brædderne i Borups Selskab. Han og Rahbek vare alene paa Scenen, og Thorvaldsen skulde sige den eneste Replik, han havde; men den udeblev ganske. „Naa, hvad bliver det til?" hviskede Rahbek ivrig til sin Medspillende, men han vedblev at bevare den samme haardnakkede Tavshed. „Sig dog noget! sig, hvad der falder Dig ind!" sagde Rahbek halv højt og utaalmodig. „Der falder mig slet ikke noget ind," svarede Thorvaldsen i en lav Tone, og denne naive Tilstaaelse hilstes naturligvis med en ustandselig Latter.

Kvinderollerne i det Borupske Selskab bleve spillede af unge Mænd, først i de sidste Aar indtraadte der heri en Forandring. Selskabet havde først Lokale i Store Kongensgade,

derefter paa Hjørnet af Landemærket og Lille Kjøbmagergade og senest i „Vildmanden" paa Østergade. Saavidt vides, ophørte det i Begyndelsen af Trediverne. — I Slutningen af det forrige Aarhundrede bestod der foruden Borups Selskab et Par andre private Skuespillerselskaber, et, som kaldte sig „Det Skjønnes muntre Dyrkere", ogsaa kaldet Klosterstrædeselskabet, og et andet, som kaldtes Skindergadeselskabet. Disse Selskaber talte ligeledes, som Werlauff meddeler i sine „Erindringer", mange tildels ansete Embedsmænd, af hvilke nogle skulle have udmærket sig ved Udførelsen af enkelte Roller. Saaledes skal Kammeradvokat Schønheyder have spillet Ulysses v. Ithacia meget fortrinlig, Professor i Historie Kjerulff de holbergske Arv'er og Konferensraad Holm ved Kreditkassen for Husejere den holbergske Jeronimus og Molières gamle Mænd. Indtil i Tyverne existerede der et „holsteinisch-dramatische Gesellschaft", hvor der blev spillet tyske Komedier, og hvis Medlemmer nærmest bestod af Holstenere og herboende Tyskere. I den store Kaserne i Sølvgade var der i Aarene 1810 og 1811 et militært Theater, hvor der ugenlig spilledes af militære Liebhavere, som det lader til for det meste paa Tysk, og hvorved de forreste Bænke vare opfyldte af Stabsofficerer, Hofkavalerer og mange Damer.

Af en hel anden Art og Beskaffenhed end det Borupske vare de Selskaber, hvortil Hertz og Rosenkilde sigte i deres Stykker. Saavel Medlemmer som spillende hørte paa enkelte Undtagelser nær til de jævne Borgerklasser, og var der end enkelte gode Kræfter, saa vare de fleste dog højst middelmaadige. Men de vare meget ivrige i deres Kald, og mangen en forsømte sin Næringsvej for at kunne trække Thespiskarren paa Prøver og Forestillinger. Det var næsten, som det var deres Livsopgave. Ældre Folk ville maaske endnu mindes at have set i Kjøbenhavns Gader en simpelklædt, gammel, foroverbøjet, noget korpulent Mand med et ret karakteristisk, godlidende Ansigt, og hvis Særkjende var en gammel ræverød Paryk, under hvilken det graa Haar paa alle Sider stak frem. Denne Mand, der havde skrevet en Masse Theaterstykker, hvoraf enkelte bleve opførte paa Privattheatre, men aldrig ere trykte, og som er Forfatter til den bekjendte Sang „Om hundrede Aar er alting glemt", Landvæsenskommissær Søeborg, var en af Thalias ivrigste Dyrkere og et meget virksomt Medlem af flere dramatiske Selskaber. Levende paa sine gamle Dage af en lille Pension, var han ikke sjælden nødlidende og

blev undertiden hjulpen af Frederik den Sjette og senere af Christian den Ottende. Naar han paa denne Maade var kommen i Besiddelse af et Par Hundrede Daler, anvendte han en Del af dem til at fornye gamle Erindringer fra sit Kunstnerliv. Han lejede da for en Aften en Række Værelser i Hotel du Nord, lod opdække et glimrende Bord og inviterede sine Kunstfæller, Herrer og Damer, til at tage Del i Gildet. Ved saadanne Lejligheder gik det meget lystig til, man opfriskede det tidligere oplevede, man gjentog gamle Historier og Anekdoter fra Skuespillerlivet, og naar saa Aftenen var forbi, „Glasset tomt og Tappen tør", begyndte Søeborg igjen sit vegeterende Liv, indtil Skæbnens Gunst forundte ham Lejlighed til atter paa lignende Maade at beværte sine Gjæster.

Paa Theatret paa Hjørnet af lille og store Kannikestræde og paa Theatret i en stor Gaard paa Kongens Nytorv, nu Nr. 6, spillede afvexlende fem til sex af disse Selskaber. Disse Theatre vare efter Nutidens Begreber meget maadelige. Tilskuerpladsen var lille og daarlig udstyret og selve Skuepladsen meget indskrænket og saa lav, at Skuespillerne, naar de vare velvoxne, ragede op til Loftet. Tilskuerne kunde undertiden faa et Indblik i Omklædningens Mysterier, naar Personalet i et Stykke var saa talrigt, at det ikke kunde finde Plads i de meget indskrænkede Paaklædningsværelser. Til de respektableste af disse Selskaber baade i Henseende til Medlemmer og Forestillinger hørte „Constantia" og „Holbergs Minde". Her var det, at Chr. Schmidt, Folketheatrets senere Direktør, Kammerraad Lange, Knobelauch, senere kgl. Skuespiller Knudsen og senere kgl. Kammersanger Chr. Hansen først optraadte; til de spillende Medlemmer hørte desuden Theatereleverne Waltz, Gundersen og Ferslev samt Dandserne Fredstrup og den ældre Strambo, medens der var adskillige kgl. Kapelmusici i Orkestret. „Holbergs Minde" havde endog et højtstaaende Æresmedlem, Overhofmesteren hos Frederik den Sjettes Dronning, J. L. Brockenhuus, som altid indfandt sig til Selskabets Forestillinger. Et i Ordets egenlige Forstand fremragende Medlem var Grosserer, Oberstløjtnant i Borgervæbningen Garbrecht, hvis lyriske Digtertalent bragte Selskabets Fester og Forestillinger rige Frugter. Han deltog ogsaa i Forestillingerne. En Aften optraadte han som General Bildau i Skuespillet „Spillerne". Han havde iført sig stramme hvide Benklæder og Ridestøvler, og hans svære Korpus fremhævedes endnu mere derved, at Theatret var meget lavt og hans Medspillende smaa og spinkle Personer. Idet han

traadte ind paa Scenen, hørtes et forbauset Udraab „*God dam!*“ fra Tilskuerpladsen; det kom fra et Par engelske Skibskaptainer, der var tilstede som besøgende. Dette undgik ikke Gabrecht, og fra den Aften afsluttede han sin dramatiske Bane. Langt mere underordnet end de nævnte vare „Thalia“, „Dramaturgien“, „Dramatisk Broderskab“ og endnu en Del andre, blandt hvilke der fandtes nogle, hvis Øgenavne „Den dramatiske Drukkenskab“ og „Det blaa Øie“ tilstrækkelig betegne den Mening, Folk havde om dem. Af disse Selskaber existerer der intet mere, og som bekjendt ere ogsaa for flere Aar siden Theatrene i lille Kannikestræde og paa Kongens Nytorv nedlagte. Kun „Holbergs Minde“ bestod endnu i det mindste for et Par Aar siden, dog ikke mere som dramatisk Forening, men som et velgjørende Selskab, nærmest med det Formaal at opklæde fattige Børn. I den nyeste Tid er der atter oprettet et Par dramatiske Selskaber, til hvis Brug et lille Theater er indrettet i Seekamps Lokale paa Gammelholm.

Over Kulisserne, bag Kulisserne og foran Kulisserne.

gamle Dage — jeg ved ikke, om det er Tilfældet endnu — bar det kongelige Theater i Hannover en latinsk Indskrift, der i Oversættelse betød: „Theatret skal forskjønne Mandens Hvile og være en Løn for Dagens Anstrængelser". Denne Opfattelse af Theatrets Betydning staar vel ikke ganske i Samklang med vort Nationaltheaters Indskrift: „Ei blot til Lyst", der paa en vis Maade stiller det kritiske Spørgsmaal i Forgrunden, men desto mere harmonerer den med den Modtagelighed, hvormed man i sin første Ungdom hengiver sig til den Nydelse, som theatralsk Forestilling bereder Sindet, idet man da modtager Indtrykkene umiddelbart og uden at undersøge, eller være i Stand til at undersøge, om Smagens og Kunstens Fordringer fyldestgjøres, da man med Liv og Lyst hengiver sig til den Illusion, der er Grundvolden for al dramatisk Kunst, og som denne først og fremmest gaar ud paa at skabe og vedligeholde.

Der er sikkert ingen, som ikke i sin første Ungdom ved at overvære en theatralsk Forestilling har havt denne ublandede Nydelse. Theatret er da et Tryllerige, hvor man indfinder sig med en velgjørende Gysen, med en højtidelig Forventning om det vidunderlige, der vil aabenbare sig. Selve Instrumenternes Stemning i Orkestret er trods Dissonanserne en Forlystelse, der hører til det eventyrlige, det er Illustrationen af det ubevidste. Tæppet flyver op. Man ler, man græder, Hjertet nyder, hvad Fantasien foregjøgler. Man har dyb Medfølelse med den forfulgte Uskyldighed, man hader Skurken, og man jubler, naar Straffen rammer ham. Og naar saa Tæppet falder, og Stykket er forbi, da medtager man Indtrykket dybt og varigt, ja det følger os gjennem hele Livet, og i Alderdommen mindes man endnu klart og tydeligt, hvad man i hine lyse Ungdomsdage saa og hørte.

Dette er i det mindste Tilfældet med den, som nedskriver disse Linier. Han gjæstes ofte af Mindets lyse Aander. Men i den Modtagelighed, som det unge Sind har for slige Indtryk, i denne Evne til at bevare Minder fra Fortiden langt mere end Begivenheder i en ældre Alder, er man let fristet til at se disse i et Rosenskær og derved blive ubillig mod Nutiden. Hvor ofte hører man ikke ældre Folk sige: „Ja, i min Ungdom, dengang forstod man at spille Komedie, dengang var det ganske andre udmærkede Stykker man gav, — hvad er det nu?“ — Der kan, navnlig hvad det første angaar, sikkert være nogen Sandhed deri, men dog kun en Sandhed med Modifikation. Ganske vist frembød det kongelige Theater i ældre Tid en Hærskare af store Talenter, men naar man læser Datidens kritiske Anmeldelser af det kongelige Theaters Forestillinger, vil man finde, at man havde meget at udsætte, og at man, ligesom nu, som en Modsætning henviste til, hvad Kunsten havde skænket i en tilbagelagt Tid. Og hvad Stykkerne angaar, da ved man jo af Erfaring, at naar et ældre Arbejde fra den Tid, der ikke hører til de egenlig klassiske, nu optages igjen, er det undertiden for Nutidens Tilskuere ubegribeligt, at man i sin Tid har fundet det værdigt til Opførelse paa det kongelige Theater, end sige, at det i sin første Nyhed har gjort en ualmindelig Lykke. Aarsagen er vel først og fremmest den bedre og renere Smag, som nu gjør sig gjældende; det kan ogsaa være, at hvad man fra hin Tid har bevaret i Hukommelsen og indprentet i Tankerne, kun er det materielt synlige, ikke det, som igjennem Øjet tiltaler Sjælen; men i ethvert Tilfælde viser det sig, at Beundringen af Fortiden som oftest har

sin Grund i den naive Sands, som i Ungdommen sad paa Dommersædet, en Beundring forøvrigt, der vel hos adskillige mere er en arvet Tradition end hidrørende fra Selvsyn.

Men hvorledes det nu er: disse Erindringer have deres Værd, idet de fastholde Indtryk, som den enkelte kan glæde sig ved i den stærkt fremrykkede Alders stille Timer, og som ogsaa kunne tjene til Underholdning for hans Omgivelser. Theatret giver dog til enhver Tid det rigeste Stof for Samtalen. Det kan næsten med Føje siges, at det vilde se meget galt ud med det selskabelige Liv, hvis der intet Theater var, ingen dramatiske Forfattere, især de anonyme, der altid interessere i høj Grad, ingen Skuespillere og Skuespillerinder, ingen Dandsere og Dandserinder, ingen Kulisser — det vil sige det, der foregaar bag disse, og som jo ikke saa sjældent afgiver et meget frugtbart Stof.

Og dette gjælder ikke blot Nutiden, ikke blot Dagen og Øjeblikket, nej, det gjælder ogsaa Fortidens Theaterbegivenheder og Personligheder. Jeg kjendte en ældre Mand, der færdedes meget i Theaterverdenen, var uudtømmelig i Historier fra hine gamle Dage og tillige havde den Gave at fortælle godt. Han var derfor særdeles vel set i Selskabslivet og var altid omgivet af en talrig Kreds af Tilhørere, som med stor Interesse lyttede til hans Fortællinger. Dette er let forklarligt. Ligesom Skuespillerlivet paa en vis Maade er et stærkt potenseret Liv for sig, saaledes ere ogsaa Kunstens Dyrkere, især de mere fremragende, en Menneskeart med særegne Ejendommeligheder, paa hvilke den almindelige Maalestok ikke kan anvendes. Det kan endog med Føje siges, at der er visse Skjødesynder, hvorpaa Theaterlivet giver et Slags Privilegium, og hvormed der bør ses igjennem Fingrene. At faa et Indblik i dette Liv, gjennem forskjellige Træk, maaske gjennem Anekdoter at faa et Begreb om de Kunstneres personlige Karakter og Færden i Samfundslivet, hvilke man ofte har hørt omtale som Bærere af den nationale sceniske Kunst i ældre Tid, er for enhver, der elsker denne Kunst, af utvivlsom Interesse. Og i denne Interesse ligger i Grunden en Retfærdighedshandling. Den sceniske Kunst, der er Skuespillernes Værk, har den Svaghed, at den kun er knyttet til Øjeblikket. Maleren, Billedhuggeren lever i sine Værker, Skuespilleren, naar han har forladt Scenen eller betalt Døden sin Tribut, efterlader sig derimod intet synligt Vidnesbyrd om sin Virken, han lever kun i Erindringen, og at bevare og at opfriske denne og paa den Maade at bevare hans Minde, er kun

at øve en Retfærdighed mod den, der, uden maaske at høste andet end en tarvelig Løn, ikke blot har forskaffet sin Samtid store Nydelser, men ogsaa ved sit Talent og sin Spillemaade har skabt Efterfølgere, ved hvis kunstneriske Virksomhed Nutiden glæder sig.

Efter det anførte tør jeg vel ogsaa haabe, at hvad jeg i det følgende vil meddele af mine Erindringer i den nævnte Retning fra min første Ungdom, der faldt sammen med den sceniske Kunsts største Blomstringstid paa det kongelige Theater, tør gjøre Regning paa Læserens Interesse. Hvad der i disse har forekommet mig mangelfuldt, har jeg søgt at fuldstændiggjøre ved mundtlige Meddelelser fra andre eller ogsaa ved at øse af trykte Kilder, der forøvrigt med Hensyn til mit Formaal ikke ere synderlig talrige.

Man har maaske studset ved at finde Betegnelsen „Over Kulisserne" anvendt i Titlen. Hvorledes? Kan der fortælles noget om, hvad der foregaar *over* Kulisserne? Der kan dog ikke være noget af Interesse at meddele om Maskinfolkenes Virksomhed i Højden, om deres Færden med Valser, Tove, Sofitter o. s. v. Nej, aldeles ikke — det er heller ikke Meningen. Disse brave Folks Virksomhed, hvor betydningsfuld den end kan være, vil aldeles ikke blive omtalt. Men for mig har netop dette „Over Kulisserne" en ikke ringe Betydning, for saa vidt det var derfra, at jeg som Dreng saa den første Theaterforestilling i mit Liv. Og herved kommer jeg til at omtale noget, om hvis Existens nu vistnok kun meget faa have en Anelse. I min Barndom gik man ikke alene paa Komedie i det kongelige Theater i Parterre, Galleri, Loge og Parket, men ogsaa paa selve Loftet, paa det Loft over Scenen, hvor Maskineriet er. Der blev endog udfærdiget Billetter dertil, ja der var, som ved enhver anden ordinær Plads, ansat en egen vagthavende Kontrollør. Jeg skal ikke kunne sige, naar man begyndte at aabne Adgangen for Tilskuere til denne Del af Theatret, maaske hidrører det endog fra den Tid, da de fornemste Pladser befandt sig paa selve Theatret ved Prosceniet; men at Skikken allerede i min Barndom havde vundet Hævd, fremgaar tilstrækkelig af den Omstændighed, at Folk paa en vis Maade havde abonneret der, at de havde faste Pladser, som ingen maatte tage fra dem, og at der endog var dem, som selv havde bragt Stole og Skamler derop for at kunne sidde desto mageligere.

Adgangen til Theaterloftet var i Reglen en Naadesag fra Maskinmesterens eller betydeligere Skuespilleres Side. De sid-

ste havde Ret til at uddele Billetter til visse Aftener om Ugen. Publikum var temmelig talrigt, men ogsaa temmelig blandet. Man var ugenert, og det gjorde Besøget ikke saa lidet tiltrækkende. Man spiste her sin Aftensmad, og adskillige veldædige forsømte da sjælden at medtage en velfyldt Lærke, som gik Loftet rundt, og hvoraf vedkommende Kontrollør ogsaa fik sin Part, noget, hvorpaa han, som jeg godt mindes, satte stor Pris. Forøvrigt var det forbundet med ikke faa Vanskeligheder at bane sig Vejen til en Plads. Opgangen til Loftet var belyst med en enkelt melankolsk osende Tranlampe, og paa selve Loftet herskede der et sandt Bælgmørke, der kun en Gang imellem blev afbrudt, naar den omtalte Kontrol-

lør, hvis Navn jeg mindes var Guldbrandsen, kom med sin Lygte for at mønstre de tilstedeværende og se deres Billetter, et med vedkommende Skuespillers Navn beskrevet Papir. Naar det nu tillige betænkes, at Loftet var fuldt af Vinder, Tove, Tridser og andre til Theatermaskineriet hørende Redskaber, er det let at forstaa, at Gangen derover til Rælingen eller Gelænderet, hvor Tilskuerpladserne vare anbragte, var saare vanskelig, stundom næsten halsbrækkende, og at man derfor ikke havde saa faa Farer at kæmpe med for at komme ind i denne Afkrog af Kunstens Helligdom. Havde man nu endelig opnaaet en Plads, stundom ved at kile sig ind imellem to korpulente Madamer, der paa det stærkeste ved Bevægelser og Ord protesterede mod den saa næsvist indtrængende, som maaske endog vovede at tage Fæste paa Ryggen af dem ved at sætte Fødderne op paa deres Stole for at kunne se ud over dem, saa havde man Udsigt ned til de spillende som fra et Fugleperspektiv. Man kunde ikke se deres Ansigter fra denne Højde, men man saa dem paa Hovedet, og hvad de sagde, kunde man ikke godt høre, ikke saa meget paa Grund af Afstanden som formedelst den livlige Konversation af Loftpublikummet. Dog morede man sig ypperlig, thi man var jo ogsaa „paa Komedie". Uheldigt var det, naar der skete Changement, og naar den derved fremkommende Dekoration kun var en eller to Kulisser dyb. Da kunde de fleste paa Loftet ikke se det mindste, og det var kun de lyksalige forbeholdt, der havde erobret sig Pladser nærmest Prosceniet, at faa Fordelen af en uafbrudt Nydelse.

I Grunden var Mellemakterne de morsomste. Dengang bestod ikke det Reglement, som strengt formener alle uvedkommende Adgang til Scenen. Skuespillere og Skuespillerinder modtog da deres Venner og Bekjendte mellem Kulisserne, og i Mellemakterne var der en broget og livlig Stimmel paa Theatret. Der blev samtalet, lét, ja maaske endog kurtiseret, og især var det Hofpersonalet, som benyttede sig af denne Frihed til at gjøre en eller anden yndet Skuespillerinde, Dandserinde, eller maaske endog en smuk Figurantinde, sin Opvartning. Dog dette hører til „Bag Kulisserne", og jeg vil ikke foregribe, hvad der senere skal fortælles derom. Man bør jo gaa frem efter en vis Orden.

Det var altsaa fra Theaterloftet, at jeg saa de første Komedier i mit Liv. I mine Forældres Hus kom den udmærkede Skuespiller Peter Foersom, Shakespeares talentfulde Over-

sætter, og hans Hustru, en forøvrigt meget ubetydelig Skuespillerinde, og fra dem fik vi Børn Billetter til Loftet. Her saa jeg Scenens første Prydelser: nævnte Peter Foersom, Knudsen (den ældre), Mad. Rosing, Jfr. Astrup, Jfr. Jørgensen, Frydendahl og Mad. Frydendahl, Lindgreen, Ryge, Rind, Rosenkilde og Nielsen, de sidste i deres første Optræden. Jeg erindrer grant Jfr. Astrup som Elvira i „Pizarro eller Rollas Død", hvorledes hun imponerede ved sin statelige Figur og ved de høje Strudsfjer, hun bar i sin Hat; jeg mindes Due som den sindssvage Olding i „Deodata", Peter Foersom i „Herman von Unna", og jeg erindrer godt at have set August Bournonville, den danske Ballets geniale Gjenføder, staa bag paa sin Faders Triumfvogn i Galeottis Ballet *L'orphelin de la Chine*. Fra „Besøget eller Lyst til at glimre" mindes jeg det smukke Gulvtæppe, som var udbredt over Scenen, og det staar endnu ganske klart for mig, hvorledes Lindgreen som Jeppe hang i Galgen og blev udskældt af Mad. Rongsted som Nille. Jeg gyste over den nikkende hvide Statue i „Don Juan" og var henrykt over Mad. Frydendahl som Elvira, thi hendes mægtige Toner trængte op selv til de høje Regioner, hvor jeg befandt mig. Det var en Nydelse, der trods de mange henrundne Aar endnu er i frisk Erindring hos mig.

Jeg skal ikke kunne sige, naar Adgangen til Theaterloftet blev forbudt, men jeg tror, at det skete temmelig kort efter, at jeg ophørte med at komme der, mulig i 1826 eller saa omtrent. Saa meget ved jeg kun, at Forbudet nærmest blev bevirket ved selve det loftbesøgende Publikum. Jeg har allerede fortalt, at det gik temmelig broget til deroppe; tilsidst skejede man i den Grad ud i højrøstet Tale, Skænderi og Spektakler, at det endogsaa forstyrrede de spillende. Det hændte endog undertiden, at en eller anden af de spillende mellem Kulisserne fik Nøddeskaller og Æbleskrællinger i Hovedet, ja selv Lærken blev, naar den var tømt, undertiden hevet ud over Loftgelænderet. Saa var der ikke andet for end at forbyde Adgangen, især da tillige Maskinfolkene stundom klagede over, at Besøget forstyrrede dem i Anvendelsen af Maskineriet.

Jeg omtalte før, at en snæver, med en Tranlampe belyst Trappe førte op til Theaterloftet. Stort bedre var ikke dengang den Trappe, der førte op til selve Scenen. Her var der stationeret et Par Soldater, men hvad disse havde at gjøre, skal jeg ikke kunne sige. Der var forøvrigt ogsaa indtil for en Snes Aar siden en Soldatervagt i Vestibulen foran Tilskuer-

pladsen for at være ved Haanden, hvis der forekom Optøjer i Theatret. Stykkers Udpibning og den dertil knyttede Meningskamp fandt dengang langt hyppigere Sted, end det nu er Tilfældet. Ved at omfatte Theatret og Theatervæsenet med en overordenlig Interesse var Publikum ogsaa i Realiteten en Del mere kritisk, end det nu synes at være Tilfældet. Det var Parterret, der udøvede et strengt Dommerkald, men paa Bunden af denne Strenghed laa maaske ogsaa Tanken om en lille Adspredelse fra den hverdagslige Ro og Stilhed, som ikke afbrødes af Politik, Rigsdag eller deslige. At det derved som oftest gik ud over de stakkels Forfattere, toges kun lidet i Betragtning. Som oftest gjorde ogsaa personlige Hensyn sig gjældende, hvilket havde til Følge, at de fleste originale Nyheder, som i den Periode, jeg nærmest har for Øje, kom paa Scenen, vare anonyme.

Altsaa ad den nævnte snævre Trappe komme vi nu til den Dør, der fører til Scenen. Det er en Time eller halvanden, før Forestillingen skal begynde. Det Rum, vi træde ind i, forekomme vort til Dagslyset vante Øje at være bælgmørkt. Det varer en god Stund, før vi kunne skælne Gjenstandene omkring os ved Skæret af en eneste søvnig Lampe, der lyser imellem Brædder, Lægter, Tove, som om den brændte langt borte mellem Træstammerne i en Skov. Det er, som befandt vi os i et fuldstændigt Kaos. Det er Theatrets Vrangside. Der er ingen brogede Farver, ingen Forgyldning, intet af det, som vækker Illusion eller er Illusion. Overalt graa, støvede Bjælker, nøgne sorte Mure, et Virvar af Reb og Tove, Stiger i de besynderligste Skikkelser, Valser med lange uhyggelige Arme, Stilladser, bemalede Træklodse, om hvis Anvendelse vi ikke kunne gjøre os nogen Forestilling. Vi gaa lidt længere frem, nu ere vi ved Kulisserne, her se vi ved Skinnet af en Lampe et Kaos af Farver paa Dekorationer, Tæpper og Møbler, hvis Forgyldning blinker med et usikkert Skær. Maskinfolkene færdes hist og her for at bringe Orden i denne Forvirring; hist rykkes en Kulisse frem, her en tilbage, hist kommer et Sætstykke frem som ved en usynlig Magt, her trykkes et Tæppe op, og Sofitterne synke ned med stærk Larm. Oppe i Højden ses vandrende Lys, noget, der ligner en Lygtemand, som viser sig snart hist, snart her, og, hvor det lader sig se, belyser det i en snæver Kreds brogede Farver og Draperier. Op ad Kulisserne trækker sig ligesom en Lysstraale, afbrudt af Skærme.

Det store Tæppe mod Tilskuerpladsen er endnu trukket op. Man ser ud i det mørke Rum, som dog snart oplyses, idet

Lampisterne faa travlt med at tænde Lamperne. Vi se nu tydelig de hvilende Instrumenter i Orkestret, Logernes broget malede Piller, og det er, som om disse ere fyldte med natlige Skygger, med spøgelseagtige Tilskuere, der dog forsvinde, efterhaanden som det bliver lysere. Nu gaar Tæppet ned og skiller Scenen fra Tilskuerpladsen. Med Scenen er der imidlertid foregaaet en stor Forandring. Der skal gives et stort Ridderskuespil, „Pigen fra Heilbronn" af Kleist med Kor og Dands. Det er oven i Kjøbet et „Geburtsdagsstykke", hvormed Dronningens Fødselsdag skal fejres, og der skal være et ualmindeligt scenisk Arrangement i den Anledning. Det uhyggelige Rum er forvandlet til den heller ikke videre hyggelige første Dekoration, forestillende en underjordisk Hule, hvor den hemmelige Ret („Die Vehme") holder sin Rettergang over Grev Wetter Strahle, der af Theobald Friedeborn, Vaabensmed fra Heilbronn, er anklaget for ved Trolddom at have forført hans Datter Maria, Pigen fra Heilbronn. Skuepladsen viser nu et broget Skue af Riddere, Krigere i Pandser og Plade, af Præster, Bønder, Nonner, Rigets Stormænd, nogle af dem have Briller paa, andre spise Æbler og knække Nødder, og atter andre staa henne ved en Kulisse for ved Lampeskinnet at studere ivrig i et Nodeblad. Der er Korister, Koristinder og Statister. De spillende i Stykket ere endnu i deres Paaklædningskamre (Ordet Værelse passer kun lidet til disse ynkelige Hummere), i Færd med at kostumere sig. Clausen, der er Regissør, og Frydendahl, der er Instruktør og tillige skal spille Kejseren i Stykket, ere paa Scenen. De have nok at gjøre med at ordne og arrangere, thi der er sjældent opført et Arbejde, hvor der er stillet saa store Fordringer til Dekorationsvæsen, til den øvrige sceniske Udstyrelse og til Anvendelse af Masserne. De fare omkring, instruere Statistformændene, paalægge Maskinmesteren at have et vaagent Øje med sine Folk og ere overhoved i rastløs Virksomhed. Kort efter viser Dr. Ryge sig. Han ser alvorlig, næsten barsk ud, thi foruden at han skal udføre Greven af Strahles Rolle, den største i Stykket, har han tillige som Økonomi-Inspektør et stort Ansvar med Hensyn til Kostumerne. Han lader Korister og Koristinder komme for sig for at udsætte paa et og andet og gjør det i en Tone, som viser, hvad Frederik den Sjette ved en anden Lejlighed har sagt om ham, at han „nok ikke er god at bids med". Nu indfinde sig efterhaanden de andre spillende i Stykket. Hvilke rige Kostumer, især Damernes — lutter Silke og Fløjl! Selv Maria, Pigen fra Heil-

bronn, Smededatteren, der spilles af Mad. Rind, som følger sin Elskede i Vejr og Vind og søger Ly i en Hestestald, er klædt i Atlask og Fløjl, hvilket Ryge da ogsaa til sin store Ærgrelse faar at høre i Kruses Blad „Theatret". Men det er jo en national Fest, Dronningens Fødselsdag, der skal fejres, og saa har Dr. Ryge ment, at der intet maa spares. Hans smukke og karakteristiske Ansigt opklares da ogsaa ved at se de straalende Dragter, som efterhaanden vise sig, og især siger han Jfr. Jørgensen, der spiller den træske Kunigunde, og Mad. Dahlén, der har Grevinde Helenes Rolle, Komplimenter for deres prægtige Holdning, hvilken saa ganske svarer til de af ham inventerede Kostumer, der forøvrigt kun lidet passe til den Tid, hvori Stykket spiller. Lindgreen, der skal spille den djærve Smed Theobald Friedeborn, synes ikke at være ret i sit Es. For at studere paa sin Rolle har han formodenlig ikke faaet Lejlighed, som han daglig plejer, til at besøge Hagens Vinkjælder eller „Kieler Omslag" (Agent Kielers Vinstue), hvor han hører til Stamgjæsterne. Frydendahl, som tror at burde gjøre ham opmærksom paa en vigtig Scene, der ikke er gaaet godt ved Prøven, affærdiger han med et kort: „Hr. Greve, (saaledes kaldtes Frydendahl), det bliver min Sag," og Frydendahl fjerner sig med de Ord: „Bittermann (saaledes kaldtes Lindgreen efter hans Rolle i „Menneskehad og Anger") er gal i Parykken; han har ikke faaet sin sædvanlige Otter". Stage spankulerer omkring som den drabelige Rhingreve, og Rongsted, der skal spille Ridder Schauenburg, hvisker nogle morsomme Tvetydigheder i Øret paa en af de kyske Nonner. Afsides holder sig Karl Winsløw, der er en af Dommerne i den hemmelige Ret, og C. N. Rosenkilde, der spiller en Portner. Ingen aner, at disse to unge Skuespillere om nogle Aar skulle svinge sig op til at blive Theatrets ypperste.

Nu stormer en Skare Figurantinder ind, iførte hvide korte Skjørter og trefarvede Trikots og med Blomsterbuketter i Hænderne, sladrende og leende. De skulle forestille yndige Jomfruer, der bringe Kejseren deres Hyldest i en sirlig Dands. Efter dem følger en Dandser, som endnu ikke er fuldstændig paaklædt. Hans Extremiteter ere udstyrede med Trikots og pyntelige Sandaler, men hans Overkrop bærer en let lys Trøje, og han har Papillotter i Haaret. Han har endnu meget at gjøre, før han kan fuldende sit Kostume, thi han, der tillige er Dandserepetitør, ved, at ved den sidste Prøve gik enkelte Dele af Dandsen ikke saa godt, som de burde. Han

vil nu gjentage den og giver Signalet ved med en Stav, som han holder i Haanden, at slaa tre Slag i Gulvet. Latteren og Sladderen forstummer, og enhver af Dandserinderne træder saa hen til den Plads, hun skal indtage under Dandsen, efter at der først er gjort forskjellige Forberedelser, saasom at trykke Hofterne ned, at ryste Kjolerne, at se efter Skoene osv. Forinden Prøven begynder, holder Dandseren en Tale til dem, hvori han søger at sætte dem ind i Situationen og opfordrer dem til at vise sig som tænkende Kunstnerinder. Et ungt Menneske staar i Kulissen med en Violin, paa et Vink af Dandseren begynder han at spille, og Prøven er i Gang under stadige Rettelser og Vink af Dandseren. Han slutter med: „Det kan gaa an — det gik ret ordenlig. Lidt mere Vivacitet — lidt mere Ild — saa vil det gjøre sig."

Saaledes omtrent gaar det til, saaledes omtrent er det Indtryk, man faar af Livet bag og ved Kulisserne. Under Forestillingen hersker der Orden og Stilhed, de spillendes Ansigt udtrykker en vis Spænding, maaske ogsaa nogen Ængstelighed, man lytter efter sin Stikreplik, naar man skal ind paa Scenen, og naar man saa høster Bifald, vender man tilbage til Kulisserne med et triumferende Smil, der just ikke er behageligt for dem, i hvis Lod en lignende Gunst ikke er falden. Der kan undertiden falde Yttringer over Publikums Utaknemmelighed og Mangel paa Paaskjønnelse. Afdøde Hass spillede i „Palnatoke" Bue hin Digre. Han agerede voldsomt, men det hjalp ikke. Tilsidst kom han farende ud imellem Kulisserne, raabende: „Nu har jeg brugt tre Skjorter, de ere som dyppede i Vand, og de Karle dernede har ikke rørt en Haand!" At det ogsaa gaar ud over Bladenes Theaterkritik mellem Kulisserne, er en Selvfølge. Den er en fjendtlig Magt, hvad enten den roser eller dadler eller gjør begge Dele. Naar en roses, ærgrer det en anden, som ikke bliver rost, og naar en dadles, kan man være sikker paa, at han finder Dadlen aldeles uberettiget. Kunde de kritiserende høre de Domme, der fældes over dem i Kulisserne, vilde de sikkert helst vogte sig for at pleje Omgang med Theaterfolk, som flere af dem saa gjerne ville. Dog, det er et Kapitel, som ikke hører herhen, og som det nok ogsaa er bedst at lade urørt.

Hvorledes var nu Personalets Dannelse, Tone og Stilling i Samfundslivet i ældre Tid? Overskou giver deraf i sit Skrift „Af mit Liv og min Tid" en ikke videre hyggelig Skildring, hvis Paalidelighed, da han selv befandt sig blandt Personalet, ikke kan betvivles. Der fandtes i det daværende Personale

— siger han bl. a. — vistnok baade aandsdannede og agtværdige; men de sidstes Antal var ikke betydeligt, de førstes meget ringe, og de, der kunde henregnes til de første som til de sidste, beløb sig kun til saare faa. Af begge Kjøn var der i det højeste kun en halv Snes, hvis Sprog og Literaturkundskab strakte sig ud over Modersmaalet. Mange, selv af de mest udmærkede Kunstnere, navnlig hele Dandsepersonalet, vare ikke i Stand til blot at skrive en Sygdomsanmeldelse læselig, end mindre rigtig, nogles hele Færdighed i at bruge Pennen indskrænkede sig til at kradse deres Navn, og et Par underskrev Gagekvitteringen med en vedtagen Hieroglyf eller Bomærke. Iblandt de mange geniale Kunstnere, som Skuepladsen ejede, var der kun faa, som ved Studium havde arbejdet sig frem til Berømmelse; de fleste vare komne til den ved at være Empirikere uden selv at vide det. En stor Del af det, som nu sysselsætter Personalet, var ikke til for dem. Næst efter Udvej til at slaa sig igjennem til „Gagedag" var hele deres Hu og Tanke henvendt paa at faa gode Roller og at gaa op i deres Udførelse. Hvor de kom hen: i Forgemakker, Klubber, Vinhuse eller Knejper, vare de strenge Iagttagere af alt, hvad der i deres Rollefag kunde blive brugbart for Scenen. Rollen var alt, hvad de læste og grublede over. Det materielle Liv bestod hos ikke faa ældre og de fleste yngre deri, at de fra Klokken 1 om Eftermiddagen til ud paa Natten drev Tiden hen, naar de ikke vare bundne af Theatertjeneste, med at passiare og drikke „Otterter" paa en eller anden Vinkjælder, de havde valgt til Standkvarter. Der var her ingen Forskjel paa kgl. Skuespillere og Elever, de drak Glas sammen og lod sig traktere i Fællesskab af Gjæsterne til Tak for de lystige Indfald og morsomme Anekdoter, som de opvartede med. De tog det ikke ilde op, naar Opvarterne tillod sig en kammeratlig Spøg; det var et Middel til at drikke paa Kredit, og det var ikke ringe Summer, som stod paa det sorte Bræt. Dette Knejpeliv havde slemme Følger. Især de yngre bleve saa forfaldne til dette Drikkeri, at de endogsaa drev det paa Theatret. Hver Aften, naar flere af dem havde fælles Paaklædningsværelse, blev der skudt sammen til Brændevin, og da Regissør Clausen, for at standse dette Uvæsen, havde forbudt Maskinkarlene at hente noget, var det en Skuespiller eller en Elev, som maatte gaa hen i Vingaardstræde hos Spendrup for at rekvirere det fornødne. Der var en stor Forskjel mellem Omgangen paa Theatret og Omgangen paa Vinkjælderen mellem de ældre og de yngre. Den samme Kunst-

ner, som havde passiaret og fjaset med Begynderen ved Glasset, modtog koldt hans Hilsen og værdigede ham ikke et Ord, naar han et Kvarter efter kom sammen med ham paa Prøven. „De gamle maa holde de unge i Respekt" var en tidt gjentagen Maxime, som de ikke alene udførte ved et saa but og frastødende Væsen, at de unge nok skulde vogte sig for at lade et Ord falde i deres Nærværelse, men ogsaa ved at ydmyge og fornærme dem. Da Overskou ved en Prøve paa „Peters Bryllup" ved Brudebordet tog en malet Skinke og spøgende truede en lige overfor siddende med den, raabte Kruse til ham: „Kan Han lade Skinken ligge. Flab? Hvor tør Han understaa sig at røre ved Skinken? Hvad har han med den at bestille?" Personalets almindelige Tone bidrog heller ikke til at give nogen videre god Mening om Sømmelighed og Dannelse. Samtalen mellem det mandlige og kvindelige Personale var som oftest krydret med drøje Tvetydigheder. Frivole Udtryk vare blevne saa almindelige, at selv de sædeligste Damer hørte dem uden Forargelse. Men var Theatertonen letfærdig, saa havde den dog en Gemytlighed, der senere mere og mere har tabt sig. Der var endnu ikke nogen Theaterpolitik. Ganske vist manglede der ikke, ligesaa lidt som nogensinde, paa Misfornøjelse med Bestyrelsen, men den opstod kun med Hensyn til de enkeltes Bestemmelser, hvorved man troede sig krænket. Ærgjærrigheden gik ikke videre end til at ville glimre paa Scenen, man vilde ikke regere Regeringen, man søgte ikke ved Intriger at skaffe sig Indflydelse paa Repertoiret eller Bestyrelsesprincipper og tænkte ikke paa at danne de for Samlivet saa fordærvelige Kliker for eller imod foresatte og Kunstfæller, som i en senere Tid har grasseret saa stærkt. Det hørte vel ikke til Sjældenhederne, at der opstod Skænderier, og det saa grove, at man nu vilde korse sig over dem, men de gik over og vare hurtig glemte. I det hele herskede der et gemytligt Kammeratskab, naar ikke Skinsyge eller formodet Tilsidesættelse overfor Publikum gjorde sig gjældende.

I Samklang med den letfærdige Tone stod ogsaa Sæderne. Der var ganske vist Damer, paa hvis Rygte der ikke hvilede en Plet, men der var andre, om hvilke dette paa ingen Maade kunde siges. Nogle vare fornemme Mænds anerkjendte Maitresser, og det stemte jo ret vel overens med Datidens Sæder, at de ikke for den Sags Skyld betragtedes med Ringeagt af det øvrige Personale. Især var Dandsepersonalets kvindelige Del ilde berygtet, og der taltes almindelig om Orgier, der fore-

gik hos en af Kongens Adjudanter, General R— paa det op til Theatret stødende Gjæthus, og hvorved Dandserinder og Figurantinder udgjorde det kvindelige Selskab. I ethvert Tilfælde var Forskjellen i Henseende til dette Kapitel mellem den Tid og Nu som Nat mod Dag. Aarsagen dertil maa ikke blot søges i den særegne sociale Stilling, som Theaterpersonalet indtog, og som hidrørte fra den traditionelle Fordom, hvorved det dengang saa at sige blev betragtet som en egen, fra det menneskelige Samfundsliv udelukket Kaste, men ogsaa fra de højst trykkende Kaar, hvorunder Personalet virkede. De ypperste Kunstnere og Kunstnerinder kunde ikke bringe det til en højere Gage end 1000 Rdl., maaske med et Tillæg af 200 Rdl. i Sæsondusør, og det mere underordnede Personale var lønnet med fra 800 ned til 250 Rdl. Dandserinder og Figurantinder vare endnu slettere lønnede, kun Solodanserinden Mad. Schall havde 1000 Rdl. i Gage. At der saaledes især for de sidstnævnte hørte stor Sjælsstyrke og Sædelighedsfølelse til at modstaa de Fristelser, for hvilke de vare udsatte fra Hofmænds og Rigmænds Side, er klart nok, og det saa meget mere, som den daværende Tænkemaade, som ovenfor bemærket, ikke tog videre Forargelse af et usædeligt Forhold.

Disse trykkende Kaar bevirkede, at selv de fornemste Kunstnere, naar de ikke tillige havde en eller anden Embedsstilling ved Theatret som Instruktør, Regissør, Økonomi-Inspektør osv., der særlig lønnedes, og naar de, hvad der som oftest var Tilfældet, ikke vare økonomisk anlagte og tillige havde Familie at forsørge, befandt sig i idelig Pengeforlegenhed og maatte ty til Aagerkarle, der forøvrigt vanskelig indlod sig med Skuespillere, fordi disse som et særegent Privilegium paa Grund af deres Tjeneste vare fritagne for at sættes i Gjældsarrest. De vare derfor idelig plagede af Næringssorg, og det er forbavsende, at de desuagtet kunde varetage Kunsten, saaledes som det skete. De maa have været begavede med et let Sind, der ikke maa forvexles med Letsindighed. Der var ikke faa, som saaledes levede i den dybeste Fattigdom og alligevel vedligeholdt det gode Humør. Som Exempel kan nævnes den fortrinlige Skuespillerinde Mad. Preisler, om hvem der af Overskou i hans Theaterhistorie fortælles følgende: Paa hendes sidste Fødselsdag, den 16. December (hun døde i sit 36. Aar), blev Skuespiller Saabye enig med fem til sex andre om at begive sig efter Forestillingen til hendes Bopæl paa Kongens Nytorv for at gratulere hende og for at

more sig ved hendes Forlegenhed, da de vidste, baade at hun vilde føle sig fristet til at byde dem til Aften, og at hun ikke i Huset havde det mindste at byde dem paa. Mad. Preisler modtog dem med stor Venlighed og tilsyneladende Glæde, men da hun ikke bad dem aftage Overtøjet eller syntes at ville invitere dem, maatte Saabye, for at Spasen kunde begynde, rykke ud med, at de egenlig vare komne for at bede sig selv til Gjæst. „Det glæder mig inderligt," svarede hun øjeblikkelig. „De ere hjertelig velkomne, men saa maa jeg bede Dem lægge Overtøjet og Hattene og at undskylde, at jeg forlader Dem lidt for at sørge for Bordet." De hængte det nu fra sig i et lille Kammer og gottede sig ret inderlig ved Formodningen om, hvad hun kunde finde paa at traktere dem med, og hvor hun vilde faa det fra. Det varede en Stund, medens hun gik ud og ind, indtil hun bad dem følge med ind i det andet Værelse og tage til Takke. Til deres Forbavselse saa de et meget smukt dækket, belyst og med varme Retter og Vin rigelig besat Bord, omgivet med smukke Stole. Uden at kunne begribe, hvorledes hun havde formaaet at fremtrylle denne Herlighed, satte de sig til Bords i den muntreste Stemning. Elsberg, som den ældste, udbragte hendes Skaal, men midt i sin Tale brast han ud i ustandselig Latter, og da hun med den uskyldigste Mine bad ham dog endelig forklare hende Aarsagen, rykkede Saabye frem med, at de egenlig ved deres Besøg havde villet more sig med at sætte hende i Forlegenhed, men nu ikke kunde bare sig for at le ved at se en saa prægtig Beværtning, som de aldrig havde drømt om. Denne Tilstaaelse tog hun aldeles ikke fortrydelig op, men bemærkede kun skalkagtig, at hun slet ikke begreb, hvorledes hendes gamle Kammerater kunde tro, at hun saa let var at sætte i Forlegenhed. Tiden gik hen med

Spøg og Sang; det var langt ud paa Natten, da Selskabet med mange Taksigelser for den behagelige Aften brød op. Men da de kom ud i Kamret for at tage Overtøjet paa, var der ikke et Stykke at se. Forundret spurgte en: „Hvor er min Chenille?“ en anden: „Hvor er min Frakke?“ — „Hos Jøden,“ svarede Mad. Preisler leende. „De har jo ment, mine Herrer, at vil man spise hos Mad. Preisler, kommer man til at tage Maaltidet med sig. Alt, hvad jeg kan trøste Dem med, er, at det kan indløses.“ De maatte nu skillinge sammen; Tøjet, som ikke var bragt ud af Huset, men befandt sig under, som hun kaldte ham, sin „Hofjødes“ Bevogtning og laa paa hendes tomme Brændeloft, blev indløst og hentet ned, og Spasen endte med, at Herrerne under Latter takkede hende for hendes havte Ulejlighed med at besørge deres Gilde, og hun dem, for at de saa smukt havde højtideligholdt hendes Fødselsdag.

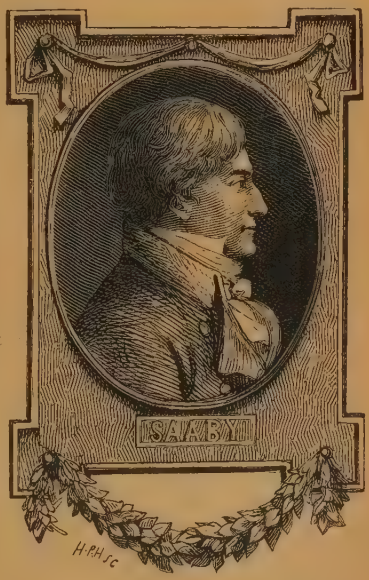

Dels af Hensyn til Skuespillernes uheldige Vilkaar og dels for at afsondre dem fra Yderverdenen, fordi Omgangen med andre Personer kunde anses for uheldig for deres Kunst og for den Illusion, den gaar ud paa at frembringe, fattede Ryge, der havde mange ligesaa originale som sælsomme Ideer, ogsaa den, at Theatret skulde for alle sine Artister bygge et Hus, hvori de kunde have en efter enhvers kunstneriske Betydenhed og Familiens Størrelse mere eller mindre rummelig og elegant Beboelseslejlighed, og udenfor hvilken de ikke maatte begive sig uden i aldeles nødvendige Forretninger. Der skulde derfor ved Stedet være en Have til at spadsere i, Lokaler til forskjellige Fornøjelser og Udsalg af de almindelige Fornødenheder. „Det vil jo koste Theatret en anseelig Sum,“ sagde han, „men det dækkes snart ved en meget forøget Indtægt, naar Publikum ikke ved, hvorledes de Personer, som vise sig paa Brædderne, se ud eller leve eller gebærde sig udenfor dem. Og hvad er det ikke for en Fordel for Personalet, at

enhver efter sin Stilling faar en smuk Fribolig?" — „Nej, Vorherre bevares!" udbrød Mad. Clausen, da han med megen Varme fremsatte denne Plan for en Del Skuespillerinder, „her kan være Spektakler nok, naar vi komme sammen ved Prøver og Forestillinger; skal vi nu ligge Aar ud og Aar ind i en Kaserne med hverandre, saa bliver der aldrig en rolig Time." — „Aa hvad!" indvendte Ryge, „man maa finde sig i sligt for saa betydelige Fordeles Skyld. Og der maa jo være en Intendant til at overholde Fred og Orden!" — „Ja, men tag mig det ikke ilde op," vedblev hun i en spøgende Tone, „det maa ikke være Dem, gode Hr. Doktor; thi saa kommer vi nok til at tage Politiet til Hjælp imod Øvrigheden." Da alle, hvem han talte med om denne Sag, kom med lignende Bemærkninger, opgav han Forsøget med at bringe Indretningen til Udførelse, men blev derfor ikke ked af at paavise, hvor fortræffelig den vilde være.

Den forhen omtalte Stilling, som Skuespilkunstens Dyrkere indtog i det sociale Liv og i det almindelige Omdømme, bevirkede, at naar Folk, der hørte til de saakaldte bedre Samfundsklasser, efterkom et bydende Kald til at betræde denne Kunstnerbane og derfor gik til Theatret, vakte det den største Opsigt og var Gjenstand for stor Utilfredshed ikke blot hos deres nærmeste, men ogsaa hos Standsfæller, der ikke vare langt fra at betragte det som en Nedværdigelse for Standen. Dette var saaledes Tilfældet med Ryge og Nielsen. Ganske vist var det for den førstnævntes vedkommende noget uhørt, at en Mand, der var anerkjendt som en udmærket Læge, der havde taget Doktorgraden med stor Hæder og som Fysikus i Flensborg havde et Embede, der i Forbindelse med hans store Praxis indbragte ham en betydelig aarlig Indtægt, af sin brændende Lyst til Theatret førtes til at hellige sig til et Kald, hvis Udøvere som Personer ikke stod synderlig højt i det offenlige Omdømme, og han derved gav Afkald paa en højtagtet Stilling og Indtægter, som han i bedste Tilfælde næppe kunde faa erstattet med en Fjerdepart — noget saadant vilde selv i Nutiden, da Forholdene dog i saa høj en Grad have forandret sig, vække Sensation. Der gjordes ogsaa alt muligt for at faa ham til at opgive denne Plan. Hans gamle Fader, Konferensraad Ryge, gjorde de største Anstrængelser og fandt Understøttelse hos selve Direktionen, og flere af hans Venner sendte ham skriftlig Underretning om, at hvis han blev Skuespiller, vilde de afbryde al Forbindelse med ham, men alt forgjæves. Ryge stod fast, og man ved jo, hvor

heldigt og betydningsfuldt for den nationale Kunst det var, at han havde Sjælsstyrke nok til at modstaa alle deslige Anfægtelser og følge sin Tilbøjelighed. Selv fra den ellers saa fordomsfri Frederik den Sjette kom der en Indsigelse imod, at han betraadte Scenen med Titlen som Doktor, denne maatte ikke paa den Maade nedværdiges, og det blev befalet, at han ikke som saadan maatte nævnes paa Plakaten. Men Ryge lod Direktionen vide, at han vilde beholde sin akademiske Titel og ikke optræde uden denne; han havde vundet den ved sine Kundskaber, men ikke faaet den som en Naade af Kongen, der da heller ikke kunde berøve ham den. Dette blev forebragt Frederik den Sjette, som da ogsaa fandt, at Ryge egentlig havde Ret, og ved den Lejlighed anvendte de forhen omtalte Ord: „Det lader til, at han ikke er god at bids med." Med Nielsen, der havde været Løjtnant i Artilleriet, skete noget lignende som med Ryge. Ogsaa hans Overgang til Theatret blev betragtet som en Skam for den Stand, hvortil han hørte, og hans paarørende beklagede højlig dette Skridt. Uagtet Nielsen som enhver anden Officer, der har faaet sin Afsked, beholdt sin militære Titel, vilde det være blevet ham forment at beholde den i hans Egenskab som Skuespiller og paa Plakaten, hvis han ikke selv havde fundet det rigtigst at give Afkald paa den, især da Kongen til Theaterchefen, Kammerherre Holstein, meget ivrig havde sagt: „Som Løjtnant kan han ikke spille Komedie; tænk engang, om man peb ad ham."

Det er let at begribe, at deslige Reservationer, der næsten gik ud paa at stemple Skuespillerne som en Pariakaste, vare ikke lidet krænkende for disse; men det kan dog nok være, at netop saadanne Begivenheder havde den Virkning at hæve deres Selvfølelse, og at de mandede sig op til at hævde deres Værd som Mennesker samt til samtidig at kræve den Samfundsstilling, hvilken de som Kunstnere havde Ret til at indtage. Saa meget er i alt Fald vist, at der i saa Henseende foregik en Forandring, som, støttet ved en Agtelse vindende personlig Opførsel, efterhaanden trængte igjennem. Til dette Formaal fremkom der undertiden bestemte og talende Protester, som da Direktionen gjorde Mine til at nægte Overskou den Adgang til Hofparkettet, han havde Ret til som Forfatter af flere originale Stykker. Hans Kammerater forlangte af ham, at han skulde fordre denne Ret, hvis Tilsidesættelse maatte betragtes som en Fornærmelse mod hele Standen. Overskou havde i den Anledning en Scene med Holstein, der søgte at

sno sig fra Sagen ved at mene, at Direktionen maatte tage en Beslutning derom. Herimod protesterede Overskou paa det bestemteste, han forlangte kun den Ret, der tilkom ham lige saavel som enhver anden Forfatter, og endelig gav Holstein efter, dog med det Tillæg, at han haabede, at Overskou vilde bruge den med Diskretion, hvad der fremkaldte et meget skarpt Svar fra Overskous Side.

Men den Agtelse i Samfundet, som Theaterpersonalet efterhaanden opnaaede, havde ogsaa for en Del sin Grund deri, at det talte Medlemmer, der ikke blot udmærkede sig ved Aandsdannelse og dertil hørende personlige Egenskaber, men ogsaa stod meget højt, maaske endog for fleres Vedkommende hidtil uopnaaede som udøvende Kunstnere og Kunstnerinder. Vort Theaters Hovedfag, det reciterende Skuespil, havde saavel i Tragedien som i Skue- og Lystspillet en Stab, hvis Lige kun faa Theatre i Verden, maaske med Undtagelse af *Théâtre français* og Wiener Burgtheater, havde at opvise, Navne, der høre til de uforgængelige i vort Theaters Historie. Enkelte af disse ere vel endnu i frisk Minde hos den nuværende Slægt, i alt Fald hos de ældre, men de andre leve egenlig kun endnu i Traditionen, og hvor levende denne end kan være, er den dog lidet i Stand til at gjenkalde eller fremstille den enkeltes aandelige eller kunstneriske Individualitet, det ejendommelig personlige. Dette skal heller ikke blive forsøgt i det efterfølgende. Hvad jeg vil meddele er nogenlunde det Indtryk, jeg modtog ved i min Ungdom at se dem spille, et Indtryk, som jeg forøvrigt har fundet stadfæstet ved samtidiges Domme. Dertil skal knyttes saadanne Træk, der ere skikkede til at give en Idé om deres Personlighed. Jeg sigter ikke videre end til at gjenoplive Mindet om Kunstnere, hvis Virken, hvor meget den end er knyttet til Øjeblikket, dog har udøvet en stor Indflydelse paa Nutidens kunstneriske Retning og tillige har været af en ikke ringe Betydning i kulturhistorisk Henseende, idet man næppe med Urette gjør Skuepladsen og dens Tilstand til en Maalestok for det vedkommende Lands Kunstdannelse, Smag og Oplysning. For at undgaa for stor Vidtløftighed skal denne Omtale kun vedrøre Kunstnere, der hyppigst nævnes som vort Theaters ypperste i dets mest glimrende Periode og som hørende til dem, der have skabt og støttet den Kunstskole, som endnu til Held for den nationale Skueplads er bevaret af deres talentfuldeste Efterfølgere. Disse Kunstnere ere Ryge, Frydendahl, Lindgreen og Karl Winsløv.

Dr. Ryge var en imposant Skikkelse, høj, rank, kraftig, først i en ældre Alder med nogen Ansats til Korpulence. Hans Ansigt var smukt og regelmæssigt, Øjnene meget levende og Trækkene temmelig skarpe. Under Spillet afspejlede hans Fysiognomi klart og tydelig de Følelser og den Lidenskab, han vilde lægge i sin Rolle. Der var i hans Væsen en Plastik, som ikke var noget paataget, men fremgik af den sjælelige Virksomhed. Hans Talestemme var ikke blot usædvanlig stærk og malmfuld, men ogsaa meget bøjelig, saa

Dr Ryge.

at han var i Stand til at modulere Foredraget i alle dets Nuancer. Hvilken Kraft udfoldede han ikke som Hakon Jarl, f. Ex. hvor han stod overfor Olaf Trygveson, og hvor indsmigrende lød ikke hans Stemme i de erotiske Partier; hans Hovedfag var det tragiske, her virkede han med sin imposante Personlighed, ved sin ædle og rolige Pathos, men ogsaa ved den intelligente Forstaaelse, hvormed han opfattede Rollen i dens mindste Enkeltheder. Men han var ogsaa en komisk Skuespiller af første Rang, især i mere groteske Roller. Han forstod i høj Grad at individualisere, og selv hvor han lod sin Munterhed frit Løb, overskred han sjælden Grændserne for den lutrede Smag. I Roller som Per Degn i „Erasmus

Montanus", Korfitz i „Barselstuen", Saft i „Sovedrikken", Goldkalb i „Kong Salomon og Jørgen Hattemager", Golz i „Østergade og Vestergade" og i mange andre komiske Roller var han uovertræffelig, og de Typer, han har skabt, ere ogsaa fuldstændig blevne optagne af hans nærmeste Efterfølgere. Alt vidnede om et indgaaende Studium af Karakteren, og der er næppe nogen Skuespiller, der i højere Grad end Ryge forstod at udarbejde en Rolle i dens mindste Enkeltheder og tillige at give den en kraftfuld Kolorit ved ganske at gaa op i den. Selv i Syngespillet kunde han gjøre Fyldest, han havde en smuk Barytonstemme, hvis stærke Klang han vidste at moderere og give et virksomt dramatisk Udtryk. Han var altid korrekt i sin Memorering, og hans Rollesikkerhed i Ordets mest udstrakte Betydning var næsten enestaaende. Selv i ældre Alder kan det næppe paavises, at han fejlede; naturligvis var han derved en ypperlig Støtte for sine Medspillende.

Ryge lod sig undertiden i overstrømmende Lune forlede til Improvisationer, hvis Pudsighed var en Undskyldning for den Frihed, han herved tog sig. Saaledes fortalte han som Saft altid en eller anden morsom Historie om de Skælmerier, som Rose havde drevet med ham, hvorledes hun havde lokket ham op i Hønsehuset, og hvorledes han da var bleven overfaldet af den store Hane o. desl. Ogsaa som Goldkalb slog han ikke sjælden Gjækken løs. Da en Syngemester var rejst udenlands med en Sangerinde, fortalte han, at han blandt sine Spekulationer ogsaa havde havt den at rejse omkring med Sangfugle, men at det var gaaet galt, idet de havde lagt Æg og faaet Unger — en Hentydning, som naturligvis vakte stormende Latter, men som tildrog ham en streng Reprimande af Direktionen. Han kunde være meget gemytlig og jovial, naar han, som han selv udtrykte sig, befandt sig under sit Gemyts Middeltemperatur, og han kunde da fortælle en Mængde snurrige Anekdoter, især i det Plattyske, som han talte med stor Færdighed. I Omgangen med sine Kunstfæller var hans Væsen ret godmodigt, men undertiden ogsaa opfarende og bistert, naar han mødte Modsigelse, og der var ikke sjælden slemme Konflikter. Det var saaledes en Gang nær kommet til en Duel mellem ham og Holst, hvem han haardt havde fornærmet. Han var overhoved ikke lidet bydende og stolt, hvor han som Kunstner eller Økonomi-Inspektør troede at burde hævde sin Anseelse. En Gang mødte der ham derved en Ydmygelse, som han aldrig kunde glemme. Paa en Uden-

landsrejse, hvorved han spillede paa tyske Theatre, kom han til Hamborg, hvor han havde et Kreditiv paa Jänisch. Den hamborgske Magnat modtog ham med en stiv Kompliment, og da Ryge med stolt Selvfølelse fortalte ham, hvem han var: „*Dr.* Ryge, erster Schauspieler beim kgl. Hoftheater in Kopenhagen", og samtidig rakte ham sit Kreditiv, svarede Jänisch uden at fortrække en Mine: „Schad' nicht, wird doch honorirt." Om hans Enthusiasme for Theatret giver det Svar et Begreb, som han gav Kongens Livlæge, *Dr.* Brandes, da denne engang sagde til ham: „Ved De vel, at De kunde være bleven en udmærket Læge, hvis De fremdeles havde dyrket Deres Videnskab." Ryge svarede: „Der er nok, der slaa Folk ihjel; ved De vel, at jeg hellere vilde være Statist ved Theatret end den mest udmærkede Læge." Oehlenschläger og Ryge spadserede en dejlig Foraarsdag i Frederiksberg Have og samtalede om et af førstnævntes Stykker. Uagtet Samtalen i høj Grad interesserede Oehlenschläger, vilde han dog ogsaa henlede Ryges Opmærksomhed paa de skjønne Omgivelser, den herlige Natur. Men han værdigede ikke Flora et eneste Blik af lutter Forelskelse i Melpomene, og da Oehlenschläger spurgte ham: „Men glæder da ikke ogsaa Naturen Dem?" svarede han: „Nej F. g. m. gjør den ikke! Lad os nu tale om Kunsten igjen."

Frydendahl var som ganske ungt Menneske paa Herredsfogedkontoret i Roskilde for at uddanne sig i det juridiske Fag. Det blev han kjed af og søgte Ansættelse ved Theatret. Han blev antaget i 1786, men denne Bane var i Begyndelsen en stor Skuffelse for ham. Det komiske Fag, som han følte sig anlagt for, var dengang besat med mange betydelige Kunstnere som Schwartz, Gjelstrup, Kemp og Bech, og han blev derfor anvendt i mindre Elskerroller, hvilke han kun lidet passede for, saavel som ogsaa i Syngespillet, da han havde en smuk Basstemme. Det var først i 1795, at han kom til at optræde i en betydelig komisk Rolle, nemlig som Stødvel i „Apothekeren og Doktoren", men den, hvori han især viste sig som en mesterlig Skuespiller i det komiske Fag, var Gerontes i „Skatten", som han første Gang spillede i 1801. Fra den Tid var han hos Publikum anset for en af Skuepladsens første Kunstnere og blev dets Yndling indtil sin Død i 1835. Faa Skuespillere have været rigere begavet af Naturen. Hans Hoved var meget smukt, Ansigtets Profil ædel, dets kraftige Træk saa let bevægelige og i den Grad i hans Magt, at han lige stærkt kunde udtrykke dyb Enfoldighed som svedent

Skælmeri, lige godt Opblæsthed og Forknythed, men ogsaa Højhed, Strenghed og Kraft. I hele hans Holdning udtrykte sig Rollens Hovedkarakter, men ogsaa de fineste Nuancer gjengaves af hans levende Minespil, udtalte sig i hans Bevægelser og Stillinger. Herved understøttedes han af en fyldig og klangfuld Stemme, som han forstod at dæmpe eller fordreje, naar Rollen krævede det. Han havde en Evne som ingen til at faa Folk til at le, uden at han i nogen Maade chargerede. Hans stumme Spil var som oftest af en uimodstaaelig Virkning.

Frydendahl.

Jeg mindes saaledes den overordentlige Munterhed, han vakte ved den Forbavselse, der viste sig i hans Miner, da han som den gamle Bonus i „Munterheds Triumf" opdager den lille Dreng sovende i en Lænestol. Hvilket Galleri af komiske Figurer og træffende Karakterer har han ikke skabt: Grøndal i „Ungdom og Galskab", Brause i „Søvedrikken", Sir Peter Teazle i „Bagtalelsens Skole", Jacob von Thybo, Menschenskræk, Baron Montefiascone i „Cendrillon", Bartholo saavel i Lystspillet „Barberen i Sevilla" som i Operaen, Vinter i „Eventyr i Rosenborg Have", Orgon i „Tartuffe", Heardcastle i „Feiltagelserne", Mathias Knap i „Flyttedagen", Burman i „De Uadskillelige" og mange andre. Flere af hans komiske

Figurer hørte hjemme i Syngespillet, Operaen og Vaudevillen, thi hans Stemme var godt uddannet, og hans lunefulde Foredrag gjorde hans Syngenumre til sande Kunstpræstationer. I en yngre Alder optraadte han ogsaa som Don Juan og som Figaro I Skuespillet udførte han ikke sjælden alvorlige Karakterroller med en prægnant Tegning; mindre heldig var han derimod som Tragiker, hvorvel hans Præstationer altid udmærkede sig ved en genial Udarbejdelse. Hans Holdning og Anstand var nok imponerende, men der fattedes ham tragisk Pathos og Lidenskab. I en Rolle som Kejseren i „Væringerne" var han derimod udmærket paa sin Plads. Han beskyldtes jævnlig for ikke at være sikker i sine Roller. Men denne Beskyldning var ugrundet. Tingen var den, at han som en ægte Kunstner ofte virkede ved stumt Spil, og de derved fremkomne Pavser bleve da antagne som Usikkerhed. At hans Hukommelse blev noget svækket i Slutningen af hans lange Løbebane, er ikke til at undres over. Undertiden glippede det ganske for ham. Jeg erindrer, at han som Harald Blaatand, da han fældes af Palnatoke, arbejdede sig døende hen til Sufflørhullet og der fik Understøttelse til at fremsige sin Monolog.

Han var en meget behagelig Mand i Omgang, forekommende, oprømt og interessant. Han var altid rig paa morsomme Historier, hvoraf jeg selv fik ikke saa faa Prøver. I Ferietiden om Sommeren boede han nemlig paa den saakaldte Badstue ved Frederiksborg Slot, og han besøgte da jævnlig en Slægtning af mig, der var Kjøbmand i Hillerød, og udenfor hvis Butik der var en Stenbænk, hvor han tog Plads. Frydendahl holdt da af at passiare med os unge Fyre. Men ligesaa venlig og forekommende han kunde være, ligesaa stiv og fornem var han, naar det stak ham, især antog han denne Holdning mod Theaterpersoner, der vare simple og raa i deres Væsen, eller mod Folk, som mente at kunne se ned paa Skuespillere. Han var da undertiden ligesaa vittig som bidende. Da han engang med Djærvhed fremførte en grundet Anke for Direktionen, sagde et Medlem af denne, at han nok forglemte, hvem han talte til. „Nej," svarede Frydendahl, hævende sig til sin fulde Højde, „jeg betjener mig netop af den rette Tone; thi jeg taler som den gamle Sognepræst til Kirkeværgerne." — En ung adelig Herre, hvem han traf i et Konditori, spurgte ham, hvorledes han kunde nedlade sig til at spille Narreroller. „Det skal jeg sige Dem, min unge Herre," svarede Frydendahl, „jeg spiller Narreroller af samme Grund som De: af

Mangel. De af Mangel paa Forstand, jeg af Mangel paa Penge.“ Han holdt overhoved meget af at skose og latterliggjøre de adelige og fornemme. Ved en Forestilling af „Didrik Menschenskræk“ viste han sig som Menschenskræk, dekoreret med Kammerherrenøglen bag paa Uniformen, hvilket naturligvis vakte stor Munterhed hos Publikum, men tildrog ham en Irettesættelse fra Theaterdirektøren, Kammerherre Holstein, der søgte at gjøre Kunstneren begribeligt, at det aldrig kunde være Holbergs Mening at gjøre Menschenskræk til Kammerherre. „Tiderne forandre sig,“ svarede Frydendahl. „Det gaar nu ikke længer an at fremstille paa Scenen en Soldat, som faar Prygl af sin Kone; derfor maatte jeg, for at hæve denne Modsigelse mellem Rollen og Virkeligheden, gjøre ham til Hofmand.“ En Konflikt, han havde med en meget højtstaaende Person, gav i sin Tid Anledning til megen Omtale. Det gjaldt derved hans Families Ære, som han holdt højt i Hævd. Hans unge, meget smukke og elskværdige Datter var Gjenstand for denne Persons Efterstræbelser, der gik saa vidt, at han en Aften, da Frydendahl var paa Theatret, trængte ind til hende i Faderens Hus og bestormede hende med sine Tilbud. Heldigvis kom Frydendahl uventet hjem. Hans og den høje Gjæsts gjensidige, ingenlunde behagelige Overraskelse lader sig vanskelig beskrive. Men Frydendahl beholdt, skjønt yderlig opbragt, sin Fatning og anstillede sig, som om han ikke vidste, hvem han havde for sig. Datterens Glæde ved Faderens uventede Hjemkomst var stor, og hun fortalte nu alt, hvad der var foregaaet under hans Fraværelse. Nu løb Frydendahls Galde over, og han greb Stokken. Den fremmede fandt det da rigtigst at aflægge sit Inkognito og spurgte, om han ikke gjenkjendte ham. „Skurk!“ raabte nu Frydendahl, der meget godt vidste, hvem han havde for sig; „Du understaar Dig endog at benytte en saa højtstaaende Mands Navn og derved at gjøre din afskyelige Opførsel endnu mere skammelig. Bi lidt — jeg skal lære Dig“ — og saa gik det løs med en alvorlig Kæpperyggedands, hvorefter der fulgte en Udsmidning efter alle Kunstens Regler. Frydendahl lod det imidlertid ikke bero derved. Den næste Dag lod han sig melde til Audiens hos Vedkommende. Der blev svaret, at han var utilpas og sengeliggende; men F. lod sig ikke afvise; han paastod, at det var en Sag af yderste Vigtighed, han havde at meddele. Af Frygt for, at Skandalen skulde blive endnu større, fandt hans Offer, der virkelig var syg og sengeliggende af Følgerne, sig i at modtage ham, og nu fortalte Frydendahl ham alt, hvad der var passeret den fore-

gaaende Aften, og hvor eftertrykkelig han havde lugtet den Kjæltring, der var trængt ind i hans Hus, og som oven i Kjøbet havde havt den topmaalte Frækhed at give sig ud for Hs. kongelige Højhed. Til Slutning henstillede han, om det ikke var rigtigst at melde Sagen til Politidirektøren, for at Voldsmanden kunde blive eftersporet og afstraffet efter Fortjeneste. Med undertrykt Raseri, men bævende for Skandalen, hvis Historien blev bekjendt, saa den sengeliggende Mand sig nødsaget til at takke Frydendahl for hans Nidkjærhed og bede ham om at slaa Sagen ned, hvilket Frydendahl da ogsaa lovede, men dog næppe holdt, for saa vidt som den meget hurtigt kom ud blandt Publikum. — Frydendahl var ikke nogen Ven af Balletten, dens Dyrkere kaldte han Badutspringere. En Morgen gik han en Tur i Frederiksberg Allee. En Lugekone i en ved Vejen liggende Have fik Øje paa ham og hilste ham med de Ord: „God Morgen, Hr. Instruktør!" — „Hvorfra kjender De mig, min gode Kone?" spurgte Frydendahl. — „Jeg har været ved Dandsen, Hr. Instruktør." — „Er De ikke derved endnu? De fortjente at være det," sagde Frydendahl og gik videre.

Lindgreen var Frydendahls jævnaldrende og kom et Aar efter denne, 1788, til Theatret i en Alder af 20 Aar, nogen Tid efter, at han havde taget Artium. Han forsøgte sig først i et Par Tjenerroller, men hans egenlige Debuter vare først som Henrik i „Maskeraden" og som „Den pantsatte Bondedreng", hvori han strax overraskede ved sit umiskjendelige Talent for deslige Roller. Han var temmelig lav af Vext og som ungt Menneske smækker; det var først i en ældre Alder, at hans Figur blev temmelig firskaaren. Hans Ansigt var meget karakteristisk, det udtrykte Lune og Skælmeri, men var egenlig ikke videre bevægeligt, og derfor kunde han heller ikke ganske fornægte sin Personlighed, uagtet det dog stod i hans Magt som faa at individualisere de Figurer, han skulde fremstille. Hans Stemme var tydelig og klar, men Organet havde et Anstrøg af sjællandsk Dialekt, der skal have hidrørt fra den Tid, da han ved at gaa i Roskilde Skole kom i megen Omgang med Bønder. Denne Dialekt forlod ham aldrig, den klang gjennem alle hans Roller og bidrog ofte til at forhøje den komiske Virkning. Han var i høj Grad talentfuld og genial som komisk Skuespiller. Beundringsværdig var den Sikkerhed, hvormed han traf næsten enhver komisk Karakter. Hans Præstationer vare udarbejdede i deres mindste Enkeltheder, og hans komiske Styrke viste sig ikke blot i enkelte komiske

Penselstrøg, men ogsaa i den kraftfulde Kolorit, der var udbredt over Billedet. Han lod sig aldrig, hvor megen Anledning der end kunde være, friste til nogen Overdrivelse — alt var Sandhed, alt var grebet ud af Naturen, og dog lod han ikke savne den Idealitet, der giver selv det komiske et ædelt Præg. I sin Udførelse af Jeppe paa Bjerget, en af hans kosteligste Roller, der af Rahbek blev omtalt i en meget udførlig Afhandling, kunde han endog næsten henrive til Taarer i den Monolog, hvor han under Galgen tager Afsked med sine Børn

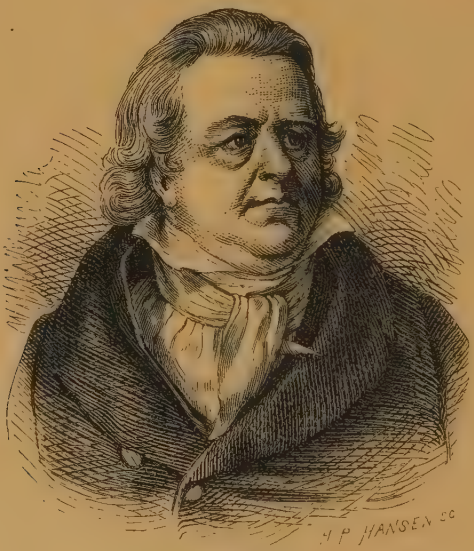

Lindgreen.

og Kreaturer. Hans Henrikker i holbergske Komedier vare sande Mønsterforestillinger i Fiffighed, Skælmeri og Lune, og hans Troels i „Barselstuen" var kostelig i troskyldig Naivitet og Løjerlighed. De, som have set Phister i disse Roller, ville ogsaa vide, hvorledes Lindgreen spillede dem, thi Phister var hans geniale Lærling og fulgte i meget Lærerens Mønster, men naturligvis med de originale Udarbejdelser, som hans rige Evner gav ham Magt til. Da Lindgreen den 1. Januar 1838 fejrede sit 50 Aars Jubilæum som Skuespiller, og da han i „Den hjemkomne Nabob" som den gamle Skræder Rapid blev trukken ind paa Scenen af Sønnen Dick, der spilledes af Phister, med Repliken: „I Gallop — det har Du lært mig,

lille Fatter," hørtes der et Jubelraab, der godtgjorde, at man erkjendte, hvad Phister skyldte den gamle Veteran. I en ældre Alder spillede han især den komiske gamle Mand med et uforligneligt Lune. Blandt hans sidste Roller mindes jeg Proprietær Tang i „Flyttedagen", som han spillede med en uendelig snurrig Plumphed i Drukkenskaben og med en sjæleglad Tilfredshed over at kunne dominere den ulykkelige Kommissionær Tobias Knap og sige ham Grovheder. I den første Tid blev han ogsaa anvendt i alvorlige Roller, og flere af dem udførte han vel ret godt, men de laa kun lidet for ham; han savnede den fornødne Værdighed, og i sin Bestræbelse for at fyldestgjøre Rollens Karakter blev han undertiden monoton eller pathetisk, hvilket let, især paa Grund af hans sjællandske Dialekt, gav Foredraget et parodisk Anstrøg. I Bevidsthed om sit Talents rette Begrændsning vilde han meget nødig spille deslige Roller, hvilke han ogsaa ganske ophørte med i den sidste Halvdel af sin kunstneriske Løbebane.

Lindgreen var i Omgang med sine Kunstfæller mere agtet og frygtet end afholdt. Han kunde undertiden være ret forekommende og høflig, men naar han var i sit vrantne Hjørne, kunde han være meget spydig og satirisk, hvortil hans stedse slagfærdige Vid fandt det fornødne Stof. Han spadserede engang sammen med Sangeren C. paa Østergade. En gammel Jøde tog ærbødig Hatten af for dem. „Hvem gjaldt denne Hilsen?" spurgte Lindgreen. — „Rimeligvis os begge," svarede C. — „Hvem var det da?" — „Det er saamænd en gammel Jøde, der i mange Aar har siddet paa Dyrehavsbakken og synger: „Jetzt ist der Doktor da!" — „Nej, det er sgu Dig, han hilste paa Kunstens Vegne," svarede Lindgreen. — Mellem ham og Frydendahl var der idelig Udvexling af Sarkasmer, skjønt de forøvrigt nærede stor gjensidig Agtelse for hinanden som Kunstnere. Jeg har tidligere anført Exempler derpaa. Den Dyst, de ikke sjældent havde med hinanden, var ikke lidet interessant for Tilhørerne, men ve den ukaldede, navnlig naar det var en yngre eller ubegavet Skuespiller, som paa en eller anden Maade blandede sig deri; han kunde da vente at faa en Irettesættelse af Lindgreen saa skarp og truende, at han sikkert ikke gjorde det oftere. I Overbevisning om sin Uundværlighed skaanede han heller ikke Direktionens Medlemmer og sagde dem, naar Lejligheden tilbød sig, drøje Sandheder. Under en Prøve paa „Tryllefløjten" befandt Lindgreen sig paa Scenen, da en Sol, som hører til Stykket, skulde opstilles. „Hvad er det for en Tingest?" spurgte Lindgreen. —

„Det er en syvstjernet Sol, som skal bruges til „Tryllefløjten“,“ svarede Holstein. — „Ja saa! Hvad mon Torveprisen er paa den Slags Artikler?“ sagde Lindgreen tørt. — „Hr. Lindgreen, jeg maa frabede mig Deres Vittigheder. De maa huske paa, hvem jeg er. Det gaar snart for vidt med Dem. Det er nok bedst, at vi to skilles.“ — „Saa? Jeg kan dog aldrig tro, at Deres Excellence saa snart vil tage Deres Afsked.“ — At han holdt meget af et godt Glas Vin, og at han var en stadig Gjæst paa Hagens Kjælder, hvorfra han undertiden indfandt sig paa Theatret i en temmelig omtaaget Tilstand, er bekjendt nok. Dette forhindrede dog ikke, at han fra det Øjeblik, han betraadte Scenen, var ganske sig selv og spillede ypperlig. En Formiddag, kort før en Prøve skulde begynde, hvori han dog ikke skulde deltage, sad han afsides ved et Bord paa Kjælderen med et Glas Vin foran sig. Det var en bitterlig kold Vinterdag. To unge Theaterelever følte Trang til at faa sig et Glas, de kom ned til Vintapperen, og uden at se Lindgreen bestilte de to store Glas Portvin. Ligesom de vilde til at nyde Vinen, fik de Øje paa Lindgreen, og af Frygt for en Revselse for den Frihed, de havde taget sig, undskyldte de deres Nærværelse paa Kjælderen med, at de frøs, og at de havde følt stærk Trang til noget at varme sig ved. „Aa,“ svarede Lindgreen, „I blive nok varme, naar I komme paa Prøven. Det klæder ikke unge Mennesker at gaa paa Vinkjælderen.“ — „Men vi have allerede betalt Vinen,“ bemærkede de noget forknyt. — „Gjør intet til Sagen; gaa I bare over paa Prøven, Børn. Jeg skal nok drikke Vinen.“

Karl Winsløv hørte til en yngre Generation end de tre forhen omtalte store dramatiske Kunstnere, og disse vare ogsaa allerede næsten Veteraner ved Theatret, da han 1816 blev ansat derved. Men desuagtet svang han sig op til næsten at blive dem sideordnet, og naar man i Aarene tyve, altsaa kun faa Aar efter at han var bleven Skuespiller, nævnede dem, der ved Genialitet eller fremragende Talent kunde betragtes som Theatrets Støtter, var Karl Winsløv blandt disse. Ikke desto mindre hørte han ikke til dem, der som Ryge og senere i en vis Henseende Nielsen strax tog Publikum ligesom med Storm ved at fremtræde enten næsten som helstøbt Kunstner eller i alt Fald med saadanne Evner og Anlæg, der røbede et ualmindeligt Talent. I den første Tid stod han, som det hedder i Theatersproget, i Stampe som Elev i den dramatiske Skole. Han fik mindre Roller, der ikke laa for ham. Man havde i det hele taget ikke store Tanker om hans Evner, og hos ham

selv syntes der at være en vis Famlen efter at finde det rette. Han troede sig saaledes først kaldet til at spille Elskerroller, men dertil gjorde hans Figur, der var lille og temmelig uanselig, og hans dybe, ikke videre velklingende Talestemme ham uskikket; dernæst til at spille intrigante eller lystige Tjenere, som han i det mindste i Begyndelsen ikke ganske egnede sig for, fordi han manglede Lethed og livligt Lune. Disse Fag vare desuden i Forvejen saa godt besatte, at der ikke

Karl Winsløv.

var nogen Plads for ham. Der var tillige strax noget opblæst og selvtillidsfuldt i hans Væsen, som var ham til ikke ringe Skade hos hans foresatte og hos hans Kammerater. Men det varede ikke længe, før han ved Flid og Udholdenhed forstod at bringe det Talent til Modenhed, hvis Spirer nok havde været tilstede, men som han ikke havde faaet Lejlighed til at udvikle i de Fag, hvor de kunde gjøre sig gjældende. Det var først ved at spille Fanejunker von Schrankenau i Skuespillet „Soldaterne" den 6. Oktober 1816, at han godtgjorde, hvad Theatret vilde komme til at eje i ham. Denne Rolle gav han med en saa overraskende Varme og Styrke i Deklamation og Mimik, at han vandt almindeligt og fortjent Bifald. Ikke desto mindre hengik der et Par Aar, før han kunde faa fast

Fod paa Scenen. Aarsagen hertil maa atter søges i en vis Ufordragelighed, der var ham egen, og som vel for en Del havde sin Rod i den Tro, at han var tilsidesat og miskjendt. Ikke sjældent havde han Sammenstød med Direktionen, og det var engang ikke langt fra, at han var bleven afskediget. Men i 1821, da Collin var indtraadt i Bestyrelsen, kom der en heldig Vending i hans Forhold og Stilling ved Theatret. Collin havde med sit skarpe Øje for kunstneriske Evner snart opdaget, hvad der boede hos ham, og medens han i mundtlig Samtale ikke lod det fattes paa Opmuntring, viste han sig i Gjerningen som hans Beskytter. Han forskaffede ham ikke blot en Gageforhøjelse, men ogsaa en forøget Virksomhed i de Rollefag, som nærmest laa for ham. Disse Fag vare stærkt udprægede Karakterer, saavel komiske som alvorlige, hvilke han i Reglen formede til sande Mesterstykker af scenisk Kunst. Mørke Roller som f. Ex. Knud Sortebroder i „Axel og Valborg" eller Pipin i „Karl den Store", Karakterskildringer som Tartuffe, ædle Billeder som Jøden Schewa, komiske Figurer som Zierlich i „Aprilsnarrene", Klister i „De Uadskillelige", Charles Tang i „Flyttedagen", Josef Golz i „Østergade og Vestergade" vare prægede af lige stor Fuldkommenhed og udøvede uimodstaaelig Virkning. Alt var fint udarbejdet i de mindste Enkeltheder og vidnede ligesaa meget om en anstrængende Flid som om Genialitet i Opfattelsen.

En af hans største Triumfer, men desværre hans sidste, var hans Udførelse af Delavignes Ludvig den Ellevte. Allerede nogen Tid i Forvejen vare hans Kræfter stærkt svækkede ved store aandelige og legemlige Anstrængelser; men ikke desto mindre gav han sig i Færd med denne gigantiske Rolle og indstuderede den med utrolig Omhu. Han havde faaet den i Sommeren 1833, og den beskæftigede idelig hans Sind og hans Tanker. Stykket var bestemt til at opføres i den paafølgende Sæson, men hans tiltagende Svaghed forhindrede ham gjentagne Gange fra at spille den. Endelig, uagtet han mærkede, at det stundede til Ende med ham, mandede han sig op til at spille den. Det skete den 18. Marts 1834. Syg og meget afkræftet kom han paa Theatret, og endnu nogle Øjeblikke, før han traadte frem, ytrede han, at det maaske ikke vilde være ham muligt at spille Rollen til Ende. Personalet, som vidste, hvor lidende han var — fortæller Overskou — imødesaa denne Forestilling med stor Ængstelighed. I anden Akt træder Kongen ind. Winsløv stod forstemt, kraftesløs og urolig i Kulissen; hans Stikreplik kom, og paa én Gang syn-

tes han at bortkaste hele sin egen Personlighed og iføre sig sin Rolle; han traadte ind, og hans Blik, Gang og Stemme, alt malede Karakteren med en uforlignelig Fuldendthed og Klarhed. Bifaldet begejstrede ham endnu mere, og i fjerde Akt brød hans stærke Aand ethvert Baand, hans skrøbelige Legeme paalagde ham; hans Scene med Hertugen af Nemours og François de Paule var fuld af de dristigste Træk, de mest gjennemtænkte Nuancer, men savnede derfor ikke Bestemthed og levende Kolorit; hans Styrke steg ved det stormende Bifald, hans Fantasi opflammedes, den brudte Stemme, de ængstelige Raab fik en indre Kraft og et Udtryk, som gjorde en rystende Virkning. — — Men da Tæppet faldt for fjerde Akt under Husets Jublen, var Fortryllelsen hævet; Winsløv var atter sig selv, kun langt mere kraftesløs og mat, end da han første Gang skulde træde ind; næsten bevidstløs sank han i sine tililende Venners Arme. Det varede længe, inden han kunde komme saaledes til sig selv, at han turde vove at træde frem; man begyndte virkelig at tro, at det vilde være ham umuligt, da han lod sige, at man kunde begynde Akten. Som en Skygge vaklede han ind paa Scenen; den Mathed, hvormed han greb paa Stolen for at holde sig, den døde, klangløse Fremsigelse af de første Repliker, de halvt brustne Øjne gav et saa sanddru og skrækkeligt Billede af den halvopløste Konge, der af Rædsel for Døden klamrer sig til Livet, at de andre Rollehavende ængstedes og troede, at det var den sidste Gnist af Liv hos Kunstneren, der gav hans Indtrædelse en saa frygtelig Sandhed. Men det næsten udslukkede Liv flammede op igjen, da Kongens Heftighed atter ytrede sig, og han spillede Rollen til Ende med al den Kraft og Genialitet, hvormed han havde begyndt den. Man ledede ham op paa hans Værelse, medens han flere Gange med meget mat Stemme gjentog: „Hvor jeg er træt; jeg ved ikke, naar jeg kan spille igjen, jeg maa have Rolighed; Sommeren maa hjælpe mig.“ Det herved udtalte Haab bristede: det var sidste Gang, han havde betraadt Scenen, og den 4. Oktober 1834 indslumrede han i sin Hustrus Arme.

Saaledes afbrødes brat en Kunstnerbane, der vel havde været forholdsvis kort, men i den sidste Del desto mere glimrende. De ydre Betingelser, han medbragte til Scenen, vare, som tidligere omtalt, ikke videre heldige, men denne Vanskelighed beherskedes af et Geni og et Studium, hvorved han forstod at omdanne sin Personlighed efter den Rolle, han havde at udføre. Især var han en Mester i at maskere sit Ansigt og give det det rette Udtryk. Hvad der meget kom ham til Gode

ved hans Spil, var hans udmærkede Aandsgaver, hvorved han var i Stand til fuldt at trænge ind i en Rolles Aand og til at individualisere Karaktererne. Disse Aandsgaver viste sig ikke blot i hans Kunst, men ogsaa i andre Retninger; han var en begavet Tegner, skrev smukke Digte og var i Reglen den, som skrev Sange, naar Personalet kom sammen til en eller anden Lystighed. Det pirrelige Gemyt, som han lagde for Dagen i den første Periode, tabte sig efterhaanden, især efter hans Giftermaal, og efter at hans Talent havde vundet fuld Anerkjendelse. Forholdet til hans Kunstfæller var i det hele venskabeligt. Dog var det kun en meget begrændset Kreds, han omgikkes, men for denne var han ogsaa en oprigtig og sand Ven i Raad og Daad. Mod yngre, om hvis Kald som Kunstnere han nærede Tvivl, viste han ikke sjælden en formelig Aversion, men han var ogsaa villig til at erkjende sin Fejltagelse, naar det senere viste sig, at Tvivlen havde været uberettiget. Overhoved var det et smukt Træk i hans Karakter, at saa heftig og opfarende han kunde være, var han, naar han kom til Besindighed og Eftertanke, og naar han indsaa, at han havde gjort nogen Uret, rede til at gjøre en Undskyldning, især naar vedkommende stod under ham. Den Sorg, som greb alle ved hans Død, vedrørte derfor næsten ligesaa meget den brave Mand og redelige Karakter som den fortræffelige, næsten uerstattelige Kunstner. —

I Begyndelsen af den Periode, jeg nærmest har for Øje, mistede Theatret ved Døden omtrent samtidig flere Kunstnere af første Rang, saasom Haack, Rind, Ole Rongsted og Kruse, men Tabet, hvor stort det end var, var ikke saa føleligt, fordi Theatret allerede i de her omtalte fire Kunstnere havde en fyldig Erstatning, og der desuden var andre, som enten allerede dengang var af stor Betydning for det reciterende Skuespil eller ogsaa senere rykkede op til at blive Kunstnere af første Rang. Navne som Nielsen, C. N. Rosenkilde, Foersom, Phister, Holst ere tilstrækkelige til at godtgjøre, at den danske Skueplads, selv om hine Mestere gik bort, havde Kræfter til sin Raadighed, der kunde yde en fortræffelig Erstatning, og det saa meget mere, som de fleste af dem vare saa vidt udviklede i deres Talent, at de allerede stod i de første Rækker. Det er utvivlsomt, at der ingensinde har været en saa stor Rigdom paa dramatiske Talenter som i Perioden fra 1818 til 1830, og det gjælder ogsaa Damepersonalet. Tragedien havde i Mad. Heger, Mad. Andersen, Jfr. Brenøe (senere Mad. Wexschall og Mad. Nielsen), i Jfr. Jørgensen og i Jfr. Heger (Mad.

Holst) Skuespillerinder af betydeligt Talent, og i Skuespillet, Lystspillet og Vaudevillen vare Mad. Liebe, Mad. Rongsted, Mad. Winsløv, Mad. Andersen, Jfr. Brenøe og Jfr. Jørgensen fortræffelige. Senere kom Jfr. Pætges (Fru Heiberg) og Jfr. Ryge til, og det kan vel siges, at Damepersonalet da frembød saa udmærkede Kræfter til næsten alle Arter af det recitерende Skuespil, at ikke nogen anden Periode i Theatrets Historie har kunnet opvise Magen, om der end har været Tider, hvor der ogsaa har været fortrinlige Talenter til Theatrets Raadighed, men dog aldrig saa mange eller saa gjennemgaaende ypperlige som dengang.

Ved at samle Stoffet til nærværende rhapsodiske Skildringer er jeg stødt paa nogle Anekdoter, for hvilke jeg i det foregaaende ikke har kunnet finde passende Anvendelse, men som ere for karakteristiske og morsomme, til at de ikke bør finde en Plads her, især da det kan antages, at de ere ubekjendte for de fleste af Læserne. At faa Folk til at le have mange Skuespillere ikke blot Evne til paa Theatret, men ogsaa udenfor samme ved pudsige eller vittige Indfald og ved lystige Anekdoter. Men herved maa dog bemærkes, at deslige tage sig sjældent saa snurrige ud paa Tryk eller i andres Mund som i deres egen, thi ogsaa derved er Foredraget og det Lune, hvormed det krydres, bestemmende for Virkningen. Man ved jo, at en morsom Historie eller Anekdote tager sig meget forskjellig ud efter den Maade, hvorpaa den fortælles; hos den ene bliver den pudsig og slaaende, hos den anden flad og virkningsløs.

I Rosenkildes Levnet af P. Hansen og senere i en Artikel af Nikolai Bøgh i „Ude og Hjemme" fortælles ikke faa karakteristiske Anekdoter om denne ligesaa elskværdige som originalt udprægede Personlighed. Blandt disse har jeg dog ikke fundet efterstaaende, for hvis Paalidelighed jeg kan indestaa. Rosenkilde levede, som bekjendt, i temmelig knebne Omstændigheder. Han vilde gjerne betale, men hans Evne svarede ikke altid til Viljen. En Dag, da han var i Bad paa Ryssensten og gottede sig med at svømme, kom der ham pludselig en Mand i Møde, som, trædende Vande, meldte sig som hans Skrædder og spurgte ham, naar han tænkte paa at afgjøre sin Regning. „Det gjør mig meget ondt, Fa'r," svarede Rosenkilde, gjørende nogle Tag med Arme og Ben, „De maa give Tid, Fa'r, for nu har jeg virkelig ingen Penge hos mig." — Det var en stor Fornøjelse for Rosenkilde at betragte Dyrs, især Insekters Væsen og Færden. En Dag kom han paa See-

nen og bemærkede da til en anden Skuespiller, at det havde i høj Grad forbavset ham at finde udpræget Eftertanke hos en Flue. „Da jeg i Morges laa vaagen i min Seng," fortalte han, „fik jeg Øje paa en Loppe og en Flue, der havde taget Plads paa min Sengehest. De betragtede hinanden nøje. Pludselig gav Loppen et akrobatisk Spring, og borte var den. Forbavset blev Fluen staaende og stirrede efter den forsvundne, men pludselig gav den sig til at kile afsted langs Sengehesten, ved hvis Ende den standsede, ganske vist for at se efter Loppen. Sikken en Eftertanke — hvem skulde tro det om en Flue!"

Foersom var rig paa pudsige Historier, som han næsten altid selv havde oplevet, men for Evangelier skulde man ikke tage dem. Især excellerede han i Jagthistorier; det var et Gebet, hvor hans levende Fantasi var meget virksom, og deslige Historier fortalte han saa ofte, at han selv troede paa dem. Ved en Jagt hos en Godsejer havde han saaledes med et eneste Skud — det var rigtignok med Hagl, men Rævehagl — skudt et Krondyr og fire Agerhøns paa én Gang, og det mærkeligste derved var, at en Tredækker — en Karl saa stor som en lille And — i det samme kom dumpende ned fra Spidsen af et Træ — „den var Gud forb— mig rammet af det samme Skud." — Ved et Middagsselskab blev der opvartet med Svinesteg. Den blev funden udmærket. Foersom istemte, men fandt den alligevel ikke saa god som den, han havde spist hos Holsten paa Hvidkilde. „Jeg skal sige Dem, hans Svin er fra Urskovene, og ser De, i disse Urskove er der Urhøns, som De jo nok kjender. Disse Urhøns er nogle skrækkelige Fraadsere, og om Aftenen, naar de er rigtig mætte, saa falder de ned fra Træerne, og saa æder Svinene dem — ja Gu' gjør de saa — og deraf den udmærkede Smag." — „Men æder da Svinene dem med Hud og Haar?" spurgte en tilstedeværende. — „Nej, Gud bevares, kjæreste Ven, Svinene faar en saa vidunderlig Færdighed i at snappe dem, at de plukker dem lige med det samme." — En Aften var han med et Par gode Venner paa Vesterbros Theater for at se en Taskenspiller. Manden gjorde sine Ting godt og vakte Beundring ved sin Behændighed. „Det var dog ikke noget mod en Troldmand, jeg engang saa i Odense," sagde Foersom. „Hvad gjorde han da?" blev der spurgt. „Jo, ser I, jeg og to andre, vi blev kaldte op til ham paa Skuepladsen. Vi havde hver Uhr og Uhrkjæde paa os. Saa sagde han, vi skulde lukke Frakken, og saa foer han med sin Tryllestav over Maven paa os, og saa lukkede vi Frakken op, og saa var Uhr og Uhrkjæde forsvunden — hvad siger I til

det?" — „Men hvorledes gik det til?" — „Aa, det skal jeg sige jer: Vi var i Ledtog med ham. Ja, det var Satans til Karl!"

Skuespiller M— benyttede sin Sommerferie til at optræde i en lille By i Jylland. Han havde forinden taget saa betydeligt til sig af flydende Varer, at det stærkt sporedes i hans Spil. Da man den næste Dag udtalte sin Forargelse over, at han

Foersom.

vilde optræde i en saadan Tilstand, svarede han: „Naar man finder paa at optræde i en saadan By, maa man enten være fuld eller gal — jeg har valgt det første." — Ved en Lejlighed, hvor han var sammen med flere af sine Kolleger, blev han af en af dem, G., opfordret til at fortælle en af sine morsomme Historier. Han svarede, at han ikke vidste nogen, som de ikke kjendte, men at han nok vilde fortælle en Drøm, han havde havt forgangen Nat. „Jeg drømte," begyndte han, „at jeg var død og kom til Himmelporten og bankede paa. Petrus lukkede op og spurgte, hvem jeg var og hvad jeg vilde. Jeg svarede, at jeg var Skuespiller M – og vilde ind i Himlen. „Kan ikke gaa an. Skuespillere komme ikke ind i Himlen,"

sagde han, og saa slog han Porten i lige for Næsen af mig. Jeg maatte da tøfle af, og da jeg ikke havde Lyst til at ty til Helvede, krøb jeg ned igjen i min Grav. Da jeg havde ligget der i nogle Dage, fik jeg af en Død, som man begravede ved Siden af mig, at vide, at min gode Kammerat G. var død og var kommen i Himlen. Opbragt over en saa skammelig Partiskhed fløj jeg til Himmelporten, fik Petrus ud og spurgte ham da opbragt, hvorfor G. var kommen ind og ikke jeg. — „Gode Ven," svarede Petrus smilende, „Du kan være ganske rolig, G— har saamænd aldrig været Skuespiller.""

Et Ord eller en Betegnelse, der nu synes at være forsvundet fra det danske Sprog, er „Høkerloge". Dermed mentes de Loger i det gamle kgl. Theater, som ved Logeauktionerne kjøbtes af Billetsjoverne, og hvortil Billetterne enkeltvis udsolgtes af disse til hver Forestilling. Det var Tilfældet med de allerfleste Galleriloger, en Del Loger i anden Etage samt i Parterret og kun meget undtagelsesvis med Første-Etages Loger. Det var meget sjældent, i Modsætning til hvad der nu er Tilfældet, at Familier kjøbte Loger, eller at flere Familier forenede sig derom. Saaledes var Størstedelen af Theatrets Tilskuerplads i Hænderne paa Spekulanter. Disse modtog vel ogsaa Abonnement for den hele Sæson, men paa den Maade bleve kun de færreste Pladser afsatte; de øvrige solgtes til hver Aften enten ved Hjælp af Avertissementer eller ogsaa fra Udsalgssteder, navnlig fra flere Kjældere i Lille Kongensgade og paa Kongens Nytorv. Priserne rettede sig naturligvis efter Stykkernes Værd og efter Tilløbet. De Billetter, som den ene Aften betaltes med 1 Rdl. eller mere, kunde en anden Aften dale ned til en Mark eller endog til 8 Skilling. For sidstnævnte Pris har den, som skriver nærværende, i sine Drengeaar og senere i sin Ungdom ikke saa sjældent havt en Nydelse, som han endnu med Glæde mindes i sin Alderdom.

Der var saaledes nogen Risiko forbunden med at kjøbe en Loge i den Hensigt at udhøkre Pladserne, men i Reglen var Fordelen ikke ringe. Til at gjøre Forretningen indbringende bidrog ikke lidet den Omstændighed, at Logehøkerne kunde stuve saa mange Folk ind i Logen, som det kun var muligt. Der var dengang ingen Numre — Pladsernes Numerering blev, saavidt jeg erindrer, først indført ved Tilskuerpladsens Omdannelse i 1855 — og hvorvel det blev paalagt Kontrol-

lørerne at paase, at Logerne ikke bleve overfyldte, var en lille Dusør tilstrækkelig til at faa dem til at lukke Øjnene i. De Loger, som efter Bestemmelsen skulde rumme 10 eller 12 Personer, maatte undertiden gjøre Plads til 12 à 14 eller endnu flere og til et Par Børn oven i Kjøbet. Det var ikke saa sjældent at se en Læredreng med Skødeskind paa og Tøfler paa Fødderne strax efter Theatrets Aabning tage Plads i disse Lo-

ger. Han var sendt for at erobre en god Plads til „Mesters Kone", som ikke kunde eller ikke vilde komme saa tidligt, og maatte saa vige, naar Mesterinden i egen Person indfandt sig. Saa kunde det være, at Læredrengen slap til at faa en lille Plads ved Logedøren.

Saaledes som Logerne dengang vare indrettede med de firkantede tykke Piller, der bar Loftet, var det, især i Sidelogerne, kun de allerførste Rækker, hvor Tilskuerne siddende kunde se noget. De andre maatte staa op, som oftest hænge sig paa de forrestes Ryg eller ogsaa støtte sig med Hænderne paa Pillerne og til den øverste Gesims for at kunne faa et Blik, og det endda et temmelig overfladisk, af det, der foregik paa Theatret. Ikke at tale om, hvor ulideligt det var for de forreste i en Hede, der undertiden var nær ved Kogepunktet, at have en tyk Madamme eller en haandfast Matros hvilende paa sin Ryg, var der tillige Fare forbunden med i en forover-

bøjet Stilling, med Fødderne oppe paa Bænken, med begge Hænder støttet til Pillerne og med Hovedet mod Gesimsen at nyde Skuespillet. Det værkede i Hænderne, de fik, hvad man kalder Krampe, og slap man, kunde man risikere at styrte ned. Og saaledes gik det engang en Yngling; han styrtede ned fra en Galleriloge, og var han ikke tørnet mod den fremspringende første Etages Logerække, hvorved Faldet sagtnedes, vilde han mulig have slaaet sig ihjel eller ogsaa have lemlæstet en eller anden af de Folk i Parkettet, mellem hvilke han faldt. Han havde til Fornavn Gabriel, og efter denne Luftsejlads i Theatret, hvor han svævede ned som en Engel, blev han almindelig kaldet Englen Gabriel.

Logehøkeriets Forretning var, som omtalt, i Reglen temmelig indbringende og dreves af Folk af begge Kjøn. Der var blandt disse en Herre, som spillede den elegante Kavaler. Han holdt Ridehest og var tillige en stor Ynder af det smukke Kjøn. Naar Søgningen var ringe, havde han altid Brug for de uafsatte Billetter til sine talrige Veninder. En anden lagde Grunden til en betydelig Formue ved sin Driftighed som Logehøker. Der var ogsaa dem, som fandt det under deres Værdighed selv at sælge Billetter, men holdt Kommissionærer til at udføre dette Hverv. Forøvrigt var det ikke alene med Logebilletter, at Sjoveriet dreves, det skete ogsaa ved enkelte Lejligheder med Billetter til Gulvet, f. Ex. til „Geburtsdags-Stykker", naar Herskabet tog i Komedien i sexspændige Vogne med Løbere og Fakler. Saa var der opstillet Rækker fra midt om Natten eller den foregaaende Dags Aften langt ud paa Torvet hen til „Hesten", og Billetsjoverne forstod altid at indtage de forreste Pladser. En slig Stimmel hørte dog til de store Sjældenheder, thi Theaterlysten var dengang langtfra saa stor, som den er nu, og skjønt Kjøbenhavnerne paa den Tid, som jeg nærmest har for Øje, Trediverne, kun havde et eneste Theater, var det i Reglen middelmaadigt besøgt. At den betydelig ringere Befolkning, neppe halvt saa stor som den nu er, ogsaa var en af Hovedaarsagerne, er en Selvfølge.

Logehøkeriet i den Form, hvori det fandt Sted i ældre Tid, hører til det længst forsvundne og fik, som anført, allerede et Knæk ved det gamle Theaters Ombygning, da der paamaledes Dørene, hvor mange Personer enhver Loge maatte indeholde, og det strengt paalagdes Kontrollørerne at paase, at dette Tal ikke overskredes. Efterfølgende Skitse skal søge at give et Billede af Livet i en af de omtalte Høkerloger.

Det er midt i Sæsonen. Scenen foregaar i en Sideloge i

Galleriet, beliggende tæt op til Figurantindelogen. Forestillingen gaar paa en rød Plakat. Der skulde opføres „Elverhøj", men Kragh, som spillede Christian den Fjerde, var pludselig bleven upasselig, og som Nødstykke er averteret Holbergs „Den Stundesløse" og et Dandsedivertissement. Det er en uheldig Forandring for Logens Ejerinde, en gammel tysk født Kone, kaldet Paraplymagermadamen. Ved „Elverhøj" kunde hun vente at faa Billetterne afsatte til ret anselige Priser, nu maa hun, dersom hun vil fylde den, lade sig nøje med en Rigsort, en Mark og Otteskilling. Under saadanne Omstændigheder er det let at forstaa, at Selskabet er noget broget. Lad os betragte det et Øjeblik.

Paa den forreste Bænk sidder en meget fyldig Madame med en stor Kappe paa Hovedet, hvis brede Kniplinger skygge over den sorte Haartur, som pyntet med Spytkrøller paa Siderne endnu mere fremhæver hendes stærkt rødlige Ansigtsfarve. Hun er en i flere Huse meget benyttet Jordemoder, og den fyldige Pose, som hun fører med sig, frister til at antage, at hun lige er kommen fra „en Forretning". Dette er dog en Fejltagelse. Posen indeholder Kager og Æbler, som hun flittig tager til, og hvormed hun desuden venlig trakterer sin Sidedame, en heldigvis meget spinkel Jomfru med et Ansigt saa rynket som et Løgæble og en Næse saa spids som en Syl. Hun og Jordemoderen ere begge de eneste Abonnenter i Logen og derfor særdeles gode Bekjendte. Jomfruen er af „en bedre Familie", med hvem det er gaaet til Agters. At hun har abonneret i Galleriet, er egenlig en Skam, hun hører hjemme i første Etage, og det er kun sørgelige Omstændigheders Skyld, at hun maa tage til Takke med Galleriet. Dette fortæller hun ofte nok Jordemoderen, der ogsaa har en vis Respekt for hende. Naar hun har nedladt sig til at stifte et sligt Venskab med Mad. Madsen — saaledes hedder Jordemoderen — saa er Bevæggrunden ikke ganske fri for Egenkjærlighed. For det første forsyner Mad. Madsen sig altid saa rigelig med et og andet lækkert, at hun kan meddele Jomfruen noget af sin Overflod, og dernæst har hun saa mange Historier fra sin Praxis, saa meget løst og fast fra sin Gang i ansete Huse, som hun med en sjælden Tungefærdighed betror Jomfruen ved Sammenkomsten i Logen, naturligvis under det strengeste Tavshedsløfte, men som Jomfruen øjeblikkelig med de fornødne Broderier lader gaa videre i de ansete Familier, hvor hun har sit Tilhold, at Mad. Madsens Selskab og Venskab virkelig er uundværligt for hende.

Disse to ere de forst ankomne, thi de ville have de midterste Pladser, hvorfra man ser bedst. Kort efter, at de have gjort sig det mageligt, indfinder sig en ung Pige af et temmelig flot Udseende og Væsen og tager Plads ved Siden af dem. Hun er ifort en lys Kjole med mange Garneringer, har lange Orenlokker, et tykt Armbaand om hvert Haandled og lugter stærkt af Pomade og duftende Vande. Hun er ikke ilde og bruger sine Øjne til alle Sider; men især kaster hun kjærlige Blikke til sin Kavaler, en pyntet, af frisk Oxekød lugtende Slagtersvend, som har taget Plads paa anden Bænk. Jomfruen af den bedre Familie synes ikke om Naboskabet og flytter sig nærmere op til Jordemoderen. Det bemærker den unge Pige, og øjeblikkelig er Fjendskabet erklæret. Hun vender sig om til Slagtersvenden og siger: „Vi er nok kommet her i fornemt Selskab, Peter, nu maa Du agere fin Kavaler for at passe til Kompagniet." — „Saa, er vi det," svarer den tiltalte, „det kan jeg ikke mærke noget til. Mener Du den gamle Madame der, Lise (pegende paa Jomfruen af „den bedre Familie"), saa er hun nok ikke finere end vi andre. Det er ikke længere end siden igaar, at hun hos Slagter Neumann tog en Oxelever paa Kredit, hvormed hun vilde lækrere sig. Er hun for fornem til at sidde ved Siden af Dig, kan hun jo gaa sin Vej — og jeg skal gjerne give hende en Haandsrækning, saa hun kommer ud af Logen i en Fart. Her er alle lige, det kan Du gjerne fortælle hende." Jomfruen indskrænker sig til at kaste et meget talende Sideblik til Jordemoderen, hviskende ganske sagte: „Gud, hvad der dog kan komme for sjofelt Selskab i disse Hokerloger. Det er sidste Gang, at jeg abonnerer."

Det er tre Kvarter til 7; Instrumenterne stemmes nede i Orkestret, og endnu er Logen kun halvt fyldt. Blandt de senest ankomne befinder sig en ung Kone med et Barn, der nylig er vænnet fra. Sidstnævnte aabenbarer øjeblikkelig sin Nærværelse ved at give sig til at skraale himmelhøjt. Moderen tysser paa det og lader det drikke af en langhalset Flaske med Mælk. Slagtersvenden mener, at Madamen burde lade den lille Pusling blive hjemme, hvilket vækker Moderens højeste Indignation. Hun gad nok vide, hvad det egentlig kommer ham ved, han kan passe sig selv — det lille Pus gjør ikke ham nogen Skade. Han vil maaske, at Barnet skal blive hjemme og skotte sig selv — for han maa vide, at Hansen — det er nok Madamens Mand — er paa Arbejde til sent paa Aftenen og kan altsaa ikke passe Barnet. „Og jeg gad nok se," vedbliver hun, „hvorfor jeg skulde nægte mig den Fornøjelse at

gaa i Theatret. Det kan jeg kun, naar jeg tager Barnet med - og jeg bryder mig ikke om, hvad saadanne Springfyre sige. Saa, nu skal Du være stille, lille Lotte — smagte det ikke godt, vil Du have mere? — Det er forskrækkelig, hvad Du kan drikke. Saa! De maatte ønske sig, at de havde saadan en, som Du er." — Den unge Pige paa første Bænk ler, og Slagtersvenden siger: „Madamen skulde have taget Vuggen med, saa kunde den lille visses i Søvn."

Logen begynder at fyldes. En Amagerpige bliver skubbet ind, derefter to unge Mennesker, der synes at have svoret til Minervas Fane, og af hvilke den ene er forsynet med Briller. Et Par Madamer og en Haandværkssvend samt en dito Læredreng indfinde sig efterhaanden. Man begynder allerede at stønne og puste, thi Atmosfæren er temmelig trykkende. Nu hørtes en Parlamenteren i den aabne Logedør. Paraplymagermadamen underhandler med en tyk Matrone. Denne har ude paa Torvet givet to Mark for en Plads paa den første Bænk, og da hun nu ser, at denne er opfyldt, protesterer hun mod at sætte sig der og vil have sine Penge tilbage. Logehøkersken erklærer i sin ejendommelige Jargon, at der er „reichlich Platz", og fortæller, at ved den sidste „Geburtsdagsforestilling" var der fem paa Bænken og „en lille Barn". Den tykke Madame lader sig endelig overtale, hun balancerer over hele tre Bænke med deres Beboere og presser sig endelig ind mellem Jomfruen af den bedre Familie og den flotte unge Pige. Lige da Forspillet er begyndt nede i Orkestret, kommer Paraplymagermadamen tilsidst trækkende med en Sømand, der efter de Svingninger, han gjør med Overkroppen, idet han sætter sig ned paa tredie Bænk tæt op til Figurantindelogen, synes at have en større Ballast inde, end det er nødvendigt for ham til at holde sig paa ret Kjøl. Det første, han gjør, er at kysse paa Fingeren ad Figurantinderne, hvilket disse dog ikke synes at sætte synderlig Pris paa. Forøvrigt finder Sømanden Pladsen temmelig knap. „Nu har jeg været i mangt et Lukaf saa stort som et Musehul, men aldrig i en saadan Baas," siger han. „Madam!" raaber han til Paraplymagersken, som igjen viser sig i Logedøren, „er det en Plads at byde et pænt Mandfolk og helbefaren Matros! Jeg kan ikke se det bitterste, og her er saa hedt som i Helvede." — „Min gode Mand," svarer hun, „for otte Skilling kan De ikke forlange en bedre Platz. Stræk sig über Pillen, so kan De se Kongen und Dronningen." — „Hvor? Kongen og Dronningen — er de i Komedien?" „Nej, aber, naar de var der, kunde De s'gu se dem. Men nu

maa De schweige, for nu begynder strax Komedien, og De maa ikke forstyrre de andre i deres Fornaielse."

„Hvad skal vi se i Aften?" spørger den sidst ankomne tykke Madame sin Naboerske til højre. „I Morges skulde de ha' Elverhøj, saa i Middags „Den Stundesløse", og saa hørte jeg paa Trappen herop, at Stykket igjen var forandret." — „Er det forandret?" siger den flotte unge Pige, „Gudskelov — Holberg er saa ækel simpel. Hører Du, Peter," raaber hun til Slagtersvenden, „de faa ikke „Den Stundesløse"." — „Mig er det det samme, bare det er noget, man kan grine af," svarer Slagtersvenden. Studenten med Brillerne blander sig i Samtalen og siger: „Det kan De ogsaa komme til, for De skal se „Matrosen", der er saa rørende, at man baade maa le og græde derover, og saa „Eventyret i Rosenborg Have" — De ved nok med Jordemoderen." — Madamen paa første Bænk har opsnappet det sidste Ord, hun vender sig fornærmet om og spørger Studenten, om det er hende, han sigter til. Hun fortjener sit Brød paa en honnet Maade og kommer i de agtbareste Huse. Hun bryder sig ikke om, hvad saadan en Grønskolling med eller uden Briller siger, han kan passe sig selv, og hvis han tror sig for fornem til at være i Loge med en Jordemoder, kan han gaa hjem og læse paa sin Lektie, for det kan han nok trænge til. Jordemoderen faar nu ogsaa Assistance af Sømanden. Han har hørt, at man har talt om „Matrosen", og dermed kan kun være ment ham. Han vender sig da til Studenten og siger, idet han viser sin knyttede Næve: „Hør, gode Ven! Den er for slem den! Matros, siger De, ja, jeg er Matros — og jeg kan være det bekjendt — men alligevel skal De lade være at sige Matros, og naar De siger det en Gang endnu, min Fa'er, saa skal jeg saadan kalfatre Deres Glugger, min unge Ven, at De skal nok lade være at se syv Mile i taaget Vejr." — Studenten, som er bleven ængstelig, vil nu forklare, at han kun har ment Stykkerne, men slet ikke har hentydet til nogen Moders Sjæl i det hæderlige Selskab, men Sømanden stopper Munden paa ham med de Ord: „Hold Kaien i, Student, ellers vanker der Smør."

Hvad enten nu Studenten har hørt, at der skal gives „Matrosen" og „Eventyret i Rosenborg Have", eller han virkelig har søgt at gjøre sig lidt lystig paa de tilstedeværendes Bekostning — da nu Tæppet gaar op, viser det sig, at det hverken er det ene eller det andet af de Stykker, der skal gives. Det er Hertzs „Sparekassen", der maa tjene som Nødstykke.

Nu rejse de sig alle paa de bageste Bænke for at kunne se lidt af Forestillingen. De paa anden Bænk læne sig ud over dem paa den første, og det gaar ud over Hovedtøjerne, især er Amagerpigen meget nærgaaende mod den senest ankomne tykke Madame, der protesterer ved at puffe hende tilbage med sine Albuer. Slagteren har slynget sine Arme om den flotte unge Pige for saaledes at tilkjendegive sin Kjærlighed for sin udvalgte og sin Interesse for Skuespillet, og de to Studenter og Matrosen have taget Stade paa de forrestes Ryg, idet de tillige med Hænderne mod Gesimsen og med udbredte Arme søge de fornødne Støttepunkter mod et skæbnesvangert Fald. Haandværkerdrengen stikker sit rødhaarede Hoved ind mellem Amagerpigens Arme. Madamen med Barnet, der tjener til en Art Skammel for en Landsoldat, den sidste, der er skubbet ind i Logen, giver sig til at skjælde og sekunderes af den vrælende Glut. Af de første Scener høres der ikke et Ord under al den Støj, og der tysses fra alle Kanter. Endelig bringes Barnet til Tavshed, og man kan saa nogenlunde følge med.

„Ah, nu ved jeg, hvad det er," siger den tykke Madame, „det er der, hvor de vinder i Lotteriet og slaar stort paa det, det Tiggerkram — og saa faar de en lang Næse. Og saa kommer Holst — og han har vaaren i Vestindien og er bleven saadan noget som Kommandør — og saa hjælper han dem, og der er saadan en yndig Slutning."

„Maa vi nu være behagelige, Madam," siger Slagtersvenden, „det ved vi altsammen, det er bedst, at De beholder Deres Visdom for Dem selv. Kan Du se noget, Lise?"

„Dejlig, men det er jo ikke Elverhøj — hvad er det for noget? Jeg synes, det er kjedeligt."

„Sludder! Det er netop et rart Stykke. Det er „Sparekassen", jeg har set det før. Det er Grin. Du kan tro, han der, det er en rigtig Lumsker, han frier til hende, bare fordi de har vundet i Lotteriet — men han faar da en lang Næse, kan jeg tro. — Maa jeg nu bede Dem om at tage Deres Ben bort og humme Dem," vedbliver Slagteren, idet han vender sig til den ene Student, „naar De tror, at jeg er en Trappestige, saa tager De min Salighed fejl. Bort med Benene, siger jeg, ellers" — Studenten vil ikke lade det komme til Yderligheder; han tager resigneret Plads lige bag ved Pillen, hvor han da ikke kan se det mindste.

Første Akt er til Ende. Sømanden, som under Akten har lænet sig tilbage og faaet sig en lille Lur, vaagner nu og mær-

ker, at han af den stærke Hede er bleven tør i Halsen. Han trækker en temmelig trind Lærke op af Lommen, tager sig en dygtig Slurk, og da han ser, at der endnu er Højvande, beslutter han at være velgjørende mod sine Medmennesker. Han byder Flasken om og beder dem ikke at forsmaa en ægte „Kornpeter". Slagteren modtager Tilbudet, Studenten med Brillerne ligesaa — han er nok bange for, at et Afslag skal blive optaget ilde — men Damerne vægre sig trods Sømandens indtrængende Forsikring, at de ikke bør forsmaa Guds Gaver. Figurantinderne i Logen ved Siden af, der have set Flaskens Rundgang, begynde at fnise. Det bemærker Sømanden. „Undskyld, mine Dejlige, at jeg har været saa nederdrægtig ikke at byde Dem først. Vær saa artig," siger han og rækker Flasken ind. Tilbudet tilbagevises med et almindeligt „Fy". — „Sagde De fy! Det skulde De nødig. En god Snaps styrker Pusselankerne, og dem har De jo Brug for. Du lille Skælm," siger han til en ung kjøn Pige, der især gjør sig bemærket ved sin Munterhed, „Du har den nydeligste Gallionsfigur, jeg har set i mine Livsensdage — Du skal have et Kys!" og i det samme slaar han det ene Ben over Logens Skillerum for at springe ind til Figurantinderne. Der opstaar nu en Skrigen og Raaben. De fare ud af Logen for at kalde paa Kontrolløren. Denne kommer til. Han er i en ikke synderlig bedre Tilstand end Sømanden, og der opstaar nu en lille Brydekamp imellem de to, idet Kontrolløren søger at trække ham ud af Logen, medens Sømanden bestemt modsætter sig det. Slagtersvenden slaar sig paa sidstnævntes Parti, idet han mener, at det er rigtig Grin, og at Komedien i Logen er bedre end den paa Theatret. Fruentimmerne skrige. Endelig rekvirerer Kontrolløren Hjælp fra de andre Etager, og Sømanden bliver transporteret ud af Logen.

Forestillingen gaar sin Gang, og da der nu er bleven lidt bedre Plads i Logen, er Samlivet ogsaa lidt mere fredeligt. Jordemoderen lader sin Pose med Æbler og Sukkergodt gaa omkring, og selv den flotte unge Pige forsones med Jomfruen af „den bedre Familie". I en af Mellemakterne faar hun ved at se ned i Friparkettet, som ved en Jernstang, ligesom en Baas, er adskilt fra den øvrige Del, pludselig Øje paa en Kavaller af Hofpersonalet. „Nej se," raaber hun henvendende sig til Slagteren, „se ham der med Knebelsbarten, det skaldede Hoved og Baandet i Knaphullet — kan Du se ham? — det er den Fyr, der løb efter mig forleden Aften og var saa nærgaaende." — „Er det ham? Lad mig se, sikken et Stykke

Mandfolk — jeg skal bide Mærke i ham, kan Du tro. Hvor han kror sig, Du skal ved Lejlighed faa et Ørefigen, min Ven, skal Du, det kan Du ta' Gift paa." Der tysses nu paa Slagteren, og Tæppet gaar op til sidste Akt. Efter Stykket kommer en *pas de deux*, som Amagerpigen i Samstemning med Madamen med Barnet, hvilket heldigvis har sovet under Størstedelen af Forestillingen, erklærer for det bedste af det hele. —

Disse Scener i en af det gamle Theaters Høkerloger i ældre Tid ere tegnede efter Naturen og indeholde ingen Overdrivelser. Indskriften over Theatrets Proscenium „Ej blot til Lyst", kunde modtage forskjellige Fortolkninger. At gaa i Komedie i en Høkerloge var i Sandhed ej blot til Lyst.

En dramatisk Privatforestilling i Frederik VI.s Tid.

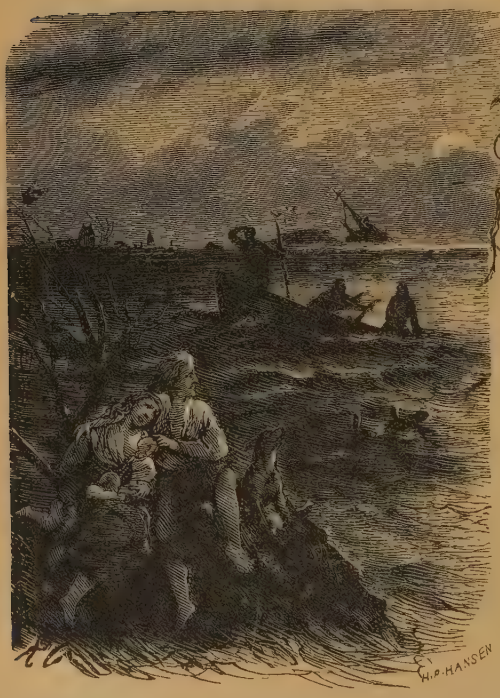

Den 8de Januar 1839 var en Rædsels- og Sorgensdag for Indvaanerne paa Jyllands Vestkyst. Dreven af en voldsom vestlig Storm, styrtede Vesterhavet med Isstykker af uhyre Omfang ind over den hele Kyststrækning fra Løkken ned til Ribe og trængte Limfjorden over sine Bredder, og da Bølgerne endelig veg tilbage, var det et forfærdeligt Ødelæggelsens Værk, som overalt kom til Syne. I Stedet for Huse og Gaarde i Stæder og Landsbyer var der Grushobe, hist og her laa druknede Kreaturer; Aarets Afgrøde, som Bonden kun møjsommelig havde aftvunget den magre Jord, var bortskyllet; mangfoldige Borgeres Velfærd og Fremtid var gaaet til Grunde; hvad mange Aars Stræben havde tilvejebragt, var i Løbet af næppe fire

og tyve Timer flydt bort i det griske Hav, og mangfoldige Familier vidste ikke, hvor de skulde hvile deres Hoved eller faa det nødvendige til Livets Ophold. Alt var Fortvivlelse og Sorg. Men Hjælpen udeblev ikke; ligesaa stor som Ulykken var, ligesaa redebon var den almindelige Velgjørenhed over hele Landet. Der blev anstillet offenlige og private Indsamlinger, og som altid gik Hovedstaden herved i Spidsen. Foruden direkte milde Gaver, der løb op i mange Tusinder af Dalere, indkom der ogsaa en ikke ubetydelig Sum ved Foretagender, som ved at forene det nyttige med det behagelige ansporede Velgjørenheden til yderligere Anstrængelser. Til Indtægt for de vandlidte blev der givet Koncerter, Maskerader, Baller og dramatiske Forestillinger. Saaledes blev den første Opførelse af Oehlenschlägers „Aladdin" givet til Indtægt for dette Formaal. I Hotel d'Angleterre var der foranstaltet en stor Basar af Damer af de bedste Familier, hvor alt betaltes med meget høje Priser. Den elskværdigste Side af Hovedstadslivet kom her til Syne, og den Sum, som indkom paa denne Maade, udgjorde en ikke ringe Del af den Bistand, hvormed Landet søgte at bøde paa Ulykken.

Ved den Tid bestod i Kjøbenhavn den borgerlige Læseforening. Den var stiftet af flere ansete Mænd i 1834, altsaa under vort Statsborgerlivs Opvaagnen eller, om man vil, i vort Folkelivs og vor Folkefriheds unge Dage. Formaalet laa vel nærmest i Foreningens Navn; den skulde give Folk, der ikke havde Evne eller Lyst til at gaa ind i det dyre og mere aristokratiske Athenæum, en billig Lejlighed til at tilfredsstille deres Lyst til Læsning, uden at de behøvede at søge offenlige Steder. Men egenlig havde den ogsaa et politisk Øjemed. For at vække Almensandsen hos de Klasser, for hvilke Foreningen nærmest var bestemt, og tillige for at gjøre dem modtagelige for Ideer, der kunde bane Vejen til de friere Statsformer, paa hvis Indførelse der dengang fra forskjellige Sider blev arbejdet gjennem Pressen og Stænderforsamlingerne, blev der holdt Diskussioner og Foredrag dels over almindelige og særlige politiske Spørgsmaal, dels over de Ufuldkommenheder, som Statssamfundet og Statsmaskineriet led af. Slige Foredrag holdtes blandt andre af David, Ussing, Lehmann, Wilkens, Otto og flere, og det er naturligt, at Tilstrømningen til Foreningen fra de forskjellige Samfundsklasser ikke var ringe. Mest bestod dog Medlemmerne af yngre Folk, og blandt disse dannede der sig en saakaldet fast Stok, der gav Tonen an. Skjønt hidtil ubekjendte for hverandre og i de for-

skjelligste Livsstillinger, fandt de en fælles Tilslutning i en stærk Frihedsstræben. Som alt nyt og uvant var denne dog ikke ganske klar, idet den famlede efter bestemte Former. Den gjorde sig mere gjældende i Fraser og Doktriner end i positive Begreber og Principer. Den hentede sine Ideer og sine Idealer fra det, der var alle bekjendt, og saaledes vil det forstaas, at den første franske Revolution med dens Resultater og store Personligheder omfattedes med Enthusiasme af disse unge Mennesker. De bærede hverandre med Navne fra hin Periode. Der var en Danton og en Camille Desmoulins, men ogsaa efter Girondinerne opkaldtes adskillige, og for at der ikke skulde savnes en Modsætning, var der en Talleyrand og en Metternich. Der blev diskuteret og holdt Taler. „Kjøbenhavnsposten", som dengang var Frihedens Evangelium, blev oplæst og kommenteret. Man forsøgte sig ogsaa i Bladartikler, og fra nogle unge Mennesker i denne Kreds udgik Ideen til Vittighedsbladet „Korsaren", der blev stiftet og med stort Talent ledet af M. Goldschmidt. Navnlig i Begyndelsen hørte flere af dem til Bladets Medarbejdere. Goldschmidt nævner dem i sine „Livs-Erindringer og Resultater"; det var Paul Chievitz, den senere saa bekjendte Forfatter, dengang Kommis paa et Handelskontor, Kopist Ludvig Bisserup og Arboe Maler, theologisk Student, en højst ejendommelig Figur, der kaldte sig Kammerjunker Busk og under dette Navn er gaaet igjen i Chievitz's og Adolf Reckes Vaudeville „En Fortid". Han vil senere nærmere blive omtalt.

Det var altsaa Frihedsmænd, Alvorsmænd, som stræbte at lægge Sten til det Værk, der pludselig stod oprejst i 1848; men alligevel kunde de ikke ganske emancipere sig fra Fortidens Idyl og Traditioner. Den fidele Retning, der viste sig i et lystigt Komment, med den rygende Punchebolle og Drikkesange, spillede ligesom ubevidst over i den Tids Frihedssværmerier. Haand i Haand hermed gik de æsthetiske Interesser, som ikke sjælden truede med at tage Luven fra Politiken. En Digtsamling af Chr. Winther eller af H. P. Holst, en ny Novelle af Carl Bernhard eller af Forf. til „En Hverdagshistorie", et Stykke af Heiberg eller af Henrik Hertz, der iøvrigt var kommen i Vanry ved sin Bog „Stemninger og Tilstande", bleve meget ofte slemme Konkurrenter til Betragtninger over Finanstilstanden, over Hofholdningen, over det militære Gamachevæsen o. s. v. og satte Gemytterne i Bevægelse. De vare flittige Komediegængere, saa vidt Pungen strakte til, og Theatrets Præstationer vare et meget frugtbart

Æmne, saa meget mere som adskillige af de unge Mennesker selv troede sig i Besiddelse af dramatisk Talent. At der med en saadan Tro forenede sig en Higen efter at faa Lejlighed til at give Prøver derpaa for Publikum, selv om kun i Privatforestillinger, er det vel overflødigt at anføre.

En saadan Lejlighed frembød sig nu ved den Ulykke, der havde rammet det vestlige Jyllands Beboere ved Stormfloden den 8. Januar. Hvor smukt vilde det ikke være, om den borgerlige Læseforening kunde deltage i de almindelige Bestræbelser for at lindre Nøden for de stormflodlidte og tillige at gjøre det paa en saadan Maade, at Foreningen kom til at staa som et lysende Exempel. De skjulte dramatiske Talenter kunde faa Lejlighed til at vise, hvad de duede til, det nyttige kunde forenes med det behagelige. Altsaa blev det besluttet at give en dramatisk Forestilling paa Theatret i lille Kannikestræde. Saa vidt jeg mindes, fremkom Paul Chievitz og en ung Uhrmager ved Navn Voltelen*) med Ideen, og vi andre — thi jeg hørte ogsaa med til den lille Skare — greb den med Begjærlighed. I Overensstemmelse med parlamentarisk Fremgangsmaade valgtes der en Komité til at lede den, og blandt andre faldt Valget ogsaa paa mig.

Spørgsmaalet var nu om at vælge Stykkerne, og derom var der meget levende Debatter. Der forekom adskillige kuriøse Forslag, deriblandt at man skulde opføre en Tragedie af Oehlenschläger, eftersom Anledningen dog var tragisk. Men dette Forslag blev slaaet til Jorden med den Indvending, at en oehlenschlägersk Tragedie, fremstillet af Dilettanter, let kunde blive forvandlet til et Lystspil, men kun lidet lysteligt enten for Fremstillerne eller Tilskuerne. Allerhelst havde man opført et originalt Arbejde af et eller andet af Læseforeningens gode Hoveder, men der var ikke Tid til at faa et skrevet, og et Par saadanne, der bleve præsenterede, bleve ved Vejningen fundne for lette. Man blev da staaende ved Fader Holberg, hvis Arbejder dog fandtes at være lettest spillelige, og af disse valgtes „Det lykkelige Skibbrud". Ved dette var der jo rigtignok den Vanskelighed, at det især med Hensyn til Efterspillet krævede et stort Personale, men da vi selv i vor Midte talte ikke faa, der troede sig i Stand til at agere, og da vi desuden fik Løfte af et Par ved det kgl. Theater ansatte Skuespillere om ikke alene at overtage Roller, men ogsaa at

*) Naar jeg nævner Navne, saa sker det kun ved saadanne Personer, der siden ere døde; desværre er det Tilfældet med de allerfleste. En Undtagelse gjør jeg dog med Skuespillere af Faget, der medvirkede ved Forestillingen.

lede Indstuderingen, antog vi, at det nok kunde gaa. Et Forslag om at overdrage de kvindelige Roller i Stykket til et Par Damer, der spillede i de bestaaende dramatiske Selskaber, blev ubetinget forkastet nærmest af den Grund, at disse Rollers Udførelse af Mandfolk vilde forøge den komiske Virkning, hvilket man jo ogsaa vidste fra Studenterkomedierne. Hvorfor vi valgte „Det lykkelige Skibbrud", havde en særlig Grund. Der var noget meget tidssvarende i dets Tendens. Derved at Holberg paa en vis Maade havde tegnet sig selv i Philemon ved at gjøre ham til Repræsentant for en Skribentvirksomhed, der for en Del gik ud paa at luge op i det Ukrudt, som overalt fandtes i det daværende Samfundsliv, kunde denne typiske Hovedperson tages til Indtægt for Nutidens liberale Presse, der havde stillet sig til Formaal at reformere Samfund og Statsinstitutioner, og hvis Repræsentanter havde ligesaa indgroede Fordomme, ligesaa store Møjsommeligheder og Plagerier at kæmpe med som Philemon-Holberg i sin Tid. Paa den anden Side var en Figur og en Karakter som Magister Rosiflengius overordenlig brugbar til Illustrering af det officielle og ikke-officielle Spytslikkeri, som Pressen drog stærkt til Felts imod. Hertil kom, at der var en Scene, den nemlig mellem Gottfred og Henrik, der siddende hver paa en Afviser opregne de Frugter, som deres respektive Herrers Skriverier have indbragt, der ypperlig kunde omskrives saaledes, at den kom til at indeholde mangfoldige politiske og satiriske Hentydninger til Datidens Forhold, Begivenheder og brændende Spørgsmaal. Hvorledes dette skete, vil man senere erfare. Endelig kunde den broutende, med tydsk Akcent talende Officier, Jakob von Thyboes Gjenganger i Efterspillet, fortrinlig benyttes til en Karrikatur af en højtstaaende Militær, som dengang paa Grund af forskjellige Foranstaltninger og offenlige Udtalelser var i stor Miskredit og idelig Gjenstand for Bladenes Angreb.

Der blev nu skredet til Rollefordelingen. Der maatte herved udfoldes en ikke ringe Grad af Diplomati; thi mange, som troede sig kaldede, viste sig lidet hørende til de udvalgte. Et snildt Hoved foreslog endog at lade trække Lod om Rollerne eller ogsaa at lade dem sætte til Auktion og det indkomne Beløb tilflyde de stormflodlidte. Dette fandt dog ikke Anklang. Allerede ved Læseprøven viste det sig, at nogle, hvem man havde tiltroet de bedste dramatiske Evner, eller som indbildte sig at være i Besiddelse af saadanne, vare aldeles umulige, og de bleve derfor uden Skaansel kasserede,

trods ivrige Protester og Forsikringer om, at det nok skulde gaa ved Forestillingen. Selvfølgelig fremkom der Insinuationer om Kabaler og Intriger, og en fjendtlig Stemning gjorde sig gjældende. Omsider fik man dog en upaaklagelig Rollebesætning i Stand. Kongelig Skuespiller Hass paatog sig at udføre Jeronimus, *Assessor pharm.* Hagen, en i sin Tid meget bekjendt Personlighed, havde vi til Magdelone, til Leonora en Skrivelærer B., til Pernille Uhrmager Voltelen, kongelig Skuespiller Kragh paatog sig at spille Philemon, til Henrik var Chievitz selvskreven, til Magister Rosiflengius en medicinsk Kandidat, nuværende Læge H., til Gottfred Kontorist B. Henriques, og til de øvrige Smaaroller saavel i Stykket som i Efterspillet fandtes der ligeledes bekvemme Kræfter, blandt hvilke ogsaa jeg havde min Part. Da „Det lykkelige Skibbrud" ikke kunde udfylde den hele Aften, besluttede man desuden at opføre en lille Vaudeville af Hillerup „Spøgeriet paa Herregaarden", hvori Skuespillerne Pætges og Waltz paatog sig at udføre Hovedrollerne. Til Mellemaktmusiken fik vi et lille, men godt Orkester, deriblandt flere Kapelmusici.

Prøverne tog nu deres Begyndelse, og det viste sig da, at Valget af de spillende slet ikke var ilde. Der var dog nok af Vanskeligheder og Kvaklerier. Nogle indfandt sig ganske uforberedte, andre udeblev ikke sjældent af en eller anden Grund; men saa blev der sat en ret anseelig Bøde for Udeblivelsen, og det hjalp. Omsider bestemtes Forestillingen til den 7. Marts. Et Opslag underrettede Foreningens Medlemmer derom — thi det var bestemt, at kun disse og deres Damer skulde have Adgang —, og i et Par Dage vare alle Billetter udsolgte.

Lokalet var Theatret i lille Kannikestræde, meget uheldigt og indskrænket, men det eneste, vi havde at holde os til. At faa Hoftheatret indsaa vi var en Umulighed, thi i Frederik den Sjettes sidste Dage blev Læseforeningen betragtet som en Art revolutionær Klub, og vi vare overbeviste om, at et Andragende om at benytte det, selv til et saa veldædigt Foretagende, vilde blive afslaaet. Desuden vilde vi, hvis Tilladelsen mod al Forventning var bleven opnaaet, ikke kunne tumle os saaledes, som vi havde i Sinde. Der var nok det forhen omtalte lille Theater paa Kongens Nytorv, men det var optaget og tillige endnu mindre brugbart end det i lille Kannikestræde. Da det sidstnævnte hører til det Kjøbenhavn, som allerede for flere Aar siden er forsvundet, kan en lille Beskrivelse deraf mulig interessere, for at den nuværende Gene-

ration, hvoraf mange sikkert have hørt det omtale af deres Forældre, kan faa et Begreb om, hvad man for omtrent et halvt Aarhundrede siden tog til Takke med for at kunne opføre eller nyde dramatiske Dilettantforestillinger. Dette Theater gik almindelig under det populære Navn „Kalkeballen", hvis Oprindelse ikke er mig bekjendt. Mulig hidrørte det derfra, at ogsaa det hæderlige Murerlaug, som mange andre, her havde en Forening, der dyrkede den dramatiske Kunst. Bygningen, der laa paa Hjørnet af lille og store Kannikestræde, var lav, kun to Etager. I Stuetagen var der Restauration og et yderst tarveligt, trykket Lokale til Sammenkomster for de dramatiske Selskaber, som afvexlende spillede paa Theatret. Opgangen til dette var ad en smal, stejl og smudsig Trappe, og derfra kom man til Tilskuerpladsen først ind i et større Værelse, hvor der var en Buffet af malet Fyrretræ, garneret med Flasker og lidet appetitligt Smørrebrød. Lige saa appetitlige tog Opvartningsjomfruen og Opvarteren sig ud. Tilskuerpladsen bestod af Parterre og Galleri med nøgne, fugtige Vægge, bemalede med noget, hvis Grundfarve det var yderst vanskeligt at udfinde. Bænkene, afdelte i Klapper, vare brøstfældige og brast ikke sjælden under Tilskuernes Vægt. Tilskuerpladsen var belyst med nogle osende Tranlamper og det meget knebne Orkester med Tællepraase, der bleve pudsede af en Laban i kort Trøje. Naar Tilskuerpladsen var rigtig stuvet, rummede den i det højeste 320 Personer, af hvilke de bageste maatte staa op paa Stole og Bænke, naar de vilde se noget. Langs Tilskuerpladsen til venstre var der et skummelt Værelse, som benyttedes til Spisesal og til Gjennemgang til et Par ganske smaa Paaklædningskamre samt til Scenen. Denne var i Henseende til Rumfang, Dekorationer og Belysning et Sidestykke til det øvrige. Naar de spillende vare lidt mere end almindelig høje, ragede de op til Sofitterne, i Fald de Tjavser, der hang ned fra Loftet, fortjente dette Navn, og de Tilskuere, der sad paa Siderne, havde et frit Indblik til Kulissernes Mysterier. Dekorationerne stod i Henseende til Maling og Farver næsten under et Nürnberg-Dukketheater, og det perspektiviske var en Gaade. For at gjennemføre Enheden svarede Møblerne, hvor saadanne skulde bruges, fuldstændig til Dekorationerne, og efter dem at slutte maatte det kjøbenhavnske Snedkeri befinde sig paa et yderst primitivt Standpunkt. Der var overhoved udbredt en Duft af Knejpen over det Hele, og det saa meget mere som Beværtningen — „Schæferiet", som det kaldtes efter Ejeren

eller Ejerinden — lod særdeles meget tilbage at ønske i Retning af Properhed og i enhver Henseende stod under, hvad der nu findes selv paa de simple Beværtningssteder.

Saaledes var det Kunstens Tempel, hvor vi skulde give vor Forestilling. Man kan tænke sig, at det ikke var med synderlig Andagt, at dets Haller bleve betraadte. Men dengang var man heller ikke forvænt. Selv det kgl. Theater lod meget tilbage at ønske i Retning af Komfort og ydre Udstyrelse, og scenisk Luxus var ganske fremmed for dem, der ikke kjendte Theatrene i Udlandets store Hovedstæder. Kostumerne leveredes os af en Farver Beistrup, der havde en Maskeradegarderobe og forsynede Privattheatrene. Da det var et Holbergsk Stykke, stilledes der jo ikke Krav til nogen særlig Elegance, og Dragterne vare saa nogenlunde præsentable. Det kgl. Theaters Frisør Hoppensach fik man for gode Ord og rede Penge til at besørge de spillendes Maskering, en Kunst, hvori han var udmærket dreven.

Aftenen kom, og man samledes i de smaa Paaklædningsværelser. Nær var den hele Forestilling røget i Lyset. En af de vigtigste Rollehavende havde samme Dag faaet det Budskab, at en meget nær paarørende, en ung haabefuld Kunstner, pludselig var afgaaet ved Døden i Rom. Vi havde faaet det at vide, og med Fortvivlelsen malet i Ansigterne ventede vi hvert Øjeblik Underretning fra den vedkommende om, at han ikke saa sig i Stand til at spille, hvad vi forøvrigt vilde have fundet ganske i sin Orden. Men saa indfandt han sig selv og erklærede, at uagtet „Graaden stod ham i Halsen", vilde han dog spille, saa godt han kunde, for ikke at forstyrre en Forestilling i et saa veldædigt Øjemed, og for at Publikum ikke skulde narres April i det sidste Øjeblik. Opofrelsen vandt naturligvis stor og veltalende Paaskjønnelse, men den Formodning, at Lysten til at spille Komedie fremfor alt havde gjort Udslaget, fandt vi det klogeligst at fortie. Man iførte sig nu Kostumerne ved Hjælp af en ved Theatret ansat Skrædder. Den arme Mand havde nok at gjøre med at tilfredsstille alle. Snart raabtes der paa, at en af Kjolerne var for vid, snart at et Par Buxer vare for snævre, at et Par Trikots vare umulige. Saa maatte et Par Manchetter indsyes, en Halsklud ombindes. En kunde ikke faa et Par Sko, der passede, en Paryk, der kunde sidde fast, en skulde have et Spænde syet paa, en anden, der ikke var stærk i Lægge, skulde have paalagt Vat. Den ene raabte paa rød, den anden paa hvid Sminke. Om de Par brustne Spejle, som Paaklæd-

ningsværelserne vare forsynede med, opstod der Trætte, den ene vilde til, og den anden vilde til. Overalt herskede en forvirret Larm, som yderligere forøgedes derved, at nogle under Paaklædningen med tordnende Stemme søgte at memorere vanskelige Steder i deres Roller. Hoppensach var hist og her med Farver og Sminker, og med en vidunderlig Hurtighed foregik der en Forvandling af Ansigtstrækkene, hvorved Mænd omskabtes til Kvinder, unge til gamle, smukke til grimme og omvendt.

Endelig var Paaklædningen og Maskeringen tilendebragt, og der var gjensidig Betragtning og Beundring. Men trods det tykke Lag af Sminke viste der sig i Fysiognomierne stærke Spor af Bleghed og en vis plirende Forknythed i Øjnenes Udtryk. Det var Kulissefeberen, som begyndte at indfinde sig ved Tanken om, at det Øjeblik, da man skulde betræde de Brædder, der kaldtes Verden, og gjøre det første Skridt paa Kunstens Bane overfor et vel overbærende, men i sine enkelte Elementer dog kritisk Publikum, var nær for Haanden. At sligt vilde komme, havde jeg forudset og derfor tænkt paa et Middel til at dæmpe Ængsteligheden. Indtægten var saa rigelig, at man nok kunde føje en extraordinær Udgift til de ordinære, og af Rødvin, Portvin, Rhinskvin, Kognak og Sukker bryggede jeg en Negus, der i dampende Tilstand i en stor Bolle blev sat paa Bordet i det tilstødende Spiseværelse, hvorefter Personalet blev budt ind til at nyde den. Det blev modtaget med Akklamation, og Negus'en virkede som en saa ypperlig Opstrammer, at jeg næsten blev bange for, at en og anden havde faaet mere, end han kunde taale. Men selv om det var Tilfældet, var Virkningen alt andet end uheldig. Modet var i et Nu vendt tilbage, og der var ikke en eneste, der ikke følte sig sin vanskelige Opgave mæglig, og som ikke var rede til at træde frem for det mest fordringsfulde og kritiske Publikum i Verden.

Klokken var nu Syv. Suffløren havde taget Plads i sin Hule, og Regissøren gav Signalet til, at Orkestret skulde spille. Det var Ouverturen til „Den hvide Dame". Tæppet gik op, og kgl. Skuespiller Kragh, iført sin Dragt som Philemon, traadte frem, hilset med stor Akklamation, og fremsagde en af G. Siesby forfattet Prolog, hvis første Del lød saaledes:

„Der gaar en forunderlig Ironi
Igjennem vort Livs Digten og Færden,
Der spotter med denne brogede Verden
Og danner Kontraster af Sympathi.

Hvor ofte har midt i Glædens Rus
En tragisk Genius grebet i Hjulet, —
Et Luehav, saa kunstigt i Gnisten skjult,
Nedstyrtet Tusinders Haab i Grus?
Og omvendt, — hvor Rædsel og Jammer drog,
Og Ødelæggelsen dybt sig præged,
Hvor ofte har der de Saar, de slog,
Med Spøg og Smil man atter læget?
Og saaledes her! — En uendelig Smerte
Har lagt sig om tusinde Brødres Bryst,
Og vi — vi læge det blødende Hjerte
Ved muntre Fester, ved Spøg og Lyst.
Selv Fader Holbergs muntre Billed
Med det skælmske Blik og Satirens Pil
Skal møde Taaren, som hisset trilled'
Og tørre den bort med Lunets Smil."

I den øvrige Del af Prologen vises, hvorledes de satiriske Billeder i „Det lykkelige Skibbrud" endnu have fuld Gyldighed, og at de samme Brøst, det havde revset, endnu, skjønt i andre Former, vare tilstede i Nutidens Samfundsliv. Den sluttede paa følgende Maade:

„Saa vidt om vor Hensigt! om Midlet jeg tier;
De ved, at den Kraft, der forsøges af hver,
Er kun en Skærv, som forener sig her
Med Ofret, De selv til Ulykken vier."

Denne Prolog blev optaget med stormende Bifald. Derefter begyndte Forestillingen, som i Betragtning af, at de fleste spillende vare Dilettanter, der aldrig forhen havde betraadt en Scenes Brædder, gik med et godt Sammenspil og for adskilliges Vedkommende med ikke ringe Lune. Især vakte den forhen omtalte Doubletscene til anden Akt af det Holbergske Stykke levende Bifald og Latter, der ikke sjælden afbrød de spillende. Den var skreven af et Medlem af Læseforeningen og indeholdt ikke faa satiriske Hentydninger til Øjeblikkets politiske Forhold og Begivenheder. I den Tanke, at det mulig kan interessere Læseren, skal jeg meddele et Uddrag.

I Komedien sidde som bekjendt Rosiflengius' Tjener Gottfred og Philemons Tjener Henrik hver paa sin Side af Theatret paa en Afviser og oplæse der hver af en Liste, hvad deres Herrer have havt i Indkomster ved deres literære Arbejder, Rosiflengius Penge og Hæder, Philemon Skam til Tak og Henrik adskillige Ørefigen. Ved Forestillingen var Indledningen til Scenen omtrent den samme som hos Holberg, derefter fulgte de omskrevne Monologer:

Gottfred (sætter sine Briller paa og læser snøvlende): Den 1. Februar for et Lykønskningsvers til den durchlauchtige Herre, som blev kureret af den svenske Pige*), en Snusdaase med Højstsammes Portræt.

Henrik. Jeg maa ogsaa sætte mine Briller paa og læse. Samme Dag skrevet en Afhandling om Dumhed og Overtro

blandt de fornemme, der, som henhørende under „Politik", blev lagt under Beslag af den Embedsmand og saa videre**).

Gottfred. Den 2. dito et Digt til en Kammerherre, fordi han udi en kraftig Oration i Raadet haver vist de forfærdelige Følger af „den ustyrlige Ungdoms Ustyrlighed"***); hvorfor min Herre bekom tilstillet to Par af hans Højvelbaarenheds egne Kramsfugle, skudte med Højsammes alene-privilegerede Haand, og med Løfte om, at det ikke skulde blive derved.

Henrik. Den 3. dito skrevet en Afhandling om „Husfredens

*) I de første Maaneder af 1839 gjorde en svensk Pige, Ane Jensdatter af Wallåkra i Skaane, Opsigt ved sine Mirakelkure. Hun blev kaldet til en fynsk Godsejer, der benyttede hendes Kure, og en Mængde Mennesker strømmede til hende, indtil Øvrigheden fandt sig foranlediget til at skride ind.

**) Saaledes betegnede i Regl'en Oppositionsbladene den Politiretsassessor (Justitsraad Reiersen), som havde Opsyn med de ikke-politiske Blade. Disses Beslaglæggelse var meget hyppig i den Tid.

***) Disse Ord saavel som de citerede i den paafølgende Replik vare brugte af en adelig Sædegaardsejer i den roskildske Stænderforsamling i en Tale om den liberale Retnings Forkastelighed.

usynlige Alfer" eller hin uforglemmelige fine Talers „gode Venner", hvorfor min Herre fik en Husundersøgelse og maatte takke Gud, at det blev derved.

Gottfred. Den 4. *hujus* gjort en Lykønskning til Ens Promotion til Virkeligetatsraad, hvorfor min Herre fik tilsendt et Dusin Flasker Gammel-Rom og et Dusin Flasker Kauschervin, samt blev buden til Bords, hvor han havde den Storbehagelighed at sidde ved Siden af en Virkeliggenerallandogvandkrigskommissærinde*).

Henrik. Samme Dag trykt en Afhandling om, at ogsaa udi vore Tider Titel- og Rangsyge betragtes som en honnet Ambition, hvorfor min Herre mistede en hel Hob Subskribenter af de nedrigste Klasser udi Rangen.

Gottfred. Den 12. dito gjort en Lovtale over den Hædersmand, som først opfandt Æresvagter, hvorfor min Herre fik en sølvforgyldt Røgelsemand.

Henrik. Samme Dag skrevet en Vaudeville, kaldet „Cigarrygerne for Skilderhuset", hvorudover min Herre nær var bleven spiddet paa Garnisonspladsen**).

Gottfred. Den 15. *hujus* skrevet et Forsvar for Monarkers og Balletmesteres Suverænitet; hvorfor min Herre fik alle Balletmesterens Balletter, indbundne i Marokin med Guldsnit.

Henrik. Samme Dag skrevet et Stykke om, at Dandsen turde være Skyld i, at Theatret gaaer bag af Dandsen, hvorfor min Herre nær var bleven stukken ihjel af en Greve***).

Gottfred. Den 16. *ejusdem* indgivet til en høi og velvis Magistrat Udkast til en Plan til 100,000 nye Næringsveie, hvorfor min Herre fik Løfte om at blive Rodemester, saasnart de Alle vare satte til Næringsskat, og jeg ligeledes Løfte om et Skomagerembede med 20,000 Undersaatter†).

---

*) Sigter til en bekjendt Vinhandler, som af Frederik den Sjette fik den nævnte Titel.

**) Ved denne Tid blev der i Kjøbenhavn oprettet nye Æresvagter især for Generaler, og tillige udkom der fra Guvernøren i Kjøbenhavn, Landgreven af Hessen, et Reglement, som forbød Cigarrygning forbi forskjellige Vagtposter.

***) Mod Bournonville som Balletmester ved det kgl. Theater gjorde der sig dengang en stærk Opposition gjældende. Man fandt, at han paa de andre Kunstarters Bekostning søgte at skaffe Balletten og Dandsen et for stort Raaderum, og tillige havde hans Adfærd mod den yndede Dandserinde Jfr. Grahn skaffet ham mange Modstandere. Den her omtalte Greve var Ritmester Schulenburg, en ivrig Tilbeder af Jfr. Grahn, den samme, som lejede Folk til at udpibe Bournonville ved Opførelsen af „Toreadoren" den 14. Marts 1841.

†) I den roskildske Stænderforsamling havde Justitsraad, flhv. Raadmand

Henrik. Samme Dag leveret en Fortegnelse over 100,000 Næringssorger, men hvorved min Herre var lige ved at sættes under Tiltale for skadelige Rygters Udbredelse.

Gottfred. Den 20. *ibidem* en Afhandling om Tallotteriets Dyder, betragtede i moralsk, politisk, psykisk, fysisk, psykologisk og alle mulige andre Henseender; hvorfor min Herre fik Løfte om en Kvaterne, saa snart Kassen kunde afse denne Udtælling.

Henrik. Den 21. skrevet en Indbydelse til en Forening i den Kunst at narre Folk Pengene af Lommen ved Varelotterier, hvorfor min Herre blev dygtig udskældt i „Kommissionstidenden".

Gottfred. Den 22. gjort en ny Revuesang kaldet: „De dannisse Borgeres blodrøde Statsbanner", hvorfor min Herre fik fri Græsning paa Nørrefælled for sig og Familie*).

Henrik. Den 23. dito skrevet en nye Vise til den gamle Melodi:

„O Rendsborg, o Rendsborg, Du gode gamle Stad,
Du haver bedrøvet saa mangen brav Soldat!"

hvorfor min Herre nær selv var bleven sendt til Rendsborg.

Gottfred. Den 24. *hujus* skrevet et Forsvar for den prisværdige Skik at sælge Embeder, hvorfor min Herre blev buden til Middag hos en General**).

Henrik. Samme Dag publiceret en Plan til et Asyl for Kassetyve og ruinerede Lotterispillere, hvilket passende kan oprettes paa Kysten af Guinea; hvorfor min Herre nær var bleven kastet i Kanalen mellem Holmens Bro og Høibro.

Gottfred. Men jeg hører lige som En snakke. Hvad Fanden er det for en Karl, som sidder og mumler der? Hør, Kammerat! hvor skriver Du Dig fra? o. s. v.

Naar man kjender de i de sidste Aar af Frederik den Sjettes Regeringstid herskende Stemninger, vil man let forstaa, at alle

Skibsted holdt en Tale mod Næringsfriheden, hvori han gjorde gjældende, at Haandværksmestrene og andre Næringsdrivende af enhver Art burde indskrænkes til et vist Antal i Forhold til Folkemængden og Arbejdets Begjær. „Kjøbenhavnsposten" havde deraf udfundet, at det var Skibsteds Tanke, at der saaledes skulde oprettes 100,000 nye Embeder eller Levebrød.

*) Oberstløjtnant ved Borgervæbningen Garbrecht skrev opstyltede og smagløse Sange til forskellige Lejligheder, men især til Borgervæbningens Exercitser paa Nørrefælled.

**) Der gik Rygter om, at en højtstaaende Mand i Frederik den Sjettes nærmeste Omgivelser tog Betaling for at skaffe Folk Embeder. I den paafølgende Replik sigtes til et Kassetyveri forøvet som en Følge af Lotterispil, der dengang vakte stor Opsigt.

disse Hentydninger i høj Grad morede Publikum, og at det samme var Tilfældet med adskillige Enkeltheder i Efterspillet, hvis Anvendelse paa Nutiden var haandgribelig. Som forhen omtalt blev den broutende tysktalende Officer givet i en Skikkelse, der var alle bekjendt. Især fremkaldte Udraabet: „Das Publikum soll Prügel haben" øredøvende Bifald. Den paafølgende lille Vaudeville „Spøgeriet paa Herregaarden" sluttede Forestillingen til almindelig Contentement og Fornøjelse.

Forestillingen gav et Nettobeløb af 141 Rigsdaler 86 Skilling, som i Betragtning af den billige Billetpris, det indskrænkede Rum og de temmelig anselige Udgifter var meget respektabelt. Det indsendtes som Tilskud til den Indsamling, „Kjøbenhavnspostens" Udgiver havde iværksat, og var ledsaget af det skriftlige Løfte, „at det ikke skulde blive derved." Det heldige Udfald i Forbindelse med den derved endnu mere skærpede Tilbøjelighed for at spille Komedie fremkaldte nemlig den Beslutning at gjentage Forestillingen i samme Øjemed, især da der ikke fattedes paa Tilskyndelse udefra. Den blev derfor for anden Gang i samme Skikkelse givet den 20. Marts og havde til Følge, at de vandflodlidte i Jylland yderligere fik 137 Rigsdaler 16 Skilling. Men det blev ikke derved; man havde faaet Blod paa Tanden, og snart frembød der sig igjen en god, om end sørgelig Lejlighed til atter at spille Komedie. Digteren, Pastor Steen Steensen Blicher befandt sig i højst trængende Omstændigheder; der var aabnet en Kollekt for ham, og det besluttedes da at give en dramatisk Forestilling til Indtægt for ham. Den blev ligeledes givet paa Theatret i lille Kannikestræde. Saa vidt jeg erindrer, fandt den Sted i November 1839 og bestod af Holbergs „Kildereisen", til hvis Intermedium der opførtes en „Mester Jakels Komedie", forfattet paa Vers af G. Siesby. Indtægten var anselig, den blev sendt direkte til Digteren, som svarede med en skriftlig Taksigelse i rørende Udtryk. Dermed afsluttedes da ogsaa Læseforeningens dramatiske Forestillinger. Der blev vel gjort adskillige Tilløb til at bringe lignende i Stand igjen, men det lykkedes ikke af forskjellige Grunde. Men for Deltagerne vare hine Forestillinger i „Kalkeballen" i lang Tid Stof til Samtale som noget af det morsomste, de havde oplevet. Det har ogsaa nu paa mine gamle Dage været mig ret kjært at kunne opfriske Erindringen derom.

Det forsvundne Kjøbenhavns Borgervæbning.

For nogen Tid siden besøgte jeg en gammel Ven. Naar ældre Folk, der have kjendt hinanden i mange Aar, træffe sammen, komme de let til at udvexle Erindringer fra deres Ungdomstid, og det gjorde vi da ogsaa. Han havde været Officer ved det borgerlige Infanteri, og jeg kan tilføje: et meget ivrigt Medlem af dette hæderlige Korps, saa ivrig, at han ret godt kunde have tjent til Mønster for Oberstløjtnant Kraft i Fr. Holsts lystige Stykke „Revuen". Det er derfor godt at forstaa, at han i Samtalens Løb kom til at dvæle ved Erindringer fra denne Væbnings Blomstringstid, og det kunde tydelig mærkes paa ham, hvilket Savn den ved Ophævelsen havde efterladt i hans Liv. Dog erkjendte han, at den i de nærmeste Aar, som gik forud for Ophævelsen, kun havde været en Skygge af, hvad den tidligere havde været, dels paa Grund af Indførelsen af den almindelige Værnepligt, og dels fordi de offentlige Interesser havde faaet en hel anden Retning. Hvor meget han satte Pris paa Minderne fra sin borgerlig-militære Idrætstid, fik jeg et Bevis paa, idet han lukkede et Skab op og deraf fremtog sin ældste Officersuniform, den karmoisinrøde Kjole med lyseblaa Rabatter, paillegult Underfoder, den trekantede Hat med lyseblaa Fjer

og Guld-Krampe, saa straalende, som om den var anskaffet igaar. Da jeg spurgte ham, om han ikke ogsaa havde gjemt den i 1848 indførte blaa Vaabenkjole, der havde afløst Uniformen, svarede han, at det aldrig kunde være faldet ham ind, thi med Indførelsen af denne Vaabenkjole var det begyndt at gaa ned ad Bakke med Væbningen.

„Apropos!" sagde han, „Du har jo nok skrevet et og andet om det gamle Kjøbenhavn, men jeg tror ikke, at Du har fortalt noget om Borgervæbningen. Den fortjener dog nok at mindes som en Institution, der var af ikke ringe Betydning for Stadens Forsvar, men ogsaa hørte til det karakteristiske ved Kjøbenhavnerlivet. Vi have rigtignok endnu en Væbning, men," tilføjede han med et næsten haanligt Smil, „det er en Væbning, som Gud skal forbarme sig over. Man mærker jo slet intet til 'den. Femten Dages Øvelse, mørk Jakke som Uniform mod en Godtgjørelse af 50 Øre for hver Dag i Øvelsestiden. Og alligevel saa fornem — en Del af Hæren, en ægte Generalmajor til Chef og Officerer af Hærens Forstærkning til Kommandører o. s. v., men jeg giver ikke fire Skilling for det hele."

Medens han talte saaledes, kom jeg pludselig til at huske paa, at han, da den nye Væbning skulde organiseres i 1870, havde søgt at blive Kompagnichef, uden at det var lykkedes ham. Jeg forstod nu den Ringeagt, hvormed han omtalte den, men holdt det klogelig for mig selv. Imidlertid var Følgen af vor Samtale et Løfte om, at jeg, saa godt jeg var i Stand til, skulde efter officielle og trykte Aktstykker samt efter hans Meddelelser og mine egne Erindringer fortælle et og andet om Kjøbenhavns gamle Borgervæbning. Dette Løfte vil blive opfyldt i det efterfølgende, men jeg tvivler rigtignok om, at den Maade, hvorpaa det her sker, i enhver Henseende stemmer overens med min gamle Vens Opfattelse og Ønske. Forøvrigt er det kun den egenlige Borgervæbning, som i gamle Dage kaldtes Borgerskabet, der vil blive omtalt. Hverken Livjægerkorpset, Kongens Livkorps (Studenterne) eller Brandkorpset berøres i det følgende.

Det er vel overflødigt at anføre, at man maa gaa langt tilbage i Tiden for at søge Oprindelsen til Byernes Borgervæbning. Fortidens raa og barbariske Tilstande, de idelige Krige og Fejder og overhovedet den store Usikkerhed i alle Forhold nødvendiggjorde, at en Bys Indbyggere søgte at værne

deres Arne, og at de til dette Formaal indøvedes i Vaabenbrug og samledes i ordnede Hobe under Anførere, som de enten selv valgte, eller som beskikkedes dem af Fyrsten. Borgerne bleve ogsaa under en almindelig Fejdetilstand anvendte i Felten paa Kongens Opbud. Dette vides i det mindste at have været Tilfældet i Kjøbenhavn i Middelalderen, og da var Borgermestrene og Raadmændene deres Anførere. Men nærmest var Formaalet Stadens Forsvar mod ydre Fjender, ligesom ogsaa væbnede Borgere gjorde Vagter og sørgede for Ordenens Opretholdelse i det Indre Dag og Nat. Efterhaanden fik Væbningen i Kjøbenhavn en fast Organisation. Saaledes var ifølge et Mønsterregister af 3. August 1588 til dette Formaal udskrevet et Antal af 1641 Personer, fordelte paa Hovedstadens forskjellige Kvarterer. Hopmand (o: Hauptmand) var en Hans von Hamborg, Oldermand i Væver embedet (o Lauget), og der var fire Fændriker. De fleste af de menige vare Hageskytter med Rør (Bøsser). Det mindre Antal var harniskklædt, andre mødte med Federspyd (korte Spyd), nogle med Slagsværd og atter andre med Hellebarder. De skulde holde sig selv med Vaaben og vel ogsaa med Klædning, skjønt det fremgaar af gamle Regnskaber, at de mere fattige Borgere fik leveret Klædningen, der væsenlig bestod i en saakaldet Kasjak, en Art Kappe. Af en Vedtægt fra 1610, som omtales i *Dr.* Nielsens „Kjøbenhavn i Aarene 1536—1660", ses det, at alle de Borgere, der skulde deltage i Væbningen, vare fordelte i Roder hver paa 10 Mand, af hvilke en var deres Formand eller Rodemester (Rotmester). Naar der skulde mønstres, rørtes Trommerne i alle Gader, og da skulde enhver af de menige, der kaldtes Rotgesellen, gjøre sig paa det bedste og sirligste færdig, saa at han bevæbnet kunde være foran sin Rodemesters Dør, inden Trommerne rørtes anden Gang. Naar hele Styrken var samlet udenfor Fændrikens Dør, marcheredes derpaa i Geled ud af Byen, eller hvor man ellers skulde hen for at indøves. Af denne Vedtægt ses det ogsaa, at der til Vagttjenesten var en Hovedvagt, hvor Officererne samledes, medens hver Rode havde sin *corps de garde* omkring paa Volden og ved Portene. Paa Vagterne var al overflødig Drik og Fylderi, Dobbel, Spil, Sværgen og Banden forbudt. Drukkenskab straffedes haardt, og det var forbundet med Dødsstraf at bruge Vaaben mod hinanden paa Vagt.

Noget anderledes var Kjøbenhavns Borgervæbning næppe organiseret under Kjøbenhavns Belejring i 1659, da den med stor Tapperhed forsvarede Staden og afslog Stormen Natten

imellem den 10. og 11. Februar. Først i 1663 fik den en Organisation, der i det væsenligste har vedligeholdt sig til den seneste Tid. Borgervæbningen blev inddelt i 10 Kompagnier Infanteri (om Artilleri var der ikke dengang Tale), og hvert Kompagni havde sin Kaptajn. Chefen kaldtes først Stadt-Oberst, siden Stadshauptmand. Den første Stadshauptmand var Frederik Thuresen, der havde udmærket sig under Belejringen og tillige havde været meget virksom ved Enevoldsregeringens Indførelse. Det var paalagt det borgerlige Militær at forrette Garnisonsvagterne, naar Garnisonen var fraværende eller ikke tilstrækkelig tilstede; i paakommende Tilfælde at besætte Stadens Volde tilligemed Garnisonen og hjælpe til at forsvare Byen, at møde ved Ildsnød og ved Isning, at patrouillere o. s. v. Enhver, der drev borgerlig Næring, skulde deltage i Væbningen. Om Uniformeringen i den første Tid er intet bekjendt, men der er Grund til at antage, at det var de daglige Klæder med Felttegn eller Kokarde paa Hatten, medens Officererne vare iførte den samme maleriske Dragt, som Hærens Befalingsmænd havde, nemlig en Art Kofte med rig Besætning, en bred Hat med vajende Fjer, korte, vide Buxer, store Krave-Støvler, Skærf og Bandoler. Stadshauptmanden og Kompagnicheferne vare lønnede, men det er ikke bekjendt, hvad Lønningerne var. Først senere vides det, at Lønningerne vare for den Højstkommanderende 600 Rdl., for Majorer 400 Rdl., for Kaptajnerne fra 100 til 300 Rdl.

Stadshauptmanden fik i 1772 Oberst-Rang; hvad de andre Officerer angik, er det ret karakteristisk, at de i Rang stod under Hærens Officerer. Saaledes rangerede Borgervæbningens Major r (Bataillonschefer) med Armeens Kaptajner, Kompagnicheferne med Premierløjtnanter og Stabs-Kaptajnerne med Sekondløjtnanterne. Først ved kgl. Resolution af 17. Juni 1841 blev denne Forskel udjævnet.

I 1799 forøgedes Infanteriet til 12 Kompagnier, der efterhaanden hver fik sin Fane. Østre Kompagnies var ponceaurød med en harniskklædt Ridder med dragen Kaarde i den ene Haand og en Palmegren i den anden. Indskriften var „Verje byder Fred". Kjøbmager Kompagniets Fane var lyseblaa; i Midten paa hvid Grund en Trane med Indskriften: „Hold Vagt, Tiden agt!" St. Annas Kompagni ponceaurød, i Midten en harniskklædt Arm med et Skjold og Laurbærkrands og med Indskriften: „Ære kommer af Værge". Frederiks Kompagni en grøn Fane med et Prospekt af Kjøbenhavn og med Indskrift: „Held for Kongen og Staden". Strand Kompagniets

Fane karmoisinrød med gult Felt, hvori en Pelikan, som hugger sig i Brystet med sit Næb, og med Indskrift: „For Fred og Frelse. Anno 1712." Snarens Kompagnies var mørkeblaa og dekoreret med Roser, omgivne af en Tornekrone. Indskriften var: „Bryder Du, stikker Du". Vestre Kompagnies hvide Fane havde i Midten en Edderkop i sit Væv med den dræbte Spyflue og med Indskriften: „Ringe Magt ei foragt". Kristianshavns Kompagnies var i gult og ponceaurødt. I lyseblaat Felt saas en Krone, der holdtes af fire fra Skyerne udstrakte Hænder, med Indskriften: „Tilfælles Kracht (Kraft), bestandig Magt". Nørre Kompagni havde en ponceaurød Fane med hvide Striber, i Midten en kongelig Krone, omgiven af Hænder, der fattede hinanden. Indskriften var: „Forvar, hvad du har". Klædebo Kompagnies Fane var citrongul med to fra Skyen udstrakte Hænder, der mødte hinanden. Indskriften var: „Tro og Mistro". Frimands Kompagnies Fane var i lyseblaa og hvide Striber og med en mod Solen flyvende Ørn. Indskriften var: „Flyv varlig!" Rosenborg Kompagni havde en citrongul Fane med lyseblaa og hvide Striber. I Midten en Stork fortærende Frøer og med Indskriften: „Trætte ødelægger".

Det borgerlige Artilleri blev først oprettet 1789, den 19. Juni. Ideen dertil udgik fra daværende Brandmajor i Kjøbenhavn Johan Peter Junge, som den 9. Januar 1789 fik kongelig Tilladelse til at oprette et saadant Korps efter den af ham angivne Plan, der forøvrigt antages at være udarbejdet af daværende General Huth. Det ser besynderligt ud, at Oprettelsen saaledes var overdraget til Privatmand og ikke udgik fra Regeringen. Det bestod først af to Kompagnier, som efterhaanden forøgedes til 12, inddelte i 3 Bataillioner, hvoraf den ene var det saakaldte Feltartilleri. Oprindelig havde Artillerikorpset sin egen Ordning, ifølge hvilken Artilleristerne kun skulde bestaa af Haandværkssvende, og Over- og Underofficererne af Haandværksmestre og „andre skikkelige Borgere", som antoges af den Højstkommanderende, ligesom der ogsaa var andre Bestemmelser, der viste, at Artilleriet stod adskillige Grader under Infanteriet; men den 1. Juni 1808 blev der fastsat en Ordning med ensartede, fælles Bestemmelser for begge Korpser, der nu under ét kaldtes Kjøbenhavns Borgervæbning. En særegen Bestemmelse heri var, at de Menige i begge Korpser, der vare Haandværkssvende, havde Lov til som Frimestre at ernære sig med egne Hænder af den Profession, de havde lært, og at de, naar de havde tjent to

Aar ved Korpset, havde Lov til at oplære en Dreng og efter andre to Aar holde en Svend som Medhjælper. Saa vidt vides, blev dog denne liberale Bestemmelse senere modificeret. Ved det samme Reglement blev den i 1805 oprettede Indrulleringskommission*) nærmere organiseret, og der oprettedes Examensskoler for begge Korpser. Tillige bestemtes det, at der skulde holdes Forelæsninger over saadanne Gjenstande, der stod i Forbindelse med Korpsernes Hverv og Idræt, og i Forbindelse dermed blev der etableret en theoretisk Examen i de Videnskaber, der bleve foredragne, saavel som en praktisk Examen, og begge disse maatte Under- og Overofficererne underkaste sig. De aarlige Øvelser skulde afholdes saa ofte, som Stadthauptmanden fandt det nødvendigt, og desuden skulde der afholdes en Generalmønstring og Kongerevue. For disciplinære Forseelser blev der fastsat Bøder eller Arrest, der kunde skærpes betydelig i Krigstid, ja endog til Livsstraf. Infanteriets Arrest var Hovedvagten og Artilleriets Tøjhusvagten eller Hovedvagten.

Dette Reglement har med nogle enkelte Forandringer holdt sig til Borgervæbningens sidste Tider. Uniformen blev den 25. September 1801 bestemt saaledes: For Over- og Underofficererne: Karmoisinrød Kjole med lyseblaa Rabatter, Krave og Opslag, paillegult Underfoder samt dito Vest, lange Buxer eller Pantalons, korte Støvler, trekantet Hat med Guldkrampe og Kordon, lyseblaa Fjer og sort Kokarde samt 2 Guldepauletter. For de Menige: Kraprød Klædes Kjole med lignende Udstyrelse som for Over- og Underofficerer, Chakot med Fjer, paa Skulderen et Guldbaand med Fryndser, hvide Benklæder og sort Lædertøj. Denne Uniform undergik senere nogle Forandringer; saaledes bleve Officerernes trekantede Hatte afløste af Chakots, medens de dog til Galla kunde bruge de førstnævnte, og i 1842 fik de Lov til at anlægge de for Hæren reglementerede Epauletter og Skærf. Armaturet og Lædertøjet blev leveret de Menige. De Menige, som ikke havde Raad til at anskaffe sig Uniformskjole og Chakots, kunde paa Ansøgning faa saadanne udleverede fra Munderingskommissionen mod maanedlige Afdrag. Skulde et Medlem af Borgervæbningen tage Borgerskab, maatte han fremstille sig for Magistraten i reglementeret Uniform.

Den 7. April 1848 indførtes som ny Uniform for Officerer og Menige den blaa Vaabenfrakke med to Rader gule Knap-

*) Ved denne Kommission var Komponisten Prof. J. P. E. Hartmann i mange Aar Sekretær.

per, Benklæder af mørkegraat Klæde, en lille Chakot efter fransk Façon, en flad, rød, ulden Ponpon, hvori den danske Kokarde, en Felthue af ungarsk Façon og Guldsnore paa Ærmerne som Distinktioner for Underofficererne. De ny indtraadte i Væbningen maatte anskaffe sig denne Uniform, men for de ældre var det ingen tvungen Sag, og saaledes frembød Væbningen især i de første Aar derefter en højst broget Blanding af de gamle røde Uniformer og de blaa Vaabenkjoler, som ved Øvelserne ikke tog sig videre heldig ud.

Til Væbningens Tjeneste hørte at besætte Vagterne, naar Garnisonen var borte, at møde ved Ildsvaade for at holde Orden, at paradere ved offenlige Højtideligheder og at assistere ved den offenlige Ordens Opretholdelse i Tilfælde af større Opløb eller alvorlige Optøjer. En ejendommelig Forpligtelse var den, at Væbningen skulde hjælpe ved Isning. Saaledes maatte det borgerlige Infanteri i Vinteren 1808 og 1809 ise Stadsgraven og sørge for, at den for hvert Kompagni bestemte Strækning blev holdt aaben.

Under Kjøbenhavns Belejring og Stadens Bombardement i August og September 1807 var Væbningen med at besætte Voldene og holdt trofast ud. Begge Korpser havde henved 100 saarede og flere dræbte, deriblandt ikke faa Officerer. Især led Infanteriets Nørre-Kompagni meget; det havde ikke mindre end 23 saarede, blandt hvilke en Løjtnant og en Fændrik, og 5 dræbte. Ved den saakaldte Filosofgangsfejde i 1789, ved Posthusfejden i 1799 og ved Jødefejden i 1819 og 20 maatte Infanteriet assistere Politiet og Garnisonen med at dæmpe Optøjerne, og det samme var Tilfældet ved en anden Lejlighed, der er mindre bekjendt. Den 4. Juli 1807 og paafølgende Dag kom det til voldsomme Slagsmaal mellem Matroser og Marinere, der altid havde været dødelige Fjender. Der var saarede paa begge Sider, ja Marinerne løb formelig Storm mod Nyboders Huse. Borgervæbningen blev da opbudt, og den var saa flink til at tilvejebringe Orden, at Kronprins Frederik i en Proklamation fra Kiel takkede den for dens udmærkede Holdning ved denne Lejlighed.

I indeværende Aarhundrede vare Stadshauptmændene Brygger Mylius, Silke- og Klædekræmmer Hallander, Vinhandler Gabriel Wegener, Klædehandler Bernhard Thortsen og endelig Kobbersmed Conradt. Med den sidstnævnte ophørte Kjøbenhavns Stadshauptmandskab. Den 28. Marts 1848 blev Chefen for Livjægerkorpset Oberst E. P. Bruhn udnævnt til tillige at være Kommandør for samtlige Borgerkorpser, og

dermed kom ogsaa Borgervæbningen i en nøjere Forbindelse med Krigsbestyrelsen, end den tidligere havde været. Ved den Raasløffske Armeeplan af 1868 var Borgervæbningens og Livjægerkorpsets Ophævelse givet. Denne fandt Sted ved Lov af 28. Maj 1870, hvorved tillige den nuværende Væbning blev oprettet, der dannes af det ved Hæren uddannede Forstærkningsmandskab, som til enhver Tid har havt fast Bopæl i første Brigadekreds' første Lægd, bestaar af 2 Bataillioner Fodfolk og 2 Kompagnier Artilleri og har en General til Chef.

Hvorledes kom det sig vel, at der i den almindelige Bevidsthed hvilede et Skær af Latterlighed over Borgervæbningen, og at man næsten opfattede den som en komisk Institution? Dette var temmelig forklarligt. I sit Væsen og sit Ydre kunde den aldrig opnaa det strengt militære Præg, som karakteriserer den Holdning, der opnaas ved vedholdende Indøvelse og streng Disciplin. Disse Haandværkere og Smaahandlere, disse Borgere, hvis daglige Dont bøjede Ryggen, gjorde Hovedet ludende, krummede Arme og Ben, de tog sig som oftest endnu mindre heldig ud i en Uniform som denne kraprøde Kjole med Svalehale, med en Chakot, hvis bøjede Pul egnede sig til at samle Regnvand, i disse hvide Buxer, der ikke sjælden vare indkrympede og adskillige Tommer for korte. Her kunde ikke være Tale om den stive og stramme Holdning, om det soldatermæssige. Dertil kom, at netop naar Infanteristen eller Artilleristen i Bevidsthed om sin Værdighed som Fædrelandsforsvarer søgte at give sig en tilsvarende knejsende, forloren Holdning, blev Skuet endnu mere komisk. Det maa ogsaa betænkes, at mangen en betragtede den Pligt at være Medlem af Borgervæbningen som en Plage, og at han derfor viste en Skødesløshed og Ligegyldighed, der bevirkede, at Uddannelsen, selv om den blev ledet nok saa godt og ivrig, blev mangelfuld, og at dette sporedes i de offenlig afholdte Øvelser. Borgervæbningens Exercits var derfor i Reglen alt andet end mønsterværdig, og af samme Grund var Disciplinen ogsaa saa som saa. Det maa erindres, at de kommanderende Over- og Underofficerer ikke saa sjælden vare de Meniges Ligemænd, i det mindste i borgerlig Forstand, og at den militære Lydighed som oftest blev opfattet i Forhold dertil. Der hørte i Virkeligheden langt større Konduite til at kommandere Borgere end Soldater; de maatte tages paa en egen Maade. Venlig Overbærenhed, mild Tilrettevisning udrettede langt mere end overmodig Opførsel og streng Tiltale. Var der Officerer, som

ikke opfattede deres Forhold overfor de Menige paa denne Maade, saa var Opsætsighed og Drilleri, der ikke let kunde straffes, i Reglen Følgen. Undertiden kom det endog til ligefremme Opstande. Jeg erindrer, at en Bataillonskommandør ved det borgerlige Artilleri, der var almindelig forhadt for sin grove, hensynsløse Opførsel mod de Menige, en Dag efter en Revue paa Amagerfælled blev reven af Hesten paa Slotspladsen af en Flok Artillerister og kun med Nød og Næppe slap for slem korporlig Mishandling.

Det paatagne martialske Væsen hos adskillige Officerer bidrog ogsaa til at udfordre Latteren. Man kom uvilkaarlig til at anstille en Sammenligning mellem den Mand, der igaar stod bag Disken og afvejede Sukker, Kaffebønner og grøn Sæbe, og den, som nu med Sablen i Haanden, med Alvor i Blikket, knejsende og stolt gik i Spidsen for sit Kompagni. Kom nu dertil den trinde, fremstaaende Mave, der som oftest prydede Borgerofficererne i de højere Grader, og som blev endnu mere synlig, jo snævrere Uniformen sad, saa kan den Lystighed let forklares, som Skuet vakte, især hos Gadeungdommen, der flokkedes ved Borgervæbningens Exercits.

Og dette komiske Skær blev ikke lidet forøget ved de svulstige, opstyltede Tirader, hvormed Borgervæbningens Betydning blev fremhævet i Skrift og Sange, navnlig af den bekjendte Borgerofficer Garbrecht, ogsaa kaldet „Dannerskjalden". Han var bekjendt som en brav og hæderlig Mand, afholdt af alle, med hvem han omgikkes, men lidenskabelig begejstret for sit Kald som Officer og betragtende Kjøbenhavns Borgervæbning som Landets Stolthed og Stadens kraftigste Værn. Disse Følelser gav han Luft i et Par mindre Skrifter om Borgervæbningen og i en stor Del Sange, som han digtede til dens Hæder og til dens Opmuntring, og som bleve sungne ved Øvelserne paa Fælleden, ved Kongerevuen eller paa Hjemmarschen. Som en Prøve paa den Garbrechtske Stil kan Slutningen af et af ham i 1831 udgivet Skrift „Sværd og Banner" tjene, der indeholdt en kort historisk Beretning om Kjøbenhavns forskjellige Borgerkorpser og deres Bedrifter.

„Medborger!" skriver han, „saaledes har jeg nu med redelig Villie ført Dig ind i Hallen til dine Forfædres Seirstegn, jeg har ført Dig ind i Gravhvælvingen, hvor dine kjære Døde blunde. Har Du læst disse Blade med Eftertanke, da har Du vel ogsaa forstaaet min Hensigt: jeg vil opflamme Dig til Agtelse for din Stand som Borgerkriger, jeg vilde, at hvis Faren atter truede, Du da skulde stræbe at erhverve Dig

det samme Hædersnavn som dine Forfædre. Stolt og glad skal Du leve for Danmarks Held, stolt og glad skal Du dø for Danmarks Hæder! Paa Danmarks Trone sidder en Konge, elsket og velsignet af alle sine Undersaatter, agtet og æret over hele den vide Jord, om hans Sølverlok snoer sig Kronens gyldne Buer, men Troskabs klare Perle er Kronens skjønneste Pryd! den skal aldrig faae Pletter; lad os paa Fredens Dag stedse virke til vort eget og Medborgeres Vel og Glæde — men bestiger en Gang Tvedragt og Vold vore grønne Strandbredder, da — da griber vi Sværdet, da stille vi os om vor elskede Konge, Frederik den Eiegode, og juble: „Fader, før os! — — før os til Seir eller til en hæderfuld Død!" Og har Du fremstammet denne Bøn, da maa Kraftens Sene svulme i din Arm, da maa Du føle Villien i Dig, at vorde en Kæmpe, en Troskabshelt for din Konge og dit Land.

„Du Axelstadens rødklædte Borger! jeg har sjunget din Hæder — uden at ændse Klaffer — jeg har ført dit Banner, det har flagret over mit Hoved, vel kun paa Fredens Dag, men kalder Pligten, Du skal ei se mig svigte; Du vilde derfor venligen modtage disse faa Blade!

„Saa rækker jeg da Haanden til Afsked; jeg har talt flere end en ædel Ven blandt Minervas Sønner, jeg har glædet mig saa tidt i de røde og grønne Skarer, og mit eneste Haab, min eneste Trøst er, at naar ogsaa en Gang Gravens Ro omsvæver mig, Borgeren da vil sige: „Der slog dog et danskt, et ærligt Hjerte i hans Bryst!"

Danmarks Borgere! stedse være dit Valgsprog:

Til Gud min Sjæl,
For Kongen at dø,
Og Hæder og Held
Om Stad og om Ø." —

Trods den uimodstaaelige Komik, der ligger i denne skruede Svulst, er der dog noget næsten rørende, noget sympathetisk i den naive Begejstring, som Garbrecht gav sig hen til. Især naar man tager Datidens Smagsretning i Betragtning, er det ogsaa godt at forstaa, at deslige Udgydelser faldt i manges Smag, og at derfor Borgervæbningens Menige fandt dem overmaade hjertelige og smukke. Men alligevel maatte Garbrecht, som han ogsaa i det ovenfor anførte antyder, døje ikke saa lidt af en skaanselsløs Kritiks Anfægtelser. Især var „Kjøbenhavnsposten" slem mod ham. Navnlig gik det ud over hans Sange for Borgervæbningen, som han udgav i en egen

lille Bog. En af disse, kaldet „Stadsbanneret", blev endog parodieret. Som en Prøve paa hans Produktion i Egenskab af den kjøbenhavnske Nationalgardes Tyrtæus, skal jeg anføre den her:

„Vaagn op, I Valhals Helte.
Se Borgeren end staa
Med Sværdet ved sit Bælte
Stolt under Himlen blaa!
Se! Banneret sig hæve,
Hvor Odins Sønner gik,
Og Seirens Engle svæve
For Dannerkæmpers Blik!

Frem Oldtids Kæmper træde
For Fantasiens Syn,
Og Fredens Engle græde
Ved Kampens røde Lyn.
Frem mellem Skyens Rifter
En Stjerne smiler blid;
Stolt, Banner! her du vifter!
Stolt som den svundne Tid.

Hvor Fædrene de sloge,
Skal Sønnen fast end staa
Og signe Danebroge,
Der smykker Bølgen blaa!
Men Du for ham skal være
Et Danebrog til Lands!
Ham hellig som hans Ære
Og kjær som Sejrens Krans.

Vai stolt i Kampens Torden!
Vai stolt paa Fredens Dag!
Vai hædret her i Norden
Som gamle Danmarks Flag!
Om Skæbnen alt end fældte,
Der under Dig skal staa
En Flok af Dannerhelte,
Til sidste Stund de slaa.

Vai stolt paa Blomstersletten;
Vift stolt paa grønne Høi!
Trindt blinker Bajonetten,
Trindt toner Krigens Støi;
Vai stolt, naar Danmark kalder,
Vift stolt ved Sværdets Klang,
Vai stolt, naar Flinten knalder
Og vift mod Sky — vor Sang!

O Banner! slaa din Vinge
Om Dannerkæmpens Bryst!

Da skal han Sværdet svinge
Som Helt i blodig Dyst!
Og maa han ogsaa segne,
Naar Du kun Seiren gav;
Med Hæder skal han blegne,
Du vaier ved hans Grav! —

Hurra! Du danske Strider!
Dit Navn er Enighed,
Din Hædersstjerne glider
Bag Skyer aldrig ned;
For Drot og Danmarks Ære
Gaaer Du i Dødens Favn,
Din Heltehæder være
Den danske Borgers Navn!"

Parodien paa denne Sang havde til Titel „Stadsflasken" og lød saaledes:

„Vaagn op! I Valhals Kæmper!
Som drak Jer fuld i Mjød!
Se! ingen Borger dæmper
Den sande Krigerglød!
See, Flaskerne de hæve,
Hvor I af Skaller drak,
Med den i kraftfuld Næve
De minder Jer med Tak.

Frem Oldtidskæmper træde
For den Berustes Blik;
Af Fryd maa Spendrup*) græde,
Da dinglende de gik. —
Frem mellem Træpatroner
En Flaske smiler blid,
Stolt som en Fyrste troner
Den her i Fred og Strid.

Hvor Fædrene var fulde,
Skal Sønnen ædru staa,
Og Flaskerne saa hulde
Fra Haand til Haand skal gaa.
Du, Flaske, skal os være
Et trofast Broderbund!
Hvem kan vel Stolthed nære
Med Flasken for sin Mund?

Følg os paa Nørrefælled!
Vær overalt vor Ven!
Og naar Du er udbællet,
Vi fylde Dig igjen.
Følg os, naar Trommen kalder
Følg os, naar vi gjør Vagt

*) En bekjendt Brændevinsbrænder.

Skjønt En i Grøften falder,
Staaer Resten uforsagt.

Følg os i mørke Nætter,
Naar mat ved Lygtens Skin
De rustne Bajonetter
Se ud som gammelt Tin.
Følg os, naar Klokker brumme
Og røve Vægtrens Ro,
Da Ingen skal forstumme,
Da drikker hver for to.

Gaaer Marschen i en Bue,
Hvad heller langsomt frem;
O Flaske! lad Dig skue,
Og styrk den Trættes Ben!
En Borger kan ei blegne!
Nei, blussende han staaer,
Og selv naar han maa segne,
Han ta'er endnu en Taar.

Hurra! Du danske Strider!
Den rette Kamp Du stred,
Saa sidste Draabe glider
I Halsen langsomt ned.
Dig hulde, lille Flaske
Hver Borger har saa kjær,
At han Dig i sin Taske
Bestandigt trofast bær'."

Der fortælles, at man var ondskabsfuld nok at uddele trykte Exemplarer af denne Parodi ved Borgervæbningens Kongerevue paa Fælleden, og at den saa blev afsungen under støjende Lystighed og med stærkt Bifald.

Denne Kongerevue paa Fælleden var til Hæder og til stor Gammen for Korpsene. Om end Præstationerne undertiden lod adskilligt tilbage at ønske i Retning af det taktiske og vel heller ikke i anden Henseende tilfredsstillede Militarismens strengere Fordringer, udtalte Kongen, og særlig Frederik den Sjette, dog altid sin Tilfredshed med de Ord: „Tak, Børn! Jeg er fornøjet med Jer," hvilken Bevidnelse blev besvaret med tordnende Hurraraab fra alle Struber. Det var en Højtidsdag og en Glædesdag ikke blot for Væbningens Medlemmer, men ogsaa for deres respektive Hustruer, Børn og Kjærester. De fulgte med, enten slæbende paa store Madkurve eller transporterende dem i Barnevogne. Undertiden bleve ogsaa Madvarerne medførte i Chakoterne. Der fortælles, at Frederik den Sjette ved en Kongerevue fik Øje paa en Infanterist, paa hvis Pande og Kinder der viste sig røde Stri-

ber. „For Guds Skyld, er den Mand saaret?“ spurgte han en hosstaaende Adjudant. Denne foer hen til Infanteristen, og nu viste det sig, at Striberne hidrørte fra Syltetøjet i de Pandekager, han havde forvaret i sin Chakot. „Haa, haa!“ lo Kongen, „de Blessurer behøve ingen Feltskær.“

Under Hvilen lejrede man sig saa i Græsset og tog for sig af Varerne, og det undertiden saa forsvarlig, at mangen en havde Vanskelighed ved at genfinde sit Kompagni og paa Hjemmarschen at holde Styr paa sine Ben. Revuen endte ogsaa i Reglen med en lystig Svingom til stor Fornøjelse for Mutter og Pigebørnene. Paa Hjemturen blev der sunget og raabt Hurra for Stadshauptmanden og for de Officerer, der særlig var yndede. Til dem hørte især Garbrecht først som Kompagnichef og senere som Bataillonskommandør. Det kunde ogsaa hænde, at en eller anden Officer, som havde gjort sig ilde lidt, fik dette at vide paa en uforbeholden Maade. I Geledderne gik Hustruer og Børn Side om Side eller Arm i Arm med Fatter, og hvor stolt og glad var Drengen ikke, naar han fik Lov til at bære Fatters Gevær. Jo, det vår en Festdag for alle, store og smaa, og endnu for mange hørende til de behagelige Minder fra det forsvundne Kjøbenhavn.

Nyboder og den faste Stok.

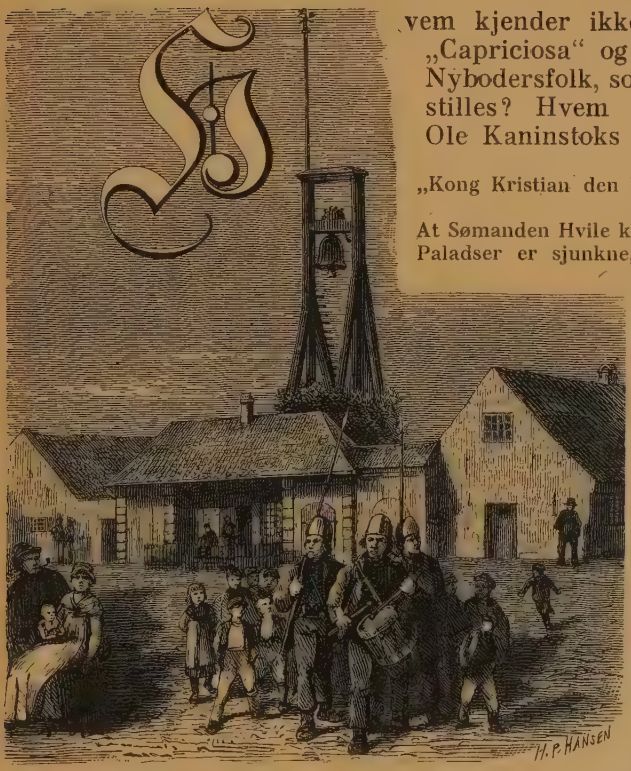

Hvem kjender ikke Overskous „Capriciosa“ og de prægtige Nybodersfolk, som deri fremstilles? Hvem husker ikke Ole Kaninstoks Sang:

„Kong Kristian den Fjerde har Nyboder reist,
At Sømanden Hvile kan finde,
Paladser er sjunkne, dog Nybo'er har kneist.
De stande saa fast som hans Minde.“

Vel staar Nyboder ikke i den samme Udstrækning som dengang Ole Kaninstok besøgte Frederiksberg Have for at se Kongen sejle i Kanalen, hele Gader ere jævnede med Jorden og paa Tomterne ere opførte store Bygninger: Frimurerlogen, St. Paulskirken, Kjædeselskabets Bygning, Hambroes Vadske- og Badeanstalt o. fl., men der er endnu et godt Stykke tilbage af den gamle Sømandsby, en Bærer af vor Marines smukkeste Traditioner. Her gives

endnu Slægter, som stamme fra Tordenskjolds Matroser, Navne som Lilie, Rose o. s. v. vidne derom. Der har vel været Tale om, at hele Nyboders Forsvinden kun er et Tidsspørgsmaal; der existerer tillige en Plan til Anlæg af forskjellige nye og store Gader, hvortil den væsenligste Del af Nyboders Grund skal afgive Terrænet. Men alt dette er nok foreløbig opgivet; mulig erkjendes det som nødvendigt for Marinen, at en Koloni som denne vedbliver at bestaa, ja, at den maaske endog fortjener at udvides.

I alt Fald vil det sikkert vare mange Aar inden Holmens faste Stok er en *saga blott*. Der er godt Tømmer i den. Ganske vist blev dens Opløsning bestemt omtrent samtidig med Indførelsen af den almindelige Værnepligt. Denne betingede jo indgribende Forandringer i disse Forhold. Matroskorpset kom nu for en væsenlig Del til at bestaa af de søværnepligtige, og de faste Folk maatte stilles i et helt andet Forhold til Etaten. For saa vidt de havde tjent i 20 Aar, pensioneredes de med Hus for en meget moderat Leje og en lille aarlig Pengesum. Med Haandværkerne skete den Forandring, at de ikke mere antoges paa en længere Aarrække, men kaldtes faste, naar de ved Kapitulation havde bundet sig for 1 Aar ad Gangen. Lejen for Boligen blev beregnet i Lønnen, Naturalforplejningen blev afløst. Til Underbefalingsmænd uddannes vel ofte Sønnerne af det faste Mandskab, naar de efter Konfirmationen i deres 15de—16de Aar have vist Lyst og Dygtighed til Søværnet enten ved at anvendes paa Flaaden eller ved Haandværkerkorpset, men nogen Forpligtelse i saa Henseende paahviler dem ikke mere. For Artilleri- og Matroskorpsets Vedkommende haves kun Underofficerer som faste Folk. Ogsaa disse have Bolig i Nyboder. Saaledes var Forholdet i det væsenlige endnu efter Ordningen af 28de Maj 1880.

Ganske anderledes vare Forholdene tidligere. Den faste Stok var paa en vis Maade næsten stavnsbunden, dog var der i saa Henseende i ældre Tid stor Forskjel mellem de egenlige Matroser, de, som vare bestemte til Orlogstjeneste i Freds- eller Krigstid, og Haandværkerkorpset, der gjorde Tjeneste paa Værftet. De førstnævnte Folk vare forpligtede til at tjene visse Aar, efter hvis Forløb de ikke behøvede at blive i Tjenesten, hvis de ikke selv vilde, men de skulde være bosatte i Landet for at være ved Haanden i Krigstilfælde. De kunde ogsaa faa Lov til at fare med Koffardiskibe, naar der ikke var Brug for dem i Marinen. Haandværkeren derimod var antaget paa Livstid og skulde gjøre Tjeneste paa Værftet

og i Skibene, saa længe han kunde arbejde. Blev han gammel og mistede han en Del af sin Arbejdskraft, saa nedsattes han i en lavere Klasse, d. v. s., han fik ringere Løn. Den i Nyboder fødte Dreng var fra den tidligste Barndom saa at sige indlemmet i den faste Stok. Børn i 9 og 10 Aars Alderen sattes til at lære et Haandværk, selv om deres Evner pegede i en anden Retning. Vel bleve Forældrene i Reglen adspurgte, men det var sjældent, at de ikke samtykkede. De vare fattige Folk, smaat stillede, naar de havde en stor Børneflok. Det var altid en Hjælp for dem, at deres Smaadrenge kunde bidrage til Underholdet ved de Rationer Rug, som de fik, hvorfor de ogsaa kaldtes „Rugdrenge". De bleve anvendte paa Holmen til at gaa til Haande, pille Værk o. s. v. Efter Konfirmationen bleve de enten Skibsdrenge paa Flaaden eller Lærlinge paa Værftet. De førstnævnte maatte da gjøre Tjeneste fra 12 til 16 Aar, Haandværkerne vare derimod, som anført, bundne paa Livstid.

Der var overhoved en Art indisk Kasteinddeling tilstede i Nyboders faste Stok. Hvad Faderen havde været, skulde ogsaa Sønnen være. Hørte Faderen til Matroskorpset, maatte Sønnen ogsaa gaa samme Vej og fra Underbaadsmand tjene sig op til Baadsmand og Overbaadsmand, ja maaske til Skipper, hvoraf der kun var tre i Matroskorpset. Var Faderen Baadebygger, skulde Sønnen ogsaa bygge Baade. Til Gjengjæld sørgede Staten for Barnet lige fra dets Fødsel, der strax maatte meldes i Nyboders Vagt, og Faderen fik da Tillæg i Brød. Naar Drengen var sex Aar gammel, kom han i Nyboders Skole. Denne var en Tid i det Toetages Hus paa Hjørnet af Borgergade og Kamelgade, hvor højere Vinduer end i de andre Smaahuse endnu vidne derom. Skolegangen varede fra Kl. 7 Morgen til Aften; men Drengen fik sin Middagsmad paa Skolen. Søn- og Helligdage marscherede Drengene under Anførsel af Underofficerer til Holmens Kirke for at overvære Gudstjenesten. Dragten var den samme Sommer og Vinter: En blaa Trøje med gule Knapper og hvide Lærredsbenklæder. De stakkels Drenge led meget i stærk Frost i en saadan Paaklædning, og da Frederik den Sjette engang inspicerede Nyboders Skole og blev opmærksom paa den lette Dragt, befalede han, at Lærredsbuxerne om Vinteren skulde afløses af Klædes. Naar Drengen kom af Skole, maatte han ofte hjælpe Pigen hos en eller anden Officer med at bære Vand, kløve Brænde, ja somme Tider maatte han møde Kl. 5 om Morgenen for at børste Støvler. For Pigebørnene var

der ligeledes en Skole i Nyboder, de lærte her især Haandarbejde og maatte renholde Skolestuerne.

Naar det i Sangen i „Capriciosa" hedder, at Christian den Fjerde byggede Nyboder, for at Sømanden kunde finde Hvile, saa vil man af det foranførte saa temmelig kunne faa en Forestilling om, hvorledes det forholdt sig med denne Hvile. Men ganske vist var det Christian den Fjerdes Hensigt med Opførelsen af Nyboder ikke blot at have Mandskabet til Orlogsflaade og Værft paa rede Haand, men ogsaa at forskaffe det et varigt Asyl. Det havde tidligere været hans Agt at anlægge Sømandskolonien paa Bremerholm (Gammelholm), og en Del dertil bestemte Huse (Baadsmandsboder) bleve ogsaa opførte der og taget i Brug; men saa fattede han ved Stadens Udvidelse den Idé at opføre et helt nyt Kvarter i Stadens nordøstlige Del, paa en vis Maade en By for sig, til Marinens Kaserner samt til Bopæle for dens Officerer, Underofficerer, Baadsmænd, Matroser og Haandværkere, og med en meget stor Kirke. Efter den derværende Bro skulde den kaldes St. Annaby, og Gadernes Navne skulde tages af Mineralriget, Dyre- og Planteriget. Denne storartede Plan blev ved Tidsomstændighederne og efter Kongens Død kun halvvejs udført. Den indskrænkede sig dertil, at der paa et Terræn af omtrent 15 Tønder Lands Størrelse opførtes et Antal af henved 600 teglhængte Smaahuse, bestemte til Bolig for Holmens Mandskab. Kvarteret kaldtes oprindelig St. Anna Boder, senere „Kongens nye Boder". Gaderne anlagdes snorlige og fik Navne efter Dyr- og Planteriget. Det hele var fuldendt 1643. Hvorledes disse Christian den Fjerdes Huse vare, kan nogenlunde ses af de Rester, der endnu findes f. Ex. i Rævegade og Haregade. Disse ere ikke stort højere, end at man blot ved at løfte Armene kan naa Taget. Hvert enkelt er bestemt til to Lejligheder, hver paa et Par smaa Værelser med fælles Køkken og en lille Forstue. Oprindelig vare Gulvene af Mursten og Væggene kalkede. Indgangen bestod af to Halvdøre som i Bøndergaardes Folde. Det bedste var egenlig det anselige og luftige Gaardsrum. Under Frederik den Fjerde, men især under Christian den Syvende udvidedes Nyboder betydeligt, og der opførtes et stort Antal Huse paa 2 Etager til 4 Familier. En Del af disse, især Hjørnehusene, bleve i en senere Tid indrettede til Bopæl for Officerer og for Funktionærer ved Holmen, da man fandt det rigtigst, at disse nærmest for Ordenens Opretholdelse boede i Nyboder.

Med Hensyn til Husene har Nyboder, som forøvrigt i flere andre Henseender, sin ejendommelige Terminologi. Ved Hus i Nyboder forstaas en Stue og et Kammer, ved dobbelt Hus to Stuer og to Kamre, til disse ere Baadsmænd, Kanonerere, Overbaadsmænd og Overkanonerere og de med disse i Klasse staaende Folk berettigede. En Mestersvend, en Undermester, er berettiget til tredobbelt Hus og en Mester til firdobbelt, eller hvad andre vilde kalde et helt Hus. To enkelte Huse, altsaa Stue-Etagen og Salen, som første Etage hedder, have fælles Køkken. I Reglen bo Folk med dobbelt Hus paa Salen; men Trappen derop er snæver og stejl; der hører Øvelse til at komme op ad den.

Saadant et Nyboders Hus kan være højst hyggeligt. I enkelte findes endnu de store, mægtige blaamalede Egebjælker under Loftet, men ellers ere næsten alle Vaaninger forsynede med Gibslofter. Beboeren pudser og pynter saa godt han kan. Geranier, Gyldenlakker og Levkøjer ses i næsten alle Vinduer. Særlig Omhu er anvendt paa Gaardspladsen, der kan afgive Plads for en lille Have med Blomsterpartier og Lysthus, og man ser undertiden en prægtig Vinranke slynge sig op ad Muren. Digteren Adolph Recke, der var Kancellist i Marineministeriet og havde Bopæl i Nyboder, har smukt beskrevet sit Hjem:

„I Nyboder der staaer en net
Bolig — De kjender bestemt den;
Udenfor Døren er Rendestensbrædt,
Over den staaer Nr. Femten.
Huset er lavt, jeg nægter ei det,
Tagsten og Brosten nærme sig tæt,
Skærme dog lunt imod Blæsten —
Huset er pænt forresten.

Inde paa Væggen med Smag er hængt
Mange Billeder kjønne,
Tæppet er rødt og gult isprængt
Og Gardinerne er grønne;
Bagude findes en Havekultur,
Roser opad det tjærede Skur —
Blomster — og vil du betænke,
Lysthus med Bord og Bænke.

Huset synes som skabt for To,
Skabt til at bringe dem Lykke —
Og I veed jo vel sagtens, hvo
Der i Lyksalighed bygge,
Bygge og bo gemytligt og godt,
Mageløst smagfuldt — men mageløst smaat —

Smaat som de Fugle, der kurre —
Smaat som to kvidrende Spurve."

Ja, der var smaat i disse Huse, men desuagtet var der en Tid, hvor Folkene havde undertiden 2 til 3 eller endog flere Logerende, baade nedenfor hos dem selv og i Loftsrummene. Der var saaledes i et Hus baade Husmo'er, Salsmo'er og Loftsmo'er. Egenlig var dette ikke tilladt, men der blev set igjennem Fingre med denne Indkvartering. Men saa blev en Kaptajn Lütken Kommandant i Nyboder. Han holdt streng Justits, vilde ikke vide af sligt, og de saaledes indkvarterede bleve fejede ud. Desuden lod han foretage en stor Renselsesfest i Gaderne, hvor hidtil Fejeskarnet var henkastet i store Bunker, saa at de i fugtigt Vejr vare som en Mudderpøl, men i tørt Vejr afgav en yndet Tumleplads for Børnene sammen med Høns og Ænder. Der blev paabudt en streng Orden i saa Henseende, og hvorvel Brolægningen altid har været meget slem og endnu er alt andet end god, bleve Gaderne dog mere fremkommelige end hidtil. I tidligere Dage vare de undertiden bestrøede med Bark, som henlaa til Tørring for at anvendes til Røgning af Sild, der var et Bierhverv for adskillige af Nyboders Folk, eller ogsaa til Brændsel, som det jo kan træffe sig at være Tilfælde endnu.

Nyboders Kommandant, en afgaaet Søofficer, er den øverste Myndighed, og den næstkommanderende er hans Skriver. I tidligere Dage var den endnu bestaaende Nyboders Vagt, med en Række opplantede Hellebarder paa hver Side, bestemt til Ordenens Overholdelse. Vagtkommandanten var en Sergent, og Skildvagterne, de saakaldte „Vægtere", væbnede med Korsgevær. Fra Nyboders Vagt udgik Vagtpatrouiller, der skulde sørge for den natlige Ro. Disse vare meget flinke til at foretage Arrestationer, og ve den Underofficer eller Menige, som uden Passérseddel efter Tappenstregen — thi ogsaa den blev slagen af Nyboders Vagt — viste sig i Nyboders Gader; de bleve strax anholdte og satte i Vagten. Der var Regler som for en Kaserne, og disse undertiden strengere; saaledes havde en Holmens Mand og hans Hustru ikke Lov til at spadsere paa Volden. Patrouillen var berettiget til at trænge ind i Huse, hvor der var Spektakel, og at arrestere Urostifterne. Disse henbragtes da til Vagten, hvorfra de, efter at have hensiddet om Natten, førtes til Gammelholm for at forhøres og dømmes af den kombinerede Ret. Der var en egen Straffelovgivning for Flaadens Mandskab lige fra Admiralen og til

Drengen, og den var skrap nok. Kjølhaling, Tamp, Kat, Ris og Arbejde i Jern, ogsaa Dødsstraf for grove Disciplinarforseelser kom til Anvendelse. Fra Nyboders Vagt blev der tidlig om Morgenen kimet til Arbejde paa Holmen, ligesom det sker den Dag i Dag, og medens Mandskabet samlede sig, blev der ringet paa Gammel- og Nyholm. I de ældste Tider var Arbejdstiden delt; først fra Solopgang til Kl. 11; saa kunde Folkene gaa hjem for at spise til Middag og skulde være tilbage efter to Timers Forløb, hvorefter der blev arbejdet indtil Kl. 7 om Sommeren, eller til det blev mørkt om Vinteren. Men denne Ordning fandtes altfor ubekvem, og der blev indført en samlet Arbejdstid, som bestemtes fra Solopgang til Kl. 4 Eftermiddag Sommer og Vinter.

Foruden Husrum, Mundering, som i ældre Tid bestod af blaa Frakke med rød Krave og Opslag, Knæbenklæder, Sko og rund sort Hat, fri Skolegang for Børnene samt Spaanaffald paa Holmen til Brændsel, som senere afløstes af de saakaldte Spaanpenge, og endelig en lille maanedlig Løn, havde den faste Stok Naturalforplejning. I de første Dage af hver Maaned var der en stor Sammenstimlen paa Proviantgaarden, hvor Kosten udleveredes, og næsten altid var Manden ledsaget af sin Hustru, der skulde passe paa, at den ikke strax blev solgt til de Høkere og Bønder, der næsten altid vare ved Haanden, og at ikke Pengene strax bleve omsatte i flydende Varer, hvilket nok kunde hænde sig. Kosten bestod af Smør, salt Oxekød, grønsaltet Flæsk, Ærter, Rug. Rugen bragtes ud til en paa Østerbro beliggende Stubmølle, „Matrosmøllen", som den kaldtes, hvor den blev formalet, og Melet bragtes saa til den nærmeste Bager, som da bagte Brød deraf mod at gjøre sig betalt med en Del af Rugen. Kosten var ikke altid videre god, og der lød som oftest Forbandelser over Proviantforvalteren i den faste Stoks ejendommelige Udtryksmaade. Ligeledes blev der hyppig klaget over Fordelingen. For omtrent 28 Aar siden blev Naturalforplejningen afløst af Penge, men Holmens Folk leve nu ikke nær saa kraftigt som før, og ofte maa Kaffe erstatte Middagsmad. De ældre længes mangen Gang efter Proviantgaardens Kødgryder. Forøvrigt har Kaffe altid været en yndet Drik i Nyboder. Kobber-Kaffekjedlen, „Mad. Brun", med tilhørende lille Bræt, hvorpaa den stilledes paaskraa, var et Husgeraad, som i tidligere Tid fandtes overalt.

Som Mennesker, der leve fjernere fra Paavirkning af det øvrige Samfund, var Nyboders Befolkning præget af karak-

teristiske Træk, der gjorde den til en Race for sig. Disse Træk hidrørte naturligvis fra Livsførelsen. Det møjsommelige Liv til Søs giver en vis trodsig Kraft og Frimodighed. Et djærvt, uslebent Væsen, forenet med en vis Gemytlighed, en særegen Udtryksmaade, hentet fra Sømandslivet, en vis naturlig og jovial Vittighed, der som oftest traf Sømmet paa Hovedet, betegnede den ægte Holmensmand, Ulken*), som han almindelig kaldtes. Han havde jo ogsaa sine Skrøbeligheder, ikke sjældent var han hengiven til Drik, og med en forsvarlig „Gir" kunde det nok falde ham ind at gjøre Optøjer; men Slagsbroder af Profession var han paa ingen Maade, og det skulde gaa haardt til, før han indlod sig i en Kamp; men kom det dertil, gjorde de bekjendte „Skaller" som oftest Udslaget. Han havde sine nedarvede Antipathier og Sympathier. Der var en Tid, hvor der i Hukommelse af Englændernes Røvertog mod Danmark næsten altid yppedes Strid, naar en engelsk Matros kom en Holmens Mand paa Tværs, og af svenske Søfolk var han heller ikke nogen Ven — alt ifølge Traditionen. Den Misstemning, eller maaske ogsaa den Skinsyge, der i mange Aar herskede mellem Land- og Søetaten, afspejlede sig i Nybodersmandens Uvillie mod „Kommisbrødæderne", og ikke saa sjældent kom det til alvorlige Slagsmaal. Med Studenterne var der derimod et vist Broderskab, og i de Konflikter, disse undertiden havde med Landofficererne, var Holmens faste Stok altid rede til at tage Parti for dem. Ved den bekjendte Posthusfejde 1793 gik der Rygter om, at Matroserne havde besluttet at komme Studenterne til Hjælp, hvis det skulde være gaaet til Yderligheder. Som et karakteristisk Træk kan anføres, at medens en drukken Mand i hele den øvrige By kunde være vis paa at blive forfulgt, drillet og haanet af Gadens Ungdom, taaltes det i Nyboder ikke, at der tilføjedes ham nogen Fornærmelse, men han blev, om han trængte dertil, støttet og ledet med en næsten ærbødig Omhu.

Derved at Nybodersønnen tidlig fik Hus og Kost, indgik han i Reglen tidlig Ægteskab; men det var meget sjældent, at han valgte en Pige udenfor Nyboder. Til at gifte sig udkrævedes der en speciel Tilladelse („Friseddel"), som sjæl-

*) Hvorfra denne Betegnelse hidrører, er ikke godt at sige. Som bekjendt er Ulk Navnet paa en Saltvandsfisk med et Hoved langt større end Kroppen og af et meget hæsligt Udseende. Tidligere hed Holmensgade i Kjøbenhavn Ulkegade fra den Tid, da det dertil hørende Kvarter afgav Boliger for Marinen, de saakaldte „Skipperboliger". Beboerne fik Navnet forandret, fordi de fandt det stygt.

dent nægtedes. Der var vel ogsaa uheldige Ægteskaber, Kiv og Trætte mellem Mand og Hustru, undertiden Slagsmaal, og i saa Tilfælde var den ulykkelige Hang til Drik hos Manden, vel ogsaa Konens Trættekjærhed, Smøleri eller Tilsidesættelse af de huslige Pligter Aarsagen. Dette hørte dog til Undtagelserne. I Reglen var det huslige Forhold højst agtværdigt og Sædeligheden desuden særlig god. Manden holdt af sit Hjem, søgte at hygge om det, og hvorvel de Billeder, der i „Capriciosa" og „Pak" gives af Nyboderslivet, ganske vist ere idealiserede, ere de dog ikke langt fra Virkeligheden. Et smukt Træk var den Hjælpsomhed, som Familierne indbyrdes viste hinanden i Sygdomstilfælde, og naar det ellers kneb. Nabofolk kom godt ud af det, og hvor der var fælles Køkken, gav dette dog sjælden Anledning til Splid; kom det til lidt Kævleri mellem Husmødrene, gik dette dog snart over. M. Gjørup skildrer det daglige Liv ret træffende:

„Se blot, hvor Ilden paa Skorstenen flammer,
Fatter kommer fra Holmen saa sulten og træt,
Nu dækkes Bord i det forreste Kammer,
Sulevælling er en fortræffelig Ret.
Børnene slutte om Bordet en Kreds,
Og de maa staa, thi det skorter paa Stole,
Nu ja, hver Rolling er dog i sit Es
Efter en Titimers Skole.

Fatter har spist og faaet stoppet sin Pibe,
Mutter i Køknet saa rask vasker op,
Børnene maa hjælpe og Knivene slibe,
Og forrette Ærinder i hurtig Galop.
Fatter i „Haven" fornøiet gaaer ud.
Ser opad Muren, hvor Vinranken snoer sig,
Den har iaar skudt en hel Mængde Skud,
Den i Champagne vist troer sig."

Saa fortælles der, hvorledes Fatter sidder og syer Sko til Kone og Børn. Ja, der maatte stræbes i mange Retninger, naar Manden sad med stor Familie. Den ringe Fortjeneste maatte han søge at forøge ved Udenomsarbejder i Fritiden, især ved smaat Snedker- og Tømmerarbejde. Flere Nyboders-folk vare i ældre Tid ansatte som Maskinfolk ved det kgl. Theater, og jeg tror, det er Tilfældet endnu ved dette og de andre kjøbenhavnske Theatre. I mine Drengeaar spillede en Familie fra Nyboder Mester Jakel i Dyrehaven; om det er Ætlinger af denne, der endnu har dette Theater i Kildetiden, skal jeg ikke kunne sige. Nybodersfolk søgte ogsaa et Tilskud

til Husholdningen eller en lille Extrafortjeneste ved at drive Fiskeri ved Toldboden. Paa en Flydebro, der laa ved Toldbodbommen, saa man hele Rækker, gamle og unge, sidde og pilke efter Torsk, og Fangsten var ofte ret rigelig. En Tur til Dyrehaven St. Hansdag, der var en Fridag, mest til Fods, sjældnere paa en „Kaffemølle", hørte med til den faste Stoks tarvelige Adspredelser. Men Spadsereturene om Søndagen gjaldt Frederiksberg, Kirkegaarden, men dog mest Kalkbrænderiet og den Vej langs Stranden, som nu kaldes „Strandpromenaden", hvor man havde den smukke Classens Have paa den ene Side og Sundet med Sejlerne paa den anden. Her valgte man sig en grøn Plet, hvor den medbragte Proviant blev fortæret, og Aftenen endte med et Besøg i „De Fattiges Dyrehave", et Værtshus, der laa ved Kalkbrænderiet, hvor man drak sig et Glas Punsch, og hvor de unge kunde faa sig en Svingom til Musiken af en Violin og en Fløjte.

Alt i alt har og havde et hæderligt Folkefærd hjemme i Nyboder. Det kan ogsaa skjønnes deraf, at Forbrydelser altid have hørt til Sjældenhederne i dette Samfund. Kjærlighed til Konge og Fædreland var en Følelse, som havde hjemme hos alle og gav sig til Kjende paa en hjertelig og naturlig Maade. En særlig Festdag var det for Holmens faste Stok, naar der skulde illumineres i Anledning af festlige Begivenheder i Kongehuset. Folkene fik da Lys udleverede til at sætte i Vinduerne og havde den følgende Dag en Fridag, fordi de havde siddet saa længe oppe og pudset Lysene. De kunde knurre mod deres Overordnede, naar de troede sig forurettede, men i Reglen nærede de en stor Respekt for disse og vare villige til at underkaste sig Disciplinen. En ret karakteristisk Anekdote betegner dette Forhold. En gammel Admiral kom paa Holmen, da et Skib skulde løbe af Stabelen, og mødte just en Matros, hvem han spurgte, hvad Tid det skulde gaa for sig. „Hun skal," bandte han, „løbe af, Hr. Admiral, naar Klokken slaar Tolv." — „Saa sagte, min Søn, saa sagte," sagde Admiralen, „om Gud vil, om Gud vil!" — „Hun skal," bandte Matrosen igjen, „enten han vil eller ej; Holmens Chef har sagt det."

Arbejdet og Livet paa Værftet skildrer Adolf Recke:

„Manne, op i Fart!
Arbejdsklokken lyder snart,
Manne, er I tjent
Med at faa Absent*)?

*) „Absent" (o: fraværende) kaldtes ikke at komme i rette Tid til Ar-

Fatter med sin Sav
Stikker af i Luntetrav,
Mutter kom galant
Med hans Proviant.
Først maa Mandskabet skaffe,
Førend de løbe kan omkaps,
Somme fik sig lidt Kaffe,
Og somme fik sig en Snaps.

Na ta'er Alle fat,
Og vort Arbejd gaar saa glat;
Her vi samle Ros,
Det skal varme os,
En bli'er gjennemblæst,
Staar og fryser som et Bæst,
En i Smedien han
Staar og sveder Tran.
Her staar Skibet paa Stabel,
Længes svært at komme afsted,
Ud at vaske sin Snabel,
Og det gjør vi andre med.

Saadan ved I nok,
Muntrer sig den faste Stok,
Ja med Slid og Slæb
Under Holmens Chef.
Ugen gaar med Sjou,
Søndag ej paa samme Boug.
Lyder Klokken end
Ingen lystrer den.
Somme sidde og pirke
Hjemme med et og andet smaat,
Somme stikke til Kirke,
Og det er da nok saa godt."

Ja, „Somme stikke til Kirke", men rigtignok var der ogsaa dem, der opfattede denne Kirkegang paa en hel anden Maade. Det var saaledes Tilfældet med en gammel Holmens Tømmermand, der i mine Drengeaar kom i mine Forældres Hus og gjorde lidt Tømmer- og Snedkerarbejde. Han sagde: „Kjællingen derhjemme, hun gaar i Æble Kathrines Boliger og synger Salmer, og jeg gaar i Kirken paa Toldbodvejen, hvor Præsten staar ved Disken og skænker smaa og store Snapse." Den gamle Fyr var sjælden ædru, og naar man sagde til ham, at han nok havde drukket lidt over Tørsten, svarede han i Almindelighed: „Over Tørsten, go'e Herre — det er umuligt. Ulykken er, at jo mere man drikker, jo mere tørster man. Over Tørsten, nej!" — Han kunde fortælle mange Historier

bejde paa Værftet. Der blev afdraget nogle Skillinger af Daglønnen, og i Gjentagelsestilfælde blev Bøden forøget.

fra sin Ungdom, blandt andet kan jeg huske, at han omtalte forskjellige Slagsmaal, der havde været mellem den faste Stok og dens Dødsfjender, de tyske Marinere. Disse havde en Gang sammenrottet sig og drog i samlet Skare mod Nyboder; der opstod da en formelig Kamp, som først ophørte, efter at Kommandanten havde rekvireret Militær. Naar denne Begivenhed fandt Sted, skal jeg ikke kunne sige; formodentlig var det i Begyndelsen af indeværende Aarhundrede.

Den Art af Nybodersfolk, hvortil den gamle Tømmermand hørte, er nu næsten forsvunden; det var en typisk Figur, som hørte Fortiden til. Det Samfund, som Nyboder nu bestaar af, er heller ikke bleven uberørt af Tidens Fremskridt, og af de Samfundsformer og Sæder, som gav det et ejendommeligt Præg, er der ingen stærkt fremtrædende Spor mere tilbage; men dog finder man blandt de ældre derude endnu Levningerne af alt det gode fra gamle Dage: Djærvheden, Trofastheden og det skalkagtige Humor blandet med en tør Alvor huser endnu mange af de smaa Nyboders Boliger.

Til Slutning et Par Anekdoter, som kunne tjene til at karakterisere Nybodersmanden og hans Maade at være paa.

En Nybodersmand bragte Bud til en Kaptajns Kone, at Kaptajnen var kommen paa Rheden med sit Skib. Konen blev glad og vilde traktere Matrosen. „Vil De nu helst have Kaffe eller en Snaps?“ — „Tak, lille Frue. Jeg kunde jo drikke Snapsen, mens De laver Kaffen,“ var Svaret.

Folkene skulde have Tilladelse af Kompagnichefen til at gifte sig. Ved Lønnings-Udbetalingen mødte en Mand med en saadan Anmodning. Kompagnichefen vilde nødigt give Tilladelsen. „Du drikker jo, Søren!“ — „Javel, Hr. Kaptajn, men det gjør hun jo ogsaa,“ var Svaret, hvis knusende Beviskraft gjorde den Virkning, at Chefen vilde se hende. — „Javel, jeg skal slæbe hende herhen, Hr. Kaptajn.“

De førte et eget Sprog, disse faste Folk. — Ved den kombinerede Ret spurgte Auditøren en Smed: „Hvad bestiller nu din Søn, naar han kommer hjem fra Arbejde?“ — „Ja, Deres Højvelbaarenhed, hvad bestiller han?“ — „Ja! hvad bestiller han?“ — „Ja, Deres Højvelbaarenhed, han kallebasser!“ — „Kallebasser, hvad vil det sige?“ — „Ja, hvad vil det sige?“ gjentog Smeden. — „Naar nu hans Sødskende og alle I andre sidde hjemme i Stuen, hvad bestiller han saa, hvad tager

han sig for?" spurgte Auditøren gnavent. — „Naa! ja saa — Deres Højvelbaarenhed — naar de andre er hjemme, ja saa, saa gaar han altid saadan inkognito op og ned ad Gulvet." — Og nu kunde Hans Højvelbaarenhed Auditøren vælge imellem „kallebasse" og „inkognito", for andet fik han ikke ud af den gamle Smed, om hvem man ikke vidste rigtig, hvorvidt han holdt Retten for Nar, eller var ganske udsøgt „dannet". —

Hamborgeren Donner var den eneste Søofficer, der i 1848 forblev hos Tyskerne. Da Fangerne efter Eckernførde-Affæren kom i Land, stod han ved Landgangsstedet. En gammel dansk Baadsmand lod som han ikke saa ham. „God Dag, Chr. Sørensen, kjender Du mig ikke længer?" spurgte Donner. — „Jovel gjør jeg det; men forbandet nødigt," lød Baadsmandens Svar.

Kjøbenhavns Vægterkorps og Vægterversene.

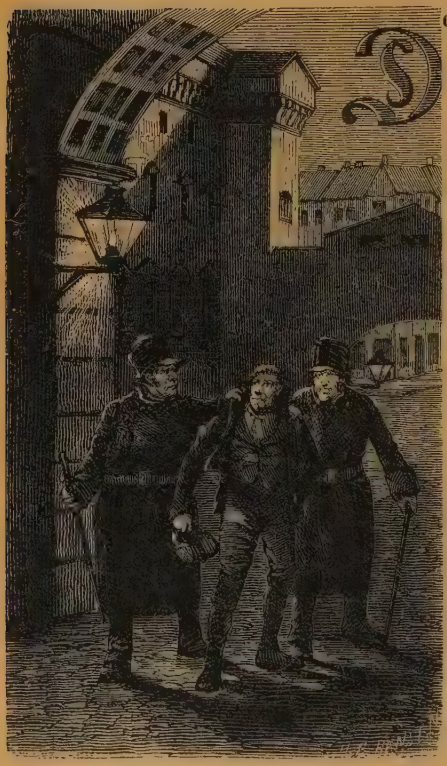

Det er nu 20 Aar siden, at Kjøbenhavns Vægterkorps i Henhold til Stadens nye Politiorganisation blev ophævet og erstattet med Politiets Patrouille- og Nattjeneste*). Saaledes er der vel ikke hengaaet noget langt Tidsrum siden dette Korps i Ordets egentlige Forstand sang paa det sidste Vers, men i en Tid som vor, hvor alt gaar med Jernbanefart, hvor den ene vigtige Begivenhed afløser den anden og holder Opmærksomheden i en rastløs Spænding, kan det med fuld Føje antages, at ogsaa denne Institution nu næsten er gaaet i Glemmebogen. Med Hensyn hertil vilde det være en Mangel paa pligtskyldig Opmærksomhed, ja endog en ligefrem Uret, dersom man i en Bog som nærværende, forsømte at opfriske Erindringen om et Korps, der ikke blot havde det ansvarsfulde Hverv at haandhæve Ordenen ved Nattetid

*) Det skete 1863 ved Omordningen af Kjøbenhavns Politi.
Udg. Anm.

samt at værne om Indbyggernes Fred, Ro og Sikkerhed, men ogsaa udgjorde et fremtrædende og karakteristisk Element i det kjøbenhavnske Folkeliv. I Erkjendelsen heraf skal jeg i det følgende dels efter egne Erindringer, dels efter andres Meddelelser, navnlig et af V. Fausbøll i 1862 udgivet lille Skrift om Vægterversene, søge at give et Billede af det Korps' Væsen og Virken, der ligesom saa mange andre af Fortidens Institutioner ikke sjælden mødte Miskjendelse og ved dets Ophør efterlod i enkelte Retninger et Savn, der maaske endnu føles.

Havde Vægterkorpset bestaaet endnu, kunde det i Aar have fejret sit 200 Aars Jubilæum. Da nemlig Johan Husmann i 1679 indgav Forslag om at belyse Kjøbenhavn med 500 Lygter*), gjorde han desuden opmærksom paa Nødvendigheden af, at der blév ansat Vægtere til at passe Lygterne og vedligeholde Ordenen ved Nattetid. Denne Plan blev da gjennemført; der opsattes Lygter; der ansattes Vægtere i Gaderne, og nævnte Johan Husmann blev ansat som Inspektør. Det heles Organisation fandt dog først Sted i 1683. Imidlertid var Nattevagttjenesten dog langt ældre. Allerede i 1443 har der i Kjøbenhavn været Natvægtere, fordelte paa forskjellige Poster. Dette fremgaar af Christoffer af Bayerns Stadsret, i hvilken det om „Kongens og Stadens Vægtere" hedder: „Naar en Vægter, efter at Klokken er slagen Ni, nogen antræffer paa Gaden, da skal han ham lede til sit Herberg, men har han ikke Herberg, da skal han stille Borgen, eller og sættes i Stadens Gjemme indtil om Morgenen, og skal han da gjøre Regnskab for sig, hvorfor han gik saa sildig paa Gaden. Naar der ringes om Aftenen paa Vagt, da skulle alle Vægtere være paa deres Sted, og enhver passe paa sin Vagt indtil om Morgenen, naar der bliver ringet af Vagt, og da skulle Portnerne komme til Portene og være derpaa til om Aftenen, de blive tillukte." Som det lader til, bleve disse Vægtere senere afskaffede. I det mindste synes dette at fremgaa af Frederik den Andens Brev af Decbr. 1567, hvori det omtales, at „Borgmester og Raad i Kjøbenhavn ere til Sinde at tage udi Tjeneste saa mange duelige Karle, som behov gjøres, hvilke altid skulle vaage udi Portene, paa Voldene, og om Natten paa Gaderne, men som altid

*) Tidligere havde Kjøbenhavn ingen Gadebelysning. Det paabødes ved en Forordn. af 10. Decbr. 1670, at ingen efter Mikkelsdag maatte understaa sig om Aftenen efter Kl. 9 at lade sig finde paa Gaderne uden tændt Fakkel eller Lys.

skulle blive i Byen og ingen anden Steds bruges, uden Herr Borgmester og Raad have dem Behov." 1581 blev det befalet Borgmester og Raad at have flittigt Tilsyn med denne omgaaende Nattevagt, „saa de maatte afværge Ildebrand, Mord og Tyveri, samt se til, at ingen af Stadens Indvaanere, af hvad Stand de end være kunde, unddrage sig den for alle fælles Byrde, Nattevagttjenesten medfører."

At denne Borger-Nattevagt har fundet Sted endnu 1626, fremgaar af en Udskrift af Konsistorii Protokol, hvori det hedder: „Opkom Christiernus Michaelis og Colbanus Sigvardi, som Vagtmesteren klagede over, at de havde den anden Aften været sammen med to drævendes Kaarder og slaget sammen i Klædeboderne, efter at der var udringet til Vagt." I Kjøbenhavns nye anordnede „Brand- eller Ildordning" af 1653 tales der kun om Taarnvægtere, og af Forordn. af 10. Decbr. 1670 om „Løsgængere og de, som findes paa Gaden sildig om Aftenen, item om Fremmede, som logere, og den igjen paabudne Borgervagt", ses det, at endog Borgervagtens Nattevagt maatte være ophørt for en Tid, thi det hedder deri, „at eftersom for Os allerunderd. andrages, hvorledes herudi denne Vor kgl. Residentsstad skal om Nattetider saadanne store Uskikkeligheder begaaes, saa fast Ingen mere kan gaae sikker paa Gaden om Aftenen, saa befales, at alle Løsgængere, der om Nattetid findes paa Gader og af Patrouiller gribes, skulle strax paa Bremerholm henføres." Tillige omtales i denne Forordning, som ogsaa dens Titel hentyder til, „at Kongen har fundet sig foranlediget til at gjenoprette Borgervagten til Ordenens Opretholdelse." Det viser sig saaledes, at Borgervagten paa denne Tid, ligesom tidligere, har maattet besørge Natvægtertjenesten ved Patrouiller, men at der næppe har været faste Gadevægtere. Denne Patrouillering af Borgervagten synes dog ikke at have hjulpet stort til Ordenens Opretholdelse, thi gjentagne Gange føres der Klage over Klammerier, Tyverier og Indbrud ved Nattetid; stadig indskærpes det Patrouillerne at varetage deres Pligter, uden at det ses, at det har nyttet noget. Saaledes forklares det da, at Kjøbenhavns Indbyggere med Tilfredshed hilsede den Forandring, der indtraadte ved Lygternes Indførelse og den dermed forbundne Oprettelse af et fast Vægterkorps.

Der blev strax udarbejdet en Instrux for Korpset, som dog nærmest vedrørte Lygternes Pasning. Om disse hedder det bl. a.: „De skulle tændes Vinter og Sommer, naar Solen gaar

ned, og der ikke om Natten er Maaneskin, uden paa de Tider om Sommeren, naar fast ingen Nat er, nemlig fra den 1. Mai til den 30. August, og om Morgenen ved Solens Opgang igjen lade udslukke, og dem ellers naar Behov gjøres lade rene og klare holde, som forsvarligt være kan. Iligemaade skal Lygterne antændes, naar Ildsvaade paakommer, strax naar Klokkerne begynde at klemte, endskjønt det er Maaneskin og ingen Lygter skal antændes." Det fortjener at anføres, at der var sat en Straf af 3 Aars Arbejde i Jern paa Bremerholm for dem, som gjorde Skade paa Lygter eller paa Lygtepæle.

Den Instrux, der i det væsenligste gjaldt for Vægterne, indtil Korpset blev ophævet, er udfærdiget i 1784. Ifølge denne skulde de alle møde hver Aften paa Raadstuen paa et Klokkeslet, der skiftede efter Aarstiderne, for at mønstres af Vægterløjtnanten. I denne Bestemmelse omtales ikke, at de tillige skulde hente Parolen; dette var en senere Bestemmelse, og „Parolen" (Feltraabet) var for Politiet og Vægterkorpset den samme som for det militære Vagtmandskab. At den ikke altid forblev nogen Statshemmelighed, fremgaar af den Omstændighed, at Vægterne undertiden havde deres respektive Hustruer paa Raadstuen som Stedfortrædersker, naar de af en eller anden Grund selv vare forhindrede fra at give Møde. Fremdeles hedder det i Instruxen: „De skulle dernæst med Flid, Aarvaagenhed og Ædruelighed tage vare paa deres Poster fra den Tid, de samme antræde, som er hver Aften præcise ved følgende Tider, nemlig: i Januar og Februar Kl. 7, i Marts Kl. 8, April Kl. 9, Mai, Juni

og Juli Kl. 10, August Kl. 9, September og Oktober Kl. 8, November og December Kl. 7, og indtil om Morgenen Kl. 7, 6 og 5 efter Aarstiderne." Af de andre Bestemmelser anføres endnu følgende: „Det skal Vægterne herved alvorligen være anbefalet, at de med Beskedenhed begegne alle Folk, og med Gode styre tilrette og forhindre Klammeri, Mord og Tyveri af yderste Evne, og ikke uden de personlig anfaldes, nogen med Hug og Slag begegne, og udi saadanne eller andre Tilfælde skal Vægterne komme hverandre til Hjælp, og ufortøvet løbe til, hvor Vægterfløjten eller Anskrig høres, og de paakaldes, og da hinanden uden Falskhed bistaa og de skyldige i Arrest føre. Dog, hvis nogen af dem vil give Vægterne Drikkepenge for at komme løs, maa de dem annamme, og dog ej forskaane dem, at de jo blive arresterede." Af det sidstnævnte synes at fremgaa, at Vægterne nok havde Lov til at modtage Drikkepenge af Spilopmagere og Urostiftere, men at de alligevel vare pligtige at gribe og at anholde dem — noget, der jo i Grunden indeholdt en haandgribelig Modsigelse og stiller Ordenens Haandhævere i et betænkeligt Lys. Denne Bestemmelse bortfaldt ogsaa senere. Endvidere skulde de ledsage Raabet af Klokkeslettet med et Vers af den autoriserede Vægtervise, som senere vil blive omtalt, samt raabe, hvad Vinden var. Den sidstnævnte Bestemmelse faldt bort i de senere Aar i Kjøbenhavn, men holdt sig i Provindsbyerne. Endelig skulde de i Ildebrandstilfælde „gjøre Allarm og Anskrig og Folkene allesteds udi Husene paa deres Post med Banken og Ringen paa Dørene og Porte opvække, samt med

at sætte mellem sig sluttet Tegn (formodenlig med 3 Slag af Kjæppen i Stenbroen) og Støden i Fløjten hverandre det tilkjendegive, og derhos raabe: Brand, Brand! . . . og strax nogle af de nærmeste Vægtere ved Ilden skal henløbe, nemlig en til Brandmajoren, en til Overpræsidenten, en til Politimesteren og Stadshauptmanden, en til Kommandanten og til den øverste Admiral og Holmens Chef, saa og en til Raadhus-Vagten og de militære Vagter, hvor Sprøjterne ere opbevarede, og en til Vægter-Inspektøren for dennem derom at advare." Ved den seneste Instrux for Gadevægterne af 29. Marts 1860 bortfaldt den omtalte Allarmering ved Piben og Brandraab i Almindelighed; den skulde kun finde Sted paa udtrykkelig Befaling af Brandmajoren.

Antallet af Kjøbenhavns Vægtere var i 1689 68, iberegnet Taarnvægterne. I 1862 var Antallet 179, nemlig 143 i Byen, 5 paa Vesterbro, 7 paa Nørrebro, 2 paa Østerbro, 2 paa Amagerbro, 6 Patrouillevægtere, Politidirektørens Vægter, 12 Taarnvægtere (4 paa hvert Taarn) og 1 paa den dengang existerende „nye" Bro over Stadsgraven ved Teglgaardstræde.

Fausbølls omtalte Skrift er illustreret med de Afbildninger af Vægtere fra forskjellige Tider (1726, 1784, 1808, 1839), som her ere gjengivne. Kostumet er omtrent det samme, en lang Frakke med Bælte om; kun Hovedbeklædningen er noget forskjellig, den var først en temmelig flad Hue uden Skygge, senere en høj Læderkabuds med Knapper og Skygge. Paa alle disse Afbildninger ere Vægterne forsynede med de saakaldte Morgenstjerner. Men dette Vaaben, der har sin Oprindelse fra

Middelalderen, blev i de senere Aar kun benyttet saa at sige til Galla, f. Ex. naar Vægterne i Forening med Politibetjente patrouillerede om Helligdagene i Byens Gader for at paase, at Bestemmelserne i Helligdagsanordningen om Butikernes Lukning, Arbejdsvognenes Kjørsel paa Gaden osv., bleve efterkomne, eller naar de mødte paa „Kamret". Til Tjenesten om Natten vare de bevæbnede med en Stok, omtrent som et Kosteskaft, der i Reglen var forsynet med en Jernpig, dels for at have en Støttestav i glat Føre, og dels for at kunne purre op i Tranlamperne. Denne Stok var tillige et slemt Vaaben i en Vægters Haand og blev som oftest med Eftertryk anvendt mod kaade Spektakelmagere, Urostiftere og Berusede. Hospitalernes Annaler vide at fortælle om Exempler paa knækkede Ledemod og slemme Læsioner, bevirkede ved Brugen af disse Stave. De benyttedes ogsaa til Signaler paa Stenbroen, naar Patrouillen passerede forbi.

1839.

Til Vægternes Udrustning hørte endvidere Vægterpiben, hvormed Assistance tilkaldtes eller Ildebrand signaliseredes. Tillige havde enhver Vægter en Nødlygte til Antænding af Tranlygterne, og endelig anvendtes det gule Læderbælte, som de havde om Livet, til en særegen Brug. Naar nemlig en Beruset fandtes paa Gaden i en saadan Tilstand, at han ikke kund · gaa eller slæbes til Raadstuen ved en eller to Mænds Bistand, blev han slængt paa en Stige, hvortil han spændtes fast med det nævnte Bælte eller Rem. Ved at pibe skaffede vedkommende Vægter, paa hvis Post Vagabonden blev truffen, sig Assistance fra Nabovægterne, Stigen toges paa Skuld-

rene af fire Mænd og blev saaledes efter fornøden Skiften baaren gjennem Byen til Raadstuen. At denne Procession altid var ledsaget af en hujende Skare, er en Selvfølge.

Til Vægternes Funktioner hørte at slaa Kreds om Piskepælen paa Halmtorvet, naar en Forbryder blev „strøget til Kagen", som det hed, det vil sige: udstod den ham idømte Straf ved Svøbeslag, der undertiden gjentoges gjennem en Række af Aar. Ogsaa ved Henrettelser paa Amagerfælled maatte de afgive Vagten. Ved slig Lejlighed fik de noget extra, men deres Løn var ikke stort mere end et Par Daler om Ugen. Deres Hovedindtægt bestod nærmest i Sportler, saasom ved at lukke Døre og Porte op for Folk, der kom for sent hjem, og i Reglen fik de ogsaa af Husejerne noget vist for at være paapassende om Natten, hvortil kom en ikke ringe Indtægt i de Dusører, som de ved Nytaarstid og ved Kirkefester indsamlede hos Gadens Husbeboere.

Mangen en Drikkeskilling faldt ogsaa af ved at se igjennem Fingre med Kommersbrødre og lystige Fættere, der havde faaet lidt mere at drikke, end de kunde taale. Det skulde overhoved gaa meget slemt til, naar Vægterne besluttede at foretage en Arrestation, da der altid med denne var forbunden Tidsspilde og Ulejlighed. Forøvrigt havde de som Vægtere Lov til at drive en lille Handel med Frugt, Grønt og Kager.

Vægterne skulde, som anført, passe Tranlygterne, hvilke de da ogsaa skulde fylde. Der blev fra Kjøbenhavns Materialgaard leveret dem et vist Kvantum Tran, paa hvilket de sikkert havde deres Fordel, og det antoges almindeligt, at de solgte en ikke ringe Del deraf til Stadens Hørkræmmere. „Trantyv" var derfor et sædvanligt Skældsord, hvormed de opvartedes under de Forfølgelser, som de ikke sjælden vare udsatte for. Det er ikke usandsynligt, at Talemaaden „han er trannet" om en Halvberuset har sin Oprindelse derfra, at Vægterne, som det hed, drak sig fulde i Tran, d. v. s. solgte Trannen og drak Pengene op. I Folkemunde kaldtes Vægteren hyppig „Justitsraad". Naar en Vægter, som i sin Tid havde Post paa Østergade, blev tituleret „Hr. Justitsraad", var hans stadige Svar: „Titlen er god nok, men Gasen (Gagen) er saa lille." Vægterens Forseelser straffedes i gamle Dage med den spanske Kappe, senere med Mulkt, Vand og Brød, Forsættelse til slettere Poster og Afsked. Deres nærmeste foresatte var en Vægterløjtnant, hvortil valgtes en af Politiets mere betroede Embedsmænd. En for sin strenge Justits meget bekjendt blandt disse var Politi-Adjutant Boelmann, der levede under Frede-

rik den Sjette. Hans Død gav Anledning til en i sin Tid meget bekjendt Vise, som begyndte saaledes:

„O store Jammer, Boelmann døde,
Forsamler Jer, o Vægtermænd o. s. v.“

Som ovenfor berørt, vare Vægterne udsatte for mange Plagerier og Drillerier af kaade Mennesker og lystige Fættere, især saadanne, mod hvilke de havde udøvet deres Myndighed i alvorligere Konflikter. Lejlighed til slige Plagerier gav mangen Vægter ikke sjældent ved den Forsømmelighed, han gjorde sig skyldig i ved at faa sig en Slummer i en Kjælderhals. Det er jo let forklarligt, at en stakkels Mand, der maatte vaage om Natten og heller ikke om Dagen som Familieforsørger kunde faa synderlig Hvile, let blev fristet til at give efter for Naturens Krav, og at han da, naar han troede alt stille og roligt, og især naar Patrouillen var passeret, søgte at faa sig en Smule Søvn. Men det kom ham undertiden dyrt til at staa. En bekjendt Kommersbroder, der var en svoren Fjende af Vægterne og ved sine Sammenstød med disse vel ogsaa havde Grund dertil, gjorde sig en Fornøjelse af, jævnlig i Selskab med andre ligesindede, at overraske en eller anden paa sin Post sovende Vægter, liste Stokken, ja endog, naar Søvnen var meget fast, Piben fra ham, saa selv støde i Piben for at vække ham og lokke andre Vægtere til, og saaledes bringe ham i en slem Knibe, idet han manglede sine Apparater og derved forraadte, at han havde forsømt sin Pligt og var bleven overlistet. At der ogsaa skete ligefremme Sammenrottelser med det Formaal at prygle en ilde anset Vægter, hørte i gamle Dage heller ikke til Sjældenhederne, og mangen en mistede paa den Maade sit Helbred. I Biskop Bircherods Dagbog fortælles, at en Vægter den 29. Decbr. 1701 af en Vovehals blev kastet i Vandet og druknet. Endnu kan anføres som en bekjendt Streg, at man tændte en Stump Lys og satte det i Kabudsen paa en i en Kjælderhals sovende Vægter, gav sig da til at pibe og raabe Brand, hvorefter Vægteren foer op, løb igjennem Gaden med det brændende Lys paa Hovedet, peb og raabte ligeledes af fuld Hals Brand. Præsten i Hostrups „Intrigerne“ har været med til „Løjer og Spas“, naar man „flyttede Skilte og raabte Brand om Natten, mens Vægteren sov“, og han fortæller om Mads Hellebæk, at han lod, som han var fuld og blev taget af Vægteren:

„En Aften som fuld han paa Langebro gik
Med dinglende Krop,
Til Vægteren peb og paa Stigen fik
Ham praktiseret op.
Men han sprang af Stigen og rendte sin Vej,
Forbi Prindsens Palads —“

Enden paa Visen var sørgelig:

„Men saa fik han Prygl, saa det var en Gru.
Ja, paa Hauserplads.“

Mange Steder er Vægteren bleven besungen, saa at han næsten er bleven en romantisk Figur. Saaledes i Carl Baggers ypperlige Vise: „Søren, saa kom da, ja, Søren, min Ven“, af Heiberg i „Julespøg og Nytaarsløier“, af Ingemann, af H. C. Andersen, af Erik Bøgh, af Adolf Recke, hvis Vise om „Pjaltenborgs Brand“ begynder saaledes: „Den Vægter standser i sit Vers“. Netop disse Vers, den saakaldte Vægtervise, forlenede jo ogsaa Vægternes Personlighed en vis poetisk Nimbus, for saa vidt som der virkelig var en digterisk Produktion, der i sin kraftige Naivitet gjengav de Stemninger, som det natlige Liv egner sig til at afføde.

Vægtersangen er meget gammel. I et Udtog af Forordn. af 26. Juli 1683 om Gadelygterne og Natvægterne i Kjøbenhavn staar der nemlig, efter at der er sagt, at enhver Vægter hver Time skal raabe Klokkeslettet („Hov Vægter, Klokken er slagen o. s. v.“): „De Vers, som Vægterne ved hvert Klokkeslet om Natten skal synge, ere følgende“, og derefter følge Versene. Disse ere til forskjellige Tider undergaaede nogle Forandringer, som det vilde være for vidtløftigt at angive. Fra 1784 indtil den sidste Tid af Korpsets Bestaaen lød Sangen saaledes:

Kl. 8.

Naar Mørket Jorden blinder,
Og Dagen tager af,
Den Tid os da paaminder
Om Dødsens mørke Grav.
Lys for os, Jesus sød,
Ved hvert et Fjed
Til Gravens Sted,
Og giv en salig Død.

Kl. 9.

Nu skrider Dagen under,
Og Natten vælder ud,
Forlad, for Jesu Vunder,
Vor Synd, o milde Gud!
Bevare Kongens Hus,
Samt alle Mand
I disse Land'
Fra Fjendens Vold og Knus.

Kl. 10.

Om I vil Tiden vide,
Husbonde, Pige og Dreng,
Da er det paa de Tide
Man føje sig til Seng.
Befaler Eder Herren fri,
Vær klog og snild,
Vogter Lys og Ild,
Vor Klokke er slagen Ti.

Kl. 11.

Gud Fader os bevare,
De store med de smaa,
Hans hellig Engleskare
En Skandse om os slaa!
Selv vogter han Byen vel;
Vort Hus og Hjem
Haver Gud i Gjem,
Vort ganske Liv og Sjæl.

Kl. 12.

Det var om Midnatstide,
Vor Frelser han blev født,
Til Trøst Alverden vide,
Som ellers var forødt.
Vor Klokke er slagen Tolv.
Med Tung' og Mund,
Af Hjertens Grund
Befal Eder Gud i Vold!

Kl. 1.

Hjælp os, o Jesu kjære!
Vort Kors i Verden her
Taalmodelig at bære;
Der er ej Frelser fler.
Vor Klokke er slagen Et.
Ræk os din Haand,
O Trøstermand;
Saa vorder Byrden let.

Kl. 2.

Du milde Jesulille,
Som haver os saa kjær,
I Mørke fødes vilde,
Dig ske Lov, Pris og Ær'!
Du værdig Hellig-Aand,
Oplyse os
Evindelig,
At vi Dig skue kan.

Kl. 3.

Nu skrider Natten sorte,
Og Dagen stunder til,
Gud lad Dem blive borte,
Som os bedrøve vil!
Vor Klokke er slagen Tre.
O Fader from!
Til Hjælp os kom,
Din Naade os betee!

Kl. 4.

Du evig Gud ske Ære
I høje Himmelkor,
Som Vogter vilde være
For os, paa Jorden bor!
Det ringer nu af Vagt.
For en god Nat
Sig Herren Tak,
Tag Tiden vel i Agt!

Kl. 5.

O Jesu Morgenstjerne!
Vor Konge i din Vold
Befale vi saa gjerne,
Bliv du hans Sol og Skjold!
Vor Klokke er slagen Fem.
Kom blide Sol
Fra Naadens Pol,
Oplys vort Hus og Hjem!
Lovet være Gud vor Herre,
Hannem ske Lov, Pris og Ære!

Om Forfatteren til Vægtersangen har der været Tvivl blandt de Lærde. Nogle, deriblandt Rasm. Nyerup, have antaget, at den skyldes Digteren Anders Christensen Arreboe, til hvis hjertelige og simple Digtning den i Aand og Tone passer. Men da han allerede døde 1637, og det ikke vides, at Vægtersangen er indført før den Tid, er der langt større Grund til at antage, hvad ogsaa de fleste mene, at vor store, i 1703 afdøde Psalmedigter Kingo er Forfatteren, hvis Aand, Tanker og ejendommelige Form, som de vise sig i hans religiøse Digtninge, ogsaa paa en smuk Maade gjenfindes i denne Sang. Hvem der har komponeret Melodien, er ikke bekjendt, sandsynligvis har den været en gammel Salmemelodi. Den kom heller ikke

ret frem ved Brugen, thi i Reglen vare Vægterne ingen Sangvirtuoser. Som Kuriosum kan anføres, at Sangen er oversat baade paa Engelsk (af R. S. Ellis, forhen britisk Legationspræst i Kjøbenhavn) og to Gange paa Fransk af Dargaud og A. de Flaux, to franske Rejsende, der i Begyndelsen af Aarene Treds besøgte Danmark.

Fra den gamle Hovedvagt.

Det skal villig erkjendes, at Kongens Nytorv er en smuk Plads, langt smukkere, end den var tidligere. Det nye Theater, det nye Hotel d'Angleterre og de forskjellige Bygninger og Anlæg, der skyldes Byggeselskabets Virksomhed, have bevirket, at den kan stilles ved Siden af de skjønneste Pladser i Udlandets første Hovedstæder. Men denne Forandring er ikke foregaaet, uden at Kongens Nytorv har mistet det særegne karakteristiske Præg, der skyldtes den gamle Hovedvagtsbygning, og som fremtraadte desto synligere, fordi den var beliggende isoleret paa det Sted, hvor den livligste Færdsel foregaar. Ved denne til militær Brug bestemte, forøvrigt i arkitektonisk Henseende kun lidet tiltalende Bygning havde Torvet ligesom et martialsk Udseende, der endnu mere stemp-

ledes ved de tre efter Patriarkerne Abraham, Isak og Jakob opkaldte Kanoner, saa vidt vides Trofæer fra Svenskekrigene, hvis Mundinger over Jerngitret truende vendte ud mod Torvet, hvorvel man jo var temmelig sikker paa, at det aldrig vilde falde dem ind at agere Ildsvælg. Tillige betegnede Hovedvagten Hovedstadens Egenskab som Vaabenplads og Fæstning, den var Symbol paa det Værn og den Beskyttelse, som derved ydedes dens Indbyggere. Men ogsaa for Kjøbenhavns Folkeliv havde Hovedvagten en Betydning, hvoraf der, efter at den ved den gamle Bygnings Nedbrydning i 1875 er henlagt til en lidet besøgt Udkant, til Citadellet Frederikshavn, kun er ringe Spor tilbage. Hvorledes det forholdt sig dermed vil fremgaa af følgende Optrin, der hver for sig ere for karakteristiske, til at de ikke bør bevares fra at synke i Glemselens Grav.

Vi gaa i Tankerne tilbage til en smuk Sommerdag. Aarstallet er herved ligegyldigt, thi hvad vi sigte til, behøver ikke nogen bestemt Tidsangivelse. Viseren paa Hovedvagtsuhret staar paa ti Minuter over elleve. Med taktfaste Skridt og i god Orden nærmer sig fra Gothersgade den af en Kaptajn kommanderende Afdeling, „den søde Vagtparade", som den kaldes i Visen. Med ærefrygtbydende Mine svinger Tambourmajoren sin sølvknappede Stok til Tegn for Trommeslagerne, naar Musiken pavserer. Ved Ankomsten til Hovedvagten opmarscherer Mandskabet overfor Vagten, der skal afløses, Geværet præsenteres og skuldres igjen. Den Menneskemasse, der har omgivet Vagtparaden under „Optrækningen", og blandt hvilken især den kjøbenhavnske Gadeungdom er stærkt repræsenteret, faar en rig Tilstrømning fra alle Sider, thi Musiken begynder at spille. Folk af alle Klasser forsamle sig for at høre paa de Marscher, Galoppader, Brudstykker af Operaer, som gives til bedste i en halv Times Tid, og hvori de særegne Instrumenter, der betegne den „tyrkiske Musik", spille en fremtrædende Rolle. Der er Folk, som næsten aldrig forsømme nogen Vagtparade, det er maaske den eneste musikalske Nydelse, de have Adgang til, og den er jo gratis. Den jævne Borgermand, der har trukket sig tilbage fra Forretningen og har hele sin Tid til sin Raadighed, har en velkommen Lejlighed til en behagelig Adspredelse. For den „führige" Haandværkssvend er Vagtparaden „Messingfrokost", og for Læredrengen i Skødskind og Trætøfler, der ved den Tid har Ærinde for Mester eller for Mesters Kone, er det en Svir at lægge Vejen over Kongens Nytorv. Især er Vagtparaden

Vagtparaden.

et Samlingssted for Piger med Børn paa Armen eller ved Haanden. Ane ved, at Jens i Dag skal paa Vagt; saa er det jo muligt, at hun kan faa Øje paa sit Hjertes Udkaarne. Den kommanderende Officer spadserer frem og tilbage indenfor Gitret; det er sikkert ganske tilfældigt, at han kommer til at skifte Blikke med en ung Dame, som ved en Venindes Arm lytter til Musikens fortryllende Toner. Den nye Vagt installeres nu, Inventariet og Vagtrekvisiterne efterses, og den hidtilværende Vagt afmarscherer til Kasernen.

Scenen skifter. Det er Kongens eller Dronningens Fødselsdag. Kl. 9 Aften er der Tappenstreg. Med klingende Spil drager den ud fra Hovedvagten, gjør først en Tur om „Hesten", derefter gjennem Hovedgaderne og tilbage. Det gaar lystigt til og ikke altid meget fredeligt. Det er en Folkeforlystelse, som, fordi den gaar saa sjældent paa, nydes med desto større Iver. Trængslen tiltager, saa at Soldaterne paa en mindre heldig Maade maa skaffe Luft. Gadeungdommen er ret i sit Es; der raabes Hurra, der pibes i Fingrene, der skriges og hujes. En Skomagerdreng morer sig med at blæse Kønrøg i Ansigtet paa Bønderpiger og gribes paa fersk Gjerning. Et talrigt Politi er paa Benene for at holde Orden, undertiden gaar det løs med en Kæpperyggedans, og Transport til „Kammeret" eller til „Bopælen" er ikke sjælden den bedske Frugt af denne Folkelystighed. Den sædvanlige Tappenstreg eller „Tapto", som den ogsaa kaldes, er mere stilfærdig, en lille Kommando med en Underofficer i Spidsen og en Trommeslager gjør nu Tur Torvet rundt, det er Signalet til, at alle Menige og Underofficerer maa være i deres Kvarter.

Et nyt Tableau: Vægterpiberne lyde, der raabes Brand, og Taarnklokkerne begynde at kime. Signalet tyder paa Husild. Nu opstaar der Travlhed paa Hovedvagten, thi Brandmajoren har sendt Bud efter Sprøjten. Iførte hvide Kitler spænde en halv Snes Soldater sig for Sprøjten, og nu gaar det i en Fart til Brandstedet. Ilden tager Overhaand; der er stor Fare paa Færde for de tilstødende Bygninger. Kongen har indfundet sig paa Brandstedet, og Borgervæbningens Trommeslagere gjøre Allarm i Gaderne. Nu maa en Del af Borgervæbningen og maaske ogsaa en Deling af Vagtmandskabet paa Hovedvagten møde for at afspærre Brandstedet for det paatrængende Publikum.

Hvad har saa denne Folkestimmel at betyde, der omgiver en Soldatpiket, som kommer marscherende henimod Hovedvagten? Ah, jeg ser det. I Midten gaar med vaklende Skridt

et Par Personer, hvis defekte Klædedragt, blodige Rifter i Ansigtet og underløbne Øjne tyde paa en nylig tilendebragt Brydekamp, hvorved der har vanket blodige Pander. De holdes hver i Kraven af en haandfast Soldat, thi de have forsøgt at undløbe. En tyk Værtshusholder, hvis Udseende ligeledes røber, at han har været med i Legen, tridser bagefter. De to Personer, et Par Haandværkssvende, der allerede med et forfærdeligt „Skab" havde indfundet sig i Beværtningen, vilde drikke yderligere, hvad Værtshusholderen forøvrigt ikke havde noget imod, hvis de havde været tilstrækkelig forsynede med Kongens Mønt. Men da denne manglede fuldstændig, havde Værtshusmanden nægtet at skænke for dem, og saa gik det løs. Fyrene gav sig til at insultere ham, hans Kone og Gjæsterne, de slog Glasvarer og Stole i Stykker, og da man havde forsøgt at sætte dem ud, opstod der et vældigt Slagsmaal. Da det tilkaldte Politi ikke var berettiget til at gjøre ryddeligt i Huset, var der ikke andet for Værtshusholderen at gjøre end ilsomt at begive sig til den nærliggende Hovedvagt for med Borgerbrevet i Lommen at legitimere sig som næringsdrivende Borger, der har Krav paa Myndighedernes Beskyttelse, og at begjære Assistance. Denne ydes: Spektakelmagerne sættes nu i Arrest, hvor de, om de ellers kunne faa Fred for de andre Arrestanter, have Lejlighed til at sove Rusen ud, indtil de næste Morgen under Bedækning ere bragte til det civile Arresthus for derfra at komme i Forhør og dømmes for Værtshusoptøjer.

Atter Sceneforandring: En Trommehvirvel lyder. Hele Vagtmandskabet er traadt i Gevær. De to Skildvagter have set en kgl. Vogn med Lakajer bagpaa komme fra Strandstræde og derfor raabt Vagten ud saa betids, at den „med Munterhed og god Orden kan træde i Gevær". Vagtkommandøren stiller sig paa højre Fløj af Vagtmandskabet. Kommandoen lyder: „Skulder! Fremad! Ret!" Mandskabet træder et Skridt frem foran Fourchetterne og rangere sig Arm ved Arm. Naar Vognen er passeret — og Honnøren vises, selv om den kjører mellem Charlottenborg og „Hesten" — kommanderes der: „Geværet paa Skulderen! Baglænds ret! Ved Foden! Omkring! Marche!" — og saa tilbage til Vagtstuen. Denne Honnør tilkommer kun kongelige Personer. For Stabsofficerer i Uniform er der ingen Trommehvirvel, men Vagten træder i Gevær. For subalterne Officerer og for dekorerede Personer præsentere eller skuldre Skildvagterne. For disse er denne Post ved Hovedvagten i en vis Henseende anstrængende. De

maa med spændt Forventning have Blikket henvendt paa Bredgade, Strandstræde og de øvrige i Torvet udmundende Gader, hvorfra der mulig kan komme kongelige Vogne, og samtidig have Opmærksomheden fæstet paa de forbipasserende. Dekorerede Personer lægge gjerne Vejen forbi Hovedvagten, de holde nok ogsaa af at passere forbi de talrige Skildvagter rundt om i Staden og paa Voldene.

Med en vis Ængstelighed imødeses Besøget af den jourhavende Stabsofficer, som har det Hverv til Hest at inspicere Vagten. Der skal meddeles ham Underretning om, hvad der er forefaldet paa Vagten, og træffer han nogen Uorden, kan det nok være, at der vanker en Næse til Vagtkommandøren eller Kommandersergenten. Fra Hovedvagten gjør han sin Ronde til de andre Vagter. Der udgaar 3 Ronder, en Hovedronde mellem 10 og 11 Aften og en Nat- og Dagronde, anførte af Løjtnanten. Ronden skal inspicere alle de andre Vagter og har en lang Vej at gjøre, Staden i hele dens Omkreds. Det er derfor en Bestilling, som ved Nattetid ikke er videre tiltalende. Man har Exempler paa, at Løjtnanten spenderer en Droske til Befordring. Det kan ogsaa være, at Ronden indfinder sig længe efter den bestemte Tid paa Portvagterne. Der er altid saa gemytligt paa Toldbodvagten, og Fristelsen til at faa et Slag Kort en halv eller en hel Times Tid er uimodstaaelig.

Se, disse Enkeltheder knyttede sig til den gamle Hovedvagtsbygning paa Kongens Nytorv, og derfra skrev sig dens Popularitet i Ordets egenlige Forstand. Forøvrigt var den ikke videre tiltalende i det Ydre. Den var en firkantet Bygning af smudsiggraa Farve og blev sjælden oppudset; især var Bagsiden, der vendte ud til den „bag Hovedvagten" benævnte Smøge, grim og smudsig ved det der anbragte Sprøjtehus og andre mindre tiltrækkende Indretninger. Til Afløsning af en saakaldet „*Corps de Garde*", en meget mindre og brøstfældig Vagtbygning, der fra Torvets Midte var henflyttet dertil i Begyndelsen af det forrige Aarhundrede, blev den paa en ophøjet Grund opført i 1724, paa den Tid, da Kongens Nytorv endnu kaldtes „Hallandsaas" og blev benyttet endnu i Begyndelsen af indeværende Aarhundrede som et almindeligt Torv for Korn, Hø, Køkkenurter, Brænde og Fjerkræ. Det var ogsaa derfor, at det i Hovedvagtsinstruxen af 1791 var paalagt at holde Passagen forbi Vagten fri og uhindret: „de til Torvs kommende Bøndervogne henvises at holde paa Pladsen forbi Rendestenen, og om nogen af Uvidenhed eller

Modvillighed skulde fodre hans Hest eller sælge Varer fra Vognen udenfor Torvets Rendesten og mod Vagten, maa saadanne ved Patrouillen anvises til det bestemte Sted". Hovedvagtsbygningens 22 Alen brede Forside bestod i Begyndelsen af 2 Etager, hvoraf den nederste, bestemt til Vagtstuer for Vagtkommandøren og for Mandskabet, var indrettet med en Arkade samt prydet med tre Portaler, og den anden Etage indrettet til Arrestkamre. Frontespicen var prydet med Frede-

rik den Fjerdes Navnetræk, udhugget i Sten og omgivet med krigerske Emblemer. Oprindelig var der udenfor Bygningen anbragt et Brystværn af rødmalet Tømmerværk; men under Christian den Syvende blev det afløst af et Jerngitter, hvorved de tre Kanoner bleve opplantede.

I 1830 blev der tilbygget en tredie Etage, og samtidig blev Hovedvagtsuhret, en yndet og nøjagtig Tidsmaaler — „mit Uhr er stillet efter Hovedvagten" hed det altid, naar man vilde bekræfte dets Paalidelighed — forsynet med en transparent Skive. Ved den nævnte Tilbygning blev anden Etage forandret til Forhørssal og til Arrestværelser for Officerer og Underofficerer, medens der i den øverste Etage blev ind-

rettet 5 til 6 Arrester for menige Soldater, 1 Fællesarrest for civile Arrestanter og 1 for Kvinder. Der fattedes heller ikke en mørk Arrest; den var anbragt lige under Uhret og kunde næsten anses for et Torturkammer formedelst den idelige Støj og dirrende Lyd, som hidrørte fra de tunge Lodder, og sikkert forhindrede Arrestanterne fra at sove. Nærmest var Hovedvagten som Arrestlokale bestemt for Militæret, men det husede ogsaa, som allerede omtalt, civile Personer, der for Optøjer eller for grovere Forbrydelser vare anholdte af den rekvirerede militære Assistance. Disse bleve saa næste Dag afgivne til de civile Arrester. Der var Tilfælde, hvor hele Familier, Mand, Kone og Børn, paa én Gang bleve satte i Arrest, fordi de ikke vilde skilles ad. Forskjellige militære Straffe, saasom Krumslutninger, mørk Arrest, simpel Vagtarrest samt Vand- og Brødstraf, udstodes her. Spidsrodsstraffen blev derimod exekveret enten i Gothersgades Exercerhus eller paa Exercerpladsen, hvor, som et Øjevidne har meddelt, undertiden fire Mand paa én Gang løb Spidsrod langs de fire Sider af Pladsen. Forsømmelse i Tjenesten og andre Forseelser, begaaede af Medlemmer af Borgervæbningen, Menige, Underofficerer og Officerer, straffedes med Arrest paa Hovedvagten. Livjægernes Arrest var paa Rosenborg.

I Hovedvagts-Instruxen var der forskjellige Bestemmelser om Opsynet med Arrestanterne og deres Behandling. Naar der imellem Arrestanterne i Fællesarresterne opstod Klammeri og Slagsmaal, skulde Ophavsmændene henflyttes til den mørke Arrest. „Den blandt Arrestanterne brugelige Vedtægt, at anse den, som længst har været i Arrest, for Kommandant, og at enhver ny Arrestant skal give ham nogle Skillinger for at undgaa Piskning, forbydes aldeles; og skulde nogen Arrestant ville afpresse de Indkommende Penge, skal han strax afsondres fra de øvrige, og hans Forhold anmeldes, saa at han exemplarisk kan blive straffet." Af Instruxens andre Bestemmelser kan nævnes, at „Spil, Drik og Dobbel" af Hovedvagtmandskabet var strengt forbudt. Hverken Vagtkommandøren eller de Underordnede maatte modtage Besøg, efter at Tappenstregen var slagen. Det maatte ikke tilstedes, at „løse Mands- og Kvindepersoner under et eller andet Foregivende forblev i Vagten Natten over, under alvorlig Straf". Ved Parolbefaling af 10. November 1821 forbødes al „Samling og Traktering" under nogetsomhelst Paaskud, men for saa vidt den angik Vagtkommandøren blev den vel næppe strengt overholdt, thi et lille Puncheselskab, en lille L'hombre

eller Whist vare nødvendige til at fordrive Vagtholdets kedelige Timer. Vagtkommandøren maatte ikke være ude af Klæderne. Fik han sig en Lur om Natten paa Sofaen, skete det i fuld Uniform, for at han altid kunde være parat i det Øjeblik, Tjenesten krævede det.

En lignende Instrux var given for Vagtkommandørerne ved Portene, men der var tillige optaget Bestemmelser om Portpassagen, om Ordenens Overholdelse paa Voldene, om Møllervognenes Kjørsel fra og til Voldmøllerne osv. Med Hensyn til Voldene hedder det i Instruxen af 1791: „Alle Fodgængere, som skikkelig ere paaklædte, saavel som Soldater og Matroser, naar de ere i behørig Mundering, tillades at spadsere paa Stadens Volde fra Øster- til Vesterport, indtil Retræten slaas om Sommeren, og indtil det er mørkt i Vintermaanederne. Dog maa ingen sætte eller lægge sig i Græsset eller stige op paa Brystværnene, men enhver skal forblive paa den ordenlige Voldgang. Betlere, Kjærlinger og Mænd, som have noget at sælge, og de, som bære Byrder eller gaa i Arbejdsklæder, maa ej tillades at passere, men skal nedvises fra Voldene." At paase dette var paalagt Skildvagterne, men der blev ogsaa udsendt Patrouiller til Ordenens Opretholdelse. Det var endvidere befalet, at Bommen til „den filosofiske Gang" bestandig skulde holdes lukket og kun aabnes for det kongelige Herskab med Suite og for dem, som vare forsynede med Tegn fra Kommandanten. Ved Christianshavns Vold var der endnu strengere Bestemmelser end ved de kjøbenhavnske Volde. Der var ikke tilladt Passage for Fodgængere eller Ridende uden at de vare forsynede med Passér-Tegn fra Kommandanten. Fabrikører, som havde Klæderammer paa Voldene, og Møllere maatte ikke gaa længere, end deres Forretninger krævede. Hvad der var Aarsagen til disse Forbud, skal jeg ikke kunne sige.

Gjældsfængslet, ogsaa kaldet Slutteriet.

Naar Hummer i Heibergs „De Uadskillelige anmoder Klister venlig om at følge med til Hestemøllestræde, saa ved man, hvad det har at betyde. Den arme Fyr skal i „Slutteriet", og uagtet Hummer forsikrer, at det er en vakker Bygning, en af dem, som allermest pryde og forskjønne Staden, saa gjør denne Trøst kun ringe Indtryk paa den ulykkelige Klister, der i Aanden ser sine Forhaabninger om Avancement i Toldkammeret ryge i Lyset og dermed Udsigten til at holde Bryllup med sin Amalie efter tolv Aars i Smaatrakasserier tilbragte Forlovelsestid. Nutidens Klister behøver ikke at frygte en saadan Katastrofe; thi om end Hestemøllestræde endnu findes, og om end Slutteribygningen endnu bestaar, huser den dog ikke mere de Stakler, der tidligere af haardhjertede Kreditorer sattes under Laas og Lukke med Udsigten til at blive der flere Aar i Rad.

Det var i September 1872, at Befrielsens Time slog for

Gjældsarrestanterne. Ved Konkursloven af 25de Marts 1872 § 162 blev det hidtil bestaaende Gjældsfængsel ophævet med den eneste Undtagelse, at ved Bøder i Domssager kan Domshaveren fordre den dømte hensat i Fængsel, hvis han eller hans Bo ikke kan udrede Beløbet. Gjældsfængsel var hos os en meget gammel Institution og gik, saavidt vides, tilbage til Middelalderen. Hvor Kreditforhold ikke kunde støttes paa personlig Tillid, paa haandfaaet Pant eller anden Sikkerhed, mente man at kunne finde den sikrende Garanti i Debitors Udsigt til at miste sin personlige Frihed. Christian den Femtes Lov (1—24—44) indeholder en udtrykkelig Bestemmelse om, at uvederhæftige Skyldnere kunne sættes i Fængsel paa ubestemt Tid, og at der til deres Underhold af Kreditor skal erlægges et Lod Sølv ugenlig og $^1/_2$ Lod Sølv til den, som Fængslet varer. Herved var det ikke bestemt, til hvilken Tid disse Underholdspenge skulde erlægges, og da der saaledes var givet Rum for stor Vilkaarlighed, udkom der den 18de Marts 1693 en Forordning, hvori det hedder, at for at forekomme endel Kreditorers haarde Medfart mod deres for Gjæld arresterede Debitorer, som de i lang Tid i Arresten havde ladet hensidde uden at erlægge til dem den Underholdning, som Sagsøgeren skal give den fængslede, hvorved let bevirkes, at han lider Hunger og Mangel, saa bestemmes det, at naar Skyldneren har siddet sex Uger uden at modtage Underholdningspenge, skal han løslades og kan ikke mere arresteres for denne Gjæld. En yderligere Forandring indtraadte heri ved Kancelliplakat af 22de Decbr. 1820, der bestemmer, at Underholdnings- og Varetægtspenge skulle altid erlægges en Uge forud, og at den fængslede bliver fri, hvis det forsømmes. Iøvrigt var det overladt til Kreditor at betale forud paa én Gang for mange eller faa Uger.

Dette var jo vistnok en Begunstigelse for Gjældsfangerne, men dog af ringe Betydning, thi den Kreditor, som havde til Hensigt at holde sin Debitor i Fængsel, forsømte sikkert ikke at erlægge Underholdspengene i rette Tid; undlod han det, skete det vistnok i den Hensigt at lade den fængslede løbe. Men i det hele taget var Gjældsfængslet en barbarisk Institution. Man betænke, at enhver Person, Mand eller Kvinde, kunde miste sin Frihed for hele sit Liv for nok saa lille en Sum, der skyldtes en haardhjertet Kreditor, og selv om Debitor i Mellemtiden erklærede sig fallit, gjorde det ikke nogen Forandring deri. En Debitor blev derved stillet i Række med en almindelig Forbryder, ja var i en vis Henseende indtil

1847 stillet være end denne. Forbryderen havde dog, naar han ikke var dømt til livsvarigt Fængsel, en vis Tid, større eller mindre, at afsone sin Straf i. En uvederhæftig Skyldner derimod kunde, som anført, holdes i Fængsel, indtil Døden befriede ham derfra, og han var i saa Henseende aldeles prisgiven til sin Kreditors Naade. Det kosteligste Gode, et Menneskes Frihed, kunde berøves ham for bestandig, og dermed som oftest ogsaa Midlerne til at ernære sig og sine samt mulig afgjøre den Gjæld, for hvilken han var fængslet.

Noget egenlig ærekrænkende var der vel ikke forbundet med Fængsling for Gjæld, men dog gjorde der sig i den offenlige Mening en Anskuelse gjældende, som bevirkede, at den Person, der en Gang havde været fængslet for Gjæld, paa en vis Maade ansaas for mindre hæderlig og i ethvert Tilfælde vanskelig kunde opnaa at faa Kredit og bringe sine forfaldne Affærer paa Fode igjen. Der syntes at klæbe en Plet ved ham, som kun efter mange Aar kunde udslettes, ja han blev næsten betragtet med mere umilde Øjne end den Mand, der ved sine forvovne Spekulationer havde styrtet mange Familier i Ulykke og efter at have erklæret sig fallit affundet sig med sine Kreditorer ved at betale en forsvindende Del af sin Gjæld.

Gjældsfængslet blev betragtet baade som Straf for en svegen Forpligtelse og som en Tvang, der skulde tilskynde til at fyldestgjøre denne. Men hvad dets straffende Egenskab angik, maa det betænkes, at der aldeles ikke sondredes mellem uærlige Debitorer, der havde Midler til at betale, men vilde unddrage sig deres Forpligtelser, og saadanne, der i Virkeligheden manglede Midler til at betale deres Gjæld og vare bragte dertil ved uforskyldt Uheld. Og de sidstes Antal var utvivlsomt det langt overvejende. Naar man gjennemgaar det kjøbenhavnske Gjældsfængsels Annaler, vil man finde, at de allerfleste af dets Beboere have været ubemidlede Folk, Stympere, der vare satte for ubetydelige Gjældsposter, for hvilke de, hvis de vare i Stand til at betale dem, næppe vilde lade sig berøve Friheden og underkaste sig den Krænkelse, der i anden Henseende var forbunden dermed. Men derved bortfaldt ogsaa væsenlig Gjældsfængslets Betydning som Tvangsmiddel. I en vis Henseende kunde det maaske dog gjøre sin Virkning som Tvang, nemlig for saa vidt den fængslede havde Slægt og Venner, der interesserede sig for ham. Der kan paavises mangfoldige Exempler, hvor dette Hensyn har bevirket Fængslingen, foruden at det sikkert var Hovedmotivet ved Laan,

som af velvillige Sjæle ydedes mod høje Procenter til ellers uvederhæftige Personer, og for hvilke disse da, naar de ikke kunde betale, bleve satte i Fængsel. Der spekuleredes saaledes i Slægts og Venners Medlidenhed eller Æresfølelse, og Hensigten blev i Reglen opnaaet. Derfor var det som oftest kun Debitorer med gode Forbindelser, der bleve satte i Gjældsfængsel; hvor en Debitors Forhold derimod ikke gav en slig Udsigt, lod man ham hellere gaa fri end at anvende Underholdspenge paa ham.

Men Motivet kunde ogsaa være Hævnlyst og Chikane. Der haves mange Exempler paa, at saadanne Hensyn have gjort sig gjældende. Man ved saaledes, at Fordringer paa en uvederhæftig Debitor ere blevne opkjøbte af en eller anden, der mente at have en virkelig eller indbildt Fornærmelse at hævne, og derpaa fik ham sat i Slutteriet for længere Tid. Det kjøbenhavnske Gjældsfængsels Annaler have Tilfælde at opvise i denne Retning, som ikke fattes en vis komisk Side. En Kjøbmand kom efter, at hans Datter nærede ømme Følelser for en ung Person, hvis Livsvandel og øvrige Forhold ikke vare af den Beskaffenhed, at han kunde ønske ham til Svigersøn. Forgæves blev den faderlige Myndighed anvendt mod Datteren; intet hjalp, og det kom saa vidt, at der var en Aftale om at flygte til Udlandet. Dette erfarede Faderen tilfældigvis, og nu greb han til et probat Middel. Den unge Mand havde flere Vexler løbende paa sig, dem kjøbte hans Elskedes Fader, og Ugen før Flugten skulde finde Sted, indfandt der sig to „Hummere" tidlig om Morgenen i hans Bopæl, udbedende sig hans Ledsagelse til Hestemøllestræde. Saaledes endte denne „fattige unge Mands Eventyr". Han blev siddende et Par Aar og slap ikke løs, før hans Elskede var vel gift og hjemfaren med en anden. — I Begyndelsen af dette Aarhundrede blev en Mand paa henved Firs sat i Slutteriet. Hans Kreditor var hans egen Svigersøn og Gjenstanden en Del af dennes Medgift, som den gamle Mand ikke saa sig i Stand til at betale. Ret mærkeligt er det, at flere af de kvindelige Fanger, der have været i Kjøbenhavns Gjældsfængsel, ere blevne satte deri af andre Kvinder, og den Formodning ligger nær, at Hævnlyst, der jo undertiden er meget levende hos det smukke Kjøn, i slige Tilfælde har været Aarsagen. For en Del Aar siden blev en Dame af Kjøbenhavns *demimonde* indsat i Gjældsfængslet af en anden Dame, der, foruden at hun hørte til samme Art, gav sig af med at diskontere, og det fortaltes da, at en forfejlet Konkurrence var Bevæggrunden. Den skjønne slap med

en Dags Fængsel, idet netop den Elsker, om hvem Talen var, betalte hendes Gjæld.

Oprindelig blev Gjældsfængslet indstiftet til Fordel for Omsætningsforholdene, for den egenlige Handel. Den personlige Tillid mellem Mand og Mand, hvorpaa al Handel og Kredit væsenlig beror, skulde støttes ved den Straf, der truedes med, ved den Tvang, der laa i Udsigten til Straffen. Paa den anden Side antoges det ogsaa, at netop dette Tvangsmiddel kunde hjælpe til Kredit, idet den mere ubemidlede Handlende ikke kunde opnaa denne, uden at den Krediterende havde det i sin Magt at udøve et betydeligt Tryk paa Debitor ved at kunne belægge hans Person med Arrest. Det var ogsaa navnlig disse Argumenter, som Forsvarerne af Gjældsfængslet paaberaabte sig. Men det er netop godtgjort ved statistiske Oplysninger i de Stater, som efterhaanden have ophævet Gjældsfængslet, at dette kun meget sjælden blev anvendt i den store Handel af den simple Grund, at der næsten altid her var Tale om store Summer, til hvis Betaling et Tvangsmiddel af den nævnte Beskaffenhed aldrig vilde kunne hjælpe. Dette gjaldt ogsaa for en Del om den lille Handel, og hvad den Kredit angaar, som hint yderste Tvangsmiddel skulde kunne skaffe, er det klart, at en Kredit, som er bygget paa en slig Forudsætning, kun er Mosegrund. Ja, man kunde næsten fristes til at antage, at med Gjældsfængslet som Tvangsmiddel fremkom usunde Kreditforhold og Svindel, idet mangen uvederhæftig Person derved blev sat i Stand til at forskaffe sig en Kredit, som han, naar hint Tvangsmiddel ikke existerede, forgjæves vilde have søgt at skaffe sig. Der var tillige flere Hensyn, som bevirkede, at Tvangsmidlet ikke hyppig blev anvendt i Handelsforholdene, de større som de mindre. Hvor Talen var om store Summer, var Midlet, som allerede bemærket, meget upraktisk, og hertil kom rent personlige Grunde, idet en Kreditor af Handelsklassen meget nødig vilde anvende en saa yderlig gaaende Forholdsregel, der dog sjælden kunde føre til det tilsigtede Maal, Gjældens Afgjørelse, medens han selv let fik Skin af at være ubarmhjertig. Derimod var der en anden Klasse, der hyppig brugte Gjældsfængslet som Tvangsmiddel, nemlig Aagerkarlene; men selv disse gjorde det kun, naar de, som omtalt, havde nogen Udsigt til at faa deres Tilgodehavende af de fængsledes paarørende eller Venner. De kjendte altfor godt Penges Værdi, til at de skulde afse nogle Daler om Ugen til den fængsledes Underhold, i Fald de ikke vidste, at Tvangsmidlet vilde virke.

Naar der var mange, for hvilke Berøvelsen af Friheden ved en haardhjertet Kreditor, Hensættelsen indenfor Laas og Lukke, var en sørgelig Prøvelse, gaves der andre, som aldeles ikke følte sig ulykkelige derved. En Gjældsarrestant var jo foreløbig befriet for sine Kreditorers Paatrængenhed og følte ikke mere hin uhyggelige Gysen, som havde paatrængt sig ham hjemme, naar der, især om Mandagen — som efter gamle Rosenkildes Forsikring navnlig skal være en slem Hjemsøgelsens Dag — blev trukket i Klokken eller banket paa Døren, selv om han havde besluttet under ingen Omstændigheder at lukke op. Disse tilfredse Sjæle vare som oftest løse og ledige Mennesker; de havde nu foreløbig frit Logis, oven i Kjøbet „noget vist" om Ugen, og saa var det dog muligt, at en medlidende Onkel eller Tante tilsidst forbarmede sig over dem. Var der ikke en saadan Grund til Haab, blev maaske Kreditor ked af at give Penge ud til Unytte og lod dem løbe. Vare de svagelige, kunde de uden stor Vanskelighed faa Lov til, ledsagede af en Opsigtsbetjent, at trække frisk Luft ved en Spadseretur i det fri. Selve Fængslet var slet ikke ilde, det var rummeligt og luftigt og som oftest et bedre Lokale end deres sædvanlige Bolig. Kun Jernstængerne for Vinduerne røbede, at det var et Fængsel. Tillige førtes der her, især i ældre Tid, et ret gemytligt Liv. Man modtog Besøg af Venner og Veninder eller af sine Lidelseskammerater; der blev holdt Selskaber; der var regelmæssige Spillepartier, Punschebollen dampede, og ikke sjælden hørte forbigaaende muntre Sange fra de aabne Vinduer. I „Kinafarerne" af P. A. Heiberg prises disse Glæder i en Sang, og et ret træffende Billede af dette Liv faar man i Overskous „En Fødselsdag i Slutteriet":

„I et Tempel, indviet
Glædens Gud — Slutteriet,
Vi fra Sorger befriet
Leve rask — af vor Gæld.
Den er Alt, hvad vi eje,
Men den Guld kan opveje,
Vi have Hus uden Leje
Og Pension — hvilket Held!
Saae man, hvor vi os morer,
Var snart vor Fryd forbi,
Thi vore Kreditorer
Gik selv i Slutteri."

Saaledes synger den muntre Flok, som her har fundet et Asyl. Mægler Krap fortæller, hvor lykkelig han nu er. „Jeg

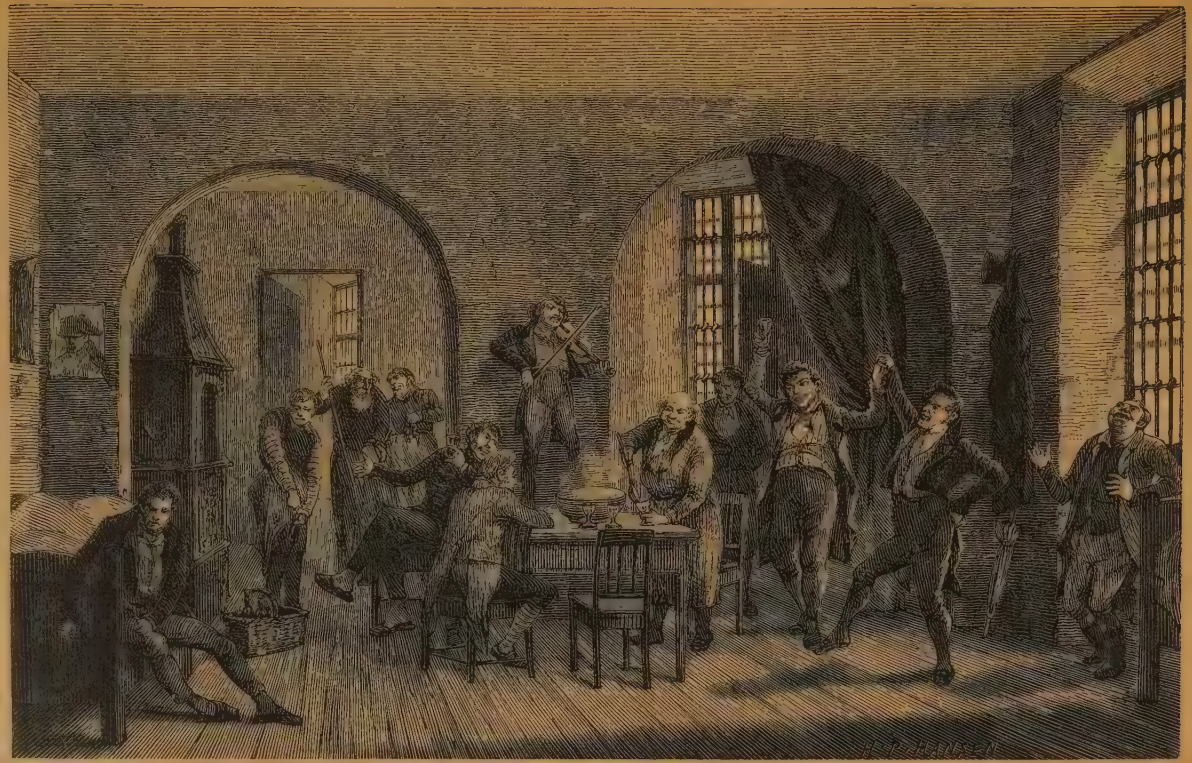

Slutteriet.

mæglede, sluttede Handler, sled mine Støvler paa Børstrappen — det var Armod; jeg maatte laane den ene Dag for at leve den anden — jeg blev desperat! Jeg holdt op at betale — og lever lykkelig! Himlen velsigne mine Kreditorer, de vare saa artige at kaste mig i Slutteriet og sætte mig i en uafhængig Stilling. Jeg er omringet af Venner, ærlige, redelige Mænd, som kun Kongens Foged, men ingen Skæbne kan frarive mig!" — og saaledes vedbliver han og de andre Gjældsfanger at rose denne ejendommelige Livrenteanstalt.

Hvorvidt nu denne Optimisme, der afvandt Gjældsfængslet en Side, som i høj Grad mildnede Tabet af Friheden, laa i Tidsaanden og i en særegen Livsbetragtning, der endnu ikke havde hævet sig til en rigtig Vurdering af Livets kosteligste Gode, skulle vi ikke kunne sige. Saa meget er imidlertid sikkert, at Gjældsfængslet hos os for et halvt Hundrede Aar eller kortere Tid siden aldeles ikke blev anset for saa slemt som senere, og at man med megen Koldsindighed fandt sig i at blive sat i Slutteriet. Man vidste at finde sig til rette; ja Folk, der vare begavede med et ikke almindeligt industrielt Talent, forstod endog at drage Fordel deraf. En Skræder, der var bleven fængslet for en betydelig Sum, anvendte de tre Aar (1843—1846), han hensad i Slutteriet, saa godt, at han ikke blot kunde afgjøre den Akkord, han havde indgaaet med sine Kreditorer, men tillige trække sig tilbage med en Formue. Han etablerede nemlig et helt Skrædderværksted med Svende og Drenge, averterede i „Adresseavisen", at „han var hele Dagen hjemme", og da hans Klæder vare billige, og Publikum tillige fandt noget meget originalt i denne Benyttelse af Gjældsfængslet, fik han et stort Antal Kunder.

Men afset fra alt sligt, som jo beroede paa individuelle Følelser og Anlæg, var Gjældsfængslet i ældre Tid i og for sig en næsten ubarmhjertig Institution. Som allerede anført, kunde Kreditoren holde sin Skyldner i Arresten, saa længe det skulde være, og ikke faa hensad der, indtil Døden forløste dem. Desuden kunde enhver hensættes for de mindste Summer. Fængslets Protokoller give med Hensyn hertil interessante Oplysninger. Saaledes findes en Persons Gjæld i 1807 ansat med 2 Rdl. 5 Mk.; og for denne Ubetydelighed var han fængslet i 4 Maaneder. En anden slap for en lignende Sum „for fortærede Varer" (i 1804) med 7 Dage. En afskediget Løjtnant maatte hensidde en Maaned (i 1790) for 4 Rdl. 3 Mk. 10 Sk. Summerne varierede i Reglen, navnlig i ældre Tid, mellem 3 og 50 Rdl., og der var Exempler paa, at flere Kredi-

torer havde slaaet sig sammen for at holde en Debitor i Fængsel og været enige om at betale Underholdspengene. Men naturligvis var der ogsaa Folk, som bleve satte for betydelige Summer. Saaledes nævnes i 1791 en Fr. Knipnasse, Guvernør paa Kysten Guinea, der var sat for 7,449 Rd.; han kom ud efter et halvt Aars Forløb. Ikke faa figurere stadig i Fængslets Protokoller. En Mand af den mosaiske Trosbekjendelse sad i Fængslet ikke mindre end fem Gange for større og mindre Summer, som han skyldte forskjellige. Ikke saa snart var han bleven fri, før han blev sat igjen, og tilsidst døde han i Slutteriet. Blandt Gjældsfangerne i ældre Tid nævnes temmelig hyppigt „Skriverkarle", af og til findes der ogsaa Fruentimmer, som oftest satte af deres eget Kjøn. Som noget særegent fortjener det at anføres, at Haandværkssvende undertiden bleve satte i Gjældsfængsel, fordi de ikke havde tilsvaret de befalede Bidrag til Laugets Svendelade.

Det er tidligere omtalt, at naar Underholdspengene ikke erlagdes af Kreditoren i rette Tid, var den paagjældende Fange fri, og han kunde ikke sættes igjen for den samme Gjæld. For at undgaa en saadan Forsømmelse betalte Kreditorerne undertiden, især naar de ikke boede i selve Kjøbenhavn, for flere Uger forud. En Bonde, der havde ladet en Slagter sætte, som skyldte ham 30 Rd. for Kreaturer, blev paa denne Maade slemt narret. Bonden var længe bleven drillet af Slagteren, og til Gjengjæld besluttede han at holde sin Debitor i Fængsel en rum Tid for om muligt paa denne Maade at tvinge ham til at betale. I dette Øjemed erlagde Bonden ved Slagterens Fængsling strax 50 Rd. i Underholdspenge. Der var just kommet en ny Slutter, og da denne ikke var ret inde i Forholdene, begik han den rigtignok utilgivelige Uforsigtighed at give Slagteren alle de 50 Rd. paa én Gang. Følgen var, at Slagteren lod Kongens Foged komme, betalte sin Gjæld med 30 Rd. og forlod Fængslet med en Fortjeneste af 20 Rd. Hvor utrolig denne Historie end klinger, er den dog bogstavelig sand; den passerede for omtrent 50 Aar siden.

Den yderst haarde Bestemmelse, at en Kreditor kunde holde en Debitor i Gjældsfængslet, saa længe det skulde være, og tillige sætte ham for en nok saa ringe Sum, fremkaldte omsider stor Misbilligelse som stridende mod al Humanitet og blev derfor i Aarene 40 Gjenstand for Artikler i Bladene. Selve Gjældsfangerne indgik med et Andragende til Regeringen om Forandring heri, og endelig forelagdes der Provindsialstænderne et Udkast til en Lov, der forandrede dette

Forhold. Følgen var, at der den 17. Februar 1847 udkom en Lov, som har været gjældende, indtil den ved Konkursloven er ophævet. I den bestemtes der, at ingen kunde indsættes i Gjældsfængsel for et mindre Beløb end 50 Rd.*), samt at Tiden for Fængslingen skulde være indskrænket til i det højeste tre Aar for almindelig Gjæld. Denne Tidsbegrændsning var ordnet saaledes: for et Beløb af indtil 300 Rd. 1 Maaned for hver Gang 50 Rd., som indeholdes i Fordringen; med Hensyn til det, der overstiger 300 Rd. indtil 900 Rd., 1 Maaned for hver 100 Rd.; med Hensyn til det Beløb, der er over 900 Rd. indtil 2,700 Rd., 1 Maaned for hver 150 Rd.; og med Hensyn til det, der gaar over 2,700 Rd., 1 Maaned for hver 200 Rd., men saaledes at Fængselstiden aldrig skal overstige tre Aar. For trasseret Vexelgjæld bestemte Loven derimod med lagttagelse af det nævnte Forhold den dobbelte Tid eller sex Aar som yderste Fængselstid. Dette var tilvisse en betydelig Formildelse, men ikke desto mindre var Loven streng nok. For det første behøvede man ikke at skylde 50 Rd. for at blive sat; Summen kunde bringes op dertil ved Renter og Sagsomkostninger. Dernæst var der intet til Hinder for, at baade en enkelt og flere Kreditorer kunde holde en Skyldner hele hans Liv i Fængsel for Fordringer, der allerede vare forfaldne, da han først blev indsat. Vel kunde en Skyldner ikke komme til at sidde i Gjældsfængsel længere end den lovbestemte Tid for den samme Fordring, men han kunde komme til at sidde meget længe for flere Fordringer, og der kan paavises Exempler, selv fra den nyeste Tid, paa, at sligt var Tilfældet.

Antallet af Gjældsfanger i Kjøbenhavn har dog aldrig været synderlig stort. I Gjennemsnit har der næppe været flere end 9 à 10 paa én Gang, og dette Tal har vexlet efter Tidsomstændighederne. Under Krigene var Antallet i Reglen temmelig ringe; det var klart, at Tanken var henvendt paa noget andet end at berove Folk deres Frihed for en Gjælds Skyld. Størst var Antallet af Gjældsfanger efter Pengeomvæltningen i 1814 og efter Pengekrisen i 1857. I de nærmeste Aar før Ophævelsen overskred Antallet af Gjældsarrestanter ikke 9 paa

*) Det fortjener som ret karakteristisk at anføres, at de Folk, der give sig af med at laane Penge ud mod meget høje Renter, altid betingede sig, at Summen paa Vexel eller Obligation ikke var under 50 Rd., og at, naar en større Sum afdroges ved Afbetaling, det sidste Restbeløb ligeledes var mindst 50 Rdl., alt i den Forudsætning, at der i Udeblivelsestilfælde kunde tages Rekurs til Gjældsfængslet.

én Gang; i den sidste Tid var der som en naturlig Følge af Gjældsfængslets nærforestaaende Ophør kun 5.

For disse aabnede Fængslets Døre sig den 31. September 1872 om Aftenen. Man kan tænke sig den Længsel, hvormed denne Befrielsens Stund blev imødeset, og det er at antage, at Dagen i Overensstemmelse med Traditionen blev fejret ved et Fællesgilde. Ophævelsen af Gjældsfængslet var en Ytring af den Humanitet, der er et Særkjende for Samfundsudviklingen i vor Tid.

Skandalepressen i Kjøbenhavn i ældre Tid.

For nogen Tid siden udkom et af Hr. N. M. Stolpe udarbejdet Værk om Dagspressen i Danmark, udgivet af Samfundet for den danske Literaturs Fremme. Det kan kun overraske, at et saadant Værk har ladet vente saa længe paa sig, da Danmark dog hører til de Lande, hvor man ikke ligger paa den lade Side i Henseende til Skribentvirksomhed, og hvor der næppe gives noget Omraade af den menneskelige Viden, som ikke er blevet dyrket med større eller mindre Held. Man finder vel hist og her i Blade og Tidsskrifter enkelte til denne Historie hørende Fragmenter eller Antydninger, men nogen samlet Fremstilling har ingen hidtil paataget sig at give. Sandsynligvis har Grunden dertil nærmest været den Vanskelighed, et saadant Arbejde frembyder, da Kilderne dertil ikke ere saa let tilgængelige, især naar man, hvad der jo hører med til et sligt Arbejdes Udførelse, vil gaa tilbage til den danske Journalistiks ældste Tider. Man tage blot Materialets store Omfang i Betragtning, den Møjsommelighed, der er forbunden med at samle det fra mange forskjellige Steder, at gjennemse en Masse af Bind, at samle Notitser, Uddrag og Bemærkninger, saa vil man faa et temmelig klart Syn for Arbejdets Vidtløftighed. Naar desuagtet en Forfatter nu har paataget sig at udføre det, maa det betragtes som meget prisværdigt, thi foruden den Interesse, som Æmnet i Hovedsagen frembyder, er Arbejdet af stor Betydning i kulturhistorisk Henseende, hvorfor det, og vel ogsaa af andre Grunde, maa

beklages, at den nævnte Forfatter ikke fører sit Værk videre end til Midten af det attende Aarhundrede.

Journalistiken kan til enhver Tid betragtes som en Afspejling af det Trin af Udvikling og Dannelse, en Nation er naaet til. Trods den flygtige og som oftest vaklende Natur, som er Journalistikens Særkjende, afslører den dog Tidens Brøst og Fortrin, og længst forsvundne Kulturtilstande, Begivenheder og Forhold fører den frem i en levende Fremstilling. Journalistiken skildrer ikke blot Begivenhederne, men den gengiver ogsaa den Stemning, hvormed de til enhver Tid ere optagne, deres Aarsager, deres Virkninger og de Misforstaaelser, de have affødt. Tillige kan en historisk Fremstilling af Journalistiken og dens Udvikling faa Betydning derved, at den i de forskjellige Faser, den har havt at gjennemgaa, giver en Orientering af Samfundsforholdenes Fremgang, saaledes som denne viser sig i Sæder, i indre og ydre Forhold, politiske og upolitiske. Tidsalderens Aand og Bladliteraturen staa selvfølgelig i en bestemt Forbindelse med hinanden; der er en gjensidig Indflydelse, en gjensidig Vexelvirkning, der bliver desto større, jo kraftigere den Udvikling er, som er foregaaet med disse Faktorer.

En naturlig Følge af Journalistikens Udvikling er den Indflydelse og Magt, hvortil den nu for Tiden er naaet. Med alle dens Fejl og Svagheder skal det ikke kunne miskjendes, at i Journalistiken pulserer saa at sige det offenlige Liv. Gjennem den deltager det store Publikum i Begivenhederne, gjennem den vækkes og modnes Interessen for politiske Tilstande og Forhold. Først med Aviserne skabtes, hvad der nu kaldes den offenlige Stemme, Almenhedens myndige Magt. Journalistiken giver saaledes en historisk Fremstilling af den offenlige Mening. En Undersøgelse af, hvorledes dette Journalistikens væsenlige og uomtvistelige Hovedpunkt er naaet, staar i nøje Forbindelse med dens Historie, fra dette Synspunkt bliver en nøjagtig Forskning af ikke ringe Betydning. Og selv for Ordførerne i Bladene og for den Opgave, de have at fyldestgjøre, er denne Forskning af Interesse og Vigtighed. Enhver Tids Historie indeholder Udviklingen af dens Begreb. Journalistiken bør kjende sin Fortid, thi deri ligger Kjærnen til Nutiden og Læren for Fremtiden; i dens gradvise Fremskridt indeholdes Læren om dens Forpligtelser, om dens Stilling til Publikum, om dens Myndighed, men ogsaa om dens rette Begrændsning. Det her kortelig anførte vil være tilstrækkeligt til at godtgjøre, hvor lærerig og tillige hvor be-

tydningsfuld en historisk Fremstilling af den danske Journalistik fra dens ubetydelige Begyndelse til dens nuværende Omfang og Anseelse vil være.

Da Hr. Stolpes Værk kun omhandler den danske Presse i dens Begyndelse, er det en Selvfølge, at den ikke har kunnet medtage en Gren af Journalistiken, der først siden er fremtraadt. Denne Gren er den saakaldte Smuds- eller Skandalepresse, og det er denne, der vil blive omhandlet i det følgende. Den Indvending kunde vel gjøres, at denne Del af Pressen ikke egenlig er nogen værdig Opgave for en Undersøgelse; men forhaabenlig vil man modificere denne Mening ved en nærmere Betragtning. Skulde man gaa ud fra en slig Forudsætning, saa turde ingen beskæftige sig med i det menneskelige Samfunds Tjeneste at fremdrage, hvad Brøst der klæber ved dette Samfund, den Raaddenskab, hvoraf det lider. Det er ikke mange Aar siden, at den gamle Dupin i det franske Parlament paatog sig at revse en sørgelig Side ved det franske Samfund, det Skøgevæsen, der som en forfærdelig Gift er trængt ind i Familielivet og truer med at tilintetgjøre det. Og Smudspressen er paa en vis Maade et literært Skøgevæsen. Søren Kierkegaard sammenligner i en Polemik mod „Corsaren" Smudspressen med offenlige Fruentimmer og kalder dens Skribenter og dens skjulte Hjælpere den vulgivage Vittigheds Professionister og Næringsdrivende. Det er haardt, men det er ikke usandt. Han siger videre, at det er en stor Fortjeneste at være Gjenstand for disse Nedrivnings- og Udskældnings-Anstalters Angreb, og at det er det haardeste, der kan times et Menneske, at blive rost af dem. Ogsaa i denne Henseende er Sammenligningen med Skøgevæsenet træffende. Men i ethvert Tilfælde er der Føje til at kjende en Side af Literaturen, der til visse Tider har spillet en væsenlig Rolle som Agitationsmiddel i slette Øjemeds Tjeneste, og som, hvor lavt den end i Reglen staar i literær Henseende, dog har sin Betydning med Hensyn til Virkning og Indflydelse.

Smudspressen er i Reglen Produktet af den laveste industrielle Spekulation. Men for at denne kan have nogen Udsigt til Held, maa den naturligvis i politisk-bevægede Tider gaa i samme Retning som Folkestemningen, og da den mest læses af de simplere eller lavere Klasser og tillige betjener sig af et Sprog, der forstaas af disse, af en Tone, der kan finde Anklang, staar det saa meget mere i dens Magt at udøve en fordærvelig Indflydelse. Hvad denne Presse har paa sin Samvittighed under den første franske Revolution og under

Kommunen i 1871, er tilstrækkelig bekjendt, men om dens fordærvelige Indflydelse kan man ogsaa her have et og andet at fortælle. Til Exempel kan nævnes et Blad, som kaldte sig „Sandhedsfaklen". Dette i det sletteste Sprog skrevne, med skammelige Angreb paa offenlige og private Personer rigt udstyrede Blad, som redigeredes af en Person, der var straffet for flere Forbrydelser, bidrog ikke lidet til de skandaløse Optrin, som Kjøbenhavn i Slutningen af 1859 og Begyndelsen af 1860 var Vidne til. Signalet dertil var vel givet fra anden Side, men „Sandhedsfaklen" kan dog rose sig af ved sine indtrængende Opfordringer at have sat Pøbelen i Bevægelse. Og Lønnen udeblev heller ikke. Det vil ikke saa let glemmes, at Udgiveren af „Sandhedsfaklen", den omtalte beryglede Person, blev hyldet af en Folkemasse, der samlede sig udenfor hans Bopæl, kaldte ham frem, bragte ham et stormende „Hurra" og med den største Begejstring lyttede til de rørende Ord, hvormed denne Folketribun takkede for den ham ydede Hyldest. Det var *aura popularis*, som omstraalede hans Isse; men dette forhindrede dog ikke, at han formedelst adskillige ubehagelige Konflikter med Straffeloven senere blev domfældt og derefter søgte til Amerika, hvor han sank ned til Stenhugger paa Landevejen.

Det her anførte vil være tilstrækkeligt til at anskueliggjøre den fordærvelige Indflydelse, som Skandalepressen under visse Omstændigheder, og naar ikke den fornødne Modvægt er tilstede, kan udøve paa Opinionen eller i ethvert Tilfælde paa den udannede Masses Betragtningsmaade. Naar vi derefter gaa over til vort egenlige Thema, er det nødvendigt at forudskikke, at nærværende Undersøgelse ikke vil strække sig til den nyere Tids Skandalepresse, men at den fornemmelig vil omhandle den Del af samme, der existerede forinden det nye politiske Liv, hvis Oprindelse daterer sig fra Fyrretyverne, og som ogsaa udøvede sin Virkning paa denne Art Publicistik og gav den i visse Henseender en politisk Retning.

Som alt anført, afspejler Pressen Tidsretningen. Forinden hin Forandring gik for sig, vare Theater, Literatur og Kunst de Interesser, som nærmest beskæftigede den dannede Verden, og derfor var det ogsaa i Bladene, at slige Æmner nærmest forhandledes. Politiken var det fuldstændig Underordnede. Der gaves vel et Par politiske Blade i Kjøbenhavn, „Den Berlingske Tidende" eller „Statstidenden", som den dengang kaldtes, og „Dagen", men disse beskæftigede sig kun

med udenlandske Anliggender og vare i denne Egenskab underkastede en Censur, som stundom haandhævedes med temmelig stor Strenghed. Det var først senere, at den indre Politik begyndte at omhandles i et Par Blade. Denne Forandring daterer sig navnlig fra Stænderinstitutionen, som bl. a. havde den Fortjeneste at lede den offenlige Diskussion i en hidtil næsten ukjendt Retning, og det var „Kjøbenhavnsposten" under Liunges Redaktion, som fra et æsthetisk og literært Blad gik over til at blive et politisk. Senere fik „Kjøbenhavnsposten" en Konkurrent i „Fædrelandet", der først som Ugeblad var grundet af Johannes Hage og David og siden som Dagblad fik sin Redaktion fra „Kjøbenhavnsposten"s Medarbejdere, saasom Orla Lehmann, Sager, Gjødwad o. fl. Dog, dette hører til Journalistikens almindelige Historie. Det berøres blot for at vise, hvorledes den omtalte Overgang gik for sig.

En Affødning af det vaagnende politiske Liv hos os, for saa vidt som det pulserede i Pressen, var det illustrerede Vittighedsblad „Corsaren". Den danske Nation har en stor Sands for det morsomme, det humoristiske; men den har ogsaa en stor Respekt for det satiriske. Man ler gjerne, naar man blot ikke selv er Gjenstand for Latteren. Deri ligger en Forklaring af „Corsaren"s Fremkomst og tillige af den Indflydelse, som dette Blad i Virkeligheden udøvede. At denne Retning i Pressen ligesaa lidt blev udyrket hos os som i andre Lande, hvor den har floreret, er ganske naturligt. Hvor de alvorlige politiske Oppositionsblade søgte at tilføje det gamle bestaaende og forældede alvorlige Slag, der maatte Harlekin til for med sine Lazzis og sine Løjer at sætte det i det latterliges Band. Og det skal siges, at hvorvel „Corsaren" havde hentet sit Mønster fra andre Landes illustrerede Vittighedsblade, forstod dog den talentfulde Udgiver som ingen anden at give sit Blad et hjemligt og nationalt Præg. Der var sikkert mange, som regnede „Corsaren" til Smudspressen — vi have jo set, at blandt disse mange var ogsaa Søren Kierkegaard — men det var meget uretfærdigt. Den var virkelig literær. Var den skarp og vittig, saa var den sjælden grov, og den er aldrig senere bleven naaet, end sige overtruffen. Tillige havde den den Fortjeneste, at den egenlig ikke stillede sig i noget bestemt Partis Tjeneste, for saa vidt som der dengang kunde være Tale om Partier. Dens Haand var som Bibelens Helts udstrakt mod alle.

Da Etatsraad Thaarup i sin Tid overtog Redaktionen af

det engang saa velansete og velredigerede Blad „Kjøbenhavns Skilderi", skal dets Udgiver Salomon Soldin, da man spurgte ham om, hvorfor han overdrog Redaktionen til en anden, have svaret: „Bladet skal have en kristelig Begravelse". Og det fik da ogsaa under Thaarup en kristelig Begravelse. Det var en Vittighed saa god, som den kunde findes i „Corsaren" i dens bedre Dage; den kunde med samme Ret være anvendt af Goldschmidt, da han i 1846 lod „Corsaren" gaa over i andre Hænder. Thi et Blad som „Corsaren" lever kun ved og gjennem sin Stifter. Den gratiøse Persiflage, den hensynsløse Vittighed og Satire, denne Rigdom paa morsomme og som oftest træffende Indfald, denne Sands for det epigrammatiske, som ved dette Blad kom til at indtage en saa ejendommelig Plads i vor Bladliteratur, findes sjælden samlet hos en enkelt Person, næppe hos mange, og i alt Fald er det ikke sagt, at de, der besidde et saadant, om jeg maa kalde det maliciøst vittigt Talent, have Lyst til at anvende det paa den Maade, som det skete i „Corsaren", og derved stille sig paa et til det øvrige Samfund udfordrende og fjendtligt Standpunkt. Derfor kunde Goldschmidt med Rette have anvendt hin Ytring af Soldin, da han opgav sin Virksomhed som Corsar-Redaktør. Under hans Efterfølger gled Bladet ind i de illustrerede Smudsblades Rækker. Det redigeredes uden Spor af Aand, levede af Døgnsladder og Skandale og udmærkede sig kun ved en raa Tone og ved grove Personligheder. Da det saaledes sygnede hen og gik heden, fik det imidlertid sine Stedfortrædere i et Par andre illustrerede Smudsblade, der, fordi de endnu mere lod Skandalen raade og ved Siden deraf under det politiske Røre, som opstod under det Ørsted-Bluhmeske Ministerium i Anledning af Forfatningssagen, leflede for Stemningen, erhvervede sig Indgang hos den store Masse. Aarsagen til, at disse Blade vandt Udbredelse, var saaledes en ganske anden end den, hvormed „Corsaren" fandt Indgang hos Nationen, selv hos den dannede Del af samme. Der var i den et virkelig æsthetisk Element, en Gratie i Satiren og Vittigheden, som man aldeles savnede hos dens Efterlignere og Efterfølgere, hvorfra der ligesom udstrømmede en vis dunstet Atmosfære fra Kroen og Kippen.

Disse „Corsaren"s Epigoner vare, skjønt under en anden Form, en Art Gjengangere af Blade, der existerede før det offenlige Livs Vækkelse, altsaa omtrent indtil Fyrretyverne. Men disse vare af de Grunde, jeg ovenfor har berørt, af en langt mere spidsborgerlig Natur; de levede mest af Privat-

livets Skandale, men der fandtes ogsaa noget deri, som gjorde sin Nytte, for saa vidt som det gik ud paa at paatale forskjellige stedfindende Uordener, paavise Mangler ved Politiforanstaltninger her i Hovedstaden, angive Lovovertrædelser o. desl. At denne Virksomhed, hvis Fortjeneste ikke skal benægtes, hørte med til disse Blades Omraade, havde sin Grund deri, at de, paa enkelte Undtagelser nær, havde deres Forbillede i „Politivennen", med hvilken de ogsaa aabnede en Art Konkurrence. Imidlertid vilde det være en stor Uret at sammenligne „Politivennen" med saadanne Blade som f. Ex. „Raketten", „Raketten med Stjerner", „Borgerbladet", „Lynstraalen", „Skærsilden" o. s. v. Da „Politivennen", skjønt kun udkommende en Gang om Ugen i et Oktavformat, der i Henseende til Stofmængde næppe fyldte saa meget som et Par Spalter i Nutidens større Dagblade, blev meget læst og overhoved var stærkt bemærket, saa vil en lille Skitse af dens Oprindelse, Virksomhed og Endeligt næppe være overflødig.

„Politivennen" blev i Aaret 1798 paabegyndt af „Dagen"s daværende Udgiver og Redaktør, K. H. Seidelin. I en Indledning, der maa betragtes som et Program for Bladets Virksomhed, anførte Udgiveren, at „i Bladet skulde Undersøgelser af det Rette og Sande i almindelige og enkelte Politianliggender, Underretning om Fremmedes Indretninger, Forslag til Forbedringer, Angivelse af Politisynder m. m. (af Politiets Mænd og imod Politi) i Kjøbenhavn forenes med Efterretninger om Politiets Forbedringer og Mangler i Provindserne". Det kan heraf skjønnes, at „Politivennen" egenlig var et Oppositionsblad, skjønt af en ganske anden Natur en Nutidens, der ikke bryde sig om manglende Rendestensbrædder, om „Urin og Dræk paa Gaderne", men desto mere have gjort sig til Formaal at se Regeringen efter i Sommene. Ogsaa Seidelin beraabte sig i Programmet til sit nye Blad paa en „voxende Almenaand", en Frase, der er i stærk Kurs endnu. Var nogen i Stand til at redigere et Blad af den antydede Tendens, saa var det K. H. Seidelin. Han førte en meget hvas Pen, var i Besiddelse af en vis tirrende Satire, som gjorde ham frygtet, og manglede desuden ikke Kundskaber. Som Udgiver af „Dagen" hævede han dette Blad til et anset Organ, han kom flere Gange i Strid med Trykkefrihedsanordningen af 27. September 1799, idømtes Mulkt og sattes tilsidst under Censur.

Da Seidelin begyndte sin literære Løbebane, var han Bogtrykker, men ogsaa Kommandersergent i det borgerlige Infanteri, og den sidstnævnte Stilling fandt han saa værdig og be-

tydningsfuld, at han aldrig undlod at anføre den paa Titlen af de nævnte Blade og paa de Bøger, han trykkede. Der var andre Særheder hos ham, iøvrigt af meget uskyldig Natur; Kvartalsregistret i „Politivennen" lod han sætte med lutter smaa Begyndelsesbogstaver, medens han derimod ikke anvendte denne Methode i selve Texten.

De første Numre af „Politivennen" gjorde strax megen Opsigt og skaffede den en forholdsvis ikke ringe Udbredelse. Dengang vare Folk ikke saa haardhudede, som de nu ere; Frygten for at „komme i Bladet" var meget stor, og hvad var da rimeligere, end at man nærede Angst for et Blad, hvori man kunde slumpe til at komme, fordi ens Ringetøj ikke var i Orden, fordi ens Rendestensbræt, maaske af Fjendehaand, var lagt i Ulave. Derimod var man dengang ligesom nu ikke fri for Lysten til at se sine Medborgere dragne frem for Lyset og stillede i en offenlig literær Gabestok — et andet dengang almindelig anvendt Udtryk for at komme i Bladet. Denne Frygt og denne Skadefryd tilhører ikke blot den ældre Periode, den er ganske vist tilstede endnu, og den Idé, der ligger til Grund for Hertz's mørsomme Vaudeville, „Debatten i Politivennen", er greben ud af det virkelige Liv. At komme i „Politivennen" var vel noget af det skrækkeligste, der kunde hænde en Mand og en Borger, og man skal have havt Exempler paa, at Folk herover gik fra Sands og Samling. Nu er man som sagt mere haardhudet, eller man lader i det mindste som man er det; i alt Fald trøster man sig som Mad. la Flèche i „Jean de France" med: „C'est un Uebergang."

At Seidelin, der godt kjendte sin Tid, vidste, at hans Foretagende hos mange vilde vække Frygt og Bæven, derom vidner omtalte Indledning. Han udtaler nemlig deri det Haab, at de Borgere, hvis Overtrædelser Bladet lægger for Dagen, ville lade Udgiverens Hensigter vederfares Ret og finde, at den Mand, der standser sin Medborger paa uret Vej, der hindrer ham fra at skade, sker det endog ved et føleligt Tag, er hans sande Ven. Iøvrigt viste Seidelin allerede i Bladets første Kvartal, at han var sin Opgave voxen og havde det rette Greb paa Tingene. De mange dengang i Kjøbenhavn stedfindende Uordener aabnede hans Virksomhed en vid Mark, og han forstod at dyrke den. Men han var ogsaa stolt af denne sin Virksomhed, og da han sluttede det første Kvartal, paapegede han hoverende de Forbedringer, han havde tilvejebragt, og som fornemmelig bestod i: 1) Knippelbros Rækværk forbedret ved nye Kroge; 2) et nyt Rendestensbræt uden-

for Indgangen til Runde Kirke; 3) to dito udenfor Hjørnehuset af store Kannikestræde og store Kjøbmagergade; 4) Fortougets Forbedring udenfor samme Hus ved en Trærendes Sløjfning; 5) et Rendestensbræt flikket udenfor Salomons Apothek; 6) et dito forbedret udenfor Jakobs Urtebod i lille Torvegade; 7) Broen fra Østergade til de elysæiske Marker (?) istandsat; 8) et farlig hængende Skilt i Landemærket forbedret; 9) en Rendesten i Admiralgade forbedret; 10) paa Hjørnehuset af St. Annagade og store Kongensgade paa Kristianshavn en brøstfældig truende Tagrende nedtagen; 11) paa det nærliggende Hus i St. Annagaden en raadden Tagrende sat i Stand og 12) de paa Ridebanen i Solen staaende Karrer tildels bragte i Skyggen. — Ingen Feltherre kunde med større Stolthed se tilbage paa et vundet Slag.

Dog indskrænkede den Opposition, som „Politivennen" udøvede, sig ikke alene til de af Seidelin særlig udhævede Uordener; den gik ikke sjældent langt videre. Den udpegede Fejl ved det bestaaende, Mangler ved Lovene, og skjønt den havde stemplet sig selv som en Ven af Politiet, var den ikke sjældent Politiet selv paa Nakken, hvor dette antoges at have misbrugt sin Myndighed. Allerede de første Numre indeholdt en Artikel „om Politiets Rettighed til Uddeling af Stokkeprygl i Tilfælde af Opløb", der, støttende sig paa Citater af Kant og Fichte, benægtede Politiets Ret til at uddele deslige holdne Varer blandt et for nærgaaende Publikum.

Skjønt der fattes os Oplysning om Abonnementantallet under Seidelin, lader dog alt slutte til, at det ikke var ringe og i stadig Tiltagen. „Politivennen" blev læst med megen Begjærlighed, og da Prisen var forholdsvis høj, gav Bladet sin Udgiver et rigeligt Udbytte, ligesom det ogsaa forskaffede ham en stor Respekt hos hans Medborgere. Seidelins Virksomhed som Udgiver af „Politivennen" omfatter imidlertid kun en Periode af 7 Aar, da kom den ubønhørlige Død, og selv „Politivennen"s frygtede Behersker maatte yde Naturen sin Tribut.

Hvor var nu den, der havde Evne til at haandtere det Scepter, som havde bragt saa mange til at skælve? Man søgte, men forgæves. Vel udgav Rostocks Enke, som efter Seidelin havde arvet „Dagen" og „Politivennen", ved Hjælp af en unævnt nogle Numre, men disse vare ikkun Vand mod Seidelins, og Madam Rostock saa sig nødt til at opgive Bladet. Nu hengik der et langt Interregnum, indtil daværende Boghandler og Løjtnant ved det borgerlige Artilleri K. Kristensen tilkjøbte

sig af Madam Rostocks Arvinger Retten til at udgive „Politivennen". Det var, saa vidt erindres, i Aaret 1816. Kristensen var vel skikket til at være Seidelins Eftermand, han skrev ret godt for sig, forstod at holde Myndighederne i Ave og havde et aabent Øje for Brøst og Uordener. Bladet stiftede i den Retning virkelig ikke saa lidt Gavn, og det vandt ikke blot Respekt, men ogsaa en vis Anseelse. Det afgav endog en Arena for videnskabelige Debatter, og som Exempel kan anføres, at Lægerne Switzer og Djørup heri udfægtede en alvorlig Fejde. Under Kristensen naaede Bladet en betydelig Udbredelse. Det var ved Siden af de politiske Blade det mest læste i hele Danmark, maaske ogsaa i Norge, og naar man betænker, at det kostede 9 Mark Kvartalet og kun udkom en Gang om Ugen i et lille Oktavark, saa kan man let gjøre sig en Forestilling om, hvor indbringende et Foretagende dets Udgivelse var. Men i Trediverne begyndte det at gaa tilbage med „Politivennen", hvortil forskjellige Omstændigheder bidrog. Den fik nogle farlige Konkurrenter, dels i „Sandhedsfaklen", som udgaves af en Krigsassessor Hald, der forhen havde været Medarbejder ved „Politivennen", men især i den bekjendte Wintherske „Raket", hvorom senere mere. Men hvad der især skadede „Politivennen", var den store Forandring, der i Aarene 1833—34 begyndte at foregaa med det offenlige Liv her i Landet. „Kjøbenhavnsposten", der nu var bleven et Dagblad, bemægtigede sig den indenlandske Politik og tillige et og andet Stof, der hidtil havde hørt under „Politivennen"s Domæne, og det gik stærkt tilbage med den. Kristensen afhændede den nu til en Bogtrykker Jacobsen, under hvem den hvert Øjeblik skiftede Redaktører. Tilsidst fik den som Gal ansete Hestehandler Michael Leonhard Nathanson fat i den, og ligesom han selv var bleven døbt, lod han den ogsaa undergaa en Daab og kaldte den „Corvetten". Men under hans Regimente vare Bladets Dage talte, det var nu et fuldstændigt Smudsblad, som af sin Udgiver især blev benyttet til personlige Angreb paa hans ansete Navnefætter i „Berl. Tid.", og i 1846 udaandede det en skjøn Dag sit sidste Suk.

Det turde maaske ikke være overflødigt som Bidrag til en Karakteristik af de daværende Pressetilstande at anføre, at der overfor „Politivennen" og vel ogsaa overfor andre Blade var etableret et ejendommeligt Censursystem, der ikke havde nogen Hjemmel i Lovgivningen. Den Politiretsasses-

sor, som havde Tilsynet med de ikke politiske Blade*), tilsendtes der nemlig et Aftryk af „Politivennen", forinden den gik til Trykning. Herpaa var der til Efterretning for ham under hver Artikel skriftlig anført Forfatterens Navn, og fandtes der nu noget deri, der formentes anstødeligt for det Offentlige, saa forlangte vedkommende Embedsmand, enten at Artiklen skulde udgaa, eller at Forfatterens Navn skulde trykkes derunder, eller ogsaa, at en eller anden med Rødkridt mærket Passus skulde udelades eller forandres. Først naar Forandringen skete, fik Bladet Lov til at passere. Der var saaledes i Praxis etableret en meget streng Censur, saameget strengere, som man uden fjerneste Skygge af Ret forlangte Forfatterens Navn opgivet, noget, som imidlertid i en stor Del Tilfælde intet havde at betyde, da Udgiveren, skjønt han føjede sig efter dette uhjemlede Forlangende, omgik det med Forsæt ved som oftest at fortie den rette og lade Navne som Andersen, Nielsen, Hansen o. s. v. holde for som Forfattere, hvilket af vedkommende Embedsmand ogsaa for det meste toges for god Vare. Denne ejendommelige Opfattelse af Pressetilsynet ophørte først, da Algreen-Ussing i flere Artikler i Bladet „Dagen" i 1834 og i et eget Skrift „Ingen Censur i Danmark" udbredte Lys over de Rettigheder, som ved den bestaaende Trykkefrihedsanordning vare hjemlede Dagspressen.

Kun faa vide maaske, at der har existeret et Blad, som har ført Navn af „Den galende Hane". Et saadant udkom i 1827 med en Hattemager G. A. Müller anført som Redaktør. Denne Mand, der hørte til en anset kjøbenhavnsk Borgerfamilie af tysk Herkomst og som saadan var Medlem af Petri Menighed, havde fattet Mistanke om, at Bestyrelsen for denne Menighed, navnlig to af dens Medlemmer, havde besveget Menighedens Kasse for en betydelig Sum, saa at der fattedes Midler til den fornødne Reparation af Kirken, ja endog til at forsyne Hanen paa Kirkefløjen med det Hoved, denne Malmfigur i mange Tider havde manglet. Denne Mening forfægtede Müller i nogle Artikler i „Politivennen", men da hans Angreb bleve altfor hensynsløse og næsten afsindige, vilde „Politivennen"s Udgiver ikke mere optage noget fra ham i denne Sag, og tilskyndet af nogle Spøgefugle besluttede Müller at grunde et eget Blad, som da udkom under nævnte Titel,

*) Med ikke politiske Blade menes de upriviligerede Blade, der — ligesom trykte Skrifter under 24 Ark — vare underkastede Censur indtil Begyndelsen af 1851. Udg. Anm.

først med en Vignet, der forestillede en Hane, senere med en Rytter paa hver Side af Hanen, der stak til den med Landser, medens der fra Hestens Bag faldt Dukater, og endelig kom der en Vignet forestillende Petri Kirke med den hovedløse Hane paa Spiret og to Ryttere, ridende paa Æsler, hver bærende en Sæk med Kirkens Spæk (saaledes benævnede Müller Petri Kirkes Penge). Bladet førte tillige det Motto: „Jo galere jo bedre", og aldrig har noget Motto været mere træffende, thi Bladets Indhold var fuldstændig Bidstrupssnak. Den arme Müller, hvis Formue var sat til ved hans egen og andres Skyld, og som var stærkt forfalden til Spiritus, var Gjenstand for Spot og Mystifikation af flere lystige Vinkjældergjæster og unge Studenter. De benyttede sig af hans Enfoldighed eller rettere af hans fixe Idé om det formentlige Bedrageri til at drive deres Spil med ham og faa ham til at optage i Bladet det mest forvirrede Tøj, som de udklækkede paa Kjælderne. Et Begreb om Bladets Indhold giver en Artikel i det første Numer, hvis Begyndelse lyder saaledes:

„Da jeg har mange Fjender og Misundere og er født i Elsasz af kristelige Forældre og optrukket i St. Petri Kirkes Religion i Kjøbenhavn, ellers Hanen staar paa bemeldte Spir uden Hoved til Spot og Skam for hvert kristent Menneske, som haver sin Gud i Hjertet og ikke i Bagen, ellers en Kugle paa bemeldte Taarn at indsætte, har kostet 800, ja 22,000 Rdlr. kunde jeg gjerne sige i sin Tid, hvo den unpartheiische Revision skal bekræfte, hvorfor jeg spørger: „Hvor er de 30,000 Rdlr. bleven af?" Ellers vil jeg tiltale Jer med mit Ideal, den udødelige Reisers Ord, hvo I selv kan læse i hans fürgterlige Ildebrands Historie Pag. 8 hele Siden. Den følgende ikke at forglemme, ellers at han mener mig, naar han siger: „Kahlkopf komme herauf", er en Løgn, da jeg rigtignok er skaldet, som kan overgaa enhver, uden at han derfor behøver at opføre sig uterligt, og at han blot taler om de skrækkelige Ildsluer for at satirisere over min røde Næse, ja hele Ansigtet, er Ondskab af mine Fjender, hvorfor jeg vil udflyve den galende Hane, saa at det kan gale i Jer Øren paa alle mine Fjender eller Misundere, saa I derover skulle blive baade angst og bange, som jeg siger i et af mine hidtil utrykte Digte:

Vil Du med Ræve Ploven drive,
Da maa Du Gjæs til Forspand give."

Denne ene Prøve af Bladets Indhold i Prosa vil være tilstrækkelig til at karakterisere det, hvorved det iøvrigt bemærkes, at den i Virkeligheden gjengiver de særegne Udtryk, som Müller betjente sig af, især naar han ved Hjælp af et antageligt Antal Kognakker, hvilke han kaldte „Rachenputsere", havde naaet den tilborlige Højde. Denne Tilstand blev skildret i følgende Vers i Bladet:

„Naar Natten udbryder,
Jeg sidder saa fro
Og drikker i Ro,
Hvad gjerne jeg nyder
En Rachenputser.

Naar Skyggerne vige,
Jeg lægger mig ned,
Og sikkert jeg veed,
Jeg næppe kan sige:
„En Rachenputser"."

Dette og meget andet af samme Surdejg fik man Müller til at indrykke i Bladet. Især udpegedes en lystig Fætter, et godt Hoved, men næsten lige saa forfalden som Müller, som den, der skrev det meste i „Den galende Hane", hvis Indhold Müller forøvrigt var meget stolt af. Denne Skandale fortsattes næsten et helt Aar til Morskab for en Del, men til stor Sorg for Müllers Familie, der ved alle mulige Midler søgte at standse den, uden at det lykkedes, indtil han i 1829 afgik ved Døden paa Frederiks Hospital af et apoplektisk Tilfælde. Dødsfaldet anmeldtes af hans Børn saaledes: „I de sidste Aar et Spil for ussel Lavhed, kaade Drengestreger og slette Raadgivere, bukkede Legemet i en Alder af 49 Aar under for Sindets Lidelser. Os berøvedes en kjærlig Fader, Næsten et Hjerte, der slog varmt og ærligt." Skjønt det Hyperbolske heri vel maa skrives paa den barnlige Kjærligheds Regning, er det dog bekjendt, at Müller var en honnet, stræbsom og godmodig Mand, inden han lod sig forlede til at optræde i en Sag, der forvirrede hans Forstand og gjorde ham til en Boldt for kaad Ondskab.

Andre Blade fremkom som „Politivennen"s Efterlignere, dels maaske fordi denne betalte sig godt, dels ogsaa fordi deres Udgivere havde personlig Strid at afgjøre eller vilde hævne sig for virkelige eller indbildte Forurærmelser. Dertil hørte „Raketten", udgivet af Mathias Winther, der kan betragtes som Fader til de ikke-illustrerede Smudsblade, og som

ogsaa fik en Udbredelse, som ikke noget andet, i det mindste i Datiden, efter det har vundet.

Mathias Winther var ingen ubegavet Mand, han havde et smukt Digtertalent, og selv J. L. Heiberg fandt et Par af hans Poesier værdige til Optagelse i „Den flyvende Post". Men hans Opdragelse havde været mangelfuld, og den Uforbragthed og Hævnlyst, der udgjorde den mindre heldige Side af hans Karakter, fandt Næring i den Forladthed, hvori han efter sin Faders Død, en tidligere velstaaende Landmand, kom ved forskjellige sammenstødende uheldige Omstændigheder, hvoraf flere dog kunne skrives paa hans egen Regning. Her skal kun i korte Træk anføres, hvad der førte til, at dette Menneske, der under andre Forhold kunde som Videnskabsmand og Digter have indtaget en ansel Stilling i Samfundet, endte som Udgiver af et ligesaa foragtet som frygtet Smudsblad.

Mathias Winther fødtes i 1795 i Vissenberg Sogn i Fyen. Da hans Fader var død, og han som sextenaarig Dreng stod ene og forladt, lykkedes det ham at opnaa fast Ansættelse paa Kontoret hos daværende Byskriver Lange i Odense. Denne Bestilling blev han dog snart ked af, og tilskyndet af Regimentskirurg Jacobsen i Odense, der tog sig af ham, gav han sig til at studere Kirurgi. Egentlig følte han ikke stor Lyst til dette Studium, men han haabede derved at kunne dyrke Naturvidenskaben, for hvilken han nærede en stor Forkjærlighed. Han rejste til Kjøbenhavn, men da han manglede Subsistensmidler og tillige helst syslede med at skrive Digte i Stedet, gik det kun langsomt med hans Studier. Den nævnte Jacobsen fik imidlertid udvirket, at Winther i 1813 blev ansat som Kompagnikirurg ved fynske Infanteriregiment og senere som Kirurg ved det i Odense oprettede Felthospital, der dog snart nedlagdes, og han blev atter brødløs.

I Odense blev Winther bekjendt med en Jomfru Thorning, en Skrædderdatter, som han kort efter 1814) ægtede, uagtet de saa godt som intet havde at leve af. „Det var den galeste Handling i mit Liv," siger han selv i nogle biografiske Notiser, han har efterladt, „og," tilføjer han, „jeg lagde derved Grunden til en Række Gjenvordigheder, der bragte Forstyrrelse ind i mit Liv." Og dog var hans Hustru i høj Grad opofrende, hun ernærede ham og deres to Børn en Tid lang ved Haandarbejde, og Familien fristede et yderst kummerligt Liv, det dog lidet Winther kunde bidrage til Udkommet, kun var det magre Honorar, han fik for et Bind Digte. Men omsider

blev han, atter ved Jacobsens Indflydelse, ansat som Kompagnikirurg ved de fyenske Dragoner og blev tillige af daværende Oberst Høegh-Guldberg antaget som Bibliothekar ved det militære Bibliothek i Odense. Skæbnen syntes nu at have forligt sig med Winther, og han kunde maaske have ført et nogenlunde sorgfrit Liv, dersom han selv havde villet. Men en af ham mod Provst Stockholm stilet lidenskabelig Pamflet skaffede ham mange Uvenner, medens han tillige ragede uklar med Oberst Høegh-Guldberg, af hvem han beskyldtes for at have forvansket nogle Bibliotheket tilhørende Bøger. Deri maa Oprindelsen søges til det Had, hvormed han siden forfulgte denne Mand. Lykken vedblev imidlertid at tilsmile ham. Den ædle Gehejmekonferensraad Bülow til Sanderumgaard, der havde Agtelse for hans poetiske Talent, antog ham til at udarbejde en med Prospekter ledsaget Digtsamling over Sanderumgaards Have, og da Winther skilte sig særdeles godt derved, fik han et anseligt Honorar af Bülow, hvilket i Forbindelse med, hvad han af en Boghandler fik for Forlagsretten, udgjorde en forholdsvis betydelig Sum, der satte ham i Stand til at tage til Kjøbenhavn for igjen at forsøge paa at tage den kirurgiske Embedsexamen. I Begyndelsen var han her meget flittig, men Lysten til literær Syssel, til at skrive Digte og Fortællinger, forstyrrede det videnskabelige Studium. Tillige indgik han i Kjøbenhavn en Forbindelse med et Fruentimmer, en Tjenestepige, som flyttede til ham. Hun havde to Børn med ham, og han søgte Skilsmisse fra sin ægteviede Hustru, som levede i Odense med sine Børn i Nød og Fattigdom. Winther, der under disse Forhold kun lidet havde forberedt sig til Examen, forsøgte vel gjentagne Gange at tage denne, men trak sig hver Gang tilbage under forskjellige Paaskud. Han havde imidlertid beholdt sin Stilling som Eskadronskirurg og faaet to Gange sin Orlov forlænget, men da han tredie Gang androg derom, bevirkede Stabskirurg Tønder, der tidligere havde været hans Beskytter, men nu med Uvilje havde erfaret hans forargelige Levnet i Kjøbenhavn, at Prolongationen blev ham nægtet. Winther vendte nu tilbage til Regimentet i den bitreste Stemning. Han viste sig frastødende mod sine foresatte og forsømmelig i sin Tjeneste.

Kort efter indtraf en Begivenhed, som bragte en Forandring i hans Stilling. Denne har han selv fortalt paa følgende Maade: En Aften kom han hjem og fandt i Rekrutkasernens Port en Pige, der tjente hos en Beriders Hustru. Paa Pigens Spørgsmaal, om Winther ikke kunde give hendes Madmoder et Pul-

ver for at faa hende i Seng, da hun, Pigen, gjerne vilde have sin Kjæreste ind i Stuen, svarede Winther i en spøgende Tone: Nu lad hende faa Brækvand i sit Thevand. Om Pigen virkelig fulgte Raadet, er ikke oplyst, men Konen fik Brækning og Diarrhoe, og da man antog, at det var Følgen af Winthers Raad, blev der indleveret Klage til Regimentet og strax derefter nedsat en Stabs-Krigsret, der havde til Følge, at Mathias Winther blev afskediget som Eskadronskirurg, „formedelst Svagelighed", som det hed. Denne Afskedigelse er dateret den 2den Oktober 1830 og underskreven af Stabskirurg Tønder. Winther indgav et Par Dage efter Klage til Kongen og bad om sin Sags Undersøgelse ved en Krigsret, men fik Afslag. Han var saaledes berøvet ethvert Existensmiddel. Det Fruentimmer, han levede med, og hendes to Børn kunde han ikke mere ernære; de kom først under Odense Fattigvæsen og sendtes senere til Kjøbenhavn, hvor de vare forsørgelsesberettigede. Det var et Stød, som Winther ikke kunde forvinde, og flere Gange var det hans Forsæt at aflive sig. Dette opgav han dog; derimod besluttede han at tage Hævn over de Mænd, han betragtede som skyldige i sine Ulykker, skjønt han i Virkeligheden selv var den rette skyldige. Han udgav et Skrift mod Guldberg og Tønder under Titlen „Forpostfægtning", som vakte megen Opsigt og havde en Retssag til Følge. Kort efter rejste han til Kjøbenhavn, hvor det Fruentimmer, han havde levet med, af Fattigbestyrelsen var ansat som Opvartningskone paa Søhospitalet. Her blev hun angreben af Tyfus, der efter et Par Dage gjorde Ende paa hendes Liv. Han havde nu hendes to Børn at forsørge, og da han paa ingen Maade vilde have dem ind under Fattigvæsenet, maatte han tænke paa at skaffe sig og dem Subsistensmidler. Han udgav flere mindre Stridsskrifter, en Haandbog i den medicinske Literatur, og endelig paabegyndte han i September 1831 „Raketten", der strax vakte stor Opsigt, fik en betydelig Udbredelse og skaffede ham en god Indtægt.

„Raketten" aandede, som man vel kan vide, Had og Bitterhed; især vare Angreb paa Guldberg og Tønder staaende Artikler, hvori Winther gav sin Hævngjerrighed frit Løb; men den indeholdt ogsaa Artikler mod offenlige Myndigheder og private Personer af en saadan Beskaffenhed, at de ikke sjældent medførte Processer og høje Mulkter. Herom brød Winther sig ikke synderlig, da de betydelige Indtægter, han havde af Bladet, gav ham Midler til at betale Mulkterne. Men den 10de September 1832 ramtes han af det værste Stød. For en

Artikel mod Borgermester, Justitsraad Fleischer i Aarhus blev han af Hof- og Stadsretten dømt til at bøde sine 3 Mark, samt til at hensættes paa Vand og Brød i 4 Gange 5 Dage. Denne Dom appellerede han til Højesteret, men Udfaldet oplevede han ikke. Han følte sig nu mere end tidligere som en Gjenstand for offenlig Foragt, han turde næppe vise sig paa Gaden, Sorg og Kummer tærede paa hans Livskraft, og den 25de Februar 1834 afgik han ved Døden. Med hans Død ophørte „Raketten" imidlertid ikke, den blev fortsat af en Person ved Navn R. Philip, der ogsaa havde været Regimentskirurg og ligesom Winther var bleven afskediget. Han havde været en flittig Medarbejder i „Raketten", medens Winther levede, og han fortsatte senere i dette Blad navnlig Angrebene paa Borgermester Fleischer; men under hans Udgivelse sygnede Bladet hen, dets Abonnement aftog, og det hjalp kun lidet, at det skiftede Navn og blev kaldet „Kometen". Omtrent halvandet Aar efter Winthers Død existerede Bladet ikke mere.

Blandt Winthers Medarbejdere i „Raketten" var den bekjendte O. G. F. Bagge en af de flittigste. Denne originale Person, der var Dandselærer, Skribent, Digter, Deklamator, Skuespiller, Arrangør af Aftenunderholdninger o. s. v., vil senere blive omtalt; her skal kun anføres, at han i „Raketten" især tog fat paa en dengang ikke mindre bekjendt Personlighed, en gammel Kammerjunker, der selv kaldte sig Oldermand for Kammerjunkerkorporationen. Som en Prøve paa Tonen i disse Angreb og paa Bagges Skrivemaade anføres følgende Artikel med Titel „Det adelige Strandæsel":

„Aa, Du lille nysselige Dyr, hvor jeg har Dig kjær! Du ægte Hollænder i et adeligt Strandæsels Lignelse! Hvor Du er sød, Du lille adelige og uskadelige Kalot! Hør, vil Du ikke holde Forelæsninger, Du lille Poppedreng! Alverden vil strømme til og belønne Dig med Kartofler og Æg, Du ægte ravnekrogske Ravn af gammel Race! Er Du læns paa Materie, lille Poppenar, saa fortæl dine Bedrifter den Gang, Du bar den tunge Toldkasse paa din magre Ryg ind i dit tomme Skatol, lille Ravn! Du vil bestemt faae Tilhørere nok, og Justitien vil oven i Kjøbet give Dig en Belønning af et ægte Hampehalsbaand af 2000 Rdlr.s Værdi. Fortæl lidt om Svoger Pibekrave, den rige Muldvarp, som laante Dig Penge, dengang Du smurte Haser. O, Du lille Hollænder, hvor Du dog er sød! Du ligner en Kapuciner i din sorte Kalot paa den flade Pandeskal, Du lille nysselige Junker

mellem vore rapsende Hallunker! — Husker Du, lille Ven, dengang Du løb uden Buxer, en ægte Sanskulot, ind i Slotshaven om Morgenen tidlig med en Slobrok over din adelige, magre Æselskrop for at lege med den smukke Stine Valberg? O, Du lille søde Stakkel! Nu har Du tillagt Dig en sort Kalot for at skjule de talende Synder, din nøgne Pandeskal, og hun har aflagt sin Næse." — —

Til Oplysning om noget af det dunkle i dette Pragtstykke af Datidens Smudspolemik kan tjene, at den nævnte Kammerjunker havde været Told- og Konsumtionskasserer i Odense, hvorfra han blev afskediget i 1816, og var mistænkt for at have besveget Toldkassen for en Del af de ham betroede offenlige Midler. Saa meget er i det mindste sikkert, at Manglen af en betydelig Sum blev af ham angivet som hidrørende fra et paa ham begaaet Overfald og Tyveri, hvis Sammenhæng aldrig er bleven oplyst, men som dog nok havde hans Afskedigelse til Følge. Han levede siden i Kjøbenhavn, og naar han der en Tid var en stadig Skive for Angreb i Smudsbladene, saa var det væsenlig hans egen Skyld, thi i Stedet for at leve i Stilhed, hvad den Mistanke, der hvilede paa ham med eller uden Grund, paabød, søgte han tværtimod at gjøre sig bemærket paa forskjellige Maader, dels ved at indblande sig i forskjellige offenlige Stridigheder, dels i det hele ved en Optræden, hvorved han gav sig til Pris for Spot og Latter. I Angrebene paa ham spillede hans tykke gule Moppe „Ami" en betydelig Rolle. Imidlertid lader det ikke til, at disse Angreb i mindste Maade generede ham eller forkortede hans Livstraad, thi svarende til sin Titel af Oldermand for Kammerjunkerkorporationen opnaaede han en Alder af 85 Aar.

Den Udbredelse, som Mathias Winthers „Raket" fik, bevirkede, at en Typograf C. A. Møller forsøgte sig i samme Retning ved Udgivelsen af en „Raket med Stjerner", efter at han forinden i et Par Aar havde udgivet et lignende Smudsblad under Navn af „Skærsilden". Dette Blads Udgivelse blev introduceret paa en ejendommelig, næppe tidligere eller senere kjendt Maade, idet der i Adresseavisen læstes en Opfordring til at understøtte Møller, da han ved Sygdom var uduelig til at arbejde som Typograf og havde Kone og Børn at forsørge. Han agtede derfor at udgive et Blad, der skulde tage sig af den lidende Menneskehed, og Publikum opfordredes indstændig til at abonnere derpaa. „Raketten med Stjerner" indeholdt ligesom „Skærsilden" Angreb paa private Per-

soner, medens den tillige søgte at konkurrere med „Raketten" og „Politivennen" ved at omtale formentlige Uordener og lokale Ulemper. Sproget var i det hele bedre end i de fleste andre Smudsblade, og som en om end kun enkeltstaaende Fortjeneste kan det anføres, at Bladet ved flere Artikler bidrog til Afskaffelsen af det fordærvelige og for mange unge Menneskers Velfærd ødelæggende Kvinespil, som dengang var meget i Brug paa Værtshuse. „Raketten med Stjerner" kan forøvrigt betragtes som den første Opfinder af, ved Notitser bag i Bladet om formentlig indsendte Artikler, at udsende Trudselsbreve og saaledes bevirke, at Folk af Frygt for at komme i Bladet søgte at kjøbe sig fri derfor. Hensigten hermed skal ikke sjældent være lykkedes, i det mindste gik der det Rygte, at denne Indtægt var den betydeligste, som Møller havde af Bladet. Men han trængte ogsaa til en Erstatning for den Modgang, han i flere Henseender havde at kæmpe med. Et Par Gange fik han Prygl paa offenlig Gade af Personer, der vare angrebne i hans Blad, og i en Retssag, som han havde i Anledning af en bekjendt Personlighed, Vægter ved Nyboder, Peter Ordrups Afskedigelse, blev han idømt en høj Bøde, som han maatte afsone med Fængsel, medens han tillige kom under livsvarig Censur med det bekjendte „Maa trykkes. C. Reiersen" paa Bladet. Dette gik i henved 7 Aar (indtil 1811), og Møller døde et Par Aar efter i stor Fattigdom.

En anden af „Raketten"s Efterlignere var „Lynstraalen", der i 1833 blev udgivet af Johan Christian Richter, først Isenkræmmersvend, senere Informator og Handelskommissionær. Ogsaa dette Blad figurerede med det bekjendte „Maa trykkes", som Udgiveren havde tildraget sig ved en Injurieproces. Det førte følgende Motto:

„Frygt ej for Straalen, min Ven,
Den træffer kun Skurken og Daaren,
Snillets og Ærligheds Søn gaar for Berørelsen fri.
Tordenkilernes Skrald og muntre uskyldige Løier.
Træffe Personerne ei, men ikkun Laster og Feil."

Dette skjønne Forsæt, ikke at være personlig, var saa lidt alvorlig ment, at Bladet tværtimod i Reglen indeholdt pøbelagtige Angreb paa allehaande Personer, iblandt andre paa Gehejme-Konferensraad Bugge, i sin Tid Frederik den Sjettes betroede Mand, der formodenlig havde nægtet Richter Understøttelse og derfor fik Texten læst. Det førte til en Retssag, under hvilken Richter blev idømt en Mulkt, som han maatte

afsone med Fængsel. Richter havde tidligere siddet i Gjældsarresten, og derfor indeholdt hans Blad lange Artikler om Gjældsarrestanternes Stilling. Men forøvrigt var der allehaande Udgydelser i bunden Stil, hvoraf følgende kan tjene som

„Spækhøkerne, de gjør en Støi,
Som om de vare gale;
De snappe Flæsket som en Røi,
Mit Hoved ør de tale.'

Man ei engang har Fred og Ro
Udi Gjæstgivergaarden,
Der passer de paa En, min Tro,
Som Ulvene paa Hjorden."

Hvorledes Tonen iøvrigt var i dette Blad, kan man slutte sig til af den Omstændighed, at Hovedstadens offenlige Fruentimmere og deres intimeste Forhold ikke saa sjældent bleve omtalte deri. Ogsaa ved dette Blad var Dandselærer Bagge Medarbejder, efter at han var bleven uenig med Mathias Winther og ikke mere fik Lov til at skrive i hans „Raket". Saaledes besvarede Bagge i „Lynstraalen" en Artikel, der havde været indrykket i Anledning af en af de Aftenunderholdninger, han havde givet paa Theatret i lille Kannikestræde. Af den Omstændighed, at der paa de udstedte Billetter var skrevet: „Indgangen aabnes Kl. 7, og Begyndelsen sker Kl. 6", vilde „Raketten" slutte, at Bagge var i en forvirret aandelig Tilstand; men dertil svarede Bagge: „At sige, en Mand er aandsforvirret, der uden Sufflør kan fremsige en halv Snes Digte og spille en Scene af „*Dr.* Faust", røber Galimathiassens krasseste Dumhed."

Et vakkert Sidestykke til „Raketten med Stjerner" og „Lynstraalen" var „Sværmeren", der i 1834 udgaves af J. S. Dethmer. Denne Mand havde forsøgt sig i adskillige heterogene Fag. Han havde været Skomagersvend, Kagebager, Fløde- og Mælkehandler samt Entreprenør for en Vandingsanstalt for Kjøbenhavn, hvorefter han gjorde sig bekjendt ved sine mangfoldige Laugsprocesser. Hans Program i „Sværmeren"s første Numer er i Henseende til Indhold og Stil karakteristisk for en Del af Datidens Smudspresse. Det lyder saaledes:

„Da jeg blot arbeider for at ernære min Familie, saa gjør jeg mig en Fornøielse af at kunne yde det ærede Publikum min uskrømtede Tak for den megen Velvillie, hvormed samme har understøttet mit Forehavende, saa at jeg alt haver

et saadant Antal Sobskribenter, at jeg endog med en liden Fordel kan lade dette mit Ugeblad tage sin Begyndelse, hvornæst jeg giver mig den Ære at tilkjendegive det ærede Publikum, at jeg haver bestemt mig til forsaavidt Sobskribents-Antallet maatte overstige 300, da at afgive Beløbet af det, som maatte overstige bemeldte Antal, til en eller anden Hensigt efter nærmere Overveielse. Stolende paa, at der sikkert vil findes mange, som endnu godhedsfuldt paa denne Maade vil give Bidrag til nødlidende Brødres og Søstres Understøttelse, slutter jeg med fremdeles at anbefale dette mit Blad paa det bedste, forsikrende, at der intet skal blive sparet, der kan gjøre Bladet læseværdigt, og skal jeg bestræbe mig for, bestandig at holde en god og anstændig Tone i samme.

Ærb.
J. S. Dethmer, jun."

Saaledes kaldte han sig. Hvem Dethmer sen. var, er ikke bekjendt, og det er vel ogsaa temmelig ligegyldigt. Af dette Program ses, at „Sværmeren" havde et filantropisk Formaal. Men om dette blev fyldestgjort, om de 300 „Sobskribenter" bleve overskredne, og om Overskudet i saa Fald anvendtes til andre nødlidende, skal jeg ikke kunne sige. Det kan vel heller ikke formodes, at denne Madding paa Krogen frembragte den tilsigtede Virkning paa Publikum, ligesaa lidt som at det stolede paa Udgiverens Løfte om Bladets Indhold og sømmelige Tone. Ved kun løselig at gjennemgaa det udkomne af „Sværmeren" vil man forøvrigt faa et Begreb om, hvad samme Hr. Dethmer jun. forstod ved læseværdigt og sømmeligt. Det meste er fuldstændigt Nonsens, og hvad Tonen angaar, er den ligesaa uhumsk som Tonen i de andre Smudsblade.

Man vil have lagt Mærke til, at de omtalte Blade allesammen havde Titler, der skulde betegne noget slaaende, knusende, tilintetgjørende, men tillige noget straalende, oplysende, noget meteoragtigt. Saaledes „Raketten", „Raketten med Stjerner", „Lynstraalen", „Skærsilden", „Sværmeren" og „Kometen". Der var noget skrækindjagende i disse Navne, og det svarede jo ogsaa i de fleste Tilfælde til Hensigten. Ifølge Titlen kan ogsaa det i 1834—35 udgivne Ugeblad „Sandhedsfaklen" henregnes hertil; men det var dog af en ulige anstændigere og bedre Natur end de nævnte. Det blev redigeret af en Krigsassessor K. J. Hald, der haltede stærkt og derfor kaldtes „den halte Hald" eller af sine Modstandere „Haltefanden",

og dets Tendens var omtrent som „Politivennen"s. Samme Krigsassessor Hald havde en Trætte med daværende Syngemester, Professor Siboni, hvis nærmere Sammenhæng jeg ikke kjender, men under hvilken Hald i Adresseavisen under bortkomne Sager efterlyste en „tyk Moppe af italiensk Race, lydende Navnet „Siboni"." Senere forsvarede han sig i samme Blad mod den Beskyldning, at han med Avertissementet havde ment Syngemesteren, med den Forsikring, at en saadan Moppe virkelig var bortkommen, at den egenlig hed „Symfoni", men at hans Børn havde vænnet sig til at kalde den „Siboni", og at den ogsaa kun lød dette Navn. Man ser, hvor smagfuld man dengang var i personlige Angreb.

Fra denne Periode kan endnu nævnes „Borgerbladet" og „Skillingsbladet", begge udgivne af en Typograf Tengnagel Barnewitz. Sidstnævnte Blad blev falbudt sammen med Svovlstikker i Husene. Lidt nærmere Omtale fortjener „Rim- og Prosaposten". Dette hørte til de Smudsblade, der udgaves for at hævne personlige Fornærmelser, og redigeredes af en Mand ved Navn C. Richter, en anden end den forhen omtalte Udgiver af „Lynstraalen". Denne Person, der hørte til de faste Arbejdere ved Holmen, havde offenlig anklaget Orlogskaptajn Schumacher for at have bestjaalet Kongens Kasse. Ved den kombinerede Ret blev Richter herfor idømt 150 Slag Kat, som formildedes til 2 Gange 5 Dages Fængsel paa Vand og Brød, medens Schumacher idømtes en Maaneds Fængsel i Kastellet. Richter lod det ikke blive derved; i en egen Piece angreb han Schumacher og den kombinerede Ret, og han idømtes da 8 Maaneders Fængsel. Ved denne Optræden og ved de ham idømte Straffe blev Richter ikke saa lidt populær i Nyboder; han var den derværende Befolknings Digter og Forfatter, hans Skrifter, hvori hans Sag med Schumacher var et staaende Thema, gik af som varmt Brød, og der er al Grund til at antage, at denne idelige Forfølgelse fra Richters Side bevirkede, at Schumacher blev vanvittig og endte sit Liv ved at styrte sig ud af Vinduet. Det nævnte Blad „Rim- og Prosaposten" havde imidlertid endnu en anden Gjenstand end den Schumacherske Sag. Richter holdt Skole i Nyboder og beboede et af de derværende Huse. Ved Besigtigelsen heraf havde Kopist Veith fraraadet at lade Richters temmelig brøstfældige Bolig istandsætte saaledes, som denne ønskede. Hans skriftlige Indsigelse herimod førte til, at Richter blev arresteret, og da han blev løsladt, begyndte han det nævnte Blad, i hvis første Numer det hed:

„Hør, Du Kopist, jeg være vil
Din Pestilens, mens jeg er til,
Før jeg er død, skal Du forgaa,
Det aner Richter, vaer derpaa.“

Richter holdt Ord, og der udkom intet Numer, hvor ikke Kopist H. C. Veith og en anden ved Marinen ansat Embedsmand, Borring, bleve angrebne paa den haardeste og skaanselløseste Maade. Resultatet var, at Richter fik Befaling til at ophøre med sin Skole og forvistes fra Nyboder. Kort efter ophørte ogsaa Bladet.

Af hvad der her er anført, kan man saa nogenlunde slutte, hvorledes den kjøbenhavnske Smudspresse for 40 til 50 Aar siden var beskaffen. Som den i Reglen var fostret af slette personlige Motiver, saaledes var den ogsaa for det meste i Hænderne paa maadelige og udannede Personer, der i raa og uhøviske Angreb paa private og offenlige Mænd søgte et Existensmiddel. Dette Onde greb ogsaa saa vidt om sig, at en Del ansete Mænd i Kjøbenhavn fandt sig foranlediget til at oprette „Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug“ og ved et eget Blad („Dansk Folketidende“) at modarbejde denne Presse samt prisgive den og de Personer, der stod i Spidsen for den, til offenlig Skændsel og Foragt. Hensigten var god, men den opnaaedes ikke ganske, thi Ulykken var den, at Selskabets Bestræbelser ikke fandt og ikke kunde finde Indgang i de Klasser, for hvilken hin Smudspresse nærmest var beregnet. Nogen Nytte gjorde de imidlertid dog; Folk begyndte at indse, at de gjorde sig selv og Samfundet en slet Tjeneste ved at holde Blade, der kun levede af Skandale; men dertil kom, at langt andre Interesser end de hidtil smaalige begyndte at beherske det offenlige Liv, at Almenaanden vaagnede, og at den indre Politik, især Forfatningssagen og Forholdet til Hertugdømmerne, vandt langt mere Terræn end nogensinde tidligere. Vel ophørte Smudspressen ikke ganske, men den antog et andet Præg og en anden Form, navnlig fremtraadte den illustreret og søgte sin Existens i at udbytte Stemninger og Tilstande ved at tage offenlige Personer til Skive for sine Angreb eller Forhaanelser, især saadanne, der ikke stod i den daværende saakaldte offenlige Menings Gunst. Det brutale og raa var lidt mere afslebet, men det skandaløse Element var ligesaa meget tilstede som i de Blade fra en tidligere Periode, der ovenfor ere omtalte.

Det første danske Dampskib.

Det er nu noget over halvfjerdsindstyve Aar siden, at det af Fulton byggede første Dampskib, kaldet „Clermont", forlod Hudsonflodens Bred paa sin Prøvetur. Tusinder af Tilskuere havde samlet sig for at se Miraklet af et Skib, der uden Sejl og trods Vind og Strøm banede sig Vej paa Floden. De fleste tvivlede om, at Forsøget vilde lykkes, og der fattedes ikke paa lidet smigrende Forudsigelser. Men „Clermont" gjorde dem alle til Skamme. Et nordamerikansk Blad fra hin Tid giver følgende Skildring af den Skræk, der betog Mandskabet ombord i de andre Fartøjer paa Floden: Uagtet Vind og Strøm var Skibet imod, saa de med Forbavselse, at det stævnede hurtig frem imod dem, og da det kom saa nær, at man kunde høre Støjen af Maskineriet og Skovlene, smuttede mange af Folkene ned under Dækket for ikke at se det rædsomme Skuespil, eller de forlod Fartøjerne og skyndte sig

i Land, medens andre kastede sig paa Knæ og bønfaldt Forsynet om at befri dem fra enhver Berørelse med det forfærdelige Uhyre, der gik frem paa Bølgerne og belyste sin Vej med den Ild, det udspyede. For at dette kan forstaas, maa det bemærkes, at til Brændsel paa „Clermont" benyttedes tørt Grantræ, der gjennem Skorstenen udsendte utallige Gnister.

Nu var Dampskibet og dets Brugbarhed til Sejlads en Kjendsgjerning. Den store Opfindelse havde vist sig praktisk. Jeg skriver ikke Dampskibets Historie eller vil berøre den Udvikling, det gjennem forskjellige Forbedringer, ved Høj- eller Lavtryksmaskiner, ved Skruepropeller o. desl. har faaet, indtil det har naaet den Fuldkommenhed, som det har i Nutiden. Det skal kun bemærkes, at Opfindelsens Vigtighed hurtig blev indset af Amerikanerne og andre søfarende Nationer, navnlig Englænderne. De sidstnævnte vare de første, som (i 1815) byggede et Krigsskib med Dampmaskine (Fregatten „Fulton"), og inden faa Aar havde Nordamerika, Frankrig og Tyskland Dampskibe til Koffardifart i stort Antal. Hos os varede det derimod længe, før man fik et Dampskib. Først 11 Aar efter, at „Clermont" var trængt gjennem Hudsonflodens Vande, ankrede „Caledonia" paa Kjøbenhavns Rhed.

Uagtet der er hengaaet mange Aar siden den Tid, er der vel endnu en Del, som mindes den Sensation, som „Caledonia"s Ankomst hertil vakte. Det var Fredagen den 21. Maj 1819, at Budskabet om, at „Caledonia" var under Opsejling paa Rheden, kaldte Masser af Mennesker ud paa Toldboden. Da det uden Sejl, med en stærk Dampsøjle fra det høje Skorstensrør, med Hjulkasserne omgivne af hvidt Skum banede sig Vej hen til Toldboden, hørtes der et tusindstemmigt Hurraraab, som besvaredes fra Skibet. Det var dog med blandede Følelser hos Tilskuerne, at Skibet toges i Øjesyn. En gammel vejrbidt Matros gav sin Betænkelighed til bedste i forskjellige Udraab, der hurtig skaffede ham mange Tilhørere. „Fanden til Skude!" raabte han, „Øjenforblændelse, Hexeri! Det gaar aldrig rigtig til! Uden Sejl! Tak! Pokker skal gaa ombord der! I skal se, Børn, inden I ved et Ord deraf, springer den i Luften — og det skal jeg ikke have noget imod. Kommer der mange saadanne Skibe, hvad skal saa vi stakkels Sømænd tage os for? Det er at tage Brødet fra Landets egne Børn." En Nyboderskone, der havde hørt til, istemte hans Klager og fandt, at det var skammeligt af Regeringen, at saadanne skadelige Opfindelser bleve indførte. Det var

drøjt nok at leve og at skaffe Brødet, og naar nu Skibe ikke mere behøvede Sejl eller Master, hvorledes skulde saa skikkelige Søfolk faa Hyre. Da nu en tilstedeværende bemærkede, at der jo alligevel maatte være Folk ombord til at styre Skibet og til at foretage andre Arbejder, blev han af Matrosen slaaet af Marken med den Bemærkning: „Det kan man jo bruge enhver Landkrabbe til. Nej, Sømandens Tid er forbi, min gode Herre! Det gamle var godt nok, hvorfor i al Djævlens Skind og Ben noget nyt?"

Gjenstanden for denne Fordom, der jo her gjorde sig ligesaa vel gjældende som ved andre vigtige Opfindelser, havde imidlertid kastet Anker et lille Stykke fra Toldbodbommen. Det var i sit Ydre et ret kjønt Skib, men i Sammenligning med de store Kolosser, som man nu daglig har for Øje, højst uanseeligt. Dette kan sluttes deraf, at Maskinen kun var paa 28 Hestes Kraft, medens f. Ex. Sunddampskibet „Øresund" er paa 120 Hestes Kraft. Det var daværende Grosserer L. N. Hvidt, som, i Forening med Steen Andersen Bille (senere *Charge d'affaires* ved de Forenede Stater i Amerika) havde besluttet at anskaffe et Dampskib til Farten mellem Kjøbenhavn og Kiel. En kyndig Mand, Kommandørkapt. Michael Petronius Bille, nysnævnte St. Billes ældre Broder, blev sendt over til England; efter at han havde besøgt forskjellige Værfter, hvor Dampskibe vare under Bygning, uden at finde noget, der var passende til Øjemedet, kom han til Soho, i Nærheden af London, paa hvis Værft Dampskibet „Caledonia" netop var blevet fuldendt. Det havde foretaget flere Prøvefarter, der godtgjorde dets Sødygtighed, og det blev kjøbt for en Pris, der nu vilde blive anset for meget høj. Paa Sejladsen hertil blev det ført af ovennævnte Kommandørkapt. Bille; der var to engelske Fyrbødere og en engelsk Kok, men det øvrige Mandskab bestod af Danske. Denne Sejlads over Nordsøen var en vigtig Prøve for Fartøjets og Maskinens Dygtighed. Endnu havde ikke noget Dampskib gjort en saa lang Tur. Det havde ogsaa adskillige Fataliteter at bestaa; undertiden vilde Maskinen ikke lystre, og Skibet maatte ligge stille; et Par Gange maatte det løbe ind i en Havn paa Grund af Storm. Paa Farten fra London til Kjøbenhavn tilbragte det fjorten Dage, medens den længste Tid, et Dampskib nu bruger til denne Strækning, næppe er fem Dage.

Datidens Blade omtale Skibets smukke Indretning: „Man finder her et nydeligt Kabinet for Damer, en Forsamlingssal for Passagerer og et Køkken, hvor Maden koges ved den

Damp, der driver Skibet. Et Par Dage efter dets Ankomst, Søndagen den 23de Maj, foretog det en Lysttur til Helsingør. Der var ialt 106 Passagerer ombord; Prisen var høj; der betaltes 4 Rd. for Billetten og 3 Mk. for Beværtningen. Under en skjøn Musik og overalt hilset med Hurra fra de paa Toldboden, paa Kastelsvolden og paa Kalkbrænderierne forsamlede Folk sejlede Skibet Kl. $9^3/_4$ om Formiddagen med Raskhed til sit Bestemmelsessted Helsingør, hvorfra det igjen vendte tilbage om Eftermiddagen Kl. 3 med 118 Passagerer og ankom til Kjøbenhavn Kl. 6." — „Det er en Glæde at se," bemærker fremdeles Bladet, „hvorledes her den menneskelige Aand ved sin Opfindsomhed har bragt to hinanden saa modkæmpende Elementer, som Ild og Vand, til at forene deres fælles Kraft til Menneskets Nytte og Fornøjelse."

I „Skilderi af Kjøbenhavn" skrives den 1ste Juni: „Igaar Formiddags behagede det Ds. Maj. Kongen og Dronningen og H. D. Landgreve Karl af Hessen at tage det paa Rheden liggende Dampskib i Øjesyn. Det høje Herskab sejlede derhen i en meget smagfuld Chaluppe og vendte tilbage Kl. 2 under Kanonernes Løsning fra Nyholm."

I samme Uge begyndte „Caledonia" sine regelmæssige Ture mellem Kjøbenhavn og Kiel med talrige Passagerer. Det skete en Gang om Ugen, men Skibet blev tillige benyttet til Ture til Klampenborg og Dyrehaven. I en Skrivelse i det ovenfor nævnte Blad omtales en saadan Tur. „Klokken er Trekvarter til Fire om Eftermiddagen. Man samles paa Toldboden. Adskillige Joller indtage Passagerne. Vi bestige Dampskibet, som ligger lige udenfor. Et Soltelt er spændt over hele Skibet. Man sætter sig paa de grønne Bænke. Passagerernes Antal forøges efterhaanden. Atter en Baad fuld — og atter en. Det varer ikke længe, og Skibet er propfuldt. Selskabet er stort og vilde ogsaa være behageligt, om det var mindre talrigt. Alle ere pyntelig klædte, og Damerne især i deres fulde Stads. Nu kan der ikke rummes flere. Man sejler af. Sjællands yndige Kyst glider som det nydeligste Landskab, med alle sine Landsteder, Haver, Bakker, Marker, venlig forbi os, og den skvulpende Sø med sine Sølvbølger vifter os svalende Kølighed i Møde. Inden vi vide et Ord deraf, og uden at mærke, enten man gaar eller sejler, rider eller kjører, nærmer man sig Charlottenlund, hvor mange hundrede Vogne rulle afsted paa Strandvejen, indhyllede i Støvskyer. Endelig øjne vi Bellevue. Man hilser os fra Land med Kanonskud. Baade komme os sejlende i Møde og indtage Passagererne.

Vi bringes med dem til en med Løv smykket Bro, som her er anlagt for Dampskibets Skyld, og vi gaa i Land. Hele Rækker af Vogne holde stille for at se de Rejsende stige ud. Sørejsens Farer ere overstaaede; den spanske Sø er passeret; men nu skal der vandres et Stykke igjennem en Slags Sandørken til Klampenborg. Ogsaa denne Besværlighed overvindes snart, og nu spadsere de Rejsende ad den lige Vej gjennem Skoven til Dyrehaven." — Hvad Brevskriveren fortæller om Dyrehavens Herligheder i 1819, forbigaas som ikke hørende til det nærværende Æmne.

Skibet, hvis Fører og Besætning vel endnu ikke vare ganske fortrolige med Maskinens Brug og Sejladsen, havde paa sine første Farter forskjellige Uheld. Saaledes kom det paa en af sine første Ture fra Kiel paa Grund ved en af Smaaøerne og blev først efter 9 Timers Forløb flot igjen. En anden Gang maatte det løbe ind til Falster paa Grund af et Brud paa Maskinen. Imidlertid tabte man dog ikke Tilliden til Skibet; der var altid en betydelig Del Passagerer baade paa længere og kortere Ture, og Foretagendet betalte sig meget godt for Rhederne.

Begejstringen over Skibet gav sig Luft i forskjellige Digte i Bladene baade paa Dansk og Tysk. Et af dem, skrevet til Melodien „Kong Christian", lød saaledes:

Hil Dig, Du kom til Danmarks Land,
Du Snillets Baad!
Du Haab, Du Trøst for danske Mand;
Hver stridig Strøm, ustadig Vind
Beseirer Du med Kraft i Sind
Ved trofast Daad.
Du Helt i Storm og Strømmens Dyst,
Held følge Dig til hver en Kyst,
O Baad!

„Kom, Længsels Søn! kom til mit Bryst",
Saa raaber Du:
„Jeg bærer Dig til ønskte Kyst;
„Din Frygt ved Mod jag ud af Sind!
„Jeg tæmmer vældigt Strøm og Vind!
„Kom det ihu;
„Thi Styrken, som mig Kunsten gav,
„Den stedse vandt i Strid paa Hav —
„Kom nu!

„Neptunus selv er uden Magt
„I Kamp mod mig.
„Hans Trefork mig er underlagt,

„Helt snart jeg over vilden Sø
„Til elskte Ven, til elskte Mø
„Skal føre Dig.
„Il til min Barm, Du Længsels Søn,
„Og følg fra Sorg, fra Suk Løn
„Med mig."

Efter næppe et Par Aars Forløb anskaffede „Caledonia"s Rhederi endnu et Dampskib, „Dania", til regelmæssige Farter paa Jylland. „Caledonia" blev i Fart en halv Snes Aar, hvoraf det dog i den sidste Halvdel kun blev anvendt til Farter i Sundet, medens der til Kielerlinien blev anskaffet en anden og større Dampbaad, „Prindsesse Wilhelmine". I en lang Række Aar derefter var dog vor Dampskibsflaade indskrænket til enkelte Fartøjer, indtil Dampskibsfarten hos os i Aarene Fyrre tog et stort Opsving. Dette skyldtes navnlig Grosserer Prior, der ved at anskaffe flere Dampskibe etablerede en regelmæssig Indenrigsfart fra Kjøbenhavn til Øerne og Jylland paa forskjellige Punkter og derved lagde Grunden til det forenede Dampskibsselskab, der nu*) har henved 80 Dampskibe, større og mindre, saavel i indenrigsk som i udenrigsk Fart.

*) d: 1883.

Optøjerne i Kjøbenhavn 1819—20.

Aaret 1819 herskede der en stor Bevægelse i Tyskland, nærmest foranlediget ved Følgerne af den saakaldte Wartburgerfest, idet flere Regeringer ved skarpe Forholdsregler optraadte mod de tyske Studenterforeningers formentlig oprørske Planer til at skabe et forenet Tyskland. Kotzebues Mord, der betragtedes som en Følge af den frihedshigende Stemning, bidrog ikke lidet til at forøge Ophidselsen, som da ogsaa strakte sig til de lavere Klasser. Disse maatte ligeledes lægge deres brændende Kjærlighed for det store Fædreland for Dagen, og de vidste ikke at gjøre det paa nogen bedre Maade end ved at lade det gaa ud over Jøderne, mod hvem de gamle Beskyldninger atter bleve fremdragne. Det var Jøderne, der havde Skyld i Handelens Standsning, det var dem, der formindskede den klingende Mønt og trykkede Kursen, og de beskyldtes tillige for at have ladet sig bruge som Spio-

ner af Regeringen og derved foranlediget nogle af de Arrestationer og Domfældelser, der vare Følgerne af Mordet paa Kotzebue. Begyndelsen skete i Syd-Tyskland i de første Dage i August. Her foregik forskjellige Optøjer med det Formaal at fordrive Jøderne. Ruder bleve indslagne, Huse demolerede og flere Personer bleve lemlæstede af den ophidsede Pøbel. Bevægelsen forplantede sig mod Nord, og paa ikke faa Steder maatte Militæret skride ind.

Som en Smitte naaede denne Bevægelse ogsaa Kjøbenhavn, hvor det fornødne Stof til Gjæring og Fanatisme i længere Tid havde været tilstede ved forskjellige Skrifter mod Jøderne. Nogen bestemt Anledning kan ikke paavises uudtagen maaske Misundelse og Ærgrelse. Det bekjendte og almindelig agtede Klædekræmmer-Firma Brødrene Raphael paa Østergade Nr. 67*) havde ladet sin Butik indrette paa en efter Datidens Begreber meget elegant Maade, ligeledes var Galanterihandler Jacobsens Butik smukt udstyret og udmærkede sig ved en Udstilling af glimrende Varer, og da nu disse Butiker bleve de første Gjenstande for Pøbeloptøjerne, kan deraf sluttes, at Misundelse og Brødnid i det mindste til en vis Grad bidrog til at fremkalde Udbrudet.

Den 3die Septbr. fandtes der et Opslag paa Børsen, som indeholdt Opfordring til at fordrive Jøderne, „denne Samfundets Pest", ud af Byen. Tillige betegnedes Østergade som det Sted, hvor de rige Jøders Butiker vare, og disse burde først demoleres. Selvfølgelig vakte dette Opslag stor Opsigt. Justitsminister Kaas paalagde i en Skrivelse af 4de Septbr. den daværende Politidirektør Hvidberg at være paa sin Post og møde de forventede Optøjer paa en kraftig Maade. Han udtalte, at der var Grund til at antage, at Udlændinge søgte at fremkalde lignende Optrin som de i Hamborg, Frankfurt og andre Stæder. Dette var dog kun et Rygte, som ikke bekræftede sig.

Uheldigvis var den exekutive Politimagt i Kjøbenhavn i Hænderne paa en Mand, der i rolige Tider kun lidet var den voxen, og naturligvis i urolige langt mindre. Det var en Gaade, hvorledes denne Mand, hvis Navn var Otto Himmestrup Hvidberg, havde faaet denne betydelige og ansvarsfulde Post, hvortil han hverken ved tidligere Embedsstilling som Kontorchef under Brandvæsenet og Bogholder ved Havnevæsenet eller ved nogen særlig Dygtighed, Aandsnærværelse

*) Hvor Talen her og i det følgende er om Husnumere, er dermed ment de gamle Matrikulnumere.

eller Paapasselighed egnede sig. Hans Død var sørgelig. Efterat han pludselig, vel nærmest som Følge af hans Mangel paa Konduite under Jødefejden, var bleven afskediget i de første Dage af Januar 1820, opdagedes det, at han i sit tidligere Embede ved Brandforsikringen havde begaaet Kassesvig, og for at undgaa retslig Forfølgelse og Skændsel aflivede han sig ved Drukning.

Denne Mand skulde nu optræde aktivt under vanskelige Forhold. Allerede hans Svar paa det omtalte Brev fra Minister Kaas vidnede om, at han aldeles ikke var med. Han mente, at Rygterne om paatænkte Optøjer vare ugrundede, men han vilde dog til Gemytternes Beroligelse lade Politiet patrouillere fra Nattens Begyndelse. Det viste sig hurtigt, at han havde taget fejl i sin Formodning. Henved Kl. 8 om Aftenen den 4de Septbr. — en Lørdag — begyndte en stor Masse Mennesker, for Størstedelen Sjovere, Lærredrenge, Matroser o. s. v., men blandt hvilke ogsaa saas nogle velklædte Personer, at samle sig udenfor Raphaels og Jacobsens Butiker paa Østergade, og under Raabet „Hep! Hep!“ o. desl. begyndte de at slaa Ruderne ind med Stene. Førstnævntes Spejlglasruder med Firmaets Navn i forgyldte Bogstaver vare de første Ofre. Forgæves forsøgte Hvidberg og hans Adjudant, Vægterløjtnant Boelmann, der havde indfundet sig med en anseelig Styrke, at tilvejebringe Orden. Folkemængden blev bestandig større og større, den trykkede Politibetjentene mellem sig, og flere af dem bleve molesterede. Hvidberg søgte nu at skaffe militær Assistance fra Hovedvagten, men Vagtchefen, der frygtede et Overfald, vilde ikke afse flere end 6 til 8 Mand, som under en Underofficers Kommando ogsaa kun gjorde meget ringe Nytte. Nu blev der rekvireret Husarer, men inden disse ankom, havde Pøbelen slaaet Ruderne ind hos flere paa Østergade boende Handlende, og overhoved lod det til, at Optøjerne vilde antage betydeligt Omfang. Omsider ankom en Deling Husarer, som med Assistance fra Hovedvagten, denne Gang 20 til 30 Mænd stærk, ryddede Gaden og Kongens Nytorv. Der vankede drøje Slag med den flade Klinge, og nogle enkelte bleve arresterede. Kommandanten, Generalløjtnant Grev v. d. Schulenburg, var selv tilstede og opmuntrede Folkene til at gjøre deres Pligt mod Urostifterne. Husarerne drev Folkemængden fra hinanden, den adspredtes, og henved Kl. 11 var alt roligt. Indtil Kl. 2 holdt Militæret Østergade besat, hvorefter det sendtes hjem.

Den paafølgende Morgen fandtes der paa flere Steder

KG
M·P·HANSEN

skrevne Plakater, som opfordrede Befolkningen til at samles og drive Jøderne ud af Byen. Tillige cirkulerede der Rygter om, at det vilde komme til en stor Revolte. Dette i Forbindelse med den foregaaende Aftens Optøjer fremkaldte en Kundgjørelse fra Politiet, hvori advaredes mod at deltage i Handlinger, der forstyrrede den indre Fred og Sikkerhed, som det var Kongens Villie, at alle hans Undersaatter uden Hensyn til Trosbekjendelse burde nyde. Overtrædelser heraf vilde blive straffede efter Lovens Strenghed. Samtidig beordredes forskjellige Dele af Garnisonen, og navnlig en Del af Garden til Hest, at holde sig parat til at rykke ud.

Hverken den omtalte Kundgjørelse eller de trufne Foranstaltninger gjorde den tilsigtede Virkning. Det var Søndag, og en stor Mængde Mennesker var paa Benene; ved Rygterne om Optøjernes Fornyelse flokkede de sig sammen paa de Steder, hvor det kunde ventes, at det vilde gaa løs. Kl. 9 om Aftenen begyndte de samme Scener paa Østergade som den foregaaende Aften, med Hujen, Skraalen og Rudeindslagning hos Raphael, Jacobsen og andre Steder. Ogsaa denne Gang var Politiet magtesløst og utilstrækkeligt. Kun ved Militærets Bistand fik man omsider Gaden ryddet, hvorpaa Massen udbredte sig til alle Sider. I Læderstræde, i Hyskenstræde, Vimmelskaftet, Kjøbmagergade, ved Slotsholmskanal, paa Gammeltorv, i Gothersgade, og mange andre Steder, bleve Ruderne slaaede ind hos mosaiske Trosbekjendere. Paa et Par Steder trængte nogle Personer ind hos Pantelaanere og søgte med Vold at faa deres pantsatte Gjenstande tilbage. I Læderstræde blev en gammel Mosait, der vilde gaa hjem til sin Bopæl, slaaet til Jorden og traadt under Fødder, indtil det lykkedes at befri ham fra Voldsmændene. Hos Vexellerer Erfeldt paa Hjørnet af Slippen og Gothersgade gik det især voldsomt til. Her sønderslog Pøbelen først Skodderne og Vinduerne, opbrød Gadedøren, slog Fyldingen ind til Erfeldts Bopæl og trængte under Raabet, „at de vilde have fat paa Jøden", og at „de vilde have deres Penge", ind i Værelserne, hvor der befandt sig tvende kristne Tjenestefolk, medens Erfelt, der havde erfaret, at det skulde gaa ud over ham, havde set Lejlighed til at undvige. Da de indtrængte ikke kunde faa fat paa Erfelt, lod de det gaa ud over hans Møbler. Meget blev slaaet i Stykker, især Spejle, og adskilligt blev stjaalet. Paa dette Sted gjorde en Slagtersvend Johan Conrad Schiller sig især bemærket ved den Voldsomhed, hvormed han gik frem. Med knyttet Næve slog han Spejlene i

Stykker og gererede sig overhoved som en af Førerne for Banden. Dels fordi han var kjendt, og fordi han tillige fandtes i Besiddelse af en Erlfeldt tilhørende Kanariefugl, blev han Dagen efter arresteret og dømtes af den nedsatte Kommission til 2 Aars Rasphusstraf.

Disse og lignende Voldsomheder gav Sagen et alvorligt Udseende og lod ane Tilværelsen af et helt Komplot, uagtet det dog ved den senere foretagne Undersøgelse viste sig, at der ikke var Grund til at antage, at et saadant havde existeret. Urolighederne havde faaet Udseende af en Revolte, og Regeringen indsaa Nødvendigheden af, at der optraadtes med Alvor og Energi, i Fald Bevægelsen ikke skulde naa en Udstrækning, hvis Følger ikke kunde beregnes. Der udstedtes en kgl. Bekjendtgjørelse, hvori forkyndtes, at der var truffet alvorlige Foranstaltninger til at overholde Ordenen og at straffe Deltagerne i Tumulterne. Sammenstimlen paa Gaderne forbødes, og naar flere end to eller tre Personer fandtes samlede, var det paalagt Politiet at skille dem ad. De omtalte Foranstaltninger bestod deri, at Kjøbenhavns Kommandant blev bemyndiget til at udsende Patrouiller, Piketter eller hele Kommandoer til Ordenens Overholdelse, lade Urostiftere og Voldsmænd paagribe og arrestere samt, naar disse satte sig til Modværge, „lade dem nedstøde eller nedskyde", saa at de kom til at ligge paa deres Gjerninger. Tillige paabød en Armébefaling, at der skulde slaas Tappenstreg Kl. 8 om Aftenen, og at hele Garnisonen skulde være tilstede i Kvartererne, for at den, hvis Generalmarschen blev slaaet, kunde rykke ud paa Allarmpladsen og der forvente Kommandantskabets nærmere Ordre. Endvidere bestemtes, at Mandskabet paa Hovedvagten skulde forøges med en Piket af 200 Mand Infanteri, at Borgervæbningen fra Kl. 7 Aften skulde være fordelt paa Torvene og derfra udsende Patrouiller, samt at Livgarden til Hest og 2den Husar-Eskadron skulde fra Kl. 8 om Aftenen holde opsadlet for strax at kunne rykke ud af Kasernen. Samtidig blev der i en Bekjendtgjørelse fra Politiet ifølge Kongens Befaling udlovet Belønning af 4000 Rdlr. for Opdagelsen af de Personer, der havde forfattet og opslaaet de Skrifter, hvori der opfordredes til voldsom Adfærd, eller som Hovedmænd havde anført Hobene ved de stedfundne Uordener, samt en Belønning efter Omstændighederne fra 200 til 1000 Rdl. for bevislig Angivelse af nogen anden, der havde taget Del i de foregaaede voldelige Handlinger. Endelig blev der udfærdiget et kgl. Kommissorium til Justi-

tiarius i Kbhvns. Søret, Justitsraad N. Aagesen, Hof- og Stadsretsassessor H. J. Kofoed og Overauditør, Byfoged i Nexø F. E. W. Knudsen til uopholdelig at sammentræde for at undersøge de urolige Optrin, der vare foregaaede og fremdeles maatte finde Sted, samt at paakjende enhvers Strafskyld uden Hensyn til Vedkommendes Forum og derved iagttage den summariske Processes Former.

Trods alt dette fornyedes Tumulterne den 6te Septbr. og det endog tidligere paa Eftermiddagen end de foregaaende Dage. Atter drog store Hobe gjennem Gaderne og slog Ruderne ind hos en stor Del mosaiske Bekjendere, men ogsaa hos adskillige Kristne, hvilket sidste dog nok skete af Vanvare. Politiet viste sig atter temmelig magtesløst, paa flere Steder satte Pøbelen sig til Modværge, og hvor ringe Respekt Politiet forstod at indgyde, fremgaar af en Ytring i en Privatskrivelse fra Justitsraad Hvidberg. Han siger nemlig, at Urostifterne bleve saa dristige, at de endog oppebiede Patrouillens Nærmelse, før de gav Tegn til Stenkastning, „sandsynligvis for at vise, hvad de kunde gjøre". Heller ikke synes Borgervæbningen at have gjort sin Pligt. Den Assistance, som Politiet forlangte af den, navnlig ved Arrestationer, blev ikke altid ydet, og der er Grund til at antage, at en eller anden Deling af Borgervæbningen endog var med at slaa Ruderne ind. Mest Nytte gjorde det Militære, især Kavalleriet, der kommanderedes af Ritmester Sperling og Premierløjtnant Funck, og det lod ogsaa til, at Urostifterne havde stor Respekt for det. Overalt, hvor det viste sig, fløj Masserne fra hverandre. En eneste Gang — det skete i Læderstræde — forsøgte Pøbelen at modsætte sig en Husarpiket, men den gjorde saa god Brug af sine blanke Sabler, at Hoben hylende og skrigende tog Flugten.

De paafølgende sex Aftener fortsattes Tumulterne. Især den 7de Septbr. havde de næsten en alvorligere Karakter end de foregaaende Aftener, men det lader dog til, at Politiet og Militæret ved denne Lejlighed udfoldede en større Energi end tidligere, og at de havde Held med deres Bestræbelser. Paa flere Steder bleve Hobene adspredte ved tørre Hug, og omtrent 30 Personer bleve arresterede, og den 9de, 10de, 11te og 12te Septbr. syntes Tumulterne at have tabt betydeligt i Intensitet og Kraft.

Det er aldeles ikke oplyst, hvem der var de egentlige Ledere af Tumulterne, om der overhoved var saadanne, og om Excesserne ikke nærmest fremkaldtes ved Rygterne, at saa-

danne skulde finde Sted. Nogen egenlig Plan synes i ethvert Tilfælde ikke at have existeret. Af Rapporterne syntes at fremgaa, at der var Personer af den dannede Klasse mellem Tumultuanterne, og at nogle af dem vare forklædte som Matroser. Der gik ogsaa det Rygte, at ikke faa Studenter havde deltaget. Dette foranledigede Regensprovsten Prof. Nyerup til i Bladene at lade indrykke følgende Protest: „Da ingen af alle de paa Regensen boende Studenter har paa den allerfjærneste Maade havt den allermindste Del i de her i Staden den 4de og 5te ds. forefaldne Pøbel-Optøjer, erklærer jeg Den, som paastaar det modsatte, for En, der farer med Usandhed." Imidlertid var der dog gjort Forsøg paa at faa Studenterne til at deltage. Saaledes indfandt der sig den 7de Septbr. en Snedkersvend ved Navn Schilling paa Regensen med den Underretning, at en Student var bleven arresteret, og at han ventede, at Studenterne vilde samle sig for at befri ham. Schilling, som senere blev arresteret og straffet, blev afvist, og det viste sig ogsaa, at Historien om den anholdte Student var opfunden.

Hine Dages sørgelige Forvildelser og Fanatisme viste sig tillige i Overfald paa Gaderne ved højlys Dag paa ældre Folk af den mosaiske Tro, som vovede sig ud af deres Boliger. En afskyelig Medfart led den forhen omtalte Erfeldt, hvis Bolig Pøbelen havde søgt at demolere. Erfeldt, der ikke havde noget blivende Sted hjemme, var bleven tilbudt Logis hos en Baron Gersdorf. Paa Vejen derhen blev han insulteret og overfaldet med Stød og Slag. Han søgte nu ind i en Gaard, hvor han hos den derboende Hyrekusk fik en Vogn for at lade sig kjøre til Frederiks Hospital. Uagtet Kusken kjørte rask, blev Vognen i Bredgade standset af Pøbelen, der forsøgte at trække Erfeldt ud, hvilket han dog forhindrede ved at fremtage en Pistol, som dog ikke var ladt, og dermed skræmme Voldsmændene. Massen fulgte nu hujende og pibende efter Vognen, og da den kjørte ind i Hospitalsporten, stormede Pøblen med ind, trak Erfeldt ud af Vognen, slog til ham og traadte paa ham, indtil han med Nød og næppe blev befriet af Hospitalets Folk. At sligt kunde passere, er ogsaa et Vidnesbyrd om, hvorledes Politiet i de Dage opfyldte sin Pligt, og hvor slet det var ledet.

Det er let at forstaa, at Stemningen i Byen i den Tid var meget trykket, og at den holdtes i stadig Uro ved Rygter undertiden af den absurdeste Karakter, som man sikkert med Flid søgte at udbrede. Snart hed det, at Bønderne i Kjøbenhavns

Omegn havde sammenrottet sig for at staa Pøblen bi, og da skulde Ødelæggelsesværket ret til at begynde, snart at flere Lyststeder, der tilhørte Jøder, vare demolerede, snart at Tumultuanterne havde i Sinde at stikke Ild paa offenlige Bygninger for at plyndre og myrde; men alt dette viste sig at være fuldstændigt Opspind. Hertil kom de mangfoldige anonyme Skriverier, som om Morgenen tidlig fandtes opslagne paa Gadehjørnerne, vare henlagte paa Gaderne eller kastedes ind i Husene. De indeholdt de stærkeste Trusler mod Jøderne, og det gik ogsaa ud over Konge og Regering, der beskyldtes for at være betalt af Jøderne for at holde med dem. „Jødekongen" var et temmelig almindeligt Skjældsord i disse Opslag, og Præsident Kaas blev hædret med Titlen „Ærkeskurk".

Imidlertid bidrog de hyppige Arrestationer, der fandt Sted i de sidste Dage, saavel som den summariske Fremgangsmaade, som den nedsatte Kommission anvendte mod de arresterede, ikke lidet til at betage Tumultuanterne Lysten til at gaa frem med forøget Kraft. Urostifterne bleve nemlig efter Arrestationen uden videre førte for Kommissionen, og da de for det meste vare grebne paa fersk Gjerning, bleve de hurtig dømte efter et kort Forhør og Dommen strax fuldbyrdet. Dette kom hurtig til Publikums Kundskab og var en Advarsel for de ildesindede. En anden hensigtsmæssig Foranstaltning var den, at det af Politiet blev paalagt samtlige Laugsoldermænd at udstede strenge Cirkulærer til Interessenterne, hvorved disse gjordes ansvarlige for deres Folk.

I de nærmest paafølgende Dage, nemlig den 12te, 13de og 14de Septbr., var Roligheden saa temmelig vendt tilbage. Paa enkelte Steder blev der nok slaaet nogle Ruder ind, men der var ingen større Sammenstimlen af Folk. De Butiksejere paa Østergade, der havde været særlig Gjenstand for Tumulterne, mente nu, at de atter kunde aabne deres Butiker, der hidtil havde været lukkede. De agtede at gjøre det den 13de Septbr., men Politiet fandt det uklogt, da det var Frimandag, og det saaledes let igjen kunde komme til Optøjer. Det blev derfor paalagt de Vedkommende at opsætte Oplukningen til næste Dag, og ret karakteristisk med Hensyn til Tumulternes Motiver er det iøvrigt, at det navnlig paalagdes Raphael og Jacobsen ikke at udstille for glimrende Overdaadighedsvarer i deres Vinduer, da sligt meget sandsynligt atter vilde vække Forargelse og fornye Scenerne. Enkelte af de strengere Foranstaltninger til Ordenens Opretholdelse bleve nu ophævede, og det var ogsaa nødvendigt, at det ikke skete med dem alle,

thi der var ikke faa Tegn paa, at der arbejdedes paa en Gjentagelse af Tumulterne, og det saa meget mere, som der fra visse Sider viste sig en vis Bestræbelse for at give dem en politisk Karakter, idet der udbredtes Opfordringer til en Forandring af Forfatningen. Sligt fandt dog ikke nogen frodig Jordbund hos Befolkningen, Roligheden blev ikke afbrudt, og den 26de Septbr. udkom en kgl. Parolbefaling, ifølge hvilken de militære Patrouiller bleve inddragne.

Hermed var den første Akt af de for Kjøbenhavn saa uhæderlige tumultuariske Scener sluttet; men alligevel vedblev der at vise sig en vis Uro i Gemytterne, fremkaldt af de stadig udbredte Rygter, de til forskjellig Tid foretagne nye Arrestationer, samt de af Kommissionen fra Tid til anden afsagte Domme. Det blev fundet oprørende, at der var idømt Forbedringshus-, ja endog Rasphusstraf for Deltagelse i Tumulterne; der samtaledes derom paa offenlige Steder, atter bleve Opslagene truende, og saaledes nærmede man sig den 28de Oktober, Dronningens Fødselsdag, der denne Gang som altid skulde fejres ved Tappenstreg med Musik, som bestandig samlede en stor Masse Mennesker og derfor frembød en gunstig Anledning til en Gjentagelse af Tumulterne.

At noget saadant vilde ske, var Politiet allerede et Par Dage i Forvejen underrettet om, og skjønt det ofte nok forinden var blevet allarmeret uden Grund, havde Meldingerne denne Gang faaet en saa bestemt Karakter, at man troede at burde tage sine Forholdsregler. Kavalleriet fik Ordre til at rykke ud om Aftenen, og Politiet var med et saa betydeligt Mandskab, som det kunde raade over, paa Pladsen.

Ogsaa denne Gang skortede det paa Energi og paa den tilbørlige Samvirken af de fornødne Kræfter. Den egenlige Allarmplads for Tumultuanterne var ligesom ved tidligere Lejligheder Kongens Nytorv ved Tappenstregen. Tusinder af Mennesker flokkede sig her sammen og drog ned ad Østergade, hvor, mærkeligt nok, kun paa meget faa Steder Ruderne bleve slaaede ind. Det egenlige Maal syntes at være Meyer & Triers Handelshus ved Slotsholms Kanal. Hertil var der opfordret ved et Opslag, saalydende: „I Jøden Triers Gaard findes i Kjælderen Millioner rede Sølv, som tilhører Staten, men bliver efterhaanden transporteret til Udlandet. Satanen er i Wien for aldrig mere at vende tilbage; han ler nu over de dumme Danske, der blot truer, men ikke tør handle. Kongen med sine Ransmænd og Jøderne, trodser, foragter Folket — need! med de Skurke, og Landet er frelst."

Naar man ved, hvor agtet det af Hofraad Amsel David Meyer grundede Handelshus var ved sin Virksomhed og ved sin store Godgjørenhed, der ogsaa i fuldt Maal kom Kristne tilgode, fremtræder endnu mere det afskyelige i denne nederdrægtige Opfordring, der jo gik ud paa Plyndring og andre Voldsomheder. Her var det da ogsaa, at Massen flokkede sig og under Hurraraab begyndte at slaa Ruderne ind. En Vægter, som formanede til Rolighed, fik Prygl og maatte flygte, og tre Husarer, der som Piket vare opstillede i Nærheden, mente ikke at kunne udrette noget mod Massen og red derfor ganske rolig deres Vej. Aldrig viste den slette Ledelse sig i et mere grelt Lys end ved denne Lejlighed. Da 43 Ruder vare indslagne i Gaarden, indfandt der sig endelig noget Politi, som med Stokkeslag fordrev Massen og arresterede et Par af Deltagerne. Senere paa Aftenen blev der indslaget Ruder paa flere Steder i Raadhusstræde, Kompagnistræde, Hyskenstræde, paa store Kjøbmagergade, i Kronprindsensgade osv. Militæret ryddede nu Gaderne, og henimod Midnat var alt roligt.

Ved denne Lejlighed tildrog der sig en lille Begivenhed, som er ret karakteristisk for daværende Tilstande. Politidirektøren, som pligtmæssig havde givet Møde for i egen Person at lede Operationerne, blev paa Hjørnet af Kompagnistræde og Hyskenstræde overfaldet af en ubekjendt Person med Stokkeslag. En Vægter kom til, og Voldsmanden greb Flugten til Nytorv, forfulgt af Vægteren, som af Pøbelen afholdtes fra at gribe ham. Justitsraad Hvidberg var imidlertid tyet ned i en Kjælder, hvorefter tvende Vægtere, som det hedder i den i denne Anledning afgivne Rapport, fik Ordre til at geleide Politidirektøren, indtil en Politipatrouille tog ham under sin Varetægt og bragte ham i Sikkerhed. Man kan tænke sig, at denne lille Episode, der hurtig kom ud blandt Folk, blev meget omtalt, og vakte stor Morskab. I de raadende Kredse, hvor Politidirektørens Mangel paa Dygtighed mere og mere blev erkjendt, bidrog den ogsaa sikkert til at fremme det almindelige Ønske om et Personskifte i den Post, han vistnok aldrig burde have beklædt; men for at det ikke skulde blive altfor paafaldende, hengik der dog et Par Maaneder, inden han den 1. Januar 1820 pludselig blev afskediget i Naade og med Ventepenge, og hans Post overdraget til Assessor i Højesteret, Etatsraad Kjærulff.

Om den mellemliggende Tid er der med Hensyn til vort Æmne kun lidet at meddele. Men i Januar 1820 begyndte der

at gaa Rygter om, at Excesserne atter skulde tage deres Begyndelse, og den 28. Januar, Kongens Fødselsdag, blev nævnt som Tiden for Udbrudet. Atter fandtes Opslag med Opfordringer til Optøjer mod Jøderne, og paa Huse i forskjellige Gader fandtes med Rødkridt skrevet: „Frederik den Sjette, Jødernes Konge" o. desl. Man var imidlertid forberedt, og navnlig lagde Etatsraad Kjærulff ikke Hænderne i Skødet. Politistyrken blev for det Tilfælde, at Uordenerne skulde udbryde, inddelte i forskjellige Hobe, hver med sin Fører, og den blev tillige forøget med endel haandfaste Holmens Folk, der skulde iføres Politiuniformer og ligesom de øvrige forsynes med Bambusstokke, der i et Antal af 200 af en dertil afsendt Betjent i Stilhed vare blevne kjøbte i Hamborg. Husarpiketten paa Gl. Holm blev forstærket til 1 Løjtnant, 3 Korporaler og 24 Mand. I Hestgardens Kaserne ved Slotsholms Kanal og i Husarkasernen holdtes ligeledes temmelig stærke Kavalleripiketter færdige til Udrykning, naar det gjordes nødvendigt. Alt var saaledes parat til at give Tumultuanterne en varm Modtagelse.

Som forudset, samlede der sig den 28. Januar om Aftenen ved Tappenstregen paa Kongens Nytorv en stor Masse Mennesker, mest bestaaende af den laveste Pøbel og af Læredrenge, og begyndte med Hujen og Skraalen at trænge ned ad Østergade; men allerede her gjorde Politiets Stokke lyst i Mængden, og da der tillige kom Patrouiller fra forskjellige Sider, opløste det hele sig i en vild Flugt. Dog samlede man sig igjen paa flere Steder, og en Del tog Vejen til Slotsholms Kanal, hvor det atter skulde gaa ud over Meyer & Triers Ejendom. Herpaa var Politiet belavet, og den Modtagelse, Pøbelen her fik, var saa kraftig som kun mulig. Kavalleriet var rykket ud, men det var dog egenlig Politiets Bambusstokke, der gjorde mest Virkning. Hoben blev dreven over Stormbroen, og her kom den mellem en dobbelt Ild eller rettere mellem en dobbelt Hagl af Prygl. Nederlaget var fuldstændigt, og Kl. 10 kunde Kjærulff melde Justitsministeren, at alt nu var roligt.

Herved betoges der Tumultuanterne Lysten til yderligere Excesser. Vel skete der den 30. Januar om Aftenen, da de kgl. Herskaber overværede Fødselsdags-Forestillingen i det kgl. Theater, ved Bortkjørselen derfra atter et Forsøg paa at forstyrre Roligheden, men det blev øjeblikkelig kvalt i Fødselen paa den samme energiske Maade som den 28. Januar, og Freden i Hovedstaden blev ikke mere forstyrret.

Dette var den sidste Akt af det sørgelige Skuespil, som Kjøbenhavn i en længere Tid havde været Vidne til, og som sikkert vilde have været endt langt tidligere, dersom der i Spidsen for det executive Politi havde været en dygtig og energisk Mand, og dersom Befolkningen selv havde søgt at understøtte Autoriteterne i deres Bestræbelser i Stedet for at betragte Tumulterne med en vis Ligegyldighed, ja undertiden, som det fremgaar af de officielle Aktstykker, med Skadefryd. Man syntes at have været blind for, at naar Pøbelens Raseri først er sluppen løs og ikke standses i rette Tid, kan det tilsidst gaa ud over andre end dem, mod hvilke det først har været rettet, og at Optøjerne saaledes let kunde have antaget Dimensioner, der ikke lode sig beregne. Jeg har alt tidligere vist, hvorledes Stemningen var bleven forberedt og ophidset ved den saakaldte literære Jødefejde samt ved lignende Excesser i Tyskland, og vendte end Roligheden tilbage i Kjøbenhavn, var dermed ikke Antipathien mod Jøderne tilintetgjort, men gav sig til Kjende især i Selskabslivet. Det var først en senere Tids mere oplyste Anskuelser og mere tolerante Tendenser, i Forbindelse med Regeringens anerkjendelsesværdige Bestræbelser, forbeholdt at nedrive de Skranker, som Fordom, Avind og Fanatisme havde rejst mellem de Kristne og deres Medborgere af den mosaiske Tro.

Kjøbenhavnske Originaler.

Naar jeg i nærværende Skildringer fra det forsvundne Kjøbenhavn har forsøgt at fremføre det karakteristiske ved Stadens ydre Fysiognomi og ved Samfundslivet, bl. a. med det Formaal at vise Forskjellen mellem Før og Nu, maa jeg ikke forbigaa et Element, der gav Hovedstadslivet i ældre Tid et særegent karakteristisk Præg. Hermed menes det groteske, det, som traadte frem hos de saakaldte Originaler, der i min Ungdom færdedes i Gader og Stræder og paa offenlige Steder. Dette Element er nu ganske fortrængt af det saakaldte offenlige Liv, som skabtes ved Danmarks Indtræden i de frie Staters Række. Det traadte i Skyggen eller forsvandt ganske for den Bevægelse, som hint Liv vakte, for de Interesser, som det fremkaldte. Nu ere vi Politikere, nu ere vi Alvors-

mænd, nu have vi store Mænd og store Karakterer, men vi have ingen Originaler. Det kan være, at de maaske ere tilstede, men de kjendes ikke, de ere ikke i Folkemunde, de nyde ikke nogen Popularitet. Det modsatte var derimod Tilfældet med hine Originaler i ældre Tid, de udgjorde en fremtrædende Bestanddel af Folkelivet og horte saa at sige til dets offenlige Karakterer. Alle kjendte dem af Udseende eller i det mindste af Navn. Men deri ligger ogsaa Berettigelsen til at opfriske Erindringen om disse Figurer for de ældre og til at give de yngre en Forestilling om dem. Tillige haaber jeg at kunne forskaffe Læseren en fornøjelig Underholdning ved de karakteristiske og komiske Træk, hvorved de opnaaede en saa stor Popularitet i det kjobenhavnske Samfundsliv — en Popularitet, der næsten er større, om end af en hel anden Beskaffenhed, end den, som Nutidens offenlige Karakterer glæde sig ved.

Forovrigt turde det ikke være overflødigt at forudskikke, at Begrebet Originaler indbefatter ikke faa Afskygninger. I Hovedsagen er det saadanne, der ved særegen Levemaade, ved Klædedragt, ved Vaner o. s. v. skille sig fra alle andre og derfor tildrage sig en vis Opmærksomhed, men der er ogsaa mange andre, som kunne henføres under Kategorien. Der er f. Ex. dem, som paa en fremtrædende Maade gjøre sig bemærkede ved Extravagancer i forskjellige Retninger og med eller mod deres Vilje nærme sig Karrikaturen, saadanne, som ved morsomme Indfald eller ved groteske Pudsigheder blive bekjendte og komme i Folkemunde, og endelig saadanne, der ved forskjellige Manier, ved uskadelige fixe Ideer tildrage sig Folks Øjne. Alle disse Afskygninger have været repræsenterede i Hovedstaden, i det mindste i min Levetid, og saavidt min Hukommelse strækker til, vil jeg føre dem frem i det efterfolgende. Ingen af dem befinder sig mere blandt de levendes Tal, og naar jeg desuagtet i enkelte Tilfælde undgaar at nævne Navne, sker det af andre Hensyn end til dem selv; de havde vist ikke selv i levende Live meget imod at blive offenlig omtalte, da de jo næsten alle have bestræbt sig for at træde frem i Offenligheden.

I.

Da Garnisonen i 1848 og 1849 for den allerstørste Del havde forladt Kjøbenhavn for at deltage i Krigen om Slesvig, bleve Vagterne i Hovedstaden besatte med Borgervæbningen og Livjægerne. Paa Vagtstuerne fik Vagtmandskabet da ikke sjældent et Besøg, der ikke lidet bidrog til at fordrive den Kedsomhed, som var forbunden med dette Offer paa Fædrelandets Alter. Det var en gammel undersætsig Mand paa henved de Halvfjerds, med hvide Haar, røde, skjønt temmelig rynkede Kinder, smaa klare Øjne, hvoraf der straalede et vist godmodigt Skælmeri, en Næse, hvis rødlige Teint just ikke tydede paa streng Afholdenhed, og iøvrigt iført en gammel Slobrok samt, naar Føret tillod det, et Par gamle Morgensko. Især besøgte han Vesterports Vagt, thi han var Lem i det nærliggende Vartov, men trods denne underordnede Stilling overalt særdeles velkommen og navnlig hos Vagtmandskabet. Man flokkedes om ham, bød ham en Stol, et Glas Vin eller Punsch, og saa kom der Liv i den gamle. Han kom frem med en Guitar eller en Violin, som han havde skjult indenfor sin Slobrok, begyndte at klimpre eller spille derpaa med øvet Haand og sang med en trods hans Alder endnu meget velklingende Stemme lystige Viser, hvortil Vagtmandskabet istemte Omkvædet. Eller han fortalte morsomme Historier paa en meget pudsig Maade, og altid fremkaldte hans Nærværelse Lystighed og Gammen. Han blev feteret, ja stundom

baaren i Triumf, og man bad ham snart komme igen, hvilket han da heller ikke forsømte. Det var ligesom en sidste Opblussen af en Gemytlighed, som i mange Aar havde muntret visse Kredse i Kjøbenhavn, thi kort Tid efter, at Borgervæbningens Vagthold var ophørt, erfaredes det, at den gamle var hensovet ved en stille og rolig Død.

Den gamle Mand var Skomager Bramsen, tilvisse en Original, men en godmodig og meget afholdt Personlighed. Fra Ungdommen af i Besiddelse af et ikke almindeligt musikalsk Talent, lærte han sig selv at spille paa Violin og Guitar. Han sang smukt, kunde Alverdens Viser og var desuden en godmodig Spøgefugl, der gjerne deltog i enhver sømmelig Spøg; han forstod tillige ved sine pudsige Indfald og Historier at krydre Selskabeligheden. Om han just ikke var i Besiddelse af spillende Lune, havde han dog det gode Humør, der river med sig, det raske Svar, der rammer Sømmet paa Hovedet. Han var ret dygtig i sin Profession, blev tidlig Mester og holdt Svende, men hans Hang gik i en anden Retning, og den gyldne Jordbund, som Arbejdet jo skal afgive, lod han i Reglen ligge brak. Naar han havde faaet fat i sin kjære Violin, kunde han ikke let slippe den; Melodier, som han havde hørt i Theatret — thi han var, saavidt hans Pung tillod det, en flittig Theatergænger — bragte han hjem med sig, fik dem efter nogle Forsøg frem paa Instrumentet, og snart satte han selv Ord dertil, naar han ikke kunde faa fat paa Texten. Thi han var ogsaa Digter. Der gives endnu Sange, som Bramsen skal være Forfatter af; i det mindste tillægges der ham til Exempel følgende:

„I vores Land der er saa godt at være,
Man hænges ej for bare Bagatel,
Man kan sig meget godt for Hede nære,
Man sulter heller ej ihjel;
Man drikker ikke altid Vand
Og har dog ganske god Forstand.

Her er man ikke evig barske Jætter,
Man bliver tvertimod af Elskov hed;
Her har man smukke Blonder og Brunetter,
Saavel som øvrig Christenhed.
Man sukker, knæler for en Skjøn,
Og hendes „Ja“ er Elskovs Løn.

Her gaar man uden Lejde af Banditter
Og konserverer dog sit Liv for Stik,
Og ingen hellig Kommission udfritter,

Hvad Vej til Salighed man gik;
Nej, her man ugenert kan bo;
Man destilleres ej for Tro.

Her har vi Guld i Naboriget Norge
Og Sølv og Jern og underjords Metal,
Og vi har brave Kjøbmænd, som os borge,
Om Lykken gjør sig altfor gal;
Og Skræddere sy tusind Sting
Paa Puf! — aa hvilken herlig Ting!

Her har vi Dands, Musik og mange Løjer,
Og Fjendskab er en evig Skam;
Den Sømand rask den fjerne Bølge pløjer
Og henter Vin og indisk Kram.
Vort Land gi'er dejlig Rug til Brød,
Vi faa den ordentligste Død."

Denne og andre lignende Sange, der skyldes Bramsen, vidne i det mindste om et vist Greb paa populær Visedigtning, hvortil der desuden kom en Evne til at omdigte Sange af alvorligt Indhold paa en lystig Maade. Han skal saaledes være Forfatter af den bekjendte Parodi paa Sangen „Hver Glædens Ven", som endnu mange ville erindre:

„Glæden er lig en Tømmersvend,
Som paa et Værtshus man finder,
Og som, idet han farer hen,
Drikker en Snaps og forsvinder."

Alle disse Egenskaber i Forbindelse med den Omstændighed, at man aldrig behøvede at bede ham om at synge og spille, bevirkede, at han i større eller mindre Kredse af sine Standsfæller var særdeles velkommen, hvor han da ogsaa, især naar den rygende Bolle kom paa Bordet, var ret i sit Es. Han var altid Midtpunktet for Lystigheden, og i hans Forsøg paa at vedligeholde den var der ikke Spor af Prætension. Han var tillige, som tidligere omtalt, fuld af morsomme Indfald og Historier. Et Par af disse kunne maaske interessere Læserne. En Bekjendt kom en Dag til ham og bestilte et Par Støvler. „Hvorledes skal de være?" spurgte Bramsen. „Til at ride med," var Svaret. Manden fik Støvlerne. Nogle Dage efter kom han farende ind til Bramsen, der sad med sin Syl i Haanden. „Hvad er det for Støvler, Du har givet mig?" raabte han. — „Er der noget galt med Støvlerne?" spurgte Bramsen ganske troskyldig. — „Om der er? Jeg har gaaet

med dem en Dag, og de er gaaet op paa alle Led. Saalen har jo kun været klistret." — „Har Du gaaet med dem?" svarede Bramsen. „Er Du tosset? Du vilde jo kun bruge dem til at ride med. Nej, til at gaa med er Støvlerne ikke indrettede. Jeg har holdt mig til dine Ord, og Du har intet at klage over." — En Aften, da han fra et godt Kompagni blev fulgt hjem af et Par Venner, faldt det ham pludselig ind at gjø som en Hund — en Evne, han forbandt med alle sine andre Egenskaber. Dette hidlokkede en Politibetjent, som forbød ham disse Stemmeøvelser; men Bramsen mente, at han havde fuldstændig Ret dertil. Han forklarede nemlig, at han havde ejet en dejlig Pudelhund, til hvilken han nylig havde løst et Polititeg til 2 Rdl. Men strax efter var Dyret kreperet, og det var dog den mindste Fornøjelse, han kunde have, at gjø de 2 Rd. af. En anden af hans Historier var følgende: En Slægtning af ham paa mødrene Side, der var Landmand, skulde en Dag kjøre Byfogden i Skjelskør i Embedsforretninger ud paa Landet. I Følelsen af sin Værdighed spurgte Byfogden den gamle Bonde, om han vidste, hvem han havde den Ære at kjøre for. „Nej," svarede han, „men Fogden sagde, at det var Byfogden i Skjelskør, jeg skulde kjøre for." „Det er det ogsaa, men hvad mere er, det er hele Byen Skjelskør, Du kjører." „I se nej, vil man se!" sagde den gamle og holdt stille. „Hvad skal det betyde?" raabte Byfogden, „hvorfor kjører Du ikke?" „Intet Kristenmenneske kan forlange, at mine Bæster skal trække en hel By," svarede Bonden. „Tosse!" sagde Byfogden leende, „det er ikke Husene, Du kjører, men hele Byens Visdom, forenet i min Person." „Ja saa," svarede den gamle, „afsted med Jer, Bæster! det Læs skal I ikke være bange for."

Bramsen var af god Familie, men skjønt han paa ingen Maade gjorde sig uværdig til at omgaas den, blev han dog holdt i en passende Afstand, som han heller ikke følte sig oplagt til at formindske, da han hadede fint Kompagni som Pesten. Af det smukke Kjøn var han just ingen Hader, men at lade sig smede i Hymens Lænker faldt ham ikke ind; han frygtede for, at det skulde gaa ham som Fuglene, der mistede Humøret og Sangen, naar de blive parrede, og naar dette Thema engang imellem blev bragt paa Bane, beraabte han sig som advarende Exempel paa en Ven, som, da han var forlovet, pralede af, at hans Kjæreste var en ren Nattergal, men da han var bleven gift med hende, fik at vide, at hun virkelig forstod at slaa.

I næsten en Menneskealder hørte Skomager Bramsen til de kjøbenhavnske offenlige Personligheder, og hans Navn var i alles Munde. Da han var bleven affældig og højt tilaars, kjøbte hans Familie ham en Seng i Vartov, men at han ikke ganske har kunnet opgive sine gamle Vaner og Tilbøjeligheder, er ovenfor omtalt. Endnu skal jeg anføre, at mit Bekjendtskab til Bramsen skriver sig fra min tidlige Barndom. Han boede i et Hus, hvis Gaardvinduer vendte ud til det, hvor mine Forældre boede. I det samme Hus var der en Skole, paa hvis Drenge hans Spil og Sang udøvede en saa stor Tiltrækningskraft, hvorpaa vel ogsaa Bramsen lagde an, at Skolelæreren saa sig nødsaget til at henvende sig til Politiet for gjennem dette at formaa Bramsen til ikke at forstyrre hans pædagogiske Bestræbelser. Følgen var nok, saavidt jeg erindrer, den, at Troubadouren fandt sig foranlediget til at fortrække.

II.

Medens Skomager Bramsen paa en vis Maade kunde betragtes som en kjøbenhavnsk Repræsentant for den leende Filosof Democrits Skole, var der en samtidig, der med Føje kunde betegnes som en kjøbenhavnsk Diogenes, og det er ikke usandsynligt, at hvis Politi, Klima og Hovedstadens mere raffinerede Sæder ikke havde umuliggjort Bopæl i en Tønde, saa vilde denne Mand næppe have betænkt sig paa at vælge en saadan til Opholdssted. Denne Filosof — thi han var i visse Maader en saadan — saa man Vinter og Sommer gaa paa Kjøbenhavns Gader i en lang graa Vadmelsfrakke, hvide Lærredsbenklæder, der i Frostvejr, men ogsaa kun da, ombyttedes med et Par blaa Vadmels, en grov, ikke ganske hvid Skjorte, gjennem hvilken det aabne Bryst viste sig, intet Halstørklæde, et Par saakaldte Kommissko og hvide Strømper af grovt Uldgarn. Det var i Grunden en imponerende Skikkelse, høj og muskuløs; hans vejrslagne Ansigt med skarpe Kanter og en stor, fremstaaende Næse manglede ikke et vist ædelt Udtryk; af hans store graa Øjne lyste en Forstand, som undertiden, naar han blev varm under en Samtale, kunde slaa over i Extase, og hans kort afskaarne mørke Haar, graasprængt hist og her, og hvis filtrede Tilstand røbede ringe Bekjendtskab med Kammen, fuldendte en Figur, der vidnede om fysisk Kraft. Indenfor Frakken havde han et Papbind med løse Blade, som han solgte omkring i Husene for 2 Sk. De bar Titel af „Gammelt

og Nyt, og derfor gik han ogsaa under Navnet „Gammelt og Nyt".

Men hans rette Navn var ogsaa vel bekjendt, thi der var næppe noget Barn, som ikke kjendte eller i det mindste ikke havde hørt om Jens Peter Tønder, Kandidat og forhen literær Telegraf-Bestyrer. Jens Peter Tønder var født den 19de Februar 1773 og hørte til en af Landets mest agtede Familier. Han nedstammede i lige Led fra den i Tordenskjolds Tid bekjendte Admiral Tønder, der i Svenskekrigen to Gange fik sit Ben sønderskudt, og hans Fader var ligeledes Admiral og en af Holmens Chefer. Trods denne betydelige Stilling vare den sidstnævntes Kaar dog smaa, da han havde en meget stor Flok Børn at forsørge, og Jens Peter maatte i sin Barndom, som han selv fortæller, bære paa Fattigdoms-Korset. Han blev sat til Studering og kom i Huset hos en nær Slægtning, Fr. Sneedorff, Professor i Historie ved Kjøbenhavns Universitet; her nød han en omhyggelig Undervisning, studerede Theologi og tog sine Examina med bedste Karakter. Han maatte derefter ernære sig ved Informationer i Fransk og Latin, hvori han besad en ikke ringe Færdighed, men hans underlige Væsen og temmelig butte Manerer vare ham ikke lidet til Hinder og bevirkede tillige, at hans Familie, der talte meget bemidlede Folk, slog Haanden af ham. Han savnede stundom det nødvendigste, og da han var for ærekjær eller ogsaa for stridig til at bede sine paarørende om Bistand, drev Nøden ham til i en ung Alder at tage Hyre som simpel Matros, i hvilken Egenskab han gjorde to lange Sørejser, den ene til Nordamerika, den anden til Kina og Ostindien. Derfra hidrørte vel det sømandsagtige, der var i hans Væsen. Ved sin Tilbagekomst til Fædrelandet blev han under Krigen med England ansat ved den optiske Telegraf, men snart afskediget. Senere tog han igjen fat paa sine Informationer og prædikede tillige af og til i Hovedstadens Kirker, men det lader ikke til, at han gjorde synderlig Lykke med de Anskuelser, han udviklede paa Prædikestolen, thi da han søgte om et Præstekald, blev det ham nægtet.

Nu begyndte han den Levemaade, der stemplede ham som en Særling og bevirkede, at han blev Gjenstand for almindelig Opmærksomhed. Det fortælles almindelig, at et Hjerteanliggende var den nærmeste Anledning dertil; Tønder var nemlig bleven forelsket i en ung Pige, der tjente i hans Forældres Hus. Trods Bønner og Taarer vilde de ikke give deres Minde til Forbindelsen, og fortvivlet derover og vel ogsaa for at

hævne sig lod han sig leje som Reservevægter og gav sig flere Nætter i Rad til at raabe i den Gade, hvor Forældrene boede. Om denne Fortælling imidlertid er mere end det Stænk af Romantik, som Folkedigtningen gjerne henkaster i populære Personers Liv, skal jeg ikke kunne sige, men saa meget er vist, at naar man spurgte Tønder om denne Sag, iagttog han, der ellers var temmelig snaksom og veltalende, enten en bestemt Tavshed eller afviste Spørgsmaalet med et Par korte Ord. Men hvorledes det end forholder sig hermed, begyndte han nu sit Liv som Eneboer. Han lejede sig et Tagkammer, saa vidt jeg erindrer, i store Brøndstræde, og her udgav han Bladet „Gammelt og Nyt", som han i det her beskrevne Kostume solgte fra Dør til Dør. Det udkom ikke til bestemte Tider, men naar Oplaget var udsolgt, lod han trykke et nyt af det samme og solgte det, saa længe han kunde finde Kjøbere. Saa skrev han et nyt. Indholdet var dels i Prosa, dels i bunden Stil og næsten altid af moralsk Tendens, enten Fortællinger, Fabler eller Betragtninger over Livet og dets Forhold. Hans Anskuelser gik fuldstændig i Retning af det demokratiske. Han siger: „Jeg har havt i min nærmeste Familie tre Admiraler, en Geheimeraad, syv Kammerherrer, der have galt husholdet, medens de levede, og efter deres Død efterladt mig i Fattigdom og Elendighed. Jeg vilde derimod ønske, at jeg havde havt i min Familie nogle Agerdyrkere, Skorstensfejere, Smede og andre af den simple Klasse, naar de kun havde ført en fornuftig Husholdning, medens de levede, og efter deres Død efterladt mig det, jeg behøvede til en anstændig Levemaade." Det sidste var det, der især nagede ham, og som han ogsaa ved alle Lejligheder fremhævede.

Han havde følgende Leveregler, hvilke han tillige i sine Skrifter indskærpede andre: „1) Aldrig at spille, hverken i Tallotteriet eller noget andet Slags Spil; 2) aldrig at drikke Vin, Brændevin, Likører, Øl, Kaffe, The, ikke andet end koldt Vand; 3) at leve bestandig i den ugifte Stand; 4) ikke at dyrke Gud paa en vrang og urigtig Maade ved tomme og unyttige Ceremonier, men i Gjerningen paa en rigtig og værdig Maade; 5) at høre med den største Ligegyldighed, ja med Foragt Daarens og den ukyndiges og alle vrange og urigtige Domme, men derimod aleneste at agte højt den indsigtsfulde, redelige og upartiske Dom; 6) at finde det bedste Selskab i Ensomhed ved gode Skrifters Læsning, ved at smage Naturens sande Glæder, hvilke ligesom de ædleste Dyder staa aabne for enhver; 7) aldrig at blænde Øjnene med en falsk Glands, aldrig at

ville anses, men være virkelig, endog uformærket, i Gjerningen fortjent; 8) ikke at lade sig henrive af en falsk Indbildning, men i alle Ting bestræbe sig for at blive ved roligt Overlæg; 9) at gaa tidlig til Sengs, men staa tidlig op; 10) at have Haaret tæt afklippet ved Hovedet; 11) aldrig at ryge, snuse eller skraa Tobak; 12) bestandig at være i frisk Luft, ja endog ofte om Natten at sove for aabent Vindue."

Man vil se, at disse Leveregler i et kort Begreb ikke blot indbefattede Besvarelsen af vigtige filosofiske og religiøse Spørgsmaal, skjønt rigtignok paa en temmelig dunkel og ikke udtømmende Maade, men at de ogsaa opstillede sociale Principer og slog diætetiske Regler fast. De afgav de Themaer, som han i Prosa og Vers behandlede i „Gammelt og Nyt", og som han ogsaa udførlig drøftede i de Samtaler, han gjerne førte med dem, der afkjøbte ham Bladet. Man kan let tænke sig, at den af ham opstillede Regel, at leve i ugift Stand, fortrinsvis kom paa Bane i disse Samtaler. Han udfoldede derved en ikke ringe logisk Styrke, og naar man søgte at slaa ham af Marken med den *ratio sufficiens*, at hvis alle tænkte som han, vilde jo Verden gaa til Grunde af Mangel paa Mennesker, var han strax rede med det Svar, at Vorherre i saa Fald nok vilde finde Midler til at vedligeholde Menneskeslægten; dette skulde vi andre ikke bekymre os om.

Tønder var ikke uden Forfængelighed. Foruden at han, som anført, lagde an paa at være forskjellig fra alle andre Mennesker, gjorde han sig tillige til af sin Evne til at skrive Vers. Han fortæller i den Anledning et Sammentræf, som han havde med en Professor fra Lunds Akademi. „Denne Mand havde anset mine Sange og Fortællinger i saa høj Grad sin Opmærksomhed værdige, at han endog havde lært adskillige af dem udenad. Efter at han havde talt med mig i det latinske Sprog om adskillige videnskabelige Sager, spurgte han mig ad, om jeg selv havde forfattet Sangene. Derom, svarede jeg, kan De meget let blive overbevist, thi naar jeg ikke selv havde forfattet dem, vilde det gaa mig paa samme Maade, som om en havde udgivet i Trykken et vidtløftigt mathematisk Værk, hvor de vanskeligste Opgaver vare udviklede, og man gav samme Person Tavle og Griffel i Haanden, han da ikke kunde besvare mathematiske Spørgsmaal paa Stedet, saae man, at han ikke var selve Manden." Professoren spurgte nu Tønder, om han kunde gjøre Vers paa Stedet og paa opgivne Rim. Ja, det kunde han, men kun paa det Vilkaar, at Professoren betalte ham derfor, thi han levede af sit Arbejde,

Rimene bleve opgivne, Tønder skrev Versene, Professoren roste dem, og Tønder fik den betingede Betaling.

Heri røber sig et fremtrædende Træk i Tønders Karakter. Han var vistnok i Begyndelsen nødtvungen sparsommelig, men senere, da han ikke mere behøvede at være det, idet der, foruden at han havde sparet sig en ret anselig Sum sammen, var tilfaldet ham en lille Arv, blev han en fuldstændig Gnier. Uagtet han paa ingen Maade kastede Vrag paa et godt Maaltid Mad, naar det i fremmede Huse blev budt ham, levede han selv saa kummerligt, som det vel kan tænkes. Kun sjældent nød han varm Mad, for sit Logis betalte han nogle Mark om Ugen, og deraf kan sluttes, hvorledes det var. Hans Bohave bestod af en slet Seng, et gammelt Chatol, et daarligt Fyrretræs Bord og et Par ormstukne Stole, samt nogle Bøger i en Reol; men i en Kiste under Sengen og i et Skab i Væggen havde han sit Liggendefæ, en stor Del Obligationer og ikke faa kontante Penge, Guld og Medailler, som han efterhaanden havde tilkjøbt sig. Ingen opvartede ham, han gjorde selv rent og fejede, og man kunde hver Morgen se ham hente Vand i en Krukke fra Gadeposten.

Som alle, der drive Karrighedens Last næsten til Vanvid, paastod han naturligvis, at han var en meget fattig Mand, der næppe havde til det nødvendigste. Han betroede sig derfor ikke til nogen som helst, og da han saaledes selv var nødsaget til at foretage sine Pengeomsætninger, kjøbe Obligationer, hæve sine Renter o. desl., skete det altid under det Foregivende, at han havde det at besørge for en Slægtning. Men trods sin Pengegriskhed tog han aldrig mod Almisse. Gav man ham for hans Blad 3 Sk. i Stedet for 2 Sk. og mente, at han kunde beholde Skillingen, saa tog han ikke imod den, og naar man endelig ikke vilde have den tilbage, bød han endnu et Blad som Vederlag. Fandt man nu, at man havde nok af det ene, at man dog næppe behøvede at læse det to Gange, saa mente han, at det kunde man meget godt; man kunde læse det saalænge, til man kunde det udenad, thi det indeholdt Lærdomme, der vare „en lysende Fakkel paa Jordlivets Vandring til Livet hinsides."

Trods alle hans Bestræbelser for at gaa og gjælde for en fattig Mand, var det dog almindelig bekjendt, at han ejede en forholdsvis anselig Kapital, og dette blev hans Ulykke. Med sin robuste, ved streng Afholdenhed og et yderst maadeholdent Levnet hærdede Konstitution kunde han trods sin stærkt fremrykkede Alder vistnok have levet meget længe, hvis ikke hans

Livstraad var bleven overskaaren af Morderhaand. Denne Begivenhed er temmelig bekjendt, men jeg anser det dog ikke for overflødigt som Slutning paa nærværende Skitse at opfriske den i dens Hovedtræk.

Morderen var Petri Claudi Ferdinand Worm, Søn af en Kjøbmand i Nyborg og kun 22 Aar gammel. I sin Barndom og sin Skoletid havde han udmærket sig ved god Opførsel og Flid, men uheldig Omgang gjorde ham senere hen til Lediggænger og førte ham i kort Tid til Afgrunden. Siden Begyndelsen af Septbr. 1835 havde han opholdt sig i Kjøbenhavn, hvor han ikke kunde opnaa nogen Ansættelse eller Fortjeneste. Flere Gange havde han havt i Sinde at tage sig selv af Dage ved Opium, men han manglede Mod dertil og haabede tillige, at hans Stilling skulde blive bedre. Da alt slog fejl, lod han sig i April 1836 ansætte som Underofficer ved et herværende Regiment, men denne Stilling opgav han igjen efter en Maaneds Forløb, som han forklarede, af Hensyn til sin Familie. Nu tilbragte han atter et Par Maaneder uden noget fast Erhverv, indtil han fattede den Idé at bemægtige sig Tønders Penge, hvorom han havde hørt saa meget. Da han vidste, at Tønder befattede sig med at informere i Fransk, tog han dette som Paaskud til at komme i Berøring med ham. Han indfandt sig hos Tønder i hans Bolig, som dengang var i Nyhavn, og begjærede hans Vejledning i Fransk, som ogsaa Tønder erklærede sig villig til at give ham for en Mark for Timen med Forudbetaling for 3 Timer. Denne Sum skaffede Worm tilveje ved at sælge en Skjorte. Som det lader til, var det ikke strax hans Agt at aflive Tønder, men kun bedøve ham ved et Sovemiddel og da tage hans Penge. Den 28de Juli medbragte han to Butterdejgskager, hvoraf den ene var bestrøet med Opium i et fint Lag. Disse bød han Tønder, som ogsaa spiste dem med stor Graadighed, uden at der viste sig nogen Virkning. Et Par Dage efter begav han sig igjen til Tønder med det Forsæt at kvæle ham, hvis et nyt Forsøg med Opium ikke skulde lykkes. Tønder, der havde fundet Afsmag ved de spiste Kager, vilde denne Gang ikke nyde den, som Worm atter havde med til ham. Worm tog da et paa Bordet liggende grovt Sejlgarn, og da Tønder, der sad paa en Stol, under Samtalens Løb drejede sig om for at spytte, rejste Worm sig, slog Sejlgarnet om hans Hals, trak ham ned paa Gulvet og kvalte ham. Efter at Forbrydelsen var fuldbyrdet, udtog han af Tønders Brystlomme Nøglerne til hans Gjemmer og satte sig i Besiddelse af en Del Obligationer, omtrent til et Beløb af 12,000 Rdl., en

stor Mængde Guld- og Sølvpenge, Medailler og en Pose med Specier. Tillige søgte han at sikre sig mod Opdagelse ved at ordne alt i Stuen og ved at lægge en Hængelaas for Døren.

Der hengik ogsaa nogle Dage, inden Misgjerningen blev opdaget ved den Stank, der udbredte sig fra den myrdedes Kammer. Worm havde imidlertid opholdt sig her i Staden; han betoges først af Samvittighedsnag, men denne Følelse veg snart for hans Letsindighed og Glimresyge; han kjøbte smukke Klæder, betalte en Del Smaagjæld og sendte til sin Familie en Sum Penge, hvilke han foregav at have faaet af en ung Dame, til hvem han stod i Forhold. Men det Brev, hvori disse Penge vare indeslutte-de, førte til hans Fordærvelse; det blev nemlig lukket op paa Posthuset, for at Summen kunde bekræftes; man saa her Afsenderens Navn, og Mistanken for Mordet paa Tønder faldt paa Worm. Han var imidlertid rejst til Lübeck for at gaa til England; men inden dette skete, blev han anholdt og ført tilbage til Kjøbenhavn.

Efter langvarige Forhør gik han omsider til Bekjendelse, og af Hof- og Stadsretten og Højesteret blev han dømt fra Livet.

Hans Defension for Hof- og Stadsretten var bleven ført paa en meget skarpsindig Maade af Prokurator F. M. Lange, og Fængselspræsten, daværende residerende Kapellan ved Frelsers Kirke paa Christianshavn, Pastor H. C. Visby, havde med Iver taget sig af hans sjælelige Frelse; men den Interesse, Worm havde forstaaet at vække hos dem begge ved sine angrende Tilstaaelser, ved sentimentale Udtalelser og Breve, ved sværmeriske Digte o. s. v., førte dem altfor vidt i deres Medfølelse. De lode hans Breve og Digte trykke og ledsagede dem

med Kommentarer og Bemærkninger, der vare beregnede paa at vække almindelig Sympathi og ikke lidet bidrog til at forvirre Begreberne. Det var saaledes ikke langtfra, at denne usle Morder var i den almindelige Bevidsthed bleven ophøjet til en folkelig Helt, til en Martyr, der kun havde givet efter for et ondt Øjebliks Indskydelse. Men herved gjorde Pressen dog sin Pligt, og navnlig protesterede „Kjøbenhavnsposten" mod det forargelige Lefleri, der dreves med en fejg Forbryder, og de fra flere Sider gjorte Forsøg hos Frederik den Sjette paa at faa Straffen forandret til livsvarigt Fængsel strandede. Worm blev henrettet den 20de November 1838 tidlig paa Morgenstunden. Tusinder af Mennesker vare strømmede ud til Amager, thi mange følte Lyst til at se den blive befordret over i Evigheden, der ikke blot, som det hedder i Visen, „myrede Tønder", men ogsaa havde skrevet saa mange rørende Breve og dejlige Vers.

En Læser af første Udgave af nærværende Bog har velvillig tilstillet mig et haandskrevet Digt, som Worm skrev Dagen før hans Henrettelse, og som han „til Erindring" sendte *Cand. jur.* J. H. Damme (senere Assistent i Kongens Fogeds Kontor), der som Politiembedsmand havde det Hverv at oplæse Dommen ved hans Henrettelse. Dette Digt, der kan betragtes som et Bidrag til den fysiologiske Gaade, Worm i flere Henseender frembød, lød saaledes:

Motto:

Som Skygger tager vore Ønsker til,
Idet at Livets Soel sin Nedgang vil.
Pope.

Fjernt fra Hovedstadens Støi og Vrimmel,
Indenfor de Dødes Haugemuur
Aabner sig en lille jordisk Himmel
I dit Skjød, o hellige Natur.
Taarepilen over Rosen dukker
Sørgende sin grønne Krone ned,
Sommervinden gjennem Lunden sukker,
Hvisker sagte om de Dødes Fred.

Urner, Kors og Marmor Sarkofager,
Sødt grupert imellem Løvet staaer,
Hist i Busken Nattergalen klager,
Eller Droslen sine Triller slaaer.
Maanens Sølverstraaler blidt omflyder
Blomster-Templet med et helligt Skjær;
Smerteblandet Fryd du mig indgyder,
Skjønne Helligdom du er mig kjær.

Ak! saa mangen herlig Aften vandret
Jeg i dine Gange op og ned;
Snart vi har os begge to forandret:
Jeg skal døe — det skal du ogsaa med.
Dine Blomsters Pragt og Træers Blade
Visner og forsvinder meer og meer;
Dine Venner ere endnu glade,
Naar de hist og her en Asters seer.

Ogsaa de forsvinder, Vintren kommer,
Med sit hvide Sløer den dækker Alt;
Før det falder, skuer jeg en Sommer
Heelt af eviggrønne Skygger svalt.
Ingen Kors imellem Løvet kneiser,
Ingen Lidelses og Døds Symboel,
Kuns paa Jorden Golgatha sig reiser,
Hisset lyser Salighedens Soel.

Ingen Vinter nærmer sig min Himmel,
Ingen Blomster falmer for mig der,
Ogsaa der jeg seer en Stjernevrimmel,
Men den funkler skjønnere end her.
Harpetoner runger gjennem Lunden,
Glade Aander kalder Broder mig,
Hver en Angst og Sorg er der forsvunden,
Der jeg vil mig fryde inderlig.

Førend Lynet rammer mig, som knuser
Dødens Laas for denne Herlighed,
Tanken om din Skjønhed mig beruser,
Plet af Jord, hvor eene der er Fred.
Sang og Klang og mangen bitter Taare
Følger Støvets Sønner til dit Skjød.
Dine Porte lukkes for min Baare,
Dog ved den saa bitre Taare flød.

Moder Taare fra det knuste Hierte
Flyder ved sin tabte Yndlings Liig;
Kan en Moders Taare, hendes Smerte:
Verden! kan det ei forsone dig.
Vil du nægte mine Been sin Hvile
Paa det Sted, der var mig o! saa kjær,
Skal paa Graven aldrig Blomster smile;
Verden! med mit Støv forsonet vær.

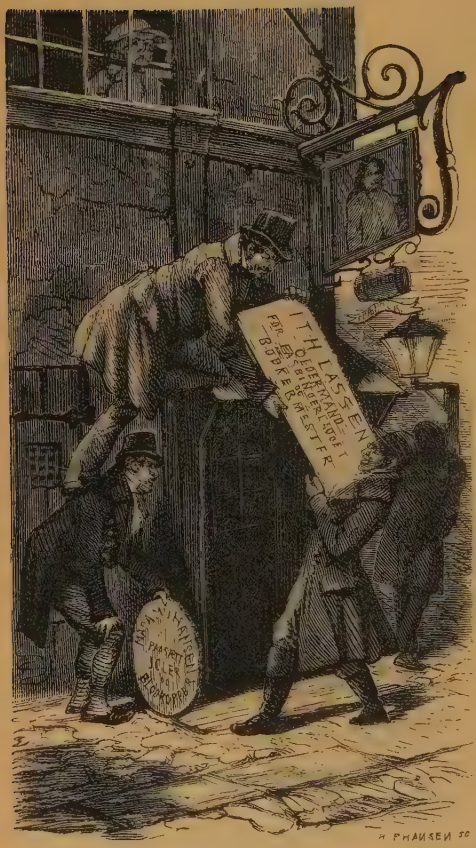

III.

Hostrups „Intrigerne“ udvexle Præsten og Krigsraaden deres Ungdomserindringer og tale blandt andet om Mads, der drev alskens Spilopper og Kommers:

„Ja, Mads han var en fortræffelig Mand
Til Løier og til Sjov,
Han flyttede Skilter og raabte Brand
Om Natten, mens Vægterne sov —

Dette at flytte Skilter og vel ogsaa at raabe Brand, naar Vægterne sov, var en Yndlingsforlystelse for de kjøbenhavnske Kommersbrødre i en tidligere Tid, og især var der en Mand, som, uagtet han ikke mere befandt sig i den saakaldte Labansalder, ja endog fuldstændig havde traadt sine Børnesko, drev det overordentlig vidt i Streger af denne og lignende Art. Vi ville kalde ham K., og naar det bemærkes, at han haltede paa den ene Fod, ville mange sikkert vide, hvem der sigtes til. Da han var af god Familie og ikke ilde begavet, havde han været ansat som Embedsmand i Vestindien, men fik efter nogle Aars Forløb Afsked, og da han kom her til Kjøbenhavn, privatiserede han vel, men spillede dog en

offenlig Rolle, idet han ved sin Virksomhed gjorde sig værdig til at være Formand for alle Kjøbenhavns Kommersbrødre, som da ogsaa samlede sig om ham og saa op til ham med stor Ærbødighed. Han var en velset Gjæst paa offenlige Steder, thi han havde ikke blot en anselig Hale med sig, men der indfandt sig paa de Steder, han søgte, mange alene for at høre hans Indfald og Fortællinger om Meriter, der just ikke altid vare af den delikateste Natur. Han var en Art moderne Falstaff. Drikkebroder i dette Ords egenlige Forstand var han paa ingen Maade, men han yndede et godt Glas Vin, og dette var hans Beundrere og Tilhørere ogsaa meget villige til at række ham, naar han blot ønskede det. Han var en stor Fjende af Vægtere og Politi, med hvem han laa i en stadig Krig, og da den offenlige Ordens Haandhævere i Reglen i denne aabenbare Fejde trak det korteste Straa, nærede de i den Grad Respekt for ham, at de endog undgik ham og nødig, selv naar hans Optræden var af den groveste Natur, vilde anholde ham, men helst lod ham løbe. Herom har man følgende Historie:

K. havde væddet med et Par Bekjendte om, at han ikke kunde blive arresteret, selv om han begik nok saa store Galskaber. Til Udførelsen af dette Væddemaal løb han en Aften i Gothersgade som af Vanvare den derværende Vægter omkuld, og Følgen var, at han og en god Ven, der var med som Vidne, bleve af Vægterne, der ilede til ved deres Kammerats Stød i Piben, bragte hen til daværende Politimester, Justitsraad Hvidbergs Bopæl. Her sattes de under Bevogtning i Kjælderstuen, medens en Betjent underrettede Politimesteren om, at K. og en anden Herre vare blevne anholdte. Hvidberg, der netop havde klædt sig paa for at gaa i Klubben og desuden havde faaet nok af K.s Streger til at ville indlade sig videre med ham, befalede, at de anholdte skulde løslades, da Affæren ingen Betydning havde. Triumferende drog K. nu sin Vej, men han mente dog, at der maatte endnu en Prøve til, for at det yderligere kunde konstateres, hvor vanskeligt det var at blive arresteret i den gode Stad Kjøbenhavn.

Efter at have flyttet nogle Skilte, ringet paa Gadeklokker, sunget og pebet, uden at det aarvaagne Politi var bragt i Bevægelse, begav Vennerne sig endelig hen i den saakaldte Æbleskiveklub i en lav Stue i Pilestræde. Det første, de gjorde, var at løfte Gadedøren af og sætte den saaledes, at den maatte falde ved det letteste Stød. Derpaa gik de ind i Klubben. Denne

holdtes af et Par gamle Damer, hvoraf den ene paa Grund af den Fjerbusk, der smykkede hendes Kappe, blev kaldet „Kanehesten". Hun kjendte K., og da hun saa ham træde ind, fik hun mørke Anelser. Disse gik snart i Opfyldelse. En ældre Mand sad i et Hjørne af Værelset og fornøjede sig med en Portion Æblegrød med Faaremælk. K. gik hen til ham, spurgte ham meget høflig, hvad det var, han forlystede sine Spiseorganer med, og da han havde faaet det korte Svar: „Æblegrød med Faaremælk", anbragte han sine Fingre i Mælken for at smage derpaa og sagde: „Jo ganske rigtig, det er Faaremælk, men denne Mælk passer ogsaa ganske fortræffelig til Deres Hoved, min ærede Herre!" Herover blev den tiltalte, som man jo let kan tænke sig, meget vred. Der opstod en Strid, hvori da ogsaa Damen med Fjerbusken blandede sig, idet hun fandt det uforskammet, at hendes Gjæster bleve fornærmede, og da K. replicerede paa en Maade, der var krænkende for den gamle Dames Værdighed, og især da hun blev betitlet som „Kanehoppe", stormede hun ud for at skaffe fat paa Vægteren og faldt, saa lang hun var, med den løsstaaende Dør. Men hurtig kom hun op og forlangte af Vægteren, der kom til ved Støjen, at han skulde arrestere Roligheds forstyrrerne. Dette stred mod hans Instrux; det var ham forment at gaa ind i Husene; skulde nogen arresteres, maatte det ske paa Gaden. Denne Samtale hørte K. og hans Følgesvend, og de tilbød nu ganske rolig at lade sig arrestere ude paa Gaden.

Saaledes bleve de atter førte til „Bopælen". Her var Justitsraad Hvidberg kommen hjem fra Klubben og skulde lige til at gaa til Sengs. Da Meldingen kom, at K. og den anden vare blevne anholdte for Optøjer, udbrød han: „Aa, lad dem gaa Pokker i Vold! Sig til K., at han skal komme op til mig i Morgen paa Kamret." De bleve strax løsladte, og K. havde nu paa den mest afgjørende Maade vundet sit Væddemaal. Men den næste Dag foregik der en ejendommelig Scene paa Politikamret. K. var her den ordførende. Han satte Politimesteren i Rette, fordi han ikke havde ladet dem arrestere, skjønt de vare aldeles villige til at erkjende, at de havde gjort Optøjer, og erklærede, at han agtede at indgaa med en Klage derover til Kancelliet. Enden blev, at Hvidberg af sin egen Lomme maatte betale den Mulkt, han allerede havde dikteret K. og hans Følgesvend til Protokollen.

Denne Begivenhed, der kaster et Strejflys over de kjøbenhavnske Polititilstande i Datiden, giver tillige en Idé om Be-

skaffenheden af de Adspredelser, hvormed K. angav Tonen, Undertiden vare Optøjerne af en endnu langt grovere Natur, som da han i Ledtog med et Par Kammerater kastede en karrig Husvært paa Hovedet i en Latrinvogn, som denne med en Lygte i Haanden kontrollerede. Herfor blev han straffet, men dog kun med en Mulkt, hvad der kan forklares ved, at man dengang saa temmelig meget gjennem Fingre med Kommersstreger, selv af saa grov Natur som denne. Men en stor Opfindsomhed kan man ikke frakjende K., og herpaa kan følgende Historie tjene som et yderligere Bevis.

En Vinteraften saas to Mænd sidde i en afsides Krog i en bekjendt Vinkjælder paa Hjørnet af Fortunstræde og Stranden i dyb Samtale. Den ene, en høj, bredskuldret Mand med et Satyransigt, var den halte K., den anden, en undersætsig Person med et godmodigt, men ikke videre klogt Ansigt, saa ud som en velhavende Haandværker. Samtalen førtes sagte, med hviskende Stemme. „Ja, som sagt," vedblev K., „det er et meget vigtigt Arbejde, jeg har i Kommission at skaffe en paalidelig og fremfor alt en tavs Mand til, og der vil ikke blive sparet paa Skillingen, naar det kun bliver udført i en Ruf. Du har vel en hel Del Arbejdere at raade over?" — „Jeg skal skaffe saa mange, som der behøves, og at jeg kan være tavs, det ved du," svarede Murmesteren — thi det var en saadan — med den største Nysgjerrighed i alle Miner. — „Det ved jeg," svarede K., „og derfor har jeg ogsaa henvendt mig til Dig; men Forord bryder ingen Trætte, den ene Haand vasker den anden, og din Fortjeneste bliver stor." — „Jeg forstaar, jeg forstaar, paa en god Ducør skal det ikke komme an." — „Ja, ja, men det er dog bedst at have en ren Aftale," mente K., „under et Par Hundrede Daler kan det ikke ske. Der er dem, som vistnok gjerne vilde give fire Hundrede, naar de blot kunde faa Arbejdet."

Murmesteren erklærede sig da villig til at gaa ind paa Betingelsen, hvis Sagen stod ham an, og efter at K. havde set sig om for at overtyde sig om, at ingen lurede, betroede han sin Ven Sammenhængen. „Du kjender jo Christian den Femtes Statue paa Kongens Nytorv; man siger, at det er Avind, der vrider sig under Hestens Fod, men det er Vrøvl. Gud og Hvermand ved, at det er Svensken, den træder paa. Den Statue har derfor længe været en Torn i Svenskernes Øjne, og der er skrevet flere Gange hertil for at faa den bort. Vor Konge har ikke villet gaa ind derpaa; men tilsidst er denne Carl Johan, denne Bernadotte bleven saa nærgaaende, saa tru-

ende, at man har troet for Fredens Skyld at burde give efter. Statuen skal nu skaffes bort, men for at det ikke skal vække for megen Opsigt — man kan jo aldrig vide, hvad der kan ske, for Kjøbenhavnerne holde dog meget af Statuen, hvor grim den end er — har man besluttet, at den skal skaffes bort i én Nat. Tror Du nu, at Du kan paatage Dig dette Arbejde? Paa Penge kommer det ikke an.“ Murmesteren, der med spændt Opmærksomhed havde hørt paa denne, med det største Alvor foredragne Fortælling, erklærede efter nogen Betænkning, at han vilde forpligte sig til at udføre Arbejdet, naar det skulde ske. „Derom maa Du tale med Stemann,“ var Svaret. — „Med Ministeren?“ — „Ja, med Ministeren. Men derved er der en Ting at iagttage, som jeg maa lægge Dig meget paa Hjerte. Sagen er, som Du jo kan vide, af en meget delikat Natur; derfor vil den gamle Stemann have en Mand for sig, paa hvis Tavshed og Diskretion han kan stole. Naar Du gaar op til ham — det kan Du gjøre i Morgen Formiddag — og Du faar Audiens, og han spørger om dit Navn og dit Ærinde, skal Du blot sige: „Jeg er Manden.“ Anstiller han sig nu uvidende for at prøve Dig, skal Du kun vedblive at sige: „Jeg er Manden,“ og lader han tilsidst, som om han bliver vred, skal Du blot vedblive med at sige: „Jeg er Manden.“ Saa skal Du se, at Du faar den rigtige Besked. Han har da faaet Bevis for, at Du er en rigtig gammel Ræv, der ikke lader sig fange.“

Denne Kompliment faldt i den bedste Jordbund, og Murmesteren erklærede sig villig til næste Dag at gaa til Stemann. K. var tilfreds dermed og benyttede Lejligheden til at anmode Murmesteren om et Forskud af halvtredsindstyve Rigsdaler paa den betingede Dusør, som denne da ogsaa i Forventning om en god Fortjeneste bevilgede ham. En Flaske Rhinskvin til at drikke paa et godt Udfald beseglede Overenskomsten.

Den næste Dag lod Murmesteren sig melde til Audiens hos den gamle Minister. Tjeneren vilde han paa ingen Maade sige sit Navn; det vilde han kun betro til Ministeren selv, med hvem han havde noget meget vigtigt at aftale. Han kom ind, og da Ministeren, der just ikke var af den omgængeligste Natur, foer ham imøde med de Spørgsmaal: „Hvem er De, og hvad vil De?“ svarede han med et betydningsfuldt og smilende Nik: „Jeg er Manden!“ Trods den uimodsigelige Logik, der laa i dette Svar, troede Ministeren at have et Bidstrupslem for sig, og da Murmesteren, sin Instrux tro, vedblev at forsikre, at

han var Manden, endte Sammenkomsten med en af Tjeneren besørget Udkastelsesforretning efter alle Kunstens Regler.

Nu var det paa en haandgribelig Maade gaaet op for den arme Mand, at han var bleven holdt for Nar, og da han samme Dags Aften traf sammen med K. i Vinkjælderen og opbragt foreholdt ham hans skammelige Opførsel samt forlangte de halvtredsindstyve Rigsdaler tilbage, lo K. ham ud og forsikrede, at han vel nok kunde spendere halvhundrede Daler paa at blive saa bekjendt og berømt, som denne Historie absolut vilde gjøre ham.

Overhovedet faldt Mystifikationer af denne Art meget i K.s Smag. En Klokker og Kantor i Viborg ved Navn Heegaard havde i 1828 under Titlen „Rimposen" udgivet en Samling Digte af en saa gyselig Beskaffenhed, at de gjorde en vis Opsigt. K. og hans Venner besluttede at drive Spøg med Manden og tilskrev ham et meget smigrende Brev, hvori de opfordrede ham til at komme til Kjøbenhavn, hvor en Kreds af hans Muses Beundrere meget ønskede at gjøre hans personlige Bekjendtskab. Heegaard gik med Fornøjelse i Fælden; han kom til Kjøbenhavn, K. var hans Mentor, og man kan da let tænke sig, af hvilken Beskaffenhed det Selskab var, han førte ham ind i. Omsider gik det op for den arme Stakkel, at han var Gjenstand for en grov Mystifikation, og han skyndte sig hurtig tilbage til sit Embede ved Domkirken i Viborg.

K. døde for omtrent 40 Aar siden, efter at han, temmelig affældig, i nogen Tid havde været nødsaget til at opgive et Liv, der nok havde været opsigtvækkende, men kun lidet opbyggeligt.

IV.

For dem, hvis Kald og Talent det er at fremstille komiske Figurer paa Scenen, vilde Dandselærer O. G. F. Bagge kunde have afgivet et kosteligt Forbillede. Langstrakt og mager, et rynket, dybtfuret Ansigt, en stærkt rødfinnet Næse, der ragede frem som et Fyrtaarn, et Par smaa tindrende Øjne, hvori en vis godmodig Jovialitet blandede sig med usikre, vilde Blink, en fedtet Kasket paa tre graasprængte Haar, en gammel, luvslidt, sort Kjole, hvori Flertallet af Knapperne manglede, den ene Haand dybt begravet i et Par Nankingsbenklæder, hvis Farve oprindelig havde været gul, men nu spillede i alle Nuancer, og en lille stumpet Kridtpibe i den anden Haand, et Par Støvler, hvis Saal og Overlæder havde separeret sig efter et af mange Gjenvordigheder betegnet Liv, en Stemme, der skingrede som en Diskant og ledsagedes af de livligste Gebærder — saaledes omtrent saa han ud og var han, naar han viste sig paa Kjøbenhavns Gader, dandsende med lette Trin hen ad Flisestenene, eller naar han ved en Snaps eller et Glas Vin udgjød sin Sjæls Fylde for undrende Tilhørere paa et eller andet velrenommeret Værtshus. Thi, som han siger i sine „Livsbilleder", han søgte altid de dannede Klasser, „og uagtet min synderlige Skjæbne ofte har kastet mig mellem Schofel, har det dog aldrig lykkedes denne at rive mig ned til sig". For endnu ikke mange Aar siden har jeg set et Billede af ham, forestillende, hvorledes han paa sin vante Maade foer afsted;

det havde til Underskrift de første Strofer af en af ham forfattet Sonnet, saalydende:

„Jeg iler hen den fagre Mø at skue,
der staar hun smilende! Min Aand sig svinger,
mit Indre lydt som Memnons Støtte klinger
ved Straalen af det sorte Øjes Lue."

Ove Georg Frederik Bagge var efter sin egen Opgivelse født i Kjøbenhavn 1776 af fattige Forældre og, som det hedder i hans „Livsbilleder", opdragen i Nød, Kummer og Elendighed. Dette er omtrent det hele, han anfører om sin Barndom. Om hans Ungdom er det bekjendt, at han lærte Dands hos Galeotti, hvem han altid omtaler med Beundring og Ærefrygt, og derefter blev ansat som Figurant ved det kgl. Theater. Efter 19 Aars Tjeneste fandt han Gagen saa lille, at han foretrak at tage sin Afsked for som Terpsikores omvandrende Profet at indvie det unge Danmark i Provindserne i Dandsens Mysterier. En anden Version gaar ud paa, at hans foresatte fandt hans temmelig udprægede Hang til stærke Drikkevarer uforeneligt med en Figurants Stilling og Aplomb og derfor afskedigede ham. Imidlertid havde han udviklet sig til Skribent og Skjønaand. Han levede i en Periode, da Spørgsmaalet om Baggesens og Oehlenschlägers Fortrin og de dertil knyttede literære Kampe vare paa Dagsordenen. Han var en stor Beundrer af Baggesen; maaske fandt han et aandeligt Slægtskab i Navneligheden og søgte derfor at uddanne sig efter ham. Ikke blot citerede han Baggesen, hvor det passede og ikke passede, men han søgte tillige — og det i Sandhed ikke paa nogen uheldig Maade — at tilegne sig den store Mesters ejendommelige Vendinger og Udtryk saavel i sine lyriske Produktioner, som i de polemiske Felttog, hvori han fra Tid til anden blev indviklet, som f. Ex. naar han værgede for sin fra flere Sider angrebne forskjelligartede Virksomhed:

„Hvor gik det mig i Kjøbenhavn engang,
Da jeg en ædel Tyrkerdaad besang?
Forvanskningspøblen spændte for sin Kærre
Plumphedens Hest, og Drenge ganske raa
(Skjøndt Nogles Haar var ganske graa)
Begyndte mod mig, først: at plærre
Og grynte, gjø: „Man Pladsen burde spærre
For Dandsemesteren, der — som Schoflet saae —
Paa skjæve Støvler monne staa
Og gaa."

Paa Stedet mangen Kunst-Pekkator
Foruden Studium og Nomenklator
Fordømte mig som Deklamator
Uhørt — lig Aalborgs ustuderte Prokurator.
Selv i de mindre Stæder Skriverdrenge
Med Briller og med Tanketorsk i Panden
Paa Gaden skraalte efter mig som Fanden:
„O fy ham, Tyrkeven — foruden Penge".“

Saaledes fortsætter han i det uendelige. Men især optraadte han polemisk mod den nyere Dandseskole og troede sig overhoved som den store Galeottis Elev kaldet til at værne om den gode Smag. „At hænge med Næsen, strække Fingrene ud som Møggreb, skræve og slæbe en holstensk Vals ud af Takten, klunte sig frem som en Dragkiste i Jordskjælv og springe vildt som en Øltønde paa Storkeben, kaldes — at dandse.“ Paa den Maade bedømmer han den moderne Dands. Da Bournonville var bleven ansat ved det kgl. Theater, og hans Balletkompositioner ved den Yndest, de erhvervede sig, truede med at stille Galeottis i Skyggen, fandt Bagge sig opfordret til at bryde en Landse for den gamle Ballet. Bournonvilles „Faust“ gav ham en forønsket Lejlighed. Til at bedømme dette Arbejde følte han sig særlig skikket, fordi han, som han selv anfører, havde oversat Klingemanns „Faust“ og læst Goethes, Lessings, Schreibers, Klingers og Baggesens Fremstillinger af denne Karakter. I Mathias Winthers „Raket“ angreb han Balletten og talte imod den med en „Kobbertunge og et Jernbryst“. Han stemplede den som tankeløst Miskmask og paastod, at Komponisten ikke vidste, „hvad Skjæbne, Exposition, Ballet, Takt, Natur, Effekt, Narration, Repræsentation, Sammenhæng, Tableau, Ensemble, Begyndelse, Knude og Opløsning monne være.“ Dog blev hans Stemme en Røst i Ørken; Folk syntes godt om „Faust“, men mod Bagge begyndte man, som han fortæller, at kabalere, og denne Kabale kulminerede ved hans Aftenunderholdning i Lille Kannikestræde, hvorom siden mere.

Dette hører til et senere Stadium af Bagges Liv. For nogenlunde at holde Trit med Tidsfølgen maa det anføres, at han, efter at have forladt Theatret, først gav Undervisning i Dands i Kjøbenhavn og derpaa paa samme Fags Vegne berejste Provindserne. Han havde af egen Tilbøjelighed erhvervet sig nogen Kundskab i fremmede Sprog, og saaledes hændte det, at Bagge en skjøn Dag optraadte i Randers som Translatør i Fransk og Spansk. Han udgav en spansk Ordbog, der dog ikke kom videre end til det 1ste Hefte, som overhoved flere

af hans Værker desværre ere fragmentariske. Dernæst oversatte han nogle Kotzebue'ske Stykker, skrev Artikler i Aarhus- og Randers-Avis, og da han formodenlig havde Vanskelighed ved at faa sine literære Fostre anbragte, etablerede han i 1812 en Boghandel og et Lejebibliothek i den nævnte By, ja blev endog Husejer. Imidlertid var han geraadet i en Avisfejde, hvorom han har udgivet et eget Skrift. Anledningen dertil var en Parodi, som han i Randers-Avis havde skrevet paa et i „Iris og Hebe" indrykket Gratulationsdigt ved en Mands Udnævnelse til Agent. Dette var undertegnet S. M. (Meisling?), der ikke blev Svar skyldig, og Striden kaldte adskillige anonyme Kæmpere paa Arenaen i forskjellige Provindsaviser. En af disse gav en *Laterna magica* til bedste, hvori det hedder om Bagge:

„Den første Forvandling er meget brillant,
Der bliver ti Ting af en Figurant.
Først monne han fødes i Kjøbenhavn,
Der lader hans Moder ham give et Navn:
Den lille Georg bliver dygtig lang
Og viser til Scenen et afgjort Talent:
Han har en Stemme som en Klarinet
Og er i det Hele overmaade net.
I Pands paa Theatret han sig monne te,
Det volder ham megen Misundelse.
Saa gaaer han over til Jyders Land,
Der er han vittig med liden Forstand.
Først deklamerer han *à la* Foersom,
Den Forestilling er overmaade moersom,
Han dreier Øinene, spræller og spratter,
Parterret er færdig at revne af Latter.
Med krummet Arm, barsk som en Bjørn
Han dandser en Solo med atten smaa Børn,
Skjøndt Agterkastellet er noget svær —
Det er snurrigt, han ikke taber sit Veir;
Alligevel gjør han ret artige Spring,
Hopper og skræver som Ingenting;
Det dundrer i Apothekerens Sal, —
Messieurs! den Komedie er kapital."

Og saaledes fortsættes Skildringen, hvortil da Bagge ikke undlod at svare paa fyndigste Maade. Med hans Virksomhed som Boghandler gik det, som det lader til, ikke videre glimrende. Hans Tilbøjelighed for lystigt Selskab, hvor der pokuleredes til langt ud paa Natten, samt hans naturlige Ustadighed, der formodenlig hidrørte fra den Bevægelighed, hans Lemmer havde faaet i Dandsekunstens Tjeneste, var ikke til videre Gavn for hans nye Stilling. Snart var han

Boghandler uden Bøger, og da endelig Huset blev solgt for ham, fandt han sig foranlediget til at forlade Randers og atter at optræde som Terpsikores omvandrende Præst, medens han tillige lejlighedsvis dyrkede de andre Muser. Han drog ogsaa til Norge, hvor han opholdt sig et Par Aar, men da hans Geni heller ikke der fandt fortjent Anerkjendelse, vendte han igjen tilbage til sit Fædreland, hvor han mest opholdt sig i Helsingør og Kjøbenhavn. Da var det, at hans Popularitet naaede sin største Højde ved de af ham arrangerede Deklamatorier.

I November 1832 var han paa sin Fod kommen til Kjøbenhavn fra Helsingør, nylig sluppen ud fra det derværende Hospital, hvor han, som han fortæller, havde udholdt en saa overordenlig Sultekur, at man kunde have jaget ham gjennem en Dørsprække. Han havde kun nogle faa Skilling i Lommen, og hans Ydre stod i Harmoni dermed, men ikke desto mindre var han besjælet af et frejdigt Haab, idet han nemlig agtede at etablere en storartet Dandseundervisning. „Jeg er i Hovedstaden! Her er Oplysning! Alle Hoveder her ere saa klare, som om de vare oplyste af argantiske Lamper. Det er Mennesker! strenge i deres Domme over Fuskere og Bønhaser, men retfærdige mod Enhver, der forstaaer sin Dont. Naar mit første Kursus er endt, vil jeg invitere Høie og Lave, Solodandsere, Dagleiere, Studenter og Stenslibere, smækfede Damer og Skeletter for at se mine Elever. Jeg vil i Fremtiden uden at trænge til Nogen i pekuniær Henseende tjene mit Brød; Frugten af 40 Aars Flid vil vorde paaskjønnet, og J. J. Rousseaus Ord: „Les exercises du corps et ceux de l'esprit servent toujours de délassements les uns aux autres", tone fra alle Menneskers Læber." Men ak! hans Haab blev til Vand. Han havde været nødt til at tage Logis i en Kjælder i Slippen, „Løves Kjæltringe-Klub", og det er derfor heller ikke ganske til at undres over, at hans Avertissementer herfra med Tilbud om at give Dandseundervisning bleve en Røst i Ørkenen. „Ja," udbryder han vemodig, „var jeg kommen brillant paaklædt, og kunde jeg have indlogeret mig i Hotel Royal, da vilde vist Opfinderen af en ny Dandseskole og Elev af Galeotti faaet Lejlighed til at oprette et Dandseinstitut." Han fik ikke en eneste Elev og var nu blottet for det nødvendigste samt truet med at blive kastet paa Døren af den brølende Hr. Løve, Værten i „Kjæltringe-Klubben".

Heldigvis blev han hjulpen af en anset Rigmand og blev endog Medlem af et Selskab, hvilket han ikke nævner, men

som efter hans Sigende bestod af Kunstnere, Videnskabsmænd og flere Herrer af udmærket Dannelse. Han fandt her Venner til Trods for „Skriverlømlernes" Had, som han havde paadraget sig ved sin literære Virksomhed. Det var disse Venner og Velyndere, der efter de Prøver, han overfor dem havde aflagt paa sit deklamatoriske Talent, raadede ham til at forbedre sin pekuniære Tilstand ved at give en offenlig Aftenunderholdning. Dette forekom Bagge højst betænkeligt: „I Hovedstaden, hvor der er saamange Kunstdommere, hvor *Creti* og *Pleti, lippis et tonsoribus* sætte sig paa Dommersædet, og glatvæk med største Færdighed bedømme Billedhugger- og Malerkunst, Skuespil, Poesi, Dands og Deklamation — hvorlunde skulde jeg, manglende og nedtrykt, faa Mod fra til at fremstaa for slige strenge Herrer?" Dog fandt han ved nøjere Overvejelse, at enhver bør virke det gode, han kan, og at det var en Pligt at opretholde den ham saa kjære Tilværelse. Han haabede tillige ved Indtægten af et Deklamatorium at kunne gjøre en Rejse til Norge og der søge sig en ny Virkekreds. „Jeg er Skribent uden Papir at skrive paa, Boghandler uden Bøger og Musikus — uden Guitar. Norge, tænkte jeg, har en Nationaldands; jeg er Opfinder af en ny Dandseskole, d e r yndes Kunsten, og befindes jeg duelig, ville mine Talenter skaffe mig: Yndest, Virksomhed og — Brød."

Dette Deklamatorium var bestemt til at gives den 21. Marts 1835 i lille Kannikestræde. I sine „Livsbilleder" giver Bagge en udførlig Skildring af sine Fataliteter derved. Schæffer, Ejeren af Theatret, tilstod ham det gratis, men senere nedlagde hans Hustru Protest derimod; ja, da Forestillingen skulde begynde, vilde hun ikke lukke Dørene op, førend Lejen var forudbetalt med 8 Rdl. Heldigvis var Bagge sat i Stand til at udrede denne Sum, ved at en Del „fornemme Herrer og Damer" havde erlagt Betalingen for Billetterne forud. Herved sattes han tillige i Stand til at anskaffe Belysningsmidler, leje Kostumer samt opdrive en anstændig Klædedragt, for at han paa en værdig Maade kunde fremstaa for et kunstforstandigt Publikum. Assistance var tilbudt ham af et dramatisk Selskab ved Navn „Thalia", der vilde give Overskous „Misforstaaelse paa Misforstaaelse". Han selv skulde fremsige forskjellige Digte, blandt andre Abrahamsons: „Min Søn, vil Du i Verden frem, saa buk", og desuden vilde han udføre nogle Scener af Klingemanns „Faust", oversat af ham selv. Programmet var saaledes righoldigt, og i Forening med Bagges Renommé gjorde det sin Virkning. Publi-

kum strømmede til, og Afsætningen af Billetterne var rivende. Men ulykkeligvis havde Bagge valgt sig en upaalidelig Kassekontrollør, en lang Jyde, der, efter at Billetterne vare udsolgte fra Kassen, for en Mark eller for en Firskilling lod meget Janhagel strømme ind, derpaa drak sig fuld og lod i sin Finkelbegejstring Indgangsdøren skjøtte sig selv. Følgen var, som Bagge fortæller, at nogle af disse „firskillings og sletingenskillings Helte" opførte sig saa uhøvisk i Parterret, at Damerne maatte retirere op i Logerne. Men denne Fatalitet var langtfra den eneste. Jydekarlen, der tillige var engageret som Lysetænder, røgtede saa lidet sit ansvarsfulde Hverv, at der, da Publikum strømmede ind, ikke var tændt et eneste Lys i Orkestret, hvilket imidlertid heller ikke var absolut nødvendigt, eftersom de Musicerende, der havde lovet deres Assistance mod Fribilletter, enten udebleve eller foretrak at være Tilskuere. Bagge var dybt bevæget herover. Det tonede i hans Indre: „Almægtige! Hvad ville disse Herrer og Damer tænke, som have understøttet mig, fordi de fandt mig en bedre Skæbne værdig; ville de ikke tro, at jeg er det ukultiverteste og utaknemligste Menneske, der, uagtet de have forudbetalt deres Billetter, kan begaa det Manquement ei at sørge for den mindst bekostelige og første Fornødenhed — Lys? Man veed, at jeg troer mig ophøiet over Pøbelen — vil man ei tro, at jeg desuagtet hører til den Schofel, som jeg stedse har foragtet." Desuden betoges han af mørke Anelser ved at kige ud gjennem Hullet paa Tæppet og i Forgrunden af det tætfyldte Hus at faa Øje paa to Antagonister, af hvilke den ene betegnes af ham som en uhyre Bredflab med Øjne som Dambrikker, med Kjæber som omvendte Kasseroller og med et Hoved som en Halvotting, den anden som en myndetynd, befrakket, bebrillet, langnæset og halvstuderet Røver. Det var hans Mening, at disse vare Udsendinge fra det Parti, han havde traadt paa Tæerne ved sin Omtale af Bournonvilles „Faust".

Imidlertid havde Bagge gjort sit Toilette i Paaklædningsværelset. Dette var en aaben Gjennemgang, og han havde ikke Ro til at forberede sig til Deklamatoriet. De Penge, han havde modtaget for de ved Indgangen solgte Billetter, puttede han i sin gamle, sorte Kjole, trykkede denne ned paa Bunden af en Klædekurv og bedækkede den med alt, hvad der var for Haanden, idet han ikke formodede, at nogen kunde finde paa at gaa til Bunds der. Med Pathos deklamerede han: „Lig der, Du almægtige Muld! for Øjeblikket skal Du

ej fængsle mig! Jeg ved, din Magt er stor: Skurke taales, Tossehoveder bukkes for, Slaver blive Friherrer, og Ignoranter Kancelliraader ved din Tryllestav. Fri og ubunden vil jeg fremstaa for det dannede Publikum, der venter mig; udefra behøver jeg ingen Hjælp, ingen Soufflør; alt hvad jeg fremsiger, skal strømme fra min Hukommelses rige Væld, skal strømme fra mit Hoved og mit Hjerte."

I det samme kom Mad. Schæffer farende og bad ham komme op paa Theatret, da man i Parterret raabte paa hans Navn. Her var man bleven utaalmodig, thi det varede længe med Begyndelsen. „Bagge frem!" lød det fra mange Stemmer. Der raabtes paa Lys, paa Ouverturen til „Jeppe paa Bjerget" o. s. v. For at tilfredsstille Musiksandsen sprang en ung Person over Barrièren ned i Orkestret og gav sig til at gnide paa en der staaende Basfiol. Der udbredtes tillige dunkle Rygter om, at Bagge havde taget det Parti at løbe sin Vej med Kassen. Der var saaledes en betydelig Hurlumhej, og fulgt af Mad. Schæffer, der fægtede med Armene og højt og lydelig paastod, at en slig Skandale aldrig var overgaaet hendes Hus, stormede Bagge op paa Scenen og raabte i Fortvivlelse: „Lad Tæppet gaa op!" hvilket da ogsaa skete, medens han og Madammen retirerede bag Kulisserne.

I det afgjørende Øjeblik fik Bagge sin Besindighed tilbage, og med Høflighed og Anstand, værdig en Elev af Galeotti, fremtren han og gjorde sin Kompliment. Han blev hilset med stormende Jubel, og en Bekjendt tilraabte ham: „God Aften, Bagge!" samt spurgte artig til hans Befindende. Men den lumpne Kabale gav sig tillige Luft i Hyssen og Trampen, ja fra Baggrunden skingrede endog en Pibe. Denne himmelskrigende Uret oprørte ham og det dannede Publikum. Men han tabte ikke Kontenancen; endelig fik den bedre og betalende Del Overhaand, og han begyndte Fremsigelsen af Digtet: „Min Søn, vil Du i Verden frem!" med en Aplomb i Holdning og en Gestikulation, der maaske var vel hæftig til at være gratiøs. Nu fulgte der en Scene mellem ham, Bredflaben og Brillenæsen, som bør anføres med Bagges egne Ord: „Da jeg ved det andet Vers havde udtænkt mig en Gradation af Bukning, som Repræsentanten, den brede Flab, hverken anede eller begreb, afbrød han mig ved fra Tilskuerpladsen at raabe: „Buk dybere!" hvorpaa jeg strax svarede: „Hold Mund!" Dette kom, komisk nok, til at tage sig ud saalunde:

„Naar Stormænd møder Dig paa din Vei,
Saa buk!

Bredflaben (Buk dybere!)
Bagge (Hold Mund!)

Og siger han til dit Ønske: Nei!
Saa buk!

Bredflaben (Buk dybere!)
Bagge (Hold Mund!)

Med et strengt Blik paa Tyksakken vedblev jeg:

Og holder Du ham for en ussel Taabe —
Saa vid, Du vandrer i Ringheds Kaabe,
Og ti, buk atter! Hold Munden, buk atter!
Og ti!

Ved den tredie Linie brugte jeg mine Gradationer, Pluskjæven holdt sig i Hundeskindet — og jeg fik nu min Præstation fuldendt, ledsaget af et almindeligt Bifald." Hans andet Deklamationsnumer blev ligeledes afbrudt af Bemærkninger og Latter fra „den kunstdømmende Schofel" i Parterret. Saaledes da han fremsagde den Strofe i M. C. Bruns Digt „Slaget ved Tripolis":

„Hver Dansk til Seir og Ros er født",

vendte Bredflaben, som Bagge fortæller, sit Torskefjæs mod ham og raabte: „Saa-aa?" Men Bagge tog Revanche. Harmægget, som han var, besluttede han ved at fremsige Schaldemoses Digt „Dandsebjørnen" at gaa offensivt tilværks. Herom fortæller han: „Da jeg sagde: „Et Æsel, som gjerne gad være lidt Kjender", saa saae jeg ganske rolig paa Bredflaben. Da jeg kom til Bjørnen, som fra „Hoved til Hale maalte den langørede Kjender", gjorde jeg det samme ved Brillenæsen — og sluttede med Moralen: „Naar Pøbelen laster mig, fortjener jeg den bedre og oplyste Dels Yndest"."

Dermed var første Del af Deklamatoriet sluttet, og nu skulde Bagge frem som Faust. Imidlertid var et Par hæderlige Medlemmer af Publikum steget ned i Orkestret og gav „Skære, skære Havre" til bedste som Mellemspil paa en Violin og en Bas. Tæppet gik atter op, frem traadte Bagge iført Faustkostumet og tiltalte Publikum. Den Scene, som herved opførtes, gjengiver han saaledes:

Jeg. Vil Høistærede tillade mig at udføre Faust?

Der svares enstemmig „Ja"!

Jeg. Men uforstyrret, maa jeg bede. Uden Sufflør, uden Menneskehjælp udføres Alt fra min Side.

Bredflaben. Træd nærmere Du!

(Harmægget over, at en saa raa og udannet Klat vovede offenlig at tiltale mig med „Du" svarede)

Jeg. Kan Han ikke se? Jeg staaer jo saa nær Lamperne, at naar min Fod løftes, falder jeg ned i det tomme Orkester.

(Man sagde mig Dagen efter, at denne Tiltale ei gjaldt mig, men en Karl, som bagved rakte Hovedet frem. Dette kunde jeg naturligvis ikke se; mig tykkes endnu det var en Impertinens).

Jeg (vedblev). Nogen Skaansel burde man dog vise mig, jeg er Dansk, ikke uden Talenter — og fremstaar for Danske.

Bredflaben. Nei (pegende paa en Sidemand), her staaer en Tydsker.

Jeg (med foragteligt Blik). Skulde Nogen have Noget imod mig, bedes disse at lade mig uforstyrret præstere, hvad jeg formaaer, og saa bedømme mit Arbeide NB. hvis de kan.

Publikum. Ja! De skal faae den fornødne Rolighed.

Nu bad jeg Publikum om Tilladelse til at forlade Høistsamme et Øieblik for at fatte mig. Tæppet faldt."

Det vilde blive altfor vidtløftigt at omtale videre alle Enkeltheder ved denne højst mærkelige Aftenunderholdning. Saa meget skal endnu kun anføres, at Bagge til sin egen og Publikums store Tilfredshed temmelig uforstyrret udførte Faust, akkompagneret af en eneste Pikkolofløjte i Parterret. Kun en eneste Gang slog Drapperingen ham fejl, fordi Kappen var for snever. Dette vakte Latter, men han brød sig kun lidet om disse „Haangrinere". Assistancen, som Selskabet „Thalia"s Medlemmer ydede ham ved at udføre Overskous „Misforstaaelse paa Misforstaaelse", passede ganske til det øvrige og bidrog betydeligt til at holde Stemningen vedlige. Man kan omtrent slutte sig til Forestillingens Beskaffenhed ved følgende Repliker, der fra Tilskuerpladsen bleve henvendte til Thalias Yndlinge: „Elsker! — gode Elsker! tag Haanden ud af Lommen!" — „Sikket Asen! Hvordan er det, han staar paa Benene?" — „Ser Du! han har glemt at vaske sig bag Ørerne!" — „De Strømper, hun har paa, har hun vist gaaet med i fjorten Dage." — Ved den sidste Apostrofe

blev den Dame, hvem den gjaldt, smækvred; hun sagde: „Nu spiler jæ it mer," og løb sig Vej. Da Elskerinden var borte, fandt de andre spillende det rigtigst at følge Exemplet, og Publikum blev saaledes narret for Trefjerdedele af Stykket. Saa deklamerede atter Bagge, og saa sluttede Aftenen med følgende, af ham selv forfattede Epilog:

„Tak! hver Velynder, hver Velynderinde,
Som overbar og gav mig Velbehag,
Mig Deres Godhed skal i kjærligt Minde
Omsvæve blidt til Hjertets sidste Slag."

Men Aftenens Fataliteter vare ikke til Ende; der kom et Nachspiel, som for den arme Bagge var værre end alt andet. Efter endt Forestilling, da Bagge i Paaklædningsværelset havde taget sin gamle Kjole paa med Pengene i Brystlommen, kom der forskjellige med Fordringer til ham; blandt andet vilde Mad. Schæffer have 6 Rdl. til et Aftensmaaltid for de Genier, der havde „spildt Misforstaaelsen", og da Bagge demonstrerede derimod og paastod, at man havde lovet ham Hjælpen gratis, blev hans Tale rent overdøvet af det almindelige Samskraal: „Det er Skik og Brug." Nu fortæller han videre: „Kjed af al denne Snakken og Skraal, sagde jeg: „Mine Penge skulle I faa, men ej mit Selskab," greb hurtig i Brystlommen efter de i Papiret indrullede Bankosedler — der var næsten ingen Indhold i Papiret og med det Udraab: „Gud! jeg er bestjaalet!" smed jeg hele Klatten paa Bordet. Mad. Schæffer kastede sig grisk over *Rudera* og snusede som en Hund paa Kastet. Der var kun 9 Rdl. tilbage. Over 100 Rdl. vare mig frastjaalne!" — Da han havde afgjort nogle Smaafordringer, var han, som han siger, saa læns som en Klubkasse. Det var et tungt Tab, han havde lidt, men at der tillige af Kurven var stjaalet en Flaske ægte gammel Kognak, som den lange Jyde formodenlig havde drukket, det kunde han næsten ikke forvinde.

Bagges Aftenunderholdning havde naturligvis vakt stor Opsigt. Fortællingen derom gik fra Mund til Mund, og „Kjøbenhavns Skilderi", „Morgenposten", „Skærsilden", „Raketten", „Lynstraalen", Aarhus og Aalborg Avis, fyenske Blade, ja selv svenske og norske Aviser fortalte Historien hver paa sin Maade. Deraf udviklede sig en Polemik mellem Redaktøren af „Raketten", Mathias Winther, og Bagge, der blandt andet i „Lynstraalen" sendte ham følgende Tøraf:

„*Sieur* Winther høit for Publikum
Paaløi mig et „*Delirium*“
Og lagde „*tremens*“ til.
Mon ei den Løgn Gallimathi's
Snart offentlig for Sandheds Pris
Tilbagekalde vil?“

Nysgjerrigheden var nu bleven vakt, og man bestormede Bagge med Anmodninger om, at han dog skulde gjentage sin Forestilling, idet man lovede at tegne sig for Billetter i store Mængder. Han følte en ikke ringe Betænkelighed, men omsider lod han sig bevæge, især da han ved Forudbetaling var bleven sat i Stand til at bøde lidt paa sit temmelig ramponerede ydre Menneske, og hans andet Deklamatorium blev nu berammet. For at Publikum ikke denne Gang skulde have noget at beklage sig over, sørgede han for et Orkester under Petolettis Anførsel, kjøbte Voxlys til Lysekronerne, fin Olie til Lamperne, og det overdroges Faktor Schmelling i det Poppske Officin i Følge med en Sætter og et Par Trykkere at staa ved Kassen. Det gik rivende med Billetternes Afsætning, og alt var snart udsolgt. Men den Trampen, der allerede ledsagede Ouverturen, varslede intet godt. Imidlertid gik dog den første deklamatoriske Afdeling — trods den Mumlen, som „lig Bobler, der blæste sig op og briste i en Mudderpøl“, modtog Bagge — temmelig rolig. Men ved den anden Afdeling brød Stormen løs.

Bagge fortæller: „Da jeg fremtraadte, havde en hel Linie af meget vakre Folk placeret sig tæt bag Orkestret og kastede op paa Proscenium en stor Mængde Appelsinskiver, Æbleskrællinger, ja endog grottet Korn og Mask, saa disse Smagsmænd til min store Forundring berøvede sig selv deres bedste Føde. Med korslagte Arme stod jeg længe og beskuede disse Skarnkastere; nu brød min Harme løs; med fuldt Bryst fløj følgende Tale fra mine Læber: „Jeg har indbudt en Del fornemme Herrer og Damer for at høre Deklamation, indrettet Alt paa det Bedste, betalt Leje af Theatret, saa at jeg er Herre for Øjeblikket. En Del ere komne her uden min Tilladelse og uden at være inviterede. Disses Opførsel er saa skamløs, at jeg hverken kan eller vil mere fremtræde for dem. Jeg har ikke en Skilling paa mig, gaa til Pengekassen! tag Jer usle Skærv tilbage — og jeg skal klare mig for de Øvrige.“ Paa højre Side var der En, som vilde snakke, men jeg afbrød ham med Lynfart: „Til Kassen!““ - Tæppet faldt, og trods alle Forestillinger var Bagge urokkelig som en Mur.

Med ilende Skridt forlod han Kunsttemplet i Lille Kannikestræde, hastede til sit Hjem, smøgede Tobak, drak Resten af en Flaske Margeaux og lagde sig til Sengs med den rolige Bevidsthed at have gjort sin Pligt.

At Publikum ikke var videre tilfreds med, at Forestilstillingen var bleven afbrudt og de forventede Løjer betydelig afknappede, er en Selvfølge. Kun 62 Daler havde Bagge frelst fra Skibbrudet. Dette „Muld" vejede han i Haanden med de Ord: „Dette er Belønning for Nattevaagen, Flid og Møje; for omtrent 1100 Mennesker har jeg maattet fremstaa, set mit Rygte sønderslidt af Skriblere og Rygtemordere, hørt mig beskyldt for at være udpeben og løben bort med en Indtægt af 250 Rdl. Mit Indre tonede: *Il faut faire bonne mine au mauvais jeu*; jeg gik til min Vært, med ham paa Raadhuset og tog Pas til Kristiania."

Efter nogenlunde at have ekviperet sig, tiltraadte han sin Rejse. Men han kom ikke længere end til Helsingør. Her gav han et Deklamatorium paa Skydebanen, hvor det gik meget pænt til. Men for Bagge var en By som Helsingør, især i Henseende til Drikkevarernes Beskaffenhed, en stor Fristelse. Uheldigvis var der ingen Skibslejlighed til Norge, og skjønt han fandt nogle Elever i den ædle Dandsekunst, var han snart saa reduceret, at han, efter at hans Logis hos en „gemen Bødkerkjælling" var blevet ham opsagt, maatte søge sin Nattero i et Lysthus ved Grønningen eller lig et Dyr under et Træ i Skoven. Nu besluttede han at drage tilbage til Kjøbenhavn. Der blev forinden paa en Vens Fødselsdag givet en lille Frokost. Bagge spiste og drak lystelig, men da han ikke kunde tøve længere, vilde man endnu give ham en Flaske Vin med i Lommen. Denne fandt han dog for tung og drak den derfor ud paa Stedet. Saaledes indeni vel forsynet, ilede han ad Strandvejen i følgende Kostume: en Hat, der lignede en Vægterkabuds, en gammel blaa Frakke, hvorpaa man kunde tælle Traadene, og som hang om Kroppen som en Sæk, en smudsig gul sortstribet Vest og gamle blaa Buxer, forneden i Trevler, et Par Støvler, der saa ud som Brandspande, og den stumpede Pibe i Munden.

I Kjøbenhavn begyndte han paa et Ugeblad betitlet „Sværmeren", men uagtet han, som han med Stolthed anfører, havde Prinds Christian, Grev Moltke, Hofagent Waagepetersen og Professor Heiberg blandt sine Abonnenter, gik det dog kun smaat med Afsætningen, og selv at samle Subskribenter fandt han under sin Værdighed. Med det 7de Numer var

„Sværmeren"s Døgnliv brat forbi, og skjønt han endnu i nogen Tid fortsatte sin literære Virksomhed, navnlig i en drabelig Kamp med „Raketten med Stjerner", som han førte i Bladet „Sandhedsfaklen", indsaa han snart, at han ikke var paa sin rette Hylde i Kjøbenhavn, og besluttede at se sig om i det øvrige Danmark. Nu begyndte Bagges Vandreliv i Ordets egenlige Forstand. Næsten altid paa sin Fod — thi til de øvrige fremtrædende Egenskaber havde han ogsaa den at være en ypperlig Fodgænger — vandrede han fra By til By, snart optrædende som Deklamator, snart som Skjønaand og snart som Dandselærer.

Kallundborg, en af de første Byer, han gjæstede, var for ham et Eldorado. Her blev han opklædt af en Kjøbmand Holst, og han kunde saaledes vise sig i en værdig Skikkelse ved de to Aftenunderholdninger, han her gav til bedste, og ved hvilke han tillige optraadte som Dandser. Kallundborgerne takkede ham med en Sonnet, der var indført i Aarhus Avis. I Aarhus var Modtagelsen ikke saa heldig. Her var en Efterdønning af den Kabale, Bagge havde lidt i Kjøbenhavn. Da han ved sit Deklamatorium fremsagde Schaldemoses „Dandsebjørn", og derved parodierede den holstenske Vals, knæbrede, kaglede og snadrede nogle vakre Ynglinge i Baggrunden af Parterret. Der var forskjellige andre Scener, som mindede om dem i Kannikestræde, men den af Bagge udførte Tyrolerdands fandt man saa fortræffelig, at Misnøjen ophørte, og Tilfredsheden gav sig Luft i et Dakaporaab.

Til Odense ankom Bagge samtidig med den berømte stærke Mand Rappo. De konkurrerede begge om Theatret. Ængstede ved Udsigten til at gaa glip af Bagges Forestilling, kom Gemytterne i Bevægelse. Man erklærede, at hvis Bagge ikke fik Theatret, vilde man gjøre et frygteligt Spektakel og behandle Rappo saaledes, at han hele sin Levetid skulde huske Odense. Bagge var en dansk Mand, han burde have Fortrinnet; det var en Skam og Skændsel, om en udenlandsk Gjøgler skulde foretrækkes for en ægte dansk Kunstner o. s. v. Bagge gik af med Sejren. Forestillingen hædredes med Nærværelsen af alle Byens Notabiliteter. Der var skjønne Damer, Kammerherrer, Riddere, Professorer, Grever og Baroner. Disse havde dog af Forsigtighed taget Plads i Logerne, da Rygtet gik, at der vilde blive Kommers. Bagge fortæller ogsaa, at der var en Piberknægt med Lommerne fulde af raa Kartofler, som han dog ikke vovede at bruge. Men Forestillingen gik ypperlig; især vandt Bagge stormende Bifald for sin Dands. Han blev

fremkaldt, men hans Beskedenhed tillod ham ikke at følge Opfordringen. Indtægten var den største, han nogensinde havde havt, og han tilbragte derfor nogle meget glade Dage i Odense, hvis Publikum han ligeledes ydede sin Tak paa Vers.

Endnu fortjener det fra denne hans Kunstrejse at anføres, at Stiftamtmand Hoppe i Vejle ikke vilde tillade ham at give Deklamatorier der paa Stedet og derved beraabte sig paa en gammel Plakat, der forbyder at forevise Dyr og opføre Musik uden Kancellibevilling. Bagge mente, at han ikke kunde henføres under Plakaten; han foreviste hverken Hunde eller Abekatte, han var heller ikke Bierfiedler eller Solospiller, men Deklamator, d. v. s. rigtig mundtlig Fremstiller af foretegnede Ideer og Følelser, samt gjorde Almenheden bekjendt med vore bedste Digterværker. Men alt, hvad han sagde, nyttede intet, og han blev nødt til at løse Bevilling. I Anledning af denne Kontrovers med Stiftamtmanden lod han i „Horsens Avis" indrykke følgende Spørgsmaal:

„Fordi der gives en Plakat,
Der nægter en og hver Krabat
Foruden Kancellibevilling
At tjene sig en Skilling
Ved først: at fidle
Og tvadle, tvudle, tvidle,
Dernæst at forevise Dyr
Fra Abekat til indisk Tyr,
Fra munter, sund og kraftig Loppe,
Indtil den bedste Fuldblodshoppe,
Skal derfor, spørger jeg med Grund,
En Deklamator holde Mund?"

I nogle Aar rejste nu Bagge rundt, og trods den Affældighed, som var en Følge af hans Levemaade og tiltagende Alder, kunde han ikke finde noget blivende Sted. Det var nu engang hans Skæbne, mente han, at maatte dandse utrættelig henad den jordiske Vej, indtil han segnede om og fandt den evige Hvile. Denne blev ham til Del, efter at han paa sin Vandring i Efteraaret 1838 var havnet paa Bornholm. I Rønne gav han et Deklamatorium, men et Par Dage efter angrebes han af en hidsig Feber, som lagde ham i Graven.

Af det anførte vil man vistnok kunne slutte, at Bagge trods sit groteske Væsen og hele sin originale Personlighed var ikke ilde begavet, ja endog i Besiddelse af en vis Genialitet, som under andre Forhold mulig kunde have udviklet sig saaledes, at han kunde have opnaaet et agtet Navn og en

anset Stilling. Man vil ogsaa have bemærket, at den Overgivenhed og Jovialitet, som han i Reglen bar til Skue, og som navnlig gjorde sig gjældende ved det fyldte Glas i godt Kompagni, ikke sjældent blev afløst af dyb Melankoli. Han kunde da sætte sig hen i en Krog, og naar man saa spurgte, hvad der fejlede ham, kunde han med Taarer i Øjnene udtale Klager over sit forfejlede Liv. Men ligesaa hurtig opmandede han sig igjen, og han var da atter den gamle, der ved sin godmodige Jovialitet og sine pudsige Indfald godt forstod at muntre de Kredse, der sluttede sig om ham.

V.

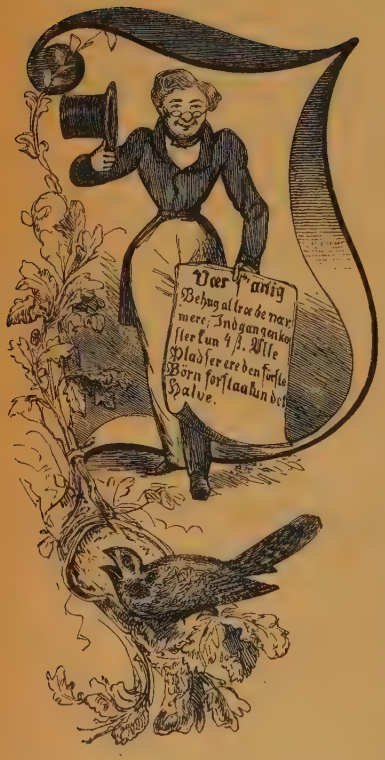

Skitsen „En dramatisk Privatforestilling i Frederik den Sjettes Tid“ omtalte jeg den borgerlige Læseforening og dens af unge Mænd bestaaende faste Stok, hvori Paul Chievitz var et fremragende Medlem. Fra denne Kreds har han utvivlsomt hentet flere af de Figurer, der optræde i hans Noveller og i de Vaudeviller, han forfattede i Forening med Adolf Recke. Med Sikkerhed vides det, at Originalen til den Person, som under Navnet Kammerjunker de Busch optræder i Vaudevillen „En Fortid“, var Student Arboe Mahler, den samme som Prof. M. Goldschmidt i sine „Livs-Erindringer og Resultater“ omtaler som en besynderlig Figur og som Medstifter af „Korsaren“. Navnet Kammerjunker de Busch i Vaudevillen var ikke tilfældig valgt, han gik under dette i den omtalte Kreds, ligesom han ogsaa navngav sig saaledes, naar han færdedes udenfor den. Og som Figuren viser sig i Vaudevillen, især med den kyniske Livsanskuelse, der er udtalt i et ypperligt Kuplet, som begynder: „Ser De, Lasten ligner fast en Jernbane-Vej“ — saaledes var Arboe Mahler. Han hører til dem, der ved et grotesk Væsen, afstikkende Egenskaber og ejendommelig Optræden, vare Offenligheden hjemfaldne, og han bør derfor saa meget mere finde Plads i nærværende Galleri af kjøbenhavnske Originaler, som han ved sine Anskuelser og dertil svarende Livsførelse var en Art Repræ-

sentant for en Retning, der nu, om end under andre Former, gjør sig langt mere gjældende og er langt mere fremtrædende, end det dengang var Tilfældet.

Arboe Mahler var allerede en ikke ganske ung Student, da han traadte ind i den borgerlige Læseforening. Han studerede Theologi — Gud bedre det! I det mindste var han et af de Herrens Lys, der aldrig burde være tændte. Kun for den omtalte faste Stok var han et velkomment Medlem, thi der var i det mindste dengang i hans Optræden og Levevis intet, der vakte ligefrem Forargelse. Han lagde vel ikke ganske Dølgsmaal paa sine materialistiske Anskuelser og sin Kynisme, men det syntes snarere at være Ironi end alvorligt ment. Hans Ydre var just ikke videre tiltalende; hans alt andet end smukke Ansigt og matte Øjne viste tydelige Spor af natlig Svir, og det Lurvet-Gentile i hans Paaklædning stod i god Harmoni hertil. Men hans Jovialitet og morsomme Indfald, hans løjerlige Udtryksmaade og en vis Ligevægt i Sindet, der betegnede hele hans Væsen og end ikke forlod ham, naar han udførte sin Yndlingsbeskjæftigelse som *Magister bibendi*, eller han for sit eget Vedkommende befandt sig i den Salighedstilstand, hvilken han betegnede som en Forsmag paa Paradiset, gjorde ham vel set i denne Kreds og bevirkede endog, at han opnaaede en vis Myndighed og Overvægt, der ikke var videre heldig for de unge, ubefæstede Gemytter. Fristelsen til at følge ham paa Veje, der vare alt andet end anbefalelsesværdige, forstod han at iklæde humoristisk, og den blev derfor desto større:

„Lystige, larmende
Gaa under Armen de
Med Mephistopheles, før de det tro."

Naar der f. Ex. blev Tale om efter en i Foreningen eller paa et Konditori tilbragt Aften at gjøre en Vandring til Frederiksberg for at trække frisk Luft, kunde han udtale sig omtrent paa følgende Maade: „En æret Taler, for hvem jeg nærer den allerdybeste Respekt, er fremkommen med det ligesaa geniale som sindrige Forslag at drage til Frederiksberg for at afkøle det ved Drikkevarernes Mangfoldighed ophidsede Blod samt for at give Livsaanderne den vante Spænstighed tilbage. Dette Forslag tillader jeg mig i Egenskab af uværdigt Medlem af denne Kreds fuldstændigt at tiltræde. Thi hvad siger ikke Aristoteles i sit berømte Værk *De Omnibus* — hvilket Værk iøvrigt viser, at dette Slags Kjøretøjer ikke er nogen moderne Opfindelse, som man har villet paastaa. Han siger: Bevægelse

er Grundprinciperne for Livskræfternes Vexelvirkning, og dernæst hedder det i den vise, men hvad Kvindekjønnet angaar temmelig letsindige Kong Salomos Ordsprog, 21. 2.: Enhver tykkes, at hans Veje ere de rette, men Gud vejer Hjerterne. Men, mine Herrer, Vejen til Frederiksberg er lang og trættende formedelst Mangfoldigheden af Brostenenes Uregelmæssighed og formedelst det Nastrondske Mørke, som trods mange ypperlige Artikler i vore mest agtede Blade hviler over Alleen; og som en anden græsk Filosof siger, hvis Navn jeg ikke i dette hellige Øjeblik kan mindes, men hvis Lærdomme min Rektor har sørget for at inokulere mig med det gemene Redskab, der kaldes Spanskrør, han siger: „Gak hen, hvor Sindet forlystes og Tørsten stilles," — og saa vil jeg i Overensstemmelse hermed proponere, at vi, forinden vi tiltræde hin byrdefulde, men dog yderst angenehme Vandring, gjæste hin bolde Ridder Osvald, der med en Gjæstfrihed, som søger sin lige i selve Jødefolkets Annaler, opvarter med Grisesylte og uforfalskede Kornpetere. Men da det forholder sig saa, at der i min Pung er indtraadt en Tomhed, et *Tohu Vabohu*, hvorom det gamle Testamente taler i sit første Kapitel, saa er det mit Haab, som det er min Trøst, at de velhavende blandt os ville kunne rejse de fornødne *pecuniæ*, for mit Vedkommende til den 1ste i næste Maaned, til hvilken Tid en omsigtsfuld Moder sender sin Søn det, hvormed han skal varetage sine byrdefulde og omhyggelige Studier. Thi det være sagt i al Fortrolighed: den bolde Osvald med alt sit ridderlige Sind og trods sin store Gjæstfrihed har den ubodelige Fejl, at han ikke giver Kredit og er Mand for sammen med sin med ikke det propreste Forklæde forsynede Svend at verfe dem paa Kjælderdøren, der trænge sin ind i hans Fæstning uden de fornødne Subsidier. Saaledes forholder det sig — Amen."

Slig Tale gjorde Virkning, og Mahler kom saaledes efterhaanden næsten uformærket til at give Tonen an og til at spille Hovedrollen ved forskjellige Spilopper og Galskaber af mere eller mindre tvivlsom Natur. Hvorledes disse vare, kunne tvende Eventyr give en Forestilling om.

En Sommer-Eftermiddag gjorde nogle Medlemmer af den omtalte Kreds en Fodtur til Charlottenlund. Efter at have gjæstet „Stalden", hvor Mahler foredrog sin Moralfilosofi for de derværende Sangerinder, begav de sig til Dandsepladsen ved Grøndals. Her mente Mahler, at der var god Lejlighed til at stifte Bekjendtskab med en eller anden af de borgerlige Fa-

milier, der nyde Livet i Naturens Skjød ved en Skinke og en Bolle Punsch. Til dette Formaal patrouillerede han omkring og opdagede da i en hyggelig Løvhytte et Selskab, der, foruden at det bestod af nogle ældre Folk, frembød en særegen Tiltrækningskraft ved et Par unge Piger af et tækkeligt Udvortes. Uden at betænke sig et Øjeblik begav Mahler sig hen til Bordet, der bugnede under appetitlige Retter og en stor Bolle Punsch, slog den Mand, som han antog for Husfaderen, paa Skulderen med de Ord: „Ej, Christensen, skal jeg træffe Dem herude? Det er virkelig kjønt, at De under Deres Familie en Forlystelse i det grønne efter Dagens Slid og Møje. Maa jeg trykke Deres Haand?" — I højeste Grad overrasket svarede Manden: „Christensen? Jeg hedder ikke Christensen, De tager vist fejl, min gode Herre?" — „Er det ikke Hr. Hønsekræmmer Christensen? Nej, hvilket Spil af Naturen! De ligne hinanden paa Ære som to Draaber Vand; samme milde Ansigt, samme værdige Udseende, samme Højde og Drøjde." — „Det var dog mærkeligt," svarede Husfaderen, synlig smigret ved denne Beskrivelse, „ligner han mig saa grant? Men jeg er ellers Marskandiser og bor i Borgergade. Det var dog løjerligt, det. Men saa skal De ogsaa Pinedød drikke et Glas med os. Mo'er, flyt Dig lidt, skænk i for Herren — Værs'go', tag Plads." — „Ja, jeg veed ikke — de unge Damer kunde maaske —" — „Aa, nu ingen Snak! Tøsene der holde nok af lidt Selskab, og saa kunne de jo faa en Svingom siden. Men maa jeg spørge om Deres Navn, min gode Ven?" — „Kammerjunker de Busch!" — svarede Mahler med en vis klædelig Beskedenhed. — „Kammerjunker, virkelig!" — „Ja, paa halv Gage." — „Det var som Satan! Det er fint, men derfor kan De nok drikke et Glas Punsch med Smaafolk." — „Nutidens herlige Frihedsideer have nivelleret al Standsforskjel," svarede Mahler, og denne Tanke udviklede han nærmere, medens han efter Evne hjalp til at tømme Bollen. Da Bunden viste sig, krævede han en anden ind, men førend den kom, bad han om Tilladelse til at absentere sig et Øjeblik. Han vilde nemlig, da han befandt sig saa vel her, tage Afsked med sit øvrige Selskab, der, som han bemærkede, havde opslaaet sit Paulun i en anden Del af Skoven. Dette var dog ikke den egenlige Grund. Han maatte se at faa fat paa sine omflagrende Stalbrødre for hos dem at opdrive den fornødne Mønt til den bestilte Punsch. Da dette efter nogen Møjsommelighed omsider var opnaaet, vendte han tilbage til Selskabet. Et nøjere Venskab blev sluttet, Tilbagevejen til Byen skete paa den

samme Kildevogn, og siden besøgte Mahler, *alias* Kammerjunker de Busch, ofte den nævnte Familie, i hvis Skød han, som han fortalte, fandt Næring for sine erotiske Stemninger.

Denne lille Begivenhed hørte til det, han kaldte de Glæder, som Guderne engang imellem skænke de skrøbelige dødelige paa deres Vandring henad den tornefulde Vej. Men af en langt betænkeligere Beskaffenhed var et Eventyr, som i sin Tid blev almindelig omtalt. Efter en lystig tilbragt Aften foretog Mahler i Selskab med et Par Venner fra „Læseforeningen" og en Islænder, der gaar igjen som Thorgrim i „En Fortid", i en mindre tilregnelig Tilstand en Vandring gjennem Hovedstadens Gader. Det var efter Midnat, da Selskabet hørte Dandsemusikens lokkende Toner fra en stærkt oplyst første Salsetage i Pederhvidtfeldtstræde. Det var en bemidlet Murmester, som feirede en Familiefest, og Mahler mente da, at der her var en god Lejlighed til at afslutte Aftenens Behagelighed med Nydelsen af Dandsens Glæder. De burde derfor hædre Selskabet med deres Nærværelse, og det var hans uforgribelige Anskuelse, at de med deres tiltalende Ydre, fine Tone og lette Manerer vilde være Værten saare velkomne. De andre følte nogen Betænkelighed, men tilsidst lod de sig overtale paa en nær, der havde Besindighed nok til at indse det altfor frække i denne Spøg, og derfor gik sin Vej. Med Mahler i Spidsen vare de hurtig oppe ad Trappen, kastede i Entréen Overtøjet hen til det studsende Tjenerskab og begav sig ind i Dandsesalen, hvor der netop blev opført en brusende Holstenskvals. Prydet med et Par Handsker af en meget tvivlsom Farve og med et Par langt fremragende, smudsige Mansketter, hvormed han mente at have et yderst gentilt Udseende, gav Mahler sig strax til at engagere en ung Dame. Men videre kom han og hans Ledsagere ikke, thi Værten, der ved de uventede Gjæsters Ankomst var bleven kaldt til, gjorde hurtig Ende paa Sagen. Til det yderste opbragt over en slig uhørt Uforskammethed vilde han ikke paa nogen Maade lade Kammerjunker de Busch's Forsikringer gjælde, at han og hans Venner havde faaet Invitationskort, og da de desuagtet søgte at hævde Terrænet, bleve de af Tjenerskabet med Assistance af nogle af Balgjæsterne kastede ned af Trappen. Da en af dem var kjendt, kom Sagen for Politiet; men fordi det antoges, at de havde været i en utilregnelig Tilstand, slap de med en streng Irettesættelse.

For Mahler havde Sagen imidlertid alvorligere Følger. Spøgen fandtes dog for grov, og i hans hidtilværende Omgangs-

kreds begyndte man at faa Øjnene op for det mislige, maaske endog fordærvelige i at holde Venskab med et Menneske, hvis kyniske Væsen og Tilbøjeligheder bestandig traadte mere utilsløret frem. Efterhaanden trak man sig tilbage fra ham, og da hans Existensmidler med hver Dag bleve færre, og han alligevel ikke kunde beslutte sig til at forandre sin Levemaade eller at anvende sine anselige Evner til noget nyttigt, gik det hurtig ned ad Skraaplanet. „Noget maa der gjøres," mente han imidlertid, og han besluttede da at optræde som Trop Nr. 2. Lig dette sit berømte Forbillede, hvilket han dog kun lidet lignede i Henseende til primitiv Uskyldighed, indlogerede han sig i Dyrehavstiden 1842 i et Telt paa Bakken, og han skrev og udgav her et „Skov- og Dyrehavsblad", hvis første Nr. er dateret den 8de Juni. Han kaldte sig heri *Stud. rerum novarum*, Bladets Pris var 4 Skilling „overalt i Dyrehaven", men at han ikke forsmaaede dets Salg paa andre Steder, fremgaar af den store Liste over Kommissionærer inden- og udenfor Voldene, blandt hvilke Værtshusholdere og Øltappere figurerede i størst Antal. Ganske vist var det i sin Orden, at de tre første Numre vare dedicerede til „Digteren, Kunstkritikeren, Æsthetikeren, Skribenten, *Studiosus juris* Trop, hvis lykkelige Geni havde undfanget den dristige Ide, som nu var bleven realiseret", men det kan antages, at den godmodige og retsindige tresindstyveaarige Student ingenlunde har kunnet fryde sig ved at se, hvorledes Ideen blev udført. Indholdet vidnede unægtelig om et vist Talent for humoristisk Fremstilling, men i de Skildringer af Skov- og Dyrehavslivet, som udgjorde Størsteparten, var den Side deraf mest dominerende, der har bragt dette Liv i Vanry. Dette viser sig især i en Novelle, betitlet „Skovskitser", der gaar igjennem alle Numrene. Desuden var der Digte, Anmeldelser af Bakkens Kunstpræstationer, Illustrationer af Løsgængerlivet o. s. v. For nærmere at karakterisere et Blad, der ligesom det i en foregaaende Skitse omtalte ikke har sin Mage, anføres her et og andet deraf.

Anmeldelserne af Kunstpræstationerne vare naturligvis holdte i Trops Stil. En af disse lyder saaledes: „Det, som blandt Dyrehavens Theatre med Rette har den første Adkomst til et kunstelskende Publikums Opmærksomhed, er naturligvis det, der mest passende kan betegnes med Firmaet „Jakels Efterfølger". Den udødelige Mester selv er, som bekjendt, død; men i den hellige Sorg herover er det dog en Trøst, at hans Aand ikke er død. Theatret har endnu det

samme Udseende, Stykket er med faa Variationer det samme, Intrigen og de handlende Personer ere i det væsenlige uforandrede. Den bedragne Mester, hans galante Madame, den intrigerende Læredreng og Madamens Elsker, der udgives for en efter 15 Aars Fraværelse hjemvendt Broder, hvis Ansigtsfarve er noget sværtet af den tropiske Sol, udførte alle deres Roller med et Liv, som i det hele tilfredsstillede Publikum, især Numerparkettet, der, som sædvanlig, var indtaget af Børn. Om end Stykket saaledes ikke indeholdt noget nyt, er det dog ikke uden dramatisk Effekt, navnlig i Slutningen; det har en flydende og utvungen Dialog og tæller ikke faa Scener, der ved en saadan Udførelse, som blev dem til Del, var meget tiltrækkende og underholdende. Det behørige Kvantum Kar og Møbler blev ituslaget med en Naturlighed og Energi, der kommer Sandheden meget nær, og det var et dobbelt glædeligt Fænomen for Anmelderen at bemærke, hvorledes den jakelske Tradition har vedligeholdt sig saavel i Stykkets Ide som i Dialogen og i Spillet. Begge de spillende bleve fremkaldte og viste sig under Publikums levende Applaus hver med en Lertallerken i Haanden" o. s. v. — Athleten Jean Dupuis, bekjendt fra Tivolivisen, er ligeledes Gjenstand for Beundring hos Anmelderen, som ikke forsømmer et Sideblik til denne Kunstners Hustru, „der heller ikke er ilde at se paa".

Om Stemninger og Tilstande i Skoven give forskellige Smaaartikler værdifulde Oplysninger. Saaledes fortælles der blandt andet, at Skov-Politimesterens Navn stundom gav Anledning til forskjellige Misforstaaelser og Forviklinger. Til Exempel anføres, at der i Charlottenlund forefaldt et Slagsmaal, hvori Politimesteren — formodenlig paa Embedsvegne — tog Del og søgte at standse Urolighederne ved at sætte Skræk i de ophidsede Gemytter. „Tag Jer i Agt," sagde han, „ved I, hvem jeg er? Jeg er Normann." — „Ja enten Du saa er en Normand eller en Svensker," svaredes der, „saa skal det ikke frelse Dig, kan Du tro." — Endvidere klages der over, at der i Modsætning til den Støj og Tummel, som hersker om Dagen paa Bakken, er en Stilhed om Natten, der er pinlig og utaalelig. Denne ønskes forandret, om ikke paa anden Maade, saa ved et Par Vægtere, der ere vel skikkede til at bringe Forstyrrelse i Roligheden.

En Artikel indeholder Betragtninger over Aarsagen til det Forfald, hvori Dyrehavslivet er kommet, samt over Grundene til, at man ikke tager saa meget ud i Skoven og morer

sig saa godt som i gamle Dage. Hertil knytter sig en dybsindig Undersgøelse over den Vej, der fra Kjøbenhavn er den nærmeste til Dyrehaven. Den Sands for det praktiske, som heraf fremlyser, viser sig end yderligere i et Kort over Bakken med Betegnelse af Kunstpræstationer og Beværtningstelte samt i en Dagsliste. En Artikel vover sig ind paa det temmelig betænkelige Omraade at anbefale en enkelt af Beværtningerne derude — Mad. Pætges's —, men det sker rigtignok meget varsomt og med Paaberaabelse af J. L. Heiberg, der har gjort det samme med Briggs Hotel i Helsingør, ligesom Udgiveren lover, at han i Fremtiden ikke vil nægte noget Telt eller nogen Kagebod sin Rekommandation.

Heller ikke Polemik fattes der, dog er den navnlig rettet mod „Figaro"s Udgiver, Løjtnant Georg Carstensen, Tivolis senere saa berømte Stifter, der ved sine Vauxhaller i Rosenborg Have aabnede en slem Konkurrence med Dyrehaven. Det synes overhoved, som om Skovsæsonen i 1842 aldeles ikke var heldig, og at „Skov- og Dyrehavsbladet" derfor heller ikke fandt synderlig Afsætning. Dette forklarer, at Bladets Bogtrykker, formodentlig fordi den betingede Betaling udeblev, tog sin den Frihed at agere Reiersen og at lægge et af Numrene (6) under Beslag. „Hvad have vi vel mere Vidnesbyrd behov for Pressens haardt betrængte Tilstand!" udbryder Udgiveren hændervridende. Bladet blev derfor trykt hos en anden Bogtrykker, men uden sin Vignet (en bebrillet Herre, der indbyder til Abonnement), thi denne havde den første beholdt som en vist temmelig tvivlsom Sikkerhed for Betalingen. Bladet udkom i alt i 9 Numre, og med Dyrehavstiden var ogsaa dets Livstraad overskaaren.

Men hermed var Arboe Mahlers Rolle paa en vis Maade udspillet i Kjøbenhavn. Savnende selv det nødvendigste, saa han sig nødsaget til at begive sig til Bornholm, hvor han havde paarørende. Her gjorde han et Forsøg paa at rehabilitere sig; han var en kort Tid — fra 2den Maj til 29de August — Redaktør af „Bornholms Avertissements-Tidende", men snart henfaldt han igjen til sine gamle Udskejelser, og nu begyndte det sørgeligste Afsnit i hans Liv. Der opstod en stærk og vistnok fuldt begrundet Mistanke om, at han havde været med ved Forfærdigelsen af falske Bankosedler, der begyndte at cirkulere paa Bornholm. Han og hans formodede medskyldige bleve arresterede, men uagtet disse tilstod og angav ham som Hovedmanden, nægtede han haardnakket og stillede sig overhoved an som en uskyldig forfulgt. Selv under

hans Fængsling fornægtede hans kaade, drillende Lune sig ikke. Det kunde hænde, at han midt under et Forhør for Underdommeren, Byfoged Garde i Rønne, trak en Psalmebog op af Lommen og i Stedet for Svar paa de forelagte Spørgsmaal gav sig til at læse højt op af den for, som han sagde, at hente Mod og Trøst i Forsmædelsen. En smuk Sommerdag lod han endelig Garde underrette om, at han var gaaet i sig selv og var rede til at paavise det Sted, hvor han havde nedgravet sine Redskaber ved Forfalskningen. Det var et Par Mil fra Rønne; han blev sat paa en Vogn mellem et Par Betjente, og Byfogdens Fuldmægtig fulgte med. Men da de ankom til Stedet, erklærede Mahler, at det hele var et Paaskud for at komme til at kjøre en Tur i det smukke Vejr; han havde intet at paavise. Forskjellige lignende Streger spillede han; det var umuligt at faa ham til at bekjende, og efter et Par Aars Forløb lød Dommen paa Frifindelse for videre Tiltale.

Nu var Bornholm intet blivende Sted for ham; han tog atter til Kjøbenhavn, men det Forsøg, han her gjorde paa atter at knytte sine tidligere Bekjendtskaber, strandede fuldstændig, idet alle trak sig tilbage. Nedbøjet paa Legeme og Sjæl, forfalden til det yderste, blev han sløv paa Forstanden, og da han engang ved Kong Christian den Ottendes Besøg i Theatret søgte at faa Adgang til ham for, som han sagde, at opnaa en Ansættelse ved Hoffet, fandt man det nødvendigt at skaffe ham Ophold paa Sindssygeanstalten paa Bidstrup. Her døde han, saavidt jeg mindes, 1846.

VI.

Det er noksom bekjendt, at Christian den Ottende, denne dannede og begavede Monark, skænkede sin Fortrolighed eller i ethvert Tilfælde sin Tillid til enkelte Personer, hvis Stilling og Aandsevner gjorde et sligt Forhold i og for sig ubegribeligt, Personer, der med fuld Føje kunne henregnes til de groteske Figurer, nærværende Smaaskildringer omhandle. Uden at jeg skal bryde mit Hoved med at udfinde Aarsagen hertil, er dog en Forklaring sandsynlig, den nemlig, at et Par af disse Personligheder, som f. Ex. Hollard-Nielsen og Jørgensen Jomtou, paa den Tid, de traadte i Forhold til Kongen, endnu ikke vare, hvad de senere bleve, Gjenstande for Morskab og Medynk. Hollard-Nielsen havde saaledes i sin Ungdom faaet Navn for Begavelse, og da han tillige optraadte som politisk Forfatter i en Retning, som Kongen yndede, og som gik mod den dengang rejste Opposition, er det ikke ganske uforklarligt, at der kunde opstaa et Forhold som det nævnte. Noget lignende gjælder om Jørgensen Jomtou. Denne havde allerede længe forinden sit Bekjendtskab med Kongen betraadt Forfatterbanen med Afhandlinger om statsøkonomiske og juridiske Spørgsmaal, og da flere af disse vare blevne optagne i ansete og udbredte Blade som „Kjøbenhavnsposten", „Dagen" og „Kjøbenhavns Skilderi", saa var Opmærksomheden derved i det mindste bleven henledet paa

ham. Det kritiske Blik var dengang langtfra saa virksomt og skærpet, som det nu er, og naar desuden adskillige andre Forhold tages i Betragtning, som det vilde føre mig for vidt at dvæle ved, er det ikke saa meget at undres over, at Christian den Ottende fæstede nogen Lid til Jørgensen Jomtou, da denne henvendte sig til ham, i Særdeleshed, da han ikke blot viste sig som en stor Enthusiast for sine Menneskeheden lyksaliggjørende Ideer, men tillige, hvad alt viser hen paa, var særdeles uegennyttig og ikke søgte at drage nogen som helst personlig Fordel af sin Adgang til Kongen. Det anførte er ikke noget Forsvar, men, som sagt, en nogenlunde naturlig Forklaring, hvorved det tillige ligger nær, at Erkjendelsen af begaaede Fejlgreb udkræver en Selvovervindelse, som man ikke altid finder hos en Monark. Langt mere uforklarligt er det derimod, at en saa grotesk Person som Hestehandler Nathanson, der lod sig døbe af Chikane mod Grosserer Nathanson, Redaktør af „Berl. Tid.", for at kunne prange med det samme Navn som han, kunde finde et aabent Øre hos Christian den Ottende for sine vilde Ideer om Hesteavlens Fremme.

Af de nævnte tre Personer var Jørgensen Jomtou en Kjøbenhavnerne i mange Aar meget bekjendt Figur, især da han stadig forstod at henlede Opmærksomheden paa sig, navnlig ved igjennem forskjellige Blade, ja endog gjennem Rigsdag og Rigsraad at holde Publikum *à jour* med sine Livsfata. Men hans personlige Optræden bidrog ogsaa sit dertil. Han hørte til dem, man uvilkaarligt fæster Øjnene paa. Naar man saa paa Gaden en Mand, i Reglen iført en sort luvslidt Kjole og do. Benklæder, med Kalvekryds i Skjorten og store krusede Mansketter for Hænderne samt foruden disse ikke altid ganske propre Prydelser en meget stor Guldkjæde over Vesten, med et stærkt markeret Ansigt, der bar Spor af Koppernes uheldige Indflydelse, og med en ejendommelig slingrende Gang, hvorved den ene Arm altid var et Stykke forud for den anden, saa vidste alle, at det var Jørgensen Jomtou, indtil for 14 til 16 Aar siden en af de faa Originaler, som Kjøbenhavn endnu havde at opvise. Det er ogsaa ham, hvis Liv og Levnet jeg i korte Træk skal skildre i det følgende, og hvortil jeg udbeder mig Læsernes Opmærksomhed.

Stof til denne Skildring fattes mig ikke; skulde jeg klage over noget, maatte det være over Stoffets Overflødighed. Jeg har nemlig liggende for mig en Samling Manuskripter fra hans Haand, bestaaende af flere tusinde Foliosider, der af

en flittig Samler kort efter Jørgensen Jomtous Død frelstes fra en Spækhøkers herostratiske Hensigter, til hvem disse Kostbarheder vare solgte som Makulatur til en Pris, der endog stod langt under den Kurs, hvortil almindeligt trykt Makulatur gaar i Handel og Vandel. Denne Masse er et forbavsende Vidnesbyrd om Jørgensen Jomtous Frugtbarhed og tillige om hans store Alsidighed. Den hidrører fra de sidste sex, syv Aar af hans Liv, og naar det kun er Manuskript, er vel Aarsagen den, at han, miskjendt som mangfoldige andre, ikke kunde faa nogen Forlægger til sine Aandsfostre eller faa dem optagne i noget Blad. Han behandler heri de mangfoldigste Æmner, statsøkonomiske, politiske, historiske, juridiske, æsthetiske, men det meste drejer sig dog om hans egne Livsbegivenheder, hans egne Fata og den Forfølgelse, han fra de forskjelligste Steder havde været udsat for. Han meddeler ogsaa Breve fra sig, til sig og om sig. Men hvad der dog egentlig har bidraget til dette hans literære Efterladenskabers svulmende Omfang, er den Omstændighed, at han i Overensstemmelse med S. Kierkegaards Anskuelse om det interessante i Gjentagelsen har behandlet et eller andet Æmne, en eller anden Begivenhed mangfoldige Gange uden synderlig Forskjel i Behandlingsmaaden. Dette er saaledes Tilfældet med de mod ham i 1859 anlagte Pressesager, for hvilke han af Højesteret dømtes henholdsvis til 3 og 4 Maaneders Fængselsstraf. Disse Sager bringer han i sine efterladte Manuskripter paa Bane vistnok en Snes Gange, og altid udførlig, medens det samme er Tilfældet med andre Sager, som nagede eller særlig interesserede ham. De vise sig i Ordets egenlige Forstand som fixe Ideer.

Johan Jørgensen Jomtou fødtes den 7de Marts 1791 i Maribo, hvor hans Fader var Vævermester og Skatteopkræver for Kommunen, foruden at han beklædte andre offenlige Bestillinger. Denne sin Fader omtaler han med stor Kjærlighed og skildrer ham som en i enhver Henseende brav Mand, hvis Minde fremkalder hos ham Beundringens og Begejstringens Taarer. Men Sønnen var sin Fader værdig. Efter eget Sigende var han et fra Hjertets og Aandens Side særdeles begavet ungt Menneske med en fortrinlig Hukommelse og en uforlignelig Fatteevne. I Bevidsthed om sin Sjæls Adel ønskede han at være den Privatmand, til hvem Frankernes Konge Pharamond sagde: „Du skal aldrig blive mere, end Du er, men Du skal heller aldrig blive mindre, og Du skal aldrig ophøre at være min Ven!“ eller som Digteren Petrark,

der, da han skulde aflægge en Ed, blev af Kardinalen fritaget derfor med de Ord: „Nej, min kjære Petrark! af Dem forlanger jeg ingen Ed; Deres blotte Udsagn er mig mere værd end alle de andres Ed.“ Faderens Bekjendte vilde, at han skulde lade Sønnen studere, men han mente: „Nej, min Søn skal ikke opslikke Støvet i Forgemakkerne og hverken betle eller krybe for Maitresser, Kammertjenere, Ministre og Hofsnoge, men han skal selv fortjene sit Brød!“ — en temmelig haard Bedømmelse af den studerende Klasse. Johan blev derfor Væver, og dette stemte overens med hans Ønsker, der beskedent indskrænkede sig til: „En huslig og retskaffen Kone, 5 Børn, et Værksted paa fem Væve, et Hus, en Have og et Par Køer.“ Men han dyrkede sin Aand især ved Læsning af Rousseau, hvis „Emil“ gjorde en forbavsende Virkning paa ham. Han var overtydet om, at naar man fulgte de Regler, der heri vare opstillede, maatte man blive et fuldendt Menneske. „Emil“ var derfor en ledende Stjerne paa hele hans Livsvandring.

Han blev Svend og Mester og fik af Faderen et Hus og Have, men han manglede et Væsen, der kunde være ham en trofast Veninde og kjærlig Selskaberske. Han saa sig om efter en saadan, men det gik galt med hans første Kjærlighed. Før han, „den kraftige og fyrige Yngling“, kunde komme frem med det skæbnesvangre Spørgsmaal: „Vil Du være min?“ snappede en anden hende bort, og alt var tomt og øde om ham. Han vilde da drage i Krigen, men Kejser Napoleons Tronfrasigelse i 1814 forhindrede det. Nu drog han til Kjøbenhavn, og da han indsaa, at hint Ønske om en Hustru, 5 Børn, et Hus, en Have og et Par Kør ikke lod sig realisere, tragtede han efter noget højere, og medens han arbejdede som Væver, læste han Jura og Latin. Det var nemlig hans Hensigt at tage dansk juridisk Examen, men da de fornødne Subsidier hertil udeblev fra Hjemmet, maatte han forlade Byen og lade sig engagere ved et tysk Skuespillerselskab, hvor han lærte Betydningen af Ordet Chikane; thi „hans Roller forsvandt sædvanlig paa Forestillingsdagen, og man soufflerede ham urigtigt for at forvilde ham“. Nu vendte han tilbage til Maribo, hvor han ogsaa mødte Chikane af sine egne Brødre, der, da han vilde overtage sin Faders Værksted, fordrev ham derfra. Omsider fik han (i 1818) dansk-juridisk Examen med Karakteren „Temmelig vel“ og nedsatte sig som Sagfører i Maribo. En Sag, som han førte for nogle Gaardmænd paa Grevskabet Knuthenborg,

forskaffede ham forskjellige Ubehageligheder. Han nærede endog Frygt for ifølge Lovens Bydende „at blive Tremarksmand, kagstrøgen og forvist", men han slap med at betale en Mulkt. I den Anledning havde han atter begivet sig til Kjøbenhavn; han indsaa, at han ikke var skabt til at være Prokurator, og for at ernære sig arbejdede han i nogle Aar hos adskillige Fabrikanter. Da den virkelige Verden saaledes var ham glæde- og nydelsestom, søgte han Erstatning i den aandelige. Han lærte hele Badens Grammatik og Lexikon udenad; men da han manglede Penge til at betale Vejleder, Professorer og Konsistorie med, kunde han ikke faa Artium og forfaldt derfor — ikke til Drik og Svir, men — til Poesi og skrev Digte i Tusindvis. Et Bind heraf udgav han paa Subskription og afsatte paa den Maade 500 Exemplarer.

Nu begyndte hans publicistiske Virksomhed. Den første Anledning hertil var et Digt af H. C. Andersen, „Pjat!", hvori der drages til Felts mod Damer, som sidde om Thebordet og snakke hen i Vind og Vejr om Digtekunst, Politik og Mad. Dette oprørte Jørgensen Jomtou, thi skjønt forsmaaet i Kjærlighed var han dog i Ordets ædlere Betydning en stor Beundrer af Kjønnet. Han skrev derfor i „Kjøbenhavnsposten", det samme Blad, hvori Digtet havde staaet, et kraftigt Alvorsord, hvorved han optraadte som Damernes Ridder. Men det almennyttige, det til Amenvel sigtende var dog egenlig Formaalet for den publicistiske Virksomhed, som han nu udfoldede i stort Omfang. Han skrev Afhandlinger i „Kjøbenhavnsposten" om Fædrelandets Love og Justitsvæsen, om Advokaturen o. s. v., og da Bladene ikke havde Plads nok til hans Udtalelser, udgav han selv under Titlen „Tilskueren" et Blad, der i et Par Maaneder efter hans Sigende fik et Par Tusinde Abonnenter. Da han fik Afslag paa sin Ansøgning om at maatte forsende Bladet med Posten, havde han i den Anledning Audiens hos Frederik den Sjette, hvorved der, som han fortæller, faldt bitre Ord paa begge Sider, idet Kongen sigtede ham for at have drevet Vinkelskriveri, hvorover Jørgensen Jomtou blev meget opbragt og skiltes i Vrede fra ham. Derefter udgav han et historisk-geografisk Blad „Panorama", hvorpaa han snart fik 3000 Abonnenter, og samtidig dermed blev han ved Kjøb Ejer af det Poppske Skriftstøberi. Han var, som man ser, nu paa Vej til at blive en holden Mand.

I Aaret 1835 kom han, som han fortæller, hændelsesvis til at tale med daværende Prinds Christian, der gjorde ham

nogle Spørgsmaal, som han besvarede med: „Det kommer an paa, om Deres kgl. Højhed taaler at høre Sandhed.“ — „Det er netop, hvad jeg ønsker,“ var Svaret. Denne Samtale havde en afgjørende Indflydelse paa hans Liv. En indre Stemme tilraabte ham: „Det er ham! han er din Pharamond, og Du er hans Ven!“ Jomtou mente, at de Frøkorn, som han havde samlet paa Erfaringens Vej og for Fremtiden haabede at samle, vilde ved den ædle, oplyste og verdenskloge Fyrstes Haand blive plantede og opelskede i den fædrene Jord. „Han haabede nu, at hans Stemme ej længere skulde være en Røst i Ørken, men at hans Forslag til Forbedringer og til Afskaffelse af Misbrug og skadelige Indretninger skulde blive ophøjede til Love.“ Han berejste derfor Landet i alle Retninger og leverede Prindsen Resultatet af sine Iagttagelser. Men man søgte at afskrække ham: Fyrstegunst, mente man, var ikke at stole paa, og en Justitsraadinde sagde: „Han skal have saadanne Folk som Dem til at stoppe i Hullerne, naar det kniber.“ Derhos foresvævede ham Mindet om Struensee, hvis blodbestænkte Skygge Historien fremviser som et advarende Skræmmebillede for enhver, der vil hellige sit Livs Virken til Folkets og den lidende Menneskeheds Sag. Men slige Advarsler og slige Exempler kysede ham ikke; han tænkte som saa: Den, som ikke har et Liv at vove, naar et Folks Vel og Ve lægges i hans Haand, er ikke Livet værd.

Imidlertid kunde han ikke ved Siden af Varetagelsen af Statens Anliggender, der jo optog den største Del af hans Tid, ganske varetage sine egne Forretninger. Det gik galt med Skriftstøberiet, og han blev bedragen af sine Folk. Imidlertid var Prinds Christian bleven Konge, og det var ham en Balsam En Dag kort efter Tronbestigelsen lod Kongen ham kalde — jeg følger her Jørgensen Jomtous Fortælling — og sagde: „Sig mig nu, hvad ønsker De, hvad kan jeg gjøre for Dem?“ — Svaret var: „Ingenting. Jeg er ugift, gifter mig ikke. Behøver blot Lidt og har, hvad jeg bruger.“ — „Noget maa De vel kunne ønske Dem,“ svarede Kongen, „Penge?“ — „Nej,“ sagde Jørgensen Jomtou. Kongen mente, at han i alt Fald dog skulde henvende sig til Geheimeraad Adler. Det skete. Da Adler gjentog det samme Spørgsmaal som Kongen, var Svaret det samme. „Men,“ vedblev Adler, „naar De nu fik et godt fedt Levebrød, saa kom Lysten til at gifte Dem nok.“ Men Jørgensen Jomtou vilde intet modtage. I en anden Samtale med Kongen, hvori den samme Gjenstand blev drøftet, bemærkede han: „I intet andet Forhold end

i det, vi staa, kunne vi staa til hinanden. Hvis jeg modtager et Embede, er der en, der har et, der er større end mit, og ham skal jeg bære paa (?), og hvis jeg modtager en Titel og Orden, er det samme Tilfældet; men nu staa vi — Mand imod Mand — ligeoverfor hinanden. De over Staten, og jeg udenfor den. Hvis vi ærlig række hinanden Haanden og staa hinanden bi i Nødens Stund, kunne vi stifte meget godt og forhindre meget ondt."

Jeg refererer kun og overlader Jørgensen Jomtou Ansvaret. Men utvivlsomt er det, at han omtrent et Aar efter med 300 Rdl. i Rejsepenge — mere forlangte han ikke — ifølge Kongens Ønske begav sig paa en Rejse „for at forskaffe sig et almindeligt Overblik" og for at undersøge, hvilke af Udlandets Indretninger man til Befordring af Almenvellet kunde med Nytte anvende i Fædrelandet. Adler tilbød ham Anbefalinger til Gesandterne i Berlin og Wien, men Svaret var: „Nej, jeg skal nok anbefale mig selv," og det lader til, at han holdt Ord, thi han fandt Adgang overalt. I Dresden stiftede han f. Ex. Bekjendtskab med Geheimekonferensraad Langenau, der henledede hans Opmærksomhed paa de Ting, han burde se, „thi," tilføjede han, „naar De kommer hjem, er De Minister," hvortil Jørgensen Jomtou mente, at det skulde han nok tage sig i Agt for at blive, da hans Karakter ikke passede dertil. Han nævner mangfoldige store Mænd, som han paa sine Rejser kom i Berøring med, og som alle vare særdeles henrykte over ham. En sagde til ham: „Kongen af Danmark maa være en meget aandrig og oplyst Fyrste, eftersom han sender en saadan Mand til Udlandet;" en anden: „Hvis De ikke arbejder for Evigheden, ved jeg ikke, hvorfor De arbejder; thi hvad De gjør, kan intet Menneske betale Dem;" — en tredie: „De er et rent Fond, thi De har ingen Ærgjerrighed" o. s. v. I Wien blev han ført om i alle Læreanstalter o. desl., og overalt blev han, da han, som han siger, ikke havde forsynet sig med nogen Titel, benævnet „Hofraad" eller „Direktør". Han blev optaget som Æresmedlem af Industriforeningen og indbudt til at deltage i Redouterne ved Hoffet, hvor den østerrigske Indenrigsminister Kolowrath betroede ham sine Tanker om Konstitutionen og mente, at Wienerne brød sig Pokker om en saadan, naar de blot fik Lov til at synge, le og sige Vittigheder, medens han dog vilde forpligte sig til at tilvejebringe 100,000 Underskrifter for den frieste Konstitution i Verden. Han fik en Anbefaling til Stadshauptmanden i Prag, Hofraad Muth, i hvis

Hus han nød de herligste Glæder, og hvis to livfulde, aandrige og vennehulde Døtre han ikke kunde glemme. Ved Afskeden sagde Hofraaden til ham: „Naar De kommer hjem, skal De lade Dem ansætte som Kabinetssekretær; thi der er De paa Deres Plads.“ Men det vilde han dog ikke.

Denne Rejse gjorde han for det meste til Fods og brugte af sine egne Penge 400 Rdl. Da han kom hjem, forelagde han Kongen Resultatet af sin Rejse, blandt andet Planen til en Straffeanstalt lig den i Prag. Kongen havde, som han fortæller, tiltænkt ham Direktørposten for denne Anstalt, men Planens Iværksættelse blev udsat, og han blev derfor heller ikke Direktør. Det begyndte overhoved at gaa op for ham, at han blev modarbejdet fra alle Sider, og at navnlig Stemann var hans arge Fjende. Fast besluttet paa at trække sig tilbage, sagde han til Kongen: „Lad os skilles ad. Det Forhold, hvori vi staa til hinanden, miskjendes og leder dog ikke til noget.“ Det Spørgsmaal, Kongen gjorde ved denne Lejlighed, om han ogsaa vilde slutte sig til hans Modstandere, krænkede ham dybt og foranledigede, at han i en længere Skrivelse forsvarede sig og beraabte sig paa sine store Fortjenester. Han vilde ikke mere skrive noget offenlig; med sin Brochure „Om Opdragelsen“ vilde han for stedse tage Afsked fra den literære Bane og forlade sit Fædreland, „hvor saa mange blodige Minder og Taarer klæbe ved Erindringen.“ „Jeg agter,“ hed det tilsidst i Skrivelsen, „nu at træde tilbage til den Virkekreds, hvori min Fader — den retskafneste og mest elskede og agtede Mand, jeg har kjendt — var; men da intet Fabrikvæsen her i Landet kan trives, saa længe vi have dette Toldvæsen, og jeg desuden ønsker at lære Kattuntrykning og Glitning m. m. i Udlandet, agter jeg at indtræde to Aar i Læreforhold i Elberfeld.“ — Følgen af denne Skrivelse var, at Kongen lod ham kalde og overtalte ham til at blive. Det er atter hans eget Referat.

Han vedblev nu at udarbejde forskjellige Ting, som han forelagde Kongen, deriblandt Forslag til Ophjælpning af den arbejdende Klasse i Kjøbstæderne og paa Landet, navnlig Husmandsstanden, Udkast til Anordninger o. s. v. Igjen begav han sig (i 1843) paa en Rejse. I Wien vilde Kolowrath formaa ham til at blive med Løfte om at sørge for ham; men han svarede: „Jeg kan ikke, Deres Excellence! Uagtet jeg ikke ejer en Fodsbred Jord i mit Fødeland, er det dog for mig, som om hele Danmark tilhørte mig, og hvor jeg er, er der noget, som trækker mig hjem.“ Men denne Kjærlighed til Fædrelandet

blev kun slet belønnet, thi da han kom hjem, blev han Gjenstand for allehaande Forfølgelser. Der blev gjort Nar ad ham i „Korsaren", hvor hans Billede en Tid hørte til det staaende Inventarium; han blev, som han fortæller, overfaldet og forhaanet paa Kjøbenhavns Gader baade af vel- og sletklædte Banditer, og to Gange forsøgte man at forgive ham. Om disse Forgiftelser ytrer han sig rigtignok paa en temmelig dunkel Maade, hvoraf det synes at fremgaa, at hans levende Fantasi herved har spillet ham et Puds, thi at Haaret falder af, og at der i dets Sted voxer „hvide Børster", kan dog næppe være Resultatet af en Forgiftning. Men trods disse Forfølgelser holdt han ud og arbejdede frisk væk paa Planerne til Reformer i Samfundslivet, navnlig paa Udkastet til en hel ny Kriminallovgivning. Samtidig dermed sendte han jævnlig Breve til Kongen, hvori Smerten over Forfølgelserne og over de Hindringer, der fra alle Sider lagdes for hans filantropiske Bestræbelser i Menneskehedens Tjeneste, udtalte sig af et bevæget Hjerte, medens han tillige tolkede Kongen sin Erkjendtlighed for den Husvalelse, hans Naade havde skænket ham. Heri citerede han Tankesprog af Rousseau, Cromwell, Schiller o. s. v. Han havde intet mere at haabe og frygte, og som Schillers Thekla kunde han udbryde:

„Das Herz ist gestorben,
Die Welt ist leer,
Und weiter giebt sie
Dem Wunsche Nicht mehr.
Du Heilige! rufe Dein Kind zurück.
Ich habe genossen das irdische Glück,
Ich habe gelebt und geliebet."

Imidlertid havde Kongen, som han fortæller, paatvunget ham 600 Rdl. aarlig, fordi han i hans Tjeneste havde tilsat hele sin Formue og ikke villet modtage noget Embede. Under Udarbejdelsen af sit Udkast til en Kriminallov fik han forskjellige skriftlige Vink af Kongen, og da det var færdigt i 1846, blev det ifølge Kongens Opfordring trykt, foruden at det tillige skulde trykkes i tysk Oversættelse. Men næppe vare to Ark af denne færdige, før det Tordenbudskab naaede Jørgensen Jomtou, at hans store Velynder var afgaaet ved Døden.

Ligesom dette Dødsfald frembragte store Omvæltninger i det offenlige Liv i mangfoldige Forhold, saaledes var det naturligvis ogsaa skæbnesvangert for den arme Jørgensen Jomtou. Nu begyndte hans egenlige Lidelseshistorie. Den ham

tilsagte Livrente blev ham vel udbetalt det første Aar efter Kongens Død, men derefter reduceret til 200 Rdl. og tilsidst til 0. En Ansøgning om at faa de ved Trykningen af hans Udkast til en Kriminallov udlagte Penge erstattede blev afslaaet. Han ejede, som han selv siger, ikke en Daler; hans Navn som Forfatter var bortskyllet af Tidens Strøm, og Publikum var formedelst hans Forhold til Kongen saa indtaget imod ham, at han kunde skrive, hvad han vilde, uden at blive læst. Han saa sine „Fjender i Besiddelse af Magten og sig selv Gjenstand for hele Folkets Forbitrelse og Had." Saaledes skildrer han sin Situation. I en saadan Forfatning og Stemning begav han sig tilbage til sin Fødeby Maribo, hvis Gjensyn han i sine efterladte Skrifter hilser med et vemodsfuldt Digt. Men her var intet blivende Sted, og atter vendte han tilbage til Kjøbenhavn, nærmest i den Hensigt at udarbejde Christian den Ottendes Historie. Hertil skulde han bruge de meget værdifulde Papirer, han under sit Forhold til Kongen havde tilsendt denne. Han forlangte dem udleverede, men det nægtedes ham, fordi de, som det hed, vare behandlede som Makulatur og kastede i en Skarnbøtte. Denne Oplysning, der fremkom i et Blad, krænkede ham naturligvis dybt. For at faa denne vigtige Sag oplyst og bragt til Forhandling, henvendte han sig ogsaa til Rigsdagen og flere Rigsdagsmænd, men forgæves. Oberst Tscherning svarede ham, som han fortæller, med de Ord: „De faar ikke Deres Papirer, thi man frygter for, at De dermed vil gjøre Indgreb i det glorioøe, som omgiver Christian den Ottendes Regering."

Imidlertid begyndte han atter paa sin Forfattervirksomhed. Struensee var hans Ideal af en Statsmand; han betragtede ham som den største Reformator, Danmark havde havt at opvise, og besluttede at skrive hans og Karoline Mathildes Historie for nogenlunde at bøde paa den blodige Uretfærdighed, de havde lidt. Dertil søgte han at faa Adgang til de hemmelige Papirer herom, som beroede i Gehejmearkivet, men det blev afslaaet. Bogen udkom og opnaaede en saa stor Udbredelse, at et andet Oplag var nødvendigt, men heller ikke hertil kunde han faa de omtalte Papirer at se. Senere udgav han et Blad „Diorama", hvis første Numer var ledsaget af Portræter af Kristus, Rousseau og Jørgensen Jomtou, de tre største Mænd, der nogensinde havde levet. Hans eget Portræt havde følgende Underskrift: „Det er Manden, som adler sin Stand; men ikke Standen, som adler Manden." Iøvrigt var Bladets Indhold en underlig Blanding af ret forstandige Udtalelser og

meningsløse Ting, og de forskjelligste Artikler vare i en besynderlig Forvirring kastede mellem hverandre. Da han dels herved, dels ved sine gjentagne Henvendelser til Kong Frederik den Syvende og til Rigsdagen vedblev at henlede Opmærksomheden paa sin Person, blev han naturligvis en Gjenstand for de illustrerede Smudsblades ikke videre smagfulde Angreb, og i sin Overbevisning om at være en uforlignelig stor Aand, der maatte taale alle store Aanders Skæbne at miskjendes, hades og forfølges, troede han, at et fuldstændigt Komplot var stiftet til hans Fordærvelse.

I en Skrivelse til en Bekjendt omtaler han, hvorledes han overfaldes og forhaanes paa offenlig Gade, og hvorledes han endog har været Gjenstand for Attentat paa Snigmord, idet han nemlig ved en Aften at gaa fra Ladegaarden over Broen lige for den hørte noget pusle i Buskadset paa Bastionen, derpaa hørte et Skud og mærkede, at en Kugle foer tæt forbi ham ind i den anden Bastion. En anden Gang skriver han: „Jeg gik undertiden paa Volden i Selskab med en Herre eller Dame, der havde mødt og indladt sig i Samtale med mig, og jeg saa da en stærk, haandfast Karl traske bagefter mig og lytte til hvert Ord. Jeg har i mere end 20 Aar spist hos Brusch paa Østergade og senere hos hans Broder i Kirkestræde, men saasnart jeg kom ind ad Døren, kom den bekjendte T. (Redaktøren af et Smudsblad) og et Par af hans Kammerater og satte sig ved det samme Bord for at spionere, hvad jeg talte om. Jeg maatte derfor ophøre med at komme der." Slige Genvordigheder, indbildte eller virkelige, men især Afslagene paa de mange Ansøgninger, han indsendte om sine Papirers Udlevering, om Livrenten, om Erstatning for Udlæg o. s. v., i Forbindelse med hans frugtesløse Forsøg paa at faa Audiens hos Frederik den Syvende, gjorde ham bitter i Sindet. I et Blad „Rapée", som han kjøbte af den bekjendte Karup, skrev han i 1859 en Artikel med Titel „Forrige Tider og Nuomstunder", hvori det omtaltes, hvorledes enhver Undersaat havde fri Adgang til Kongerne Frederik den Sjette og Christian den Ottende og da nød Beskyttelse og Deltagelse, medens det nu var ganske anderledes, idet Folk vare udelukkede fra Adgang til Kongen, hvilken Paastand tillige krydredes med stærke Angreb paa Kongens Person og hans Omgivelser. For denne Artikel, der ikke var værre end mange andre, som paa den Tid fremkom, men hvis Forfattere rigtignok vare saa forsigtige at anvende forblommede Udtryk, af hvis Mening man dog paa ingen Maade kunde tage fejl, blev

han under 2den Maj 1859 beordret tiltalt af Generalfiskalen, og Resultatet var, at han ved Højesteretsdom af 21de Maj 1860 idømtes 3 Maaneders Fængsel. Det blev ikke derved. Ved ligeledes i det nævnte Blad „Rapée" at offenliggjøre Indlæggene i denne Sag, hvori den paadømte Artikels Indhold blev gjentaget forstærket, paadrog han sig atter ved Højesteretsdom 4 Maaneders Fængsel, der efter hans Ansøgning om Lettelse i Straffen blev formindsket til to. Medens han sad fængslet, søgte han Rettergang med Assessor Køhke, om hvem han paastod, at han ved et fejlagtigt Referat til Forhørsprotokollen under Kriminal- og Politiretten havde bevirket Sagens uheldige Udfald, hvorfor han af Køhke forlangte en Erstatning af 500 Rdl., men dette Forsøg førte naturligvis ikke til noget.

Fængslingen, hvorved han ikke mere kunde foretage de Fodture, hvortil han var vant, i Forbindelse med de forskjellige Krænkelser, han havde lidt eller troede at have lidt — hvad der jo næsten kommer ud paa et — undergravede den 69aarige Mands Helbred og svækkede hans Forstand endnu mere, end det alt forinden var Tilfældet. Som et Tegn herpaa kan tjene, at han tænkte paa at stille sig til Folkethingsvalgene i 1861 i Kjøbenhavns 7de Kreds mod daværende Justitsminister Casse. Hans Papirer indeholde det Program, som han vilde fremkomme med paa Valgtribunen. Aarsagerne til, at han vilde stille sig, vare dels personlige, dels af højere almennyttig Beskaffenhed. Han vilde gjennem Folkethinget virke til, at de saa meget omtalte Papirer bleve ham udleverede, og at han fik den ham af Christian den Ottende tilsikrede Livrente betalt som Erstatning for Udlæg, men desuden havde han en Mængde Lovforslag, som han vilde bringe til Forhandling, saasom en Anciennetetslov for Regerings-Kollegierne, en Toldlov, der sætter høj Told paa forarbejdede Varers Indførsel (han var en meget ivrig Beskyttelsesmand), en Lov om Indførelse af Juryer o. s. v. Man kunde saaledes have ventet udmærkede Ting af hans Lovgivervirksomhed, og Rigsdagen vilde utvivlsomt have glædet sig ved en endnu større Langvarighed, end det hidtil har været Tilfældet; men af ubekjendte Grunde opgav han at stille sig og fik saaledes ikke Anledning til at lade sit Lys skinne i Danmarks lovgivende Forsamling. Men han satte det alligevel ikke under en Skæppe. For at tilfredsstille sin Trang til offenlig Optræden, holdt han nogle Foredrag i den saakaldte „Kalkeballe" i lille Kannikestræde med det Formaal at stille Struensees Fortjenester frem i

det rette Lys og at rense Dronning Karoline Mathildes Minde. Disse Forelæsninger, hvorved han udviklede en vis dramatisk Færdighed som Reminiscens fra hans tyske Skuespillerliv, gjorde dog ikke samme Lykke som de bekjendte Karupske*), men mulig havde han været heldigere med de Foredrag over Christian den Ottendes Liv og Virksomhed, som han bebudede at ville holde i Apollosalen, dersom Politiet ikke havde fundet sig foranlediget til at forbyde dem. Han lod sig dog ikke heraf skræmme fra vedblivende at virke til Almenvellet. I Novbr. 1861 tilstillede han Rigsdagens Folkething og i Januar 1862 Rigsraadet et Andragende, hvori han, næstefter at have fortalt, hvorledes han paa en Bænk ved St. Jørgenssø havde truffet et stakkels Mand, der med sin Familie var nærved at dø af Sult, fordi han intet Arbejde kunde faa, foreslog forskjellige Midler til at afhjælpe den almindelige Trang og ophjælpe Industrien. Af disse vare en stærk Beklipning af Kongens daværende Civilliste, forhøjet Indførselstold og Jernbanernes Nedlæggelse de vigtigste. Til Støtte for sin Paastand om Jernbanernes Skadelighed i et lille Land anførte han Citater af en stor Del Statsmænd, saasom den würtembergske Minister Rømer, Politimesteren i Kiel o. s. v. Den sidstnævnte havde som et Bevis paa Jernbanernes skadelige Virkning anført, at før havde Kiel tolv Hattemagere, nu havde Byen kun to, fordi alle Folk i Kiel kjørte paa Jernbanen til Hamborg og kjøbte deres Hatte der. Saa indlysende Argumenter til Støtte for Jørgensen Jomtous statsøkonomiske Principer gjorde dog intet Indtryk paa Formændene i Rigsdag og Rigsraad, og hans Andragende blev ubønhørlig lagt til Side.

Det er tidligere omtalt, at han havde udarbejdet et Udkast til en Kriminallov. Denne, der indeholder overordentlig strenge Bestemmelser og som Drakons næsten kunde siges at være skreven med Blod, var efter hans Sigende bleven revideret af Christian den Ottende, derpaa trykt og saaledes kommen i adskilliges Hænder. Men det sidste var forsaavidt uheldigt, som det var hans uforgribelige Mening, at den under 27de Februar 1859 nedsatte Lovkommission havde bemægtiget sig hans Værk og lagt det til Grund for sine Arbejder. I en Skrivelse herom til Stiftamtmand Simony udtaler han sig paa følgende Maade: „Det blev desværre min sørgelige Lod at arbejde uden Løn, at se andre høste, hvad jeg havde saaet, og blive behand-

*) C. F. W. Karup, Literat, f. 1829, d. 1870, gjorde sig bl. a. bekendt ved at holde „folkelige Foredrag" af skarp og udfordrende Art. Udg. Anm.

let som Forbryder, fordi jeg har antaget mig mine forurettede Medmenneskers Sag og ærlig bestræbt mig for at stifte det gode og forhindre det onde, der stod i min Magt. Dette er nu ganske i sin Orden, og deri maa jeg finde mig; men jeg kan derimod ikke finde mig i, at et Værk, hvis Materiale jeg møjsommelig har samlet paa Erfaringens Mark, paa hvis Udarbejdelse jeg har anvendt mange Aar, og som en aandrig og oplyst Monark har værdiget at revidere, omkalfatres af nogle Jurister og forvandles derved muligvis til et Makværk, der vel kan være gavnligt for den rige og mægtige, men fordærveligt for den ringe og fattige." Han truede tillige i denne Skrivelse med at indgive en Klage til Rigsdagen over det begaaede Ran, men det ses ikke, om han udførte sin Hensigt. Hvad der dog mest nagede ham, var den formentlige Uret, der var overgaaet ham ved hine Domfældelser for Artiklerne i Bladet Rapée. I Juli 1864 sendte han en meget udførlig Ansøgning til Kongen med Forlangende om, at den i 1859 mod ham anlagte Sag maatte blive revideret, og Justitsminister Casse, Stiftamtmand Simony, Justitsraad Køhke samt forskjellige Assessorer i Kriminalretten og i Højesteret satte under Tiltale og tilpligtede at betale det Tab, han havde havt ved denne Sag. Et Andragende af lignende Indhold sendte han i September 1864 til Rigsdagen, men det havde samme Skæbne som hans forskjellige andre Andragender til den lovgivende Forsamling.

Disse frugtesløse Forsøg paa at opnaa, hvad han kaldte Ret og Retfærdighed, vare, som det lader til, hans sidste. Dog lagde han ikke Hænderne i Skødet, thi hans efterladte Papirer vise, at han vedvarende samlede Materiale til sin Samtids Historie, navnlig til Oprørets i Hertugdømmerne saavel som til de Begivenheder, der samtidig gik for sig her i Kjøbenhavn. Dette Materiales Værdi er vel temmelig tvivlsom, men det vidner om stor Flid og Arbejdslyst, og i ethvert Tilfælde er det et Bevis paa, at han endnu i sine sidste Levedage bevarede Bevidstheden om sine store Evner og om sit Kald som upartisk Historieskriver. Hans Legemskræfter, der alt vare undergravede ved fremrykket Alder, ved Sorger og vel ogsaa ved Savn, kunde ikke holde Skridt med hans aandelige Anstrængelser, og efter kort Tids Sygeleje døde han den 31te December 1866. Hvilken Dom man end vil fælde om Jørgensen Jomtou, hans Virksomhed og offenlige Optræden, saa vidner dog alt om, at han var en honnet Karakter, og at hans Evner, hvis de vare blevne ledede i det rette Spor og havde

modtaget den fornødne Udvikling, kunde have været Samfundet til megen Nytte. Men det var navnlig hans Overvurdering af disse Evner og vel ogsaa hans ret mærkelige Forhold til Kong Christian den Ottende, der gav hans Liv en Retning, som efterhaanden førte til, at han i det offenlige Omdømme kun høstede et Smil og i det højeste et ynkende Skuldertræk.

VII.

I Heibergs „Recensenten og Dyret" siger Keiser om den smukke Opvartningspige Rose i Hr. Pelts Telt paa Dyrehavsbakken, at hun nok snarere er fæstet for at underholde Gjæsterne paa en behagelig Maade end at arbejde i Køkken og Kælder. Ganske vist er en smuk Opvartningspige et ikke ringe Tiltrækningsmiddel for en offenlig Beværtning. At se en slig tjenende ung Dame proper og pyntelig i Paaklædning med en Smule nødvendigt Koketteri vimse fra et Sted til et andet, byde de forlangte Sager omkring med et venligt Smil og et artigt Ord til enhver, er rigtignok noget langt hyggeligere end det Skue, som den mandlige Opvartning afgiver, hvilken, for saa vidt denne er indfødt, i Reglen — og dette være sagt uden nogen Forklejnelse for Nationaliteten, ja, maaske tvertimod til Fordel for den — kun lidet er skabt til dette Kald. Men en Betingelse for, at det blidere Kjøn med Fordel skal kunne anvendes i denne Egenskab, bestaar unægtelig deri, at Opvartningsjomfruen (jeg tager den mere elegante Benævnelse) foruden at hun tilfredsstiller Moralens strenge, om ikke strengeste Fordringer, forstaar at holde den gyldne Middelvej ved ikke at være for forekommende mod nogle af Gjæsterne og ikke for lunken mod andre, ikke agere Magnet, der snart trækker til, snart støder fra efter den Gjenstands Beskaffenhed, hvormed den kommer i Berøring. Hun maa have det samme Smil paa rede Haand overfor den

unge elegante Herre som overfor den gamle Stødaf, der hører til Husets Stamgjæster; hun maa med en vis Rutine forstaa at unddrage sig nærgaaende Friheder, fra hvem de saa komme, og hun maa tillige ikke gjøre Forskjel paa de to Slags Gjæster, som hin Opvarter kun kjendte, dem nemlig, der give Drikkepenge, og dem, som ingen give. Men, hvor er det vel i vor fordærvede Tidsalder, hvor Fristelsen er saa stor, muligt at opvise en, end sige flere Opvartningsjomfruer af den Beskaffenhed, og da man paa Grund heraf i Reglen har gjort den Erfaring paa Beværtningsstederne, at kvindelig Opvartning snarere skader end gavner Søgningen, fordi den trækker den Del af Gjæster til sig, som er mindst lønnende, medens den fjerner den solidere Part, er den paa de allerfleste Steder bleven afskaffet og erstattet med mandlig, vistnok til stor Satisfaktion for Sædeligheden, men, som alt bemærket, næppe til Fyldestgjørelse for Skjønhedssandsen.

Disse Bemærkninger, der vedrøre det tjenende Personale paa Beværtningsstederne, gjælde ogsaa for en Del Nutiden. Sjælen og Aanden i den lille Stat, som et saadant Etablissement, større eller mindre, egenlig udgjør, er imidlertid Værten, den, som leder og styrer det hele. Ogsaa i Henseende til denne Statsborger har Tidsaanden gjort sit Krav gjældende. Nu ser man ham sjældent, han er saa godt som usynlig. Hans Aand svæver maaske, eller maaske ikke, over det hele, men det findes hverken ganske passende eller sømmeligt, i det mindste i de bedre Beværtningssteder, at se ham gaa omkring og deltage direkte i Opvartningen, endnu mindre i Underholdningen. Der bestaar et, om ikke fremmed, saa dog i det mindste anstandsfuldt Forhold mellem ham og Gjæsterne, og om noget kammeratligt Forhold er der sjældent Tale. Hvor ganske anderledes var det ikke i ældre Tider. Værten var næsten altid tilstede, og deltog han ikke selv, med et grønt Multums Forklæde for, i Opvartningen, saa ledede han den dog. Han paasaa, at Gjæsternes billige Krav bleve tilfredsstillede, og hvad der tillige var noget af det vigtigste, han søgte at underholde sine Gjæster paa en behagelig Maade med Dagsbegivenheder, Nyheder, sindrige Reflexioner over Dit og Dat, ja vel endog med Politik, altid den udenlandske, thi den indenlandske brød man sig ikke synderlig om. Der var et selskabeligt og venskabeligt Samliv, især mellem ham og Stamgjæsterne, et Forhold, der næsten var patriarkalsk, hvorfra vel ogsaa Benævnelsen Krofa'r hidrører. Blev der undertiden improviseret et lille Symposion, var Vær-

ten selvskreven Gjæst; han fik ligesaa godt et Glas som alle de andre, og det var heller ikke sjældent, at han udenfor slige højtidelige Lejligheder fik Adgang til at smage paa sine egne Varer, hvorfor da ogsaa en Vært, som han burde og skulde være, i Almindelighed viste sig med en Figur som en af hans egne Øltønder samt med et Ansigt, der bar kraftige Spor af Bakki Gaver. Det er næsten ubegribeligt, hvor mange Drikkevarer en saadan Vært var i Stand til at konsumere en hel Dag igjennem uden at naa den Salighedstilstand, som hos andre dødelige næsten altid er Resultatet; det var en Vane, der blev til en anden Natur, men som derfor ikke var mindre beundringsværdig.

Det er klart nok, at paa disse Værters Egenskaber og Underholdningstalent beroede under slige Forhold ligesaa meget som paa deres Varers Beskaffenhed den større eller mindre Søgning. Forstod en Vært sit Kald, kunde han gjøre sig behagelig for sine Gjæster, more dem med lystige Indfald, være omgængelig uden at være paatrængende, ikke for nærgaaende med Hensyn til de større eller mindre Beløb, der stod paa Karvestokken, da var hans Lykke gjort, især naar hans Varer, de flydende som de faste, befandtes gode og Priserne moderate. Han kunde i saa Fald tillade sig mangen en Frihed, som Gjæsterne ikke under andre Forhold vilde have taalt, mangen en Spøg, der just ikke var af den fineste Art. Kjøbenhavn og dens nærmeste Omegn har frembudt ikke faa saadanne Værter. Det var dog mest i de lavere Sfærer, enten i Kjælderen eller i Stuen, baade i virkelig og i figurlig Forstand, at Værterne spillede den Rolle som *maîtres des plaisirs*, hvorved de naaede en vis Popularitet. Det vilde blive for vidtløftigt at anføre de Træk, der karakteriserede hver enkelt af disse Herrer af Spunds og Tap. Gjennemgaaende var det en vis slagfærdig Vittighed, der just ikke altid var af fineste Kaliber, et anseeligt Forraad af Anekdoter, der blev udkrammet, baade hvor det passede og ikke passede, samt en Rigdom af Gadeudtryk, der vilde have været et ypperligt Supplement til den ikke videre fuldstændige Samling, der udkom for endel Aar siden. Men der var ogsaa andre Specialiteter ved nogle af disse Hædersmænd, hvilke bidrog til at befæste deres Popularitet. En af dem gjorde sig bemærket ved en særegen Løjerlighed. I normal Tilstand var han saa indesluttet som en Østers i sin Skal og saa ordknap, at han kun sjældent fremkom med andet end Enstavelsesord, der, usammenhængende, som de i Reglen vare, i Dunkelhed

lignende Orakelsprog. Det hidrørte ifølge hans Beundreres Anskuelse fra hans Ideers Storhed og Mangfoldighed, der ikke tillod dem at slippe ud gjennem den fast tillukkede Hjernekiste. Men til andre Tider, naar der dannede sig et gemytligt Drikkelag af Gjæsterne, hvori han indbødes til at tage Del, da var det, som om det Stigbord, der havde hæmmet hans Tales og Ideers Udstrømning, pludselig var taget bort, og alt som Glassene tømtes, fyldtes og atter tømtes, blev Frater Taciturnus (saaledes kaldtes han af nogle intelligente Gjæster) saa tungefærdig som den mest drevne Rigsdagstaler nu. Der var ingen Gren af den menneskelige Viden, han ikke forstod at udbrede sig over, og man vidste ikke, hvad man mest skulde beundre: den pudserlige, storagtige Mine, hvormed han udkrammede sin Visdom, eller den Kontrast, han ved sin Snakkesalighed nu i det hele afgav mod sin tidligere stilfærdige Tavshed. Disse forskjellige Tilstande gav et godt Stof for komiske Optrin og gav ham et eget Ry.

Endvidere var der En, som gjorde sit Etablissement tillokkende ved at forene det med en Samling Rariteter, som han kaldte sit „Neutraliekabinet". At forevise dette var hans Stolthed, og for naturkyndige vilde den Maade, hvorpaa han gjorde det, have frembudt en ikke ringe Interesse, for saa vidt som de derved fik Lejlighed til at udvide deres Kundskabers Kreds, ikke blot ved at lære en Mangfoldighed af Benævnelser at kjende, som hverken Cuvier, Linné eller nogen anden naturkyndig kjendte noget til, men tillige ved at faa et Indblik i saadanne Hemmeligheder i Naturen, som de sikkert aldrig havde havt nogen Anelse om. Han paastod f. Ex., at Konkylier ikke vare andet end forstenede Luftblærer af Kæmpefisk, samt at de ægte Perler, af hvilke han ejede et Exemplar saa stort som et Flueøje, var den gennem Bladene noksom bekjendte „Søslanges" Exkrementer. Saa var der en Vært, hvis Specialitet bestod i at fløjte. Han havde dresseret sine Opvartere derefter. En Snaps, en halv Flaske Øl, et Glas Punsch, et Stykke Smørrebrød, en halv Boeuf, havde hver sit Fløjtesignal. Endelig var der en Vært, der var Poet; han digtede mange Viser, mer eller mindre morsomme, og foredrog dem for sine Gjæster med vellydende Stemme, akkompagnerende sig selv paa Guitar. Fra ham hidrørte ogsaa forskjellige lystige Avertissementer i Adresseavisen, hvilke ikke forfejlede deres Virkning. Initialen Side 314 viser hans Portræt. Han var bekjendt under Navn af „Kjærne-Peter".

Men Fyrsten for alle Værter og Matadoren for alle Restauratører var dog Lars Mathiesen, engang, næst den absolute Konge paa Slottet, Enehersker paa Frederiksberg. For en ældre Generation var hans Navn maaske mere bekjendt end de mest folkelige Mænds i Fædrelandets Historie, og der er vist mangen gammel Landsbypræst dybt inde i Jylland, der endnu mindes ham fra sine Studenterdage. Det var jo hos Lars Mathiesen, at mange af dem toge „Embedsexamen". Denne Examen maa dog ikke tages i aandelig Forstand, ej heller er Meningen den, at danske Musasønner søgte at finde Visdommens Gudinde paa Bunden af Lars Mathiesens rummelige Punscheboller. Sagen var simpelthen den, at en Embedsexamen, selv om den var tilendebragt med alle Ceremonier og opnaaet med større eller mindre Udmærkelse, først fik sin egenlige Indvielse ved et lystigt Konvivium ude hos Lars Mathiesen i Frederiksberg Alleegade. Men ikke blot Studenterne vare hans stadige Gjæster, hans Beværtning søgtes af alle Borgerklasser. Her fejredes Bryllupper, Barnedaab og andre Familiefestligheder, ja endog Ligbegængelser; her endte Lystighederne, naar der var en Kanetur, eller naar Katten sloges af Tønden Fastelavn, og næsten altid præsiderede Lars Mathiesen derved i egen høje og tykke Person som selvskreven. Inviterede man ham ikke, indfandt han sig selv og præsenterede sit Glas, som han altid bar i Lommen til dette særlige Formaal.

Der kunde heller ikke tænkes nogen mere passende Formand ved et lystigt Gilde end gamle „Lars", som han sad der i Vest og i Nattrøje af tærnet Bomuldstøj — et Kostume, der vel stred noget mod Dekorum, men som man aldrig forargedes over — med Huen halvt paa det skaldede Hoved, med det brede, svære Ansigt, hvis Træk i sand Lapidarstil vidnede om Kraft og Godmodighed, parret med Bestemthed, og hvis poliske Øjne straalede af et overgivent Lune. Dette Indtryk faar man af et lithograferet Portræt efter et ypperligt Maleri af Gertner, som udkom i 1846. Der var i hans Maade at behandle Gjæsterne paa en vis Ligefremhed, en gemytlig Fortrolighed, der kun kunde støde den, der enten ikke kjendte ham, eller som holdt strengt paa sin Værdighed. Selv i det „Du", hvormed han tiltalte enhver efter et kort Bekjendtskab, fandt man sig med Fornøjelse, især da „Lars" slet ikke tog det ilde op, naar man duttede ham igjen og kaldte ham en „gammel Optrækker" o. desl. Hans Mundheld „Det slaar lige til", naar der leveredes ham større

Pengestykker, har overlevet ham. For hans Stamgjæster var denne summariske Maade at tage Betaling paa, som han undertiden udførte for Alvor, ikke meget generende, da de nok ved Lejlighed vidste at tage Revanche, f. Ex. ved at fortære for et rundeligt Beløb, rejse sig og gaa deres Vej med de Ord: „Det slog lige til"; men for andre blev det undertiden for broget. Saaledes havde en Dag to Sømænd, der ikke kjendte hans Manér, leveret ham en Specie for Fortæring. Med de sædvanlige Ord „det slaar lige til" puttede Lars Mathiesen den i Lommen. — „Ja saa," sagde den ene Sømand, „men jeg slaar min Salighed ogsaa lige til!" og han langede ham i det samme en artig Kindhest, som Lars Mathiesen, uagtet han meget vel var i Stand dertil, ikke besvarede, fordi han mente, at der dog var nogen Ræson i den Tale. Et andet af hans Mundheld var: „Lad gaa", hvortil han undertiden tilføjede noget, der just ikke var Musik i høviske Øren.

Overhoved kan man jo nok vide, at hans Spøg var temmelig grovkornet; men det skal erkjendes, at den altid var krydret med Lune, ligesom ogsaa, at de Krøniker, hvormed han opvartede, naar Glasset gik omkring, bestandig vare lystige og morsomme, om de end vare noget saftige. I Ordspil havde han en vis Færdighed, og han havde et stort Forraad af Ordsprog, som han omdannede efter Omstændighederne. „Man maa sætte Fortæring efter Ernæring," sagde han, slaaende sig paa sin tykke Mave. Naar man gjorde ham en Kompliment for hans raske Udseende trods hans høje Alder, svarede han: „Intet Under, Sønnike, jeg har alle mine Dage ført et tysk (kysk) og fugtigt (tugtigt) Levnet." Han holdt ogsaa nok af med sin temmelig slagfærdige Vittighed at gjøre sig lystig over en og anden, naar han kunde komme afsted dermed. Selv Rahbek, der jævnlig besøgte ham, kunde ikke gaa fri derfor. Herom fortælles der flere Anekdoter, blandt hvilke følgende ere de mest karakteristiske:

Rahbek havde som bekjendt rødligt Haar, og Lars Mathiesen var skaldet. „Hør, Lars," sagde Rahbek engang til ham, „hvor Pokker var Du henne, da Vorherre uddelte Haar til de dødelige?" „Det ved jeg ikke," svarede Lars, „jeg havde vist forsinket mig noget, for da jeg kom, var der ikke andet end røde Haar tilbage, og dem skøttede jeg ikke om." — Da Rahbek var bleven udnævnt til Ridder af Dannebroge, faldt han i sin Glæde derover ind til Lars for at lade sig gratulere og beundre af ham. Det manglede da heller ikke, men pludselig spurgte Lars Mathiesen: „Ved Du, hvad Forskjel

der nu er paa Dig og et Æsel?" — „Nej," svarede Rahbek studsende. — „Saa skal jeg sige Dig det. Ser Du, Æslet bærer sit Kors bagpaa, Du dit forpaa." — „Men ved Du, hvilken Forskjel der er paa Dig og et Æsel?" spurgte Rahbek. — „Nej, det ved jeg ikke," svarede Lars. — „Jeg heller ikke," sagde Rahbek og gik sin Vej.

Da Englænderne i 1807 foretog Røvertoget mod Kjøbenhavn, og som bekjendt valgte Frederiksberg Slot og Frederiksberg By til Garnison for en Del af Belejringshæren, blev Lars Mathiesens Beværtningssted et meget yndet Asyl for de engelske Officerer. Skjønt i sit Hjerte en god Patriot og sin Konge og sin Nation inderlig hengiven, kunde „Lars" naturligvis ikke vægre sig ved at beværte sit Lands Fjender, dog kun mod en anseelig Betaling, idet Lars mente, at hans billige Taxt ikke kunde gjælde for John Bull. Først var han meget tilbageholden, men den ualmindelige Artighed, hvormed han blev behandlet, gjorde omsider Indtryk paa hans let modtagelige Sind, og han var snart den gamle. Englænderne vandt ham ogsaa kjær; han maatte deltage i deres Drikkegilder, og skjønt han engang gjorde sin Husret gjældende ved at smide en engelsk Adjudant paa Døren, da denne, opflammet af Vin, i sit Overmod skældte paa den danske Konge og den danske Nation, blev dette dog ikke taget Lars ilde op, skjønt en Melding derom afgik til Hovedkvarteret. Under Vaabenstilstanden blev der engang afholdt et Drikkegilde, hvori Lars Mathiesen var inviteret til at deltage. Ved denne Lejlighed broutede Englænderne af deres Evne til at nedsvælge flydende Varer, og erklærede hoverende, at de Danske ikke forstod sig paa at „kvæle Abekatten", samt at de let kunde drikkes under Bordet. Krænket over den Skygge, der saaledes blev kastet paa hans Landsmænd, optog Lars Mathiesen den tilkastede Handske og udfordrede Albions Sønner til en Drikkekamp. De vare elleve i Tallet. Det gik løs paa Toaster, den engelske og den danske Konges Skaal blev drukken, Prindsregentens og den danske Kronprindses Sundhed blev udbragt under stor Akklamation, og da det henimod Morgenstunden var paa Hældningen med den fjortende Bolle Punsch, laa de elleve Englændere under Bordet, og Lars Mathiesen tronede alene tilbage paa sin Stol som Marius paa Karthagos Ruiner, men formodenlig ikke saa trist i Humør som denne.

I sine Erindringer fra gammel Tid dvælede Lars Mathiesen gjerne ved sin første Sammenkomst med Frederik den Sjette,

for hvem han nærede den største Hengivenhed. Lars Mathiesen var Medlem af Sogneforstanderskabet, og da Kongens Samtykke var nødvendigt i et vist Kommuneanliggende, begav Lars Mathiesen sig op paa Frederiksberg Slot for at faa Audiens. Han blev indladt og, som Kongen plejede, foer han imod ham med de Ord: „Hvem er De? Hvad vil De?" Lars, der ikke saa let blev bange, sagde Kongen, hvem han var, og i hvilken Anledning han kom. „Haa! haa! haa!" lo nu Kongen paa sin ejendommelige Manér: „De er altsaa Lars Mathiesen, den berømte Lars Mathiesen herude paa Frederiksberg?" „Berømt eller berygtet, som man tager det, Deres Majestæt." „Berygtet, ja saamænd," svarede Kongen, „for man fortæller, at De lærer den studerende Ungdom at drikke. Det gaar nok temmelig slemt til i Deres Beværtning herude." Lars, der ikke ret kunde forstaa, om det var Spøg eller Alvor af Kongen, fandt det rigtigst at tage det som Spøg og slaa ind i en tilsvarende Tone: „Ja, er det ikke sandt, hvad jeg altid har sagt, at ens bedste Bestræbelser blive miskjendte," svarede Lars ganske frejdig. „Jeg skulde lære Ungdommen at drikke! Langtfra. Det er netop heldigt for de unge Mennesker, at de søge min Beværtning, thi ingen kan mere formane dem til Tugt, Moralitet og til at passe Bogen. Jeg giver dem ingen Kredit og sørger altid faderlig for, at Drikkevarerne ikke kunne stige dem til Hovedet. Det have baade de og jeg Fordel af." „Haa, haa! En rar Moral den!" svarede Kongen leende. „Men lad det nu være godt og lad os tale om den anden Sag." Denne blev nu drøftet, og Kongen bevilgede det forlangte.

Lars Mathiesen døde, saavidt erindres, i Foraaret 1852 i en meget høj Alder, efter at han i en Tid af henved 60 Aar havde været Vært paa Frederiksberg. I de sidste Aar havde hans Sundhed og Humør lidt meget ved Familiesorger, som gik den gamle Mand nær til Hjerte. Hans Ligbegængelse var maaske den talrigste, som nogensinde har fundet Sted fra Frederiksberg By.